

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВІННИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

КОЗЯР НАТАЛІЯ ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК: 658.152:338.432 (043.5)

ДИСЕРТАЦІЯ

**ІНВЕСТИЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА В
УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ**

08.00.03 – економіка та управління національним господарством

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Козяр Н.О.

Науковий керівник:

Калетнік Григорій Миколайович,
доктор економічних наук, професор,
академік НААН України

АНОТАЦІЯ

Козяр Н.О. Інвестиційний потенціал аграрного виробництва в умовах глобалізації. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – «Економіка та управління національним господарством». – Вінницький національний аграрний університет, Вінниця, 2021.

У дисертаційній роботі систематизовані теоретичні підходи до трактування поняття інвестиційний потенціал як економічної категорії. Розкрито методичні засади оцінки інвестиційного потенціалу аграрного виробництва. Визначено роль і місце держави у стимулюванні інвестиційних процесів в аграрному виробництві.

Поняття «інвестиційний потенціал» неоднозначно оцінюється різними дослідниками, які залежно від цілей і завдань виділяють такі його складові, як виробничий, фінансовий, ринковий, інтелектуальний, інформаційний потенціали. Деякі дослідники інвестиційний потенціал розглядають з погляду характеристик попиту на акції та інші цінні папери підприємства, а також його привабливості як об'єкта прямих інвестицій. Наведені підходи не зовсім точно відображають сутність розглянутого економічного явища. Оскільки містять неповні його характеристики. Тому у дисертаційній роботі показано, що ключовим аспектом самого поняття «потенціал» є сукупність ресурсів, якими володіють суб'єкти (державна, галузь, суб'єкт господарювання та ін.), а також резервів, що дозволяють здійснювати виробництво товарів і послуг, отримувати дохід або соціальний ефект.

Інвестиційний потенціал визначається, насамперед, стратегічними цілями та інтересами суб'єкта господарської діяльності, галузі, який відображає міру внутрішньої потреби в оновленні засобів виробництва. Він є складним економічним явищем, що має інтегральний характер.

Доведено, що поняття «інвестиційний потенціал» аграрного

виробництва – це сукупність взаємопов’язаних соціальних, економічних, виробничих, фінансових, земельних, біологічних та інших виробничих факторів, а також заходів державної підтримки, що визначають можливості відтворення на основі використання власного і залученого капіталу. Включення в характеристику інвестиційного потенціалу такого елемента, як державна підтримка, дає змогу розширити можливості сільськогосподарського товаровиробника для активізації інвестиційної діяльності і, відповідно, підвищення інвестиційного потенціалу. У дисертаційній роботі обґрунтовано необхідність вироблення заходів державної підтримки інвестиційного потенціалу аграрного виробництва.

Характерними особливостями розвитку сільськогосподарського виробництва, у нинішніх умовах, є підвищення його наукомісткості, спрямування інвестицій на технічне переозброєння галузі, реконструкція наявних потужностей, оновлення виробничих ресурсів, нового будівництва тваринницьких об’єктів та структур розподільчої логістики. Однак, ці процеси ще не набули стійкої тенденції до зростання.

Інвестиції в аграрний сектор, реформування і розвиток галузі дають змогу Україні істотно розширити свою присутність на світовому ринку. Натомість, як свідчать результати досліджень, упродовж 2015-2019 рр. відбувається суттєве зменшення іноземних інвестицій в розвиток сільського господарства у 2,5 рази.

Доведено, що основними чинниками, які негативно вплинули на залучення іноземних інвестицій стали: політична нестабільність в країні; недосконалість законодавчої бази, щодо іноземного інвестування; недостатній розвиток інфраструктури фінансового ринку; інфляційні процеси в економіці країни; низький рівень внутрішніх інвестицій в сільське господарство.

Встановлено, що з 2015 року загальні обсяги капітальних інвестицій в агропродовольчий сектор України зростали, то, за даними Державної служби статистики, у 2019 році вони зменшилися, що було викликано певними

об'єктивними та суб'єктивними чинниками.

Проаналізовано особливості джерел інвестування, спрямованих на вирішення фінансових проблем з урахуванням галузевої специфіки аграрного виробництва. Визначено причини низьких темпів залучення інвестицій в розвиток аграрного сектору України. Здійснено оцінку напрямів вкладення фінансових ресурсів з урахуванням мікро- та макрочинників функціонування суб'єктів АПК. Обґрунтовано напрями підвищення економічної ефективності використання інвестиційного потенціалу у сільськогосподарські підприємства.

Доведено необхідність запровадження заходів державної підтримки інвестиційної діяльності в аграрному виробництві України, зокрема, формування інституційного забезпечення розвитку іпотечного кредитування. Із метою формування та ефективного використання інвестиційного потенціалу необхідно запровадити заходи державної підтримки потенційних інвесторів. Доведено, що в умовах галузевих деформацій в аграрному секторі економіки України та наявності значної кількості малих суб'єктів у сфері агробізнесу існує потреба у відновленні спеціального режиму ПДВ, що стимулюватиме відновлення інвестиційного потенціалу, передусім, малих сільськогосподарських підприємств.

Вважаємо, що механізм отримання дотації у вигляді повернення ПДВ характеризувався прозорістю та був зорієнтований на всі категорії господарств.

Реалізація таких напрямів дозволить модернізувати існуючу в країні інвестиційну політику й створити нову комплексну програму із залучення інвестицій та застосування інноваційних інструментів в аграрному секторі

Обґрунтовано, що в умовах дефіциту інвестицій у сільськогосподарських підприємствах іпотека може стати одним із реальних джерел інвестиційної діяльності. Враховуючи, що у вітчизняній практиці 85-90% земель сільськогосподарського призначення використовуються сільськогосподарськими підприємствами на умовах

оренди, залучення цих земель у систему іпотечного кредитування може відбуватися шляхом отримання кредиту під заставу права оренди земельної ділянки.

Вважаємо за необхідне створити у Вінницькій області, з метою активізації іпотечного кредитування земель сільськогосподарського призначення, земельної інвестиційної компанії «Вінницька інвестиційно-земельна компанія», яка виступатиме оператором на ринку сільськогосподарських угідь та буде надавати економіко-правові послуги у сфері земельних відносин. Її діяльність матиме переважно консалтинговий характер, але буде зобов'язана консолідувати зусилля інституцій, пов'язаних із аграрною політикою у сфері земельних відносин в країні.

Доведено, що з метою стимулювання залучення приватних інвесторів до вкладення фінансових ресурсів необхідно запровадити спеціальну державну програму, що передбачає здійснення виплати дотації за приріст поголів'я корів.

З метою залучення інвестицій на основі приватно-державного партнерства в аграрне виробництво потрібно створити спеціальні інвестиційні майданчики, які характеризуються наявністю спеціального режиму оподаткування та системою методів державної підтримки.

На етапі підбору інвестиційних майданчиків також необхідно враховувати вартість створення об'єктів інфраструктурного забезпечення. Інформація з переліком інвестиційних майданчиків повинна знаходитися у вільному доступі для потенційного інвестора при розгляді і виборі найбільш зручного місця для локалізації планованого виробництва.

Доведено, що розвиток кооперації в сучасних умовах зміцнює й інвестиційний потенціал сільськогосподарських підприємств, особливо, малих суб'єктів господарювання у сфері агробізнесу. Це відбувається в результаті підвищення прибутковості шляхом їх кооперування, збільшення внутрішніх та зовнішніх джерел залучення інвестицій, а також внаслідок підвищення інвестиційної привабливості учасників кооперативних та

інтеграційних зв'язків.

У зв'язку з цим вважаємо за доцільне визначити центральною ланкою в системі економічних відносин інвестиційно-інноваційний комплекс, який об'єднує сільськогосподарські підприємства, лізингові, страхові, науково-дослідні організації, аудиторські й консалтингові фірми, банки, інноваційний центр та ін.

Доведено, що участь в інвестиційно-інноваційному комплексі пайових інвестиційних кооперативів повинна стати важливим доповненням до числа суб'єктів інвестиційно-інноваційної діяльності на рівні області.

Створення і включення пайових інвестиційних кооперативів в інвестиційно-інноваційний комплекс зумовлено низкою причин, таких як: нестача грошових коштів для придбання засобів виробництва; важкодоступність ринків для продажу продукції; сезонність робіт і неможливість розширення виробництва без вкладення фінансових ресурсів; складність реалізації виробленої продукції самостійно, без посередників; труднощі в самостійному отриманні кредитів, оформленні відповідної документації, взаємодії з банком, відсутність або недостатність заставної бази; відсутність необхідних знань нормативно-правової бази та іншої інформації, необхідної для ефективної роботи економічного суб'єкта.

Доведено, що в умовах трансформаційних змін в економіці країни будуть створенні передумови для розвитку інвестиційного потенціалу аграрного виробництва, що забезпечить надходження коштів від вітчизняних та іноземних інвесторів. Розраховані обсяги інвестицій в сільське господарство України забезпечать модернізацію матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств, що буде сприяти нарощенню обсягів виробництва агропродовольства та забезпечить сталість розвитку сільських територій України

Ключові слова: інвестиція, інвестиційний потенціал, аграрне виробництво, держава, інвестиційна привабливість, ефективність.

ANNOTATION

Kozyar N.O. Investment potential of agricultural production in the context of globalization. – Qualification work on the rights of the manuscript.

The dissertation on competition of a scientific degree of the candidate of economic sciences on a specialty 08.00.03 - "Economics and management of a national economy". – Vinnytsia National Agrarian University, Vinnytsia, 2021.

This thesis paper systemized theoretical approaches to interpret the concept of investment potential as an economic category. It has described methodological principles for the assessment of investment potential of agricultural production. The paper has defined the role and place of the state in promoting the investment processes in the agricultural production.

The concept of investment potential has been considered by various researches in an ambivalent way, who, depending on the objectives and tasks, outline its components such as production, financial, market, intellectual and information potential. Some researchers consider investment potential taking into account the demand for shares and other security papers of enterprises and its attractiveness as an object of direct investments. The given approaches do not exactly reflect the essence of the studied economic phenomena. In light of the fact that they include its incomplete features. In this connection, the thesis shows that the key aspect of the concept potential itself is the set of resources owned by the subjects (state, industry branch, a business entity, etc.) as well as reserves that makes it possible to produce goods and provide services, to get income or a social effect.

The investment potential is defined, first of all, by strategic objectives and interests of a business entity, an industry sector, which reflects the measure of internal need for the moderation of production facilities. It is a complicated economic phenomenon with an integral nature.

It has been proved that the investment potential of the agricultural production is a set of interrelated social, economic, production, financial, land,

biological and other production factors, as well as the measures of governmental assistance that define the possibilities of reproduction on the basis of using own and borrowed capital. To include such component as governmental assistance into the features of the investment potential makes it possible to expand the possibilities of manufacturers of agricultural goods to activate investment activity and consequently, increase the investment potential. The thesis substantiates the need for the creation of measures of governmental assistance for the investment potential of the agricultural production.

The specific features of agricultural production development under modern conditions is the enlargement of its scientific content, disposal of investments regarding technical re-equipment of the industrial sector, reconstruction of existing facilities, renewal of production resources, new construction of cattle-breeding objects and structures of distributive logistics. However, these processes have not gained a stable tendency towards growth.

Investments into the agricultural sector, reforming and development of this industry sector makes it possible for Ukraine to expand considerably its presence at the world market. However as evidenced by the research findings, during the years of 2015-2019 there has been a substantial reduction in foreign investments into the development of agriculture by 2.5 times.

It has been proved that the main factors that had a negative impact on the attraction of foreign investments were: political instability in the country; imperfection of legislative base with regard to foreign investment; insufficient development of financial market infrastructure; inflation processes in the economy of the country; a low level of domestic investments into agriculture.

It has been established that since 2015 the total volume of capital investments into agri-food sector has been increasing, but in the year of 2019 it went down according to the data from the State service of statistics.

We have analyzed the specific features of investment sources aimed at solving financial problems taking into consideration industry-specific nature of the agricultural production. We have assessed the tendencies of investing financial

resources taking into account micro and macro factors for the operation of business entities of the agroindustrial complex. We have substantiated the tendencies of increasing economic efficiency of using the investment potential at the agricultural enterprises.

We have proved the necessity to introduce the measures of governmental assistance for the investment activity in the agricultural production of Ukraine, particularly the formation of institution provision for the development of mortgage credit. In order to form and use effectively the investment potential it is necessary to introduce the measures of governmental assistance for prospective investors. It has been proved that in the light of industry-specific deformations in the agricultural sector of the Ukrainian economy and existing considerable number of small business entities in the field of agribusiness there is a need to renew a special VAT mode that will promote the renewal of the investment potential of small agricultural enterprises on a first priority basis.

In our opinion the mechanism for obtaining governmental grants in the form of returning VAT should be characterized by transparency and oriented at all categories of enterprises.

The implementation of such tendencies will make it possible to modernize the existing investment policy in the country and create a new comprehensive program to attract investment using innovative tools in the agricultural sector.

It has been substantiated that in the light of investment deficit at the agricultural enterprises the mortgage may become one of practical sources of investment activity. Taking into account that in domestic practice 85-90% of agricultural land is used by the agricultural enterprises under lease, these lands may be involved into the mortgage lending system by obtaining a loan upon the security of the leasehold right to the land plot.

We consider it necessary to found a land investment company "Vinnytsia Investment and Land Company" in Vinnytsia region in order to intensify mortgage lending for agricultural land, which will act as an operator at the agricultural land market and will provide economic and legal services in the field of land relations.

Its activity will be mainly of a consulting nature, but it will have to consolidate the efforts of institutions related to the agricultural policy in the field of land relations in the country.

It has been proved that in order to stimulate the attraction of private investors to invest financial resources, it is necessary to introduce a special state program providing the payment of governmental grants for the growth of cows.

In order to attract investment based on the private-public partnership into the agricultural production, it is necessary to create special investment platforms, which are characterized by a special taxation environment and a system of methods of government assistance.

Besides, it is necessary to take into account the cost of establishing infrastructure facilities in the course of choosing the investment platforms. Information with a list of investment platforms should have a free access for potential investors when considering and choosing the most convenient place to localize the planned agricultural production.

It has been proved that the development of cooperation under modern conditions strengthens the investment potential of agricultural enterprises, especially small businesses in the field of agribusiness. This is due to the increased profitability through their cooperation, the increased internal and external sources of investment, as well as due to the increased investment attractiveness of members of cooperative and integration communication.

In this regard, we consider it appropriate to determine that the central link in the system of economic relations is the investment and innovation complex, which unites agricultural enterprises, leasing, insurance, research organizations, audit and consulting firms, banks, innovation center, etc.

Participation of unit investment cooperatives in the investment and innovation complex is reasonable, which should be an important addition concerning the regulation of investment and innovation activities at the regional level.

The establishment and involvement of unit investment cooperatives into the

investment and innovation complex is conditioned upon a number of reasons, such as: lack of funds for the purchase of production means; the inaccessibility of markets for the sale of products; work seasonality and the impossibility to expand production without investing financial resources; the complexity of selling products independently, without intermediaries; difficulties in obtaining loans on their own, preparation of relevant documentation, interaction with the bank, lack or insufficiency of the collateral base; lack of necessary knowledge of the legal and regulatory basis and other information required for the effective operation of the economic entity.

It has been proved that in the context of transformational changes in the country's economy there will be preconditions for the development of the investment potential of the agricultural production, which will facilitate the flow of funds from domestic and foreign investors. The calculated volumes of investments into the Ukrainian agriculture will provide modernization of material and technical base of the agricultural enterprises that will promote the increase of volumes of agrifood production and will provide stable development of rural territories in Ukraine.

Key words: investment, investment potential, agricultural production, state, investment attractiveness, efficiency.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав, включених до міжнародних наукометричних баз даних:

1. **Kozyar N.O.** Business basis of investment activity in the agricultural sector of Ukraine. *German International Journal of Modern Science*. 2021. № 4. P. 27-32 (0,74 друк. арк.)

Статті у наукових фахових виданнях України, включених до міжнародних наукометричних баз даних:

2. **Козяр Н.О.** Особливості сільського господарства як об'єкту інвестування. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 23. С. 82-87 (0,75 друк. арк.)

3. **Козяр Н.О.** Теоретичні підходи до трактування сутності категорії «інвестиційна привабливість» у сільському господарстві. *Агросвіт*. 2018. № 23. С. 66-72 (0,62 друк. арк.)

4. **Козяр Н.О.** Сучасний стан та перспективи використання інвестиційного потенціалу аграрного сектору України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 16. С. 54-60 (0,65 друк. арк.)

5. **Козяр Н.О.** Методичні підходи до оцінки інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств. *Агросвіт*. 2019. № 16. С. 67-75 (0,82 друк. арк.)

6. **Козяр Н.О.** Організаційно-економічні засади функціонування інфраструктури інвестиційної діяльності в аграрному секторі України. *Інноваційна економіка*. 2020. № 7-8. С. 139-144 (0,51 друк. арк.)

7. **Козяр Н.О.** Організаційні засади управління інвестиційною діяльністю в аграрному секторі. *Економічний дискурс*. 2020. Вип. 4. С. 128-136 (0,67 друк. арк.)

8. Калетнік Г.М., **Козяр Н.О.** Стратегічні підходи до інвестування аграрного сектору України в сучасних умовах розвитку АПК. *Економіка*

АПК. 2020. № 12. С. 81-89 (0,86 друк. арк. – особистий внесок – запропоновано авторський підхід до розробки заходів із стимулювання інвестиційної діяльності в аграрному секторі України – 0,43 друк. арк.)

Статті у наукових фахових виданнях України:

9. **Козяр Н.О.** Теоретичні підходи до управління інвестиційним потенціалом аграрного виробництва в умовах глобалізації. *Глобальні та національні проблеми економіки. 2016. № 10. С. 174-178 (0,50 друк. арк.)*

10. **Козяр Н.О.** Стан та тенденції розвитку інвестування аграрної галузі Вінницької області. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики. 2017. № 5 (21). С. 172-180 (0,56 друк. арк.)*

11. **Козяр Н.О.** Теоретичні підходи до трактування сутності категорії «інвестиція» в сільському господарстві. *Агросвіт. 2018. № 22. С. 74-80 (0,62 друк. арк.)*

Тези науково-практичних конференцій:

12. Мазур А.Г., **Козяр Н.О.** Науково-теоретичні засади інвестування в сучасній економіці. «Трансформаційна динаміка розвитку агропромислового виробництва». Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції 28-29 квітня 2016 р., Вінниця: ВНАУ, 2016. С. 47-51 *(0,22 друк. арк. – особистий внесок – обґрунтовано першопричини зниження інвестицій в економіку країни – 0,11 друк. арк.)*

13. **Козяр Н.О.** Теоретико-методичні засади інвестиційної діяльності у сільському господарстві. «Стратегія розвитку агропромислового комплексу в умовах інтеграційних процесів». Матеріали дев'ятої міжнародної науково-практичної молодіжної інтернет-конференції (у заочній формі) 24 листопада 2018 р. Київ: ННЦ «ІАЕ». 2018. С. 85-89 *(0,16 друк. арк.)*

ЗМІСТ

ВСТУП	16
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА	24
1.1. Економічна сутність інвестиційного потенціалу в аграрному виробництві	24
1.2. Методичні підходи до оцінки інвестиційного потенціалу в аграрному виробництві	46
1.3. Вітчизняний та зарубіжний досвід інвестування розширеного сільськогосподарського відтворення	65
Висновки до розділу 1	89
РОЗДІЛ 2. ДИНАМІКА ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗАЛУЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙ В АГРАРНЕ ВИРОБНИЦТВО	91
2.1. Аналіз сучасного стану сільськогосподарського виробництва та обґрунтування активізації інвестиційних процесів в умовах глобалізації	91
2.2. Аналіз розвитку інвестиційної діяльності сільськогосподарського виробництва	109
2.3. Ефективність використання інвестиційного потенціалу аграрного виробництва	133
Висновки до розділу 2	159
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ФОРМУВАННЯ ТА ЗАЛУЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИХ РЕСУРСІВ В АГРАРНЕ ВИРОБНИЦТВО	162
3.1. Удосконалення нормативно-правового забезпечення стимулювання інвестиційних процесів в аграрному виробництві	162
3.2. Розвиток кооперації як засобу активізації інвестиційної діяльності в аграрному виробництві	186
3.3. Обґрунтування стратегічних напрямів формування	201

інвестиційного потенціалу аграрного виробництва

Висновки до розділу 3

227

ВИСНОВКИ

230

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

234

ДОДАТКИ

249

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Сучасний стан аграрної економіки України демонструє зростання, а також поліпшення основних макроекономічних показників. Так, індекс сільськогосподарської продукції у 2019 р. порівняно із 2018 р. становив 101,1%, у тому числі у підприємствах – 103,3%, у господарствах населення – 98,0%. Однак, через занадто велику залежність аграрного сектору від зовнішньої кон'юнктури економічне зростання не можна вважати стійким. Однією із основних проблем, що перешкоджають подальшому розвитку аграрного виробництва, є нестача реальних інвестицій.

Стратегія модернізації економіки передбачає активізацію інноваційно-інвестиційних процесів в аграрному секторі України, що є гарантом продовольчої безпеки країни. Масштаби і темпи техніко-технологічної модернізації галузей значною мірою залежать від їх інвестиційної привабливості та інвестиційного потенціалу, який динамічно змінюється залежно від ринкової кон'юнктури та соціально-економічної ситуації у державі.

Прогнозування розвитку сільськогосподарського виробництва, розробка цільових програм передбачає наявність інформаційної бази про фактори, що визначають інвестиційний потенціал окремих галузей сільського господарства.

Однак, якщо методичні аспекти оцінки інвестиційного потенціалу окремих господарюючих суб'єктів та економіки загалом розроблені досить повно, то щодо окремих галузей потрібна подальша наукова розробка зазначеної проблеми. Це необхідно для обґрунтованого визначення пріоритетів інвестиційної діяльності, застосування селективного підходу до стимулювання інвестиційної активності в галузях аграрного сектору України.

Вагомим став внесок в економічну теорію засад інвестиційної діяльності, економічної оцінки ефективності інвестицій та інвестиційного

потенціалу вітчизняних науковців: В.В. Білик, І.О. Бланка, Ж.В. Гарбар, О.М.Головні, І.В. Гончарук, М.І. Долішнього, Т.В. Ємчик, О.І. Іващука, Н.В. Коваль, С.В. Коляденко, М.І. Кісіля, Г.М. Калетніка, С.М. Лутковської, А.Г. Мазура, А.А. Пересади, О.Б. Погріщука, О.Г. Шпикуляка та ін. Основну увагу вони зосереджують на макроекономічних аспектах та механізмах управління інвестиціями аграрного сектору. Однак, недостатньо розробленими залишалися методичні підходи до оцінки можливостей формування інвестиційних ресурсів і визначення інвестиційного потенціалу на рівні як окремих, так і комплексу взаємопов'язаних галузей сільського господарства з урахуванням їх специфіки та мікро- і макроекономічних процесів.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до плану наукових досліджень Вінницького національного аграрного університету і є складовою частиною науково-дослідної теми: «Розробка науково-методичних засад оцінки ефективного управління і розвитку підприємств АПК в глобально-трансформаційних умовах» (номер державної реєстрації 0118U100511, 2018-2021 рр.), де автором описано методичні підходи до оцінки інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств.

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційної роботи полягає в розробці теоретичних і методичних положень, а також практичних рекомендацій, щодо формування та використання інвестиційного потенціалу аграрного виробництва України.

Для досягнення визначеної мети в дисертаційній роботі поставлено такі головні завдання:

- узагальнити теоретичні розробки щодо понятійного змісту формування і використання інвестиційного потенціалу аграрного виробництва та охарактеризувати передумови його розвитку в умовах глобалізації;
- удосконалити методичні підходи дослідження інвестиційного

потенціалу аграрного виробництва;

- удосконалити теоретичні засади державної підтримки інвестиційної діяльності в аграрному виробництві;

- дослідити стан і тенденції розвитку аграрного виробництва України в умовах глобалізації;

- визначити пріоритетні напрями розвитку інвестиційної діяльності аграрного виробництва в умовах глобалізації;

- здійснити оцінку ефективності використання інвестиційного потенціалу аграрного виробництва;

- запропонувати напрями вдосконалення методів державної підтримки інвестиційної діяльності аграрного виробництва;

- обґрунтувати напрями організаційного забезпечення розвитку інвестиційної діяльності в АПК;

- розробити стратегічні напрями активізації інвестиційної діяльності в аграрному секторі України з урахування прогностичних значень залучення інвестицій в аграрне виробництво.

Об'єктом дослідження є процес формування та використання інвестиційного потенціалу аграрного виробництва в умовах глобалізації, фактори та явища, які формують і визначають його ефективність.

Предметом дослідження є економічні відносини і процеси, що виникають у формуванні та використанні інвестиційного потенціалу аграрного виробництва.

Методи дослідження. Методологічною і теоретичною основами дисертаційного дослідження стали діалектичний метод пізнання та системний підхід до вивчення фундаментальних положень економічної науки щодо формування та використання інвестиційного потенціалу аграрного виробництва України.

У дисертаційній роботі використано набір спеціальних методів економічних досліджень. За допомогою *абстрактно-логічного методу*,

зокрема *прийомів аналогії і порівняння, індукції та дедукції*, уточнено поняття «інвестиційний потенціал», а також сформульовано висновки до розділів та загальні висновки. Метод *теоретичного узагальнення* використано у здійсненні критичного аналізу результатів досліджень вітчизняних і зарубіжних учених стосовно обґрунтування чинників та методів оцінки інвестиційного потенціалу ефективності його використання. У процесі аналізу сучасного стану розвитку аграрного сектору України та його інвестиційного потенціалу застосовано *статистико-економічні методи*, зокрема його прийоми – *графічний, порівняння, індексний, динамічний, структурний аналіз*, що дало змогу чітко визначити чинники, які впливають на інвестиційну діяльність в аграрному виробництві; *математичного моделювання* – для оцінки інвестиційної привабливості та ефективності використання інвестиційного потенціалу аграрного виробництва.

Інформаційною базою дослідження є відповідні законодавчі та нормативно-правові акти, праці вітчизняних і зарубіжних авторів, спеціальні та науково-практичні інформаційні джерела, у тому числі матеріали періодичних видань та спеціальні монографічні джерела за темою дисертаційної роботи. Використано аналітичні та статистичні матеріали Державної служби статистики України, Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, Департаменту агропромислового розвитку, екології та природних ресурсів Вінницької обласної державної адміністрації, фінансова та статистична звітність сільськогосподарських підприємств, результати особистих спостережень автора.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у системному розвитку теоретико-методичних положень і розробленні практичних рекомендацій, які сукупно розв'язують наукову проблему формування та використання інвестиційного потенціалу аграрного виробництва України. Результати дослідження, що містять наукову новизну, полягають у наступному:

вперше:

– розроблено стратегічні напрями активізації інвестиційної діяльності в аграрному секторі України з урахуванням прогнозних значень залучення інвестицій у сільське господарство, на основі чого встановлено, що в умовах трансформаційних змін в економіці країни буде створено передумови для розвитку інвестиційного потенціалу аграрного виробництва. Реалізація запропонованих заходів забезпечить поліпшення інвестиційного клімату, що буде сприяти нарощенню обсягів виробництва агропродовольства та забезпечить сталість розвитку сільських територій України;

удосконалено:

– методичні підходи до оцінювання інвестиційного потенціалу аграрного виробництва, що ґрунтується на багатофакторній системі показників, розрахунку рейтингових показників і групуванні підприємств за ступенем формування і використання інвестиційного потенціалу;

– теоретичні засади державної підтримки інвестиційної діяльності, що передбачають: розширення доступу товаровиробників до довгострокового кредиту та інших фінансових послуг на основі їх обґрунтованої вартості; підготовка фахівців та формування відповідного інформаційного забезпечення; розвиток кредитних кооперативів; використання інструментів фінансово-кредитної підтримки сільськогосподарських товаровиробників; функціонування системи земельно-іпотечного кредитування; формування системи страхування й управління ризиками; створення та підтримка спеціальних інститутів інвестування;

– модель організаційного забезпечення формування та використання інвестиційного потенціалу аграрного сектору України на обласному рівні, що становить сукупність законодавчих, структурних і функціональних компонентів, а саме: стратегічні програми інноваційно-інвестиційного розвитку, інвестиційні майданчики, венчурні фонди, пайові інвестиційні кооперативи – усе це справить позитивний вплив на створення в області

максимально сприятливих умов для реалізації інвестиційного процесу.

набули подальшого розвитку:

– поняття «інвестиційного потенціалу» аграрного виробництва, що становить собою сукупність взаємопов'язаних соціальних, економічних, виробничих, фінансових, земельних, біологічних та інших виробничих факторів, а також заходів державної підтримки, що визначають можливості відтворення на основі використання власного і залученого капіталу;

– основні макроекономічні фактори, що впливають на стан аграрного виробництва (обсяг реалізованої продукції, рентабельність діяльності підприємств галузі, ціни на продукцію, обсяг імпорту та експорту продукції відповідної галузі, чисельність працівників галузі, середня заробітна плата в галузі, ступінь зносу обладнання, обсяг інвестицій у галузь);

– чинники, які визначають пріоритетні напрями інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання у сфері агробізнесу (спеціалізація виробництва, рівень державної підтримки, концентрація основних засобів виробництва, прибутковість галузі);

– чинники, що впливають на ефективність використання інвестиційного потенціалу аграрного виробництва (впровадження інноваційних технологій, модернізація засобів виробництва);

– методи державної підтримки залучення інвестиційних ресурсів в аграрний сектор України, на відміну від наявних, передбачають запровадження системи виплати дотації виробникам за приріст поголів'я корів та створення інституційного забезпечення розвитку земельно-іпотечного кредитування, розвиток державної програми лізингу сільськогосподарської техніки.

Практичне значення одержаних результатів. Використання результатів дисертаційного дослідження у практичній діяльності дасть змогу активізувати інвестиційну діяльність у сільськогосподарських підприємствах шляхом формування сприятливих умов для залучення фінансових ресурсів.

Основні положення та результати дисертаційної роботи доведено до рівня практичних розробок і рекомендацій, а також впроваджено у практичну діяльність. Пропозиції щодо підвищення рівня інвестиційної привабливості та ефективності використання інвестиційного потенціалу аграрного сектору області на основі проведених розрахунків показників формування та використання інвестиційного потенціалу сільськогосподарських підприємств Вінницької області застосовано Департаментом агропромислового розвитку, екології та природних ресурсів Вінницької обласної державної адміністрації у розробці обласних програм у частині регіональної підтримки здійснення інвестиційної діяльності малими сільськогосподарськими підприємствами (довідка № 05-01-27/8127 від 16.11.2020 р.). Концепції щодо формування сприятливого інвестиційного клімату в аграрному секторі регіону враховано під час розробки перспективних планів розвитку аграрного сектору Київської області до 2030 року Управлінням агропромислового розвитку Київської обласної державної адміністрації (довідка № 02.01.1/1514 від 31.12.2020 р.). Також, рекомендації щодо методичних підходів в оцінці складових інвестиційного потенціалу аграрного сектору впроваджено у розробці індексу інвестиційної привабливості сільського господарства України в ПП «Компанія УкрАгроКонсалт» (довідка № 26-01-75/192 від 17.09.2020 р.).

Науково-прикладні результати дисертації використовуються під час викладання окремих частин навчальних дисциплін «Менеджмент ефективності виробництва та споживання біомас і біопалива» й «Аграрна політика та земельні відносини». Практичне значення одержаних наукових результатів зумовило їх впровадження у навчально-методичний процес та наукову роботу кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії факультету менеджменту та права Вінницького національного аграрного університету (довідка № 01.1-60-123 від 16.02.2021 р.).

Особистий внесок дисертанта. Дисертаційна робота є завершеним науковим дослідженням. Подані в роботі наукові результати, висновки та рекомендації, одержані автором самостійно. Основні результати дисертації

опубліковано у наукових фахових виданнях, а з наукових праць, опублікованих у співавторстві, використані лише ті положення і висновки, які були сформульовані автором особисто.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертаційної роботи доповідалися на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях: V Міжнародній науково-технічній конференції «Земля України – потенціал продовольчої, енергетичної та екологічної безпеки держави» (м. Вінниця, 7-9 вересня 2016 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Трансформаційна динаміка розвитку агропромислового виробництва» (м. Вінниця, 27 квітня 2017 р.); IX Міжнародній науково-практичній молодіжній інтернет-конференції (у заочній формі) «Стратегія розвитку агропромислового комплексу в умовах інтеграційних процесів» (м. Київ, 24 листопада 2018 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасний стан та перспективи розвитку економіки в умовах глобалізаційних процесів» (м. Вінниця, 18-19 квітня 2019 р.); II Всеукраїнській науково-практичній конференції «Молодіжний науковий форум» (м. Ладижин, 23-24 квітня 2019 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Земля – потенціал енергетичної, економічної та національної безпеки держави» (м. Вінниця, 24-25 жовтня 2019 р.).

Публікації. Основні результати виконаного дослідження опубліковано у 13 наукових працях, у тому числі: 11 статей у наукових фахових виданнях, із них 1 стаття – у закордонному виданні, внесеного до міжнародних наукометричних баз, а також 2 тези доповідей на наукових конференціях. Загальний обсяг опублікованого матеріалу становить 7,69 друк. арк., з яких особисто авторів належить 7,15 друк. арк.

Структура і обсяг роботи. Дисертація містить вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел, додатки. Загальний обсяг роботи викладено на 282 сторінках. Основний текст дисертації становить 210 сторінок, має 19 таблиць та 34 рисунки. Список використаних джерел налічує 156 найменувань на 15 сторінках, 29 додатків на 33 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА

1.1. Економічна сутність інвестиційного потенціалу в аграрному виробництві

Управління інвестиційними процесами на будь-якому з рівнів виробничо-господарської діяльності передбачає аналіз їх поточного стану, виявлення факторів, з їхнім впливом у сьогоденні й майбутньому, оцінка різних аспектів інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання. Змістова складність, багатофакторність та інші характеристики інвестиційного процесу зумовили в ужиток безліч понять і категорій, що надає можливість здійснювати його науковий аналіз, розробляти заходи з удосконалення управління на різних рівнях господарської системи.

Такі важливі характеристики інвестицій, як інвестиційний потенціал, інвестиційна привабливість, інвестиційний клімат належать переважно до умов і факторів формування інвестиційних процесів. Вони регулярно стають об'єктами спеціального наукового аналізу на рівні суб'єктів господарювання, регіонів, галузей і країни загалом, об'єктом державного регулювання в рамках інвестиційної політики. Разом із тим, настільки важливі для розробки державної політики поняття досі не мають однозначного трактування, нерідко ототожнюються між собою, з інвестиційною активністю, з економічним потенціалом загалом. У теоретико-методичному аспекті важливе, на наш погляд, як чітке розмежування згаданих понять і явищ з метою виявлення специфічних інструментів та методів впливу на них, так і розгляд їх у системі.

Сутність інвестиційного потенціалу в науковій літературі трактується неоднозначно, що призвело до існування різноманітних підходів і методик його оцінки.

У зв'язку з цим видається на часі зупинитися на економічному сенсі

поняття, що слугує вихідною базою для розуміння сутності процесів, які спостерігаються в інвестиційній сфері, а саме, дефініції «інвестиційний потенціал».

Із загального різноманіття поглядів на зміст поняття «інвестиційний потенціал» можна виділити три підходи.

1. Витратний – характеризується як здатність території або економічного суб'єкта поглинати капітал;

2. Ресурсний – розглядається як потенціал інвестиційних ресурсів і трактується як сукупність можливостей та наявних ресурсів для інвестування, які складаються під впливом цілої системи факторів і умов, та реалізуються через інвестиційні потоки;

3. Результативний – розглядається з позиції віддачі ресурсів, що використовуються, та оцінки економічної результативності господарської діяльності.

У науковій літературі під потенціалом розуміються можливості, здібності, приховані, нереалізовані резерви об'єкта дослідження, які за зміни навколишнього середовища можуть перейти з можливостей у дійсність.

На сьогодні в економічній літературі вважається за доцільне виділити кілька підходів до розуміння сутності інвестиційного потенціалу.

Термін «потенціал» латинського походження («*potentia*») означає силу, міць. У Словнику іншомовних слів надається коротке тлумачення цього іншомовного поняття як «сукупність наявних коштів, можливостей у будь-якій сфері» [1].

У Великій радянській енциклопедії потенціал визначається як «кошти, запаси, джерела, які є в наявності і можуть бути мобілізовані, приведені в дію, використані для досягнення певної мети, здійснення плану, вирішення певного завдання; можливості окремої особи, суспільства, держави в певній галузі» [2].

Важливим напрямом дослідження категорії «інвестиційний потенціал» виокремлюється розуміння поняття «інвестиція».

Процес інвестування П. Самуельсон визначив як відмову від використання доходів на поточне споживання на користь капіталоутворення та очікуваного розширення споживання в майбутньому. Його підхід відображає взаємозв'язок трьох компонентів: довгострокового характеру інвестування, процесу формування капіталу і спрямування інвестицій на задоволення потреб [3].

Більшість економічних ідей середини ХХ ст. ґрунтувалися на постулаті рівності заощаджень та інвестицій в економіці. Одним із перших, хто помітив суперечності в цій рівності, був Дж. Кейнс. Згідно з його теорією, сума заощаджень окремих індивідів і підприємств, за замовчуванням, не може відповідати рівню заощаджень країни загалом, що ще раз підкреслило значимість виділення макроекономіки як окремої науки. Проте загалом в економіці все одно панує рівність заощаджень та інвестицій, адже кожна з цих величин априорі являє собою перевищення доходу над споживанням [4]. Якщо в цій формулі обсяг заощаджень перевищує суму здійснених інвестицій, то це свідчить про скорочення рівня сукупного попиту щодо отриманого доходу, а згодом – про скорочення виробництва і, як результат, скорочення рівня заощаджень.

З іншого боку, якщо припустити, що інвестиції перевищили суму заощаджень – запланованих та здійснених, то, відповідно до кейнсіанської теорії, воно може означати, що частина інвестицій з цього загального обсягу, залучена шляхом емісії грошей і розширення кредитів, може бути віднесена до незапланованих заощаджень [5]. Звідси випливає припущення, що інвестиції – це не що інше, як сума запланованих та незапланованих капіталовкладень.

Кейнс не раз виступав противником того, щоб вважати емісію грошей і зростання кредитування вимушеним заощадженням, оскільки в умовах неповної зайнятості зростання кількості грошей в економіці та додаткові банківські кредити хоча й призводять до зростання виробництва і доходу, проте абсолютно не обов'язково, що це спричинить зростання рівня цін в

економіці. Звідси заощадження, які формуються за рахунок зростання рівня грошової маси в економіці, згідно з Кейнсом, цілком реальні заощадження, що дозволяють залучити у виробництво нові невикористані потужності і не супроводжуються зниженням рівня споживання [6].

Відповідно до цього, реальні заощадження дорівнюють інвестиціям. Іншими словами, зберігається тільки те, що інвестується. І в такому випадку правильніше було б вважати, що обсяг інвестицій визначає той або інший рівень заощадження, а не навпаки.

Варто також зауважити важливу роль заощаджень та інвестицій в економіці та їх рівнозначність застосування лише за умови закритої економіки, тобто економіки, вільної від зовнішньоекономічної діяльності: експорту та імпорту. У ситуації з відкритою економікою теоретична теза поданої рівності може застосовуватися тільки з урахуванням істотного коригування в бік перевищення заощаджень над інвестиціями на величину чистого експорту, який у рамках відкритої економіки становить суму чистого вивезення капіталу + вивезення прибутку іноземними інвесторами + капітальні трансфери за кордон + накопичення валютних резервів. З іншого боку, для відкритої економіки можлива ситуація з перевищенням рівня інвестицій над рівнем заощаджень на суму чистого ввезення капіталу + ввезення прибутку від інвестицій за кордоном + капітальні трансфери із-за кордону.

У процесі розгляду окресленої проблематики видається необхідним дослідити погляди М. Калецького, який суттєво відрізняються від моделі Кейнса. Зокрема, вчений чітко розмежовує інвестиційні рішення та інвестиційні витрати і цим розкриває не зазначений раніше в інвестуванні чинник, як інвестиційна привабливість. Крім цього, М. Калецький уточнює рівність заощаджень та інвестицій. Згідно з ним, заощадження дорівнюють інвестиціям стосовно сукупного показника економіки, але ніяк не за відношенням до рівня суб'єктів господарювання, де вирішальне значення має доступ до фінансових ресурсів.

Різні точки зору склалися у Дж. Кейнса і М. Калецького і на граничну ефективність капіталу в інвестиційному середовищі. Кейнс прагнув зрівняти граничну ефективність зі ставкою відсотка, що значною мірою нагадує позицію представників класичної школи політичної економіки, теорію яких він прагнув спростувати. Водночас М. Калецький стверджував, що очікуваний прибуток в основному залежить від попиту, створеного інвестиційними витратами. З практичної точки зору – якщо фірма планує зростання інвестиційних витрат, то тільки розраховуючи на більший попит.

Для спрощення своєї теоретичної моделі він абстрагується від податкових та інших державних витрат [7]. Валовий національний продукт М. Калецький приймає як сукупність заробітних плат працівників і прибутку промисловців та розглядає його тільки за трьома основними складовими виробництва: інвестиційні товари; товари народного споживання для промисловців; товари народного споживання для працівників.

У такому випадку М. Калецький, розглядаючи інвестиції, не обмежується виділенням вирішальної ролі інвестицій у зростанні капіталу, а оцінює їхній вплив на розвиток економічних відносин. Виходячи з цього, він виявив зв'язок фаз економічного циклу та інвестицій. Згідно з його теорією, наявні три взаємопов'язуючі стадії інвестиційної діяльності, а саме: замовлення, виробництво і постачання.

Варто зазначити, що формулювання розрізняються, але набір факторів, які, на думку М. Калецького, впливають на інвестиції, загалом твердо закріпилися в економіці і були включені до економетричних моделей інвестиційної поведінки.

На сьогодні серед науковців спостерігаються спроби здійснювати трактування поняття «інвестиції» з кількох підходів: ринкового, відтворювального та ресурсного.

З позиції сучасного ринкового підходу інвестиції доцільно розглядати як вкладення капіталу в усіх його формах у різні об'єкти (інструменти) з метою збільшення капітальної вартості та отримання доходу (ефекту).

Підтримуємо думку авторів, що процес інвестування, який відбувається в часі та просторі, слід розглядати спільно з процесом відтворення матеріально-технічної бази. Відтворювальний підхід дослідження економічної сутності інвестицій розглядає їх у динаміці як процес зміни форм капіталу, послідовне перетворення інвестиційних ресурсів в інвестиційні вкладення та перетворення вкладених коштів у приріст капітальної вартості [8].

Досить повне і, на наш погляд, вдале визначення інвестицій надається в Енциклопедичному словнику. За наведеним, до інвестицій належать грошові кошти, цільові банківські вклади, паї, акції та інші цінні папери, технології, машини, обладнання, інше майно, а також майнові та інші права, що мають грошову оцінку, що вкладаються в об'єкти підприємницької та іншої діяльності для досягнення стратегічних цілей інвестора, отримання прибутку або іншого корисного ефекту [9].

На сьогоднішній день глобалізацію можна назвати провідною тенденцією в сучасному світовому господарстві, що веде до інтенсивного обміну знаннями і технологіями, утворюючи при цьому єдиний економічний та інформаційний простір.

Зменшення бар'єрів і відкриття ринків для міжнародної торгівлі допомогло багатьом країнам збільшити темпи економічного зростання. Життєвий рівень у багатьох країнах підвищився, збільшилася тривалість життя населення, зменшилася почуття ізоляції в країнах, що розвиваються, тим самим на порядок збільшився доступ до знань і нових технологій.

Незважаючи на всі свої позитивні якості глобалізація не принесла великої кількості країн обіцяних економічних вигод. Збільшується розрив між заможними і незаможними, залишаючи все більше людей країн третього світу в жорстких злиднях, що живуть менш ніж на один долар у день.

Глобалізація за допомогою інтернаціоналізації веде до трансформації світової економіки. Її впливу піддаються всі напрями соціально-економічного і політичного устрою суспільства. Найбільш важливим напрямом у зв'язку з

цим є інвестиційні відносини.

Трансформація інвестиційних відносин – це процес прогресивної сталості та зміни системи, галузі інвестування, за рахунок відновлення традиційних відносин і доповнення їх інноваційними економічними відносинами. В основі економічного життя трансформації інвестиційних відносин лежить взаємозбагачення і взаємопроникнення інвестицій національних економік.

Класифікація інвестицій в умовах глобалізаційних процесів:

- за цілями спрямованості: прямі та портфельні;
- за об'єктами інвестування: інвестиції, спрямовані на ринок іншої країни; транснаціональні інвестиції; інвестиції в капітал; інвестиції спрямовані на дослідження, науково-дослідні і дослідно-конструкторські роботи; інвестиції в готову продукцію;
- за суб'єктами інвестування: інвестиції іноземної держави; інвестиції осіб, які не мають громадянства; інвестиції, які надаються міжнародними організаціями; інвестиції, що надаються приватними організаціями однієї країни іншій країні;
- за формою реалізації інвестиції: інвестиції в особливі економічні зони (вільні економічні зони); інвестиції у формі створення підприємства з іноземним капіталом; інвестиції у формі лізингу; інвестиції у формі угод про розподіл продукції; франшизи.

Запропонована класифікація інвестицій в умовах глобалізації є характерною і для нашої країни, оскільки на сьогодні ступінь залученості та участі в загальносвітовому інвестиційному процесі визначає подальші перспективи розвитку держави. Світові тенденції в розвитку відносин типів господарства і власності полягає в збільшенні їх різноманіття, посиленні інституціоналізації і деперсоніфікації [10]. Поширюються різні форми державно-колективного та державно-приватного партнерства шляхом комерціалізації, акціонування, часткової або повної приватизації державних

підприємств. Все це веде до еволюції і ускладнення механізмів економічного регулювання на основі поєднання корпоративного, державного і державно-ринкового регулювання. Для сучасного ринкового господарства держава все більше виступає в якості правового, соціально-політичного і економічного простору [11].

Таким чином, термін «інвестиційний потенціал» відображає ступінь можливості вкладення коштів (сукупності грошових коштів та інших капіталів) в активи (сукупність майнових засобів господарюючого суб'єкта), що забезпечує в часі стійкий економічний дохід (ефект). При цьому інвестиційний потенціал, на нашу думку, відображає комплексну економічну характеристику господарюючого суб'єкта, що здійснює інвестиційну діяльність.

Вважаємо, що насамперед інвестиційні ресурси, які можуть бути спрямовані на інвестиційні цілі, відображають інвестиційний потенціал. Під інвестиційними ресурсами розуміється форма і величина капіталів, вкладених у здійснення інвестиційної діяльності.

До інвестиційних ресурсів належать: грошові кошти, земельні ділянки, будівлі та споруди з комунікаціями до них, різне обладнання (встановлене і невстановлене), транспортні та плавучі засоби, надра і корисні копалини в них, ділянки лісового фонду та водні ресурси, патенти, права на промислові зразки продукції, нові технології її виробництва, торгові марки й сертифікати і т. п. [12].

З економічної точки зору основною ознакою, за якою всі розглянуті капітали і ресурси належать до інвестиційних, виступає їхня корисність, цінність і вартість, тоді як основною умовою віднесення – можливість і економічна доцільність використання при здійсненні вкладень в об'єкти реального і фінансового інвестування. З юридичної точки зору, щоб капітали і ресурси могли бути використані, необхідні права володіння ними інвесторами.

Реальна ринкова вартість інвестиційних ресурсів з урахуванням

цінності, ступеня зносу, а також ступеня можливого використання для Ареалізації інвестиційних проєктів відображає інвестиційні можливості суб'єкта господарської діяльності. Це означає, що інвестиційний потенціал відображає ступінь можливості (передусім фінансової) інвестиційних вкладень. Він формує потенційний попит і може розглядатися як джерело для майбутнього інвестування. У цьому аспекті поняття «інвестиційний потенціал» завжди об'єктивне. Навіть за відсутності наміру економічного суб'єкта спрямовувати наявні доходи на цілі накопичення, інвестиційний потенціал об'єктивно існує, здатний і має можливості перетворитися в реальний інвестиційний попит.

Тому необхідно становити зв'язок між інвестиційним потенціалом і його конкретною реалізацією. Реалізація намірів суб'єктів господарювання у сфері інвестиційної діяльності не може не враховувати наявність факторів, умов і безпосередніх можливостей здійснення вкладень (наявності робочої сили, згода органів місцевого самоврядування на розміщення відповідного виробництва та ін.), а також ефективності інвестицій у можливі проєкти. При цьому ефективність вкладень залежить не тільки від ефективності очікуваних до здійснення проєктів, а й від умов включення інвестиційного потенціалу в реальний інвестиційний процес (зокрема, чинна система оподаткування, система наданих пільг і т. п.).

Стосовно розуміння інвестиційного потенціалу виявляється кілька підходів, які можна згрупувати в чотири умовні групи (табл. 1.1). Ресурсний підхід дістав найбільше поширення і відображає різноманітні ресурси, які можуть бути використані безпосередньо в інвестиційній діяльності. При цьому констатується розбіжність думок науковців щодо вибору ресурсів, які можуть розглядатися як інвестиційний потенціал. Ресурсно-розширювальне трактування інвестиційного потенціалу, спостерігається з нашої точки зору там, де до його складу включається широке коло елементів, що відображають по суті ширшим поняття – «економічний потенціал». Інвестиційний потенціал як органічна частина економічного потенціалу країни, області,

галузі має спільні з ним риси і специфічні особливості. У науковій літературі в трактуванні загального економічного потенціалу зазвичай присутні два аспекти. У першому, економічний потенціал – це різноманітні ресурси аналізованих об’єктів, і в другому – сукупна здатність економічних об’єктів до виробничо-господарської діяльності [17].

Таблиця 1.1

Підходи до трактування інвестиційного потенціалу

Групи підходів до трактування поняття «інвестиційний потенціал»	Автори	Приклади дефініцій інвестиційного потенціалу
Ресурсний	Кришталь Т.М.	«Інвестиційний потенціал - це сукупність інвестиційних ресурсів, що включають матеріально-технічні, фінансові та нематеріальні активи (володіння правами власності на об’єкти промисловості, видобуток корисних копалин, акумулювання інформації в сфері соціально-економічних та ринкових відносин, накопичений досвід і т.д.)» [13]
Ресурсно-розширювальний	Сукач О.М.	«Інвестиційний потенціал повинен враховувати основні макроекономічні показники галузі: структура інвестицій в основний капітал, індекс фізичного обсягу інвестицій в основний капітал, частка в структурі наявності основних фондів на початок періоду, коефіцієнт зносу основних фондів, структура прямих іноземних інвестицій, рентабельність активів, концентрація і т.д.» [14]
Обмежувальний	Вергелюк Ю.Ю.	«Інвестиційний потенціал - це, перш за все, сукупність власних ресурсів, призначених для накопичення і дозволяють домогтися очікуваного результату при їх використанні. Інвестиційний потенціал характеризує можливість економічного суб’єкта самостійно реалізувати якийсь інвестиційний проєкт без використання позикового капіталу» [15]
Розширений	Гайдай Г.Г.	«Здатність регіональної економічної системи до досягнення максимального результату в даних умовах» [16]

Джерело: сформовано і доповнено автором на основі вивчення літературних джерел [13-16]

Деякі автори, як-то О. Федорчак, не виправдано звужують поняття

інвестиційного потенціалу до внутрішніх ресурсів суб'єктів господарювання. На практиці західні й вітчизняні підприємства, поряд із власними джерелами фінансування інвестицій, залучають зовнішні джерела, ігнорувати які в процесі аналізу інвестиційних можливостей суб'єкта господарювання, галузі, області є недоцільним. У науковому середовищі до їх класифікації застосовують різноманітні підходи [18].

Так, З.І. Кобеля, моделюючи інвестиційний простір фірми, виділяє власні джерела фінансування (амортизація, нерозподілений прибуток), позикові (банківський кредит, позики в інших підприємницьких структур, випуск цінних паперів, бюджетні кошти) і лізинг [19].

Можливість використовувати прибуток як внутрішній інвестиційний ресурс залежить переважно від трьох чинників: прибутковості бізнесу, величини податкового навантаження, пропорції розподілу чистого прибутку на фонди накопичення і споживання. У зарубіжній практиці процеси самофінансування інвестицій становлять значну частку, хоча зовнішні джерела все ж істотно впливають на інвестиційний процес. Тому-то важливо розглядати інвестиційний потенціал у поєднанні внутрішнього і зовнішнього компонентів, що й використовує більшість науковців.

Так, О.С. Білоусова визначає інвестиційний потенціал як «максимально можливий обсяг внутрішніх і зовнішніх інвестицій» [20].

Доречно зауважити, що в науковому середовищі ототожнення інвестиційного потенціалу та інвестиційної привабливості об'єктів спостерігається у деяких авторів [21]. Такого підходу до трактування поняття дотримуються й деякі рейтингові агентства.

У середовищі дослідників – економічних теоретиків поняття «інвестиційний потенціал» зазвичай використовують як статичну частину оцінки інвестиційної привабливості або інвестиційного клімату суб'єкта господарювання, адміністративно-територіального утворення.

Так, А.Д. Пілько вважає, що інвестиційний потенціал являє собою сукупну здатність галузей народного господарства нівелювати вплив

зовнішніх і внутрішніх ризиків, здійснюючи при цьому відтворення виробничих ресурсів. Тому для комплексної і чіткої його оцінки необхідно враховувати навколишнє середовище функціонування суб'єктів господарювання галузі. Інша група вчених, серед яких і В.П. Гордієнко, вважає інвестиційний потенціал як сукупність наявних ресурсів [22].

Разом із тим, значна група дослідників ототожнюють терміни «інвестиційний потенціал», «економічний потенціал», «народногосподарський потенціал», де «економічний потенціал» – це категорія, яка характеризує сукупні здібності, можливості аналізованої системи, які можуть бути реалізовані тільки за наявності ресурсів, у тому числі й інвестиційних [23].

У цьому випадку ми підтримуємо думку вчених, що інвестиційний потенціал – це сукупність змін, які здатні впливати на ринкову кон'юнктуру, на систему державного регулювання, на податкову, кредитну та інвестиційну стратегію суб'єкта господарювання [24].

На думку згаданих авторів, термін «інвестиційний потенціал» включає в себе сукупність таких потенціалів: ресурсно-сировинний; трудовий; інноваційний; інституційний; інфраструктурний; фінансовий та споживчий, що визначають інвестиційну активність адміністративно-територіального утворення, галузі та загалом національної економіки (рис. 1.1).

Розглядати інвестиційний потенціал як «сукупність ресурсів, що належать до інвестиційних за критерієм можливості їх внеску до статутного капіталу суб'єкта господарювання, яка представлена на ринку в формі потенційного інвестиційного попиту, здатного і має можливість перетворитися в реальний інвестиційний попит, що забезпечує задоволення потреб відтворення капіталу», пропонує Р.С. Квасницька [25].

Проте на нашу думку економічна категорія «інвестиційний потенціал» повинна виражати економічну сутність інвестиційного потенціалу як теоретичне узагальнення економічних явищ, пов'язаних із виконанням цільових функцій накопичених інвестиційних ресурсів.

Рис. 1.1. Структура інвестиційного потенціалу

Джерело: власна розробка автора

Основою для такого трактування поняття інвестиційного потенціалу обрано підхід, викладений у дослідженнях В.С. Здреника, за твердженням якого інвестиційна діяльність здійснюється в ринковому господарстві, на ринку інвестицій, визначальним компонентом якого слугує обіг та забезпечення рівноваги між попитом і пропозицією. При цьому важливо враховувати два види попиту: потенційний попит і конкретний – як реальна пропозиція капіталу. Поточний (реальний) попит доцільно визначити як реальну пропозицію власників капіталу, інвестиційних ресурсів на інвестиційному ринку в кожен конкретний момент. Потенційний попит характеризується тим, що власники інвестиційних ресурсів мають накопичений капітал, а також бажання направити останній в інвестиційну сферу на цілі і відтворення капіталу, але не перетворюють його з тих чи інших причин у реальну пропозицію капіталу. Такий потенційний попит, за В.С. Здреником, є формальний – як інвестиційний потенціал, джерело майбутнього інвестування [26]. Як упорядковану сукупність інвестиційних ресурсів, що дозволяє домогтися ефекту синергізму при їх використанні,

розглядає інвестиційний потенціал О.С. Арапов [27]. Тут увага приділяється доцільності розширення сукупності матеріальних, фінансових й інтелектуальних ресурсів, що традиційно враховуються при формуванні інвестиційного потенціалу, включаючи такі види ресурсів, як природні та інформаційні.

У запропонованому підході до визначення «інвестиційний потенціал» як економічної категорії автором в основу покладено ресурсний підхід, який виражається через можливості адміністративно-територіального утворення або іншої економічної системи формувати інвестиційний попит на ринку.

Суттєвим недоліком такого підходу, на нашу думку, слід вказати відсутність розуміння джерел формування інвестиційного потенціалу та цільової спрямованості на його розвиток. Тому автори, ставлячи собі за мету забезпечення за допомогою інвестиційного потенціалу відтворення капіталу, потенціал розглядають окремо від цілей розвитку економічної системи.

На переконання П.І. Гайдуцького, інвестиційний потенціал складається у вигляді суми об'єктивних передумов для інвестицій, що залежить як від різноманіття сфер та об'єктів інвестування, так і від їх економічного стану [28]. Дослідник вважає, що інвестиційний потенціал містить у собі вісім його складових: ресурсно-сировинний; виробничий; споживчий; інфраструктурний; трудовий; інституційний; фінансовий та інноваційний.

Усім перерахованим видам потенціалу притаманний узагальнений характер. Кожен із них розраховується як середньозважена сума низки статистичних показників, тоді як загальний інвестиційний потенціал водночас визначається як зважена сума його складових.

На наш погляд, розвиток економічної системи має базуватися на принципі збереження і нарощування інвестиційних можливостей, тобто зростанні інвестиційного потенціалу. Тому основні принципи, що характеризують інвестиційний потенціал, варто виокремити: оптимальність – інвестиційний потенціал включає всі можливі напрями використання інвестицій в умовах оптимальної діяльності економічної системи;

доступність – відсутність обмежень на діяльність економічної системи з використання інвестиційних ресурсів на ринку, крім застережених у законах випадках; динамічність – інвестиційний потенціал являє собою інвестиційні ресурси, що динамічно розвиваються.

Загальноприйняте на теперішній час трактування інвестиційного потенціалу та інвестиційного ризику наводить агентство журналу «Експерт». За їх методикою інвестиційний потенціал враховує основні макроекономічні характеристики, насиченість території факторами виробництва, споживчий попит населення та інші показники. Величина інвестиційного ризику показує ймовірність втрати інвестицій, доходу від їх реалізації, що відображає неефективне інвестування.

На наше переконання, інвестиційний потенціал визначається насамперед, стратегічними цілями та інтересами самостійного суб'єкта господарської діяльності, який відображає міру внутрішньої потреби в оновленні виробництва або сфер економіки. Інвестиційний потенціал являє собою складне економічне явище інтегрального характеру, оскільки формується сукупним впливом окремих чинників.

Отже, звідси під інвестиційним потенціалом слід розуміти сукупні можливості суспільства формувати і максимально задовольняти потреби в товарах і послугах у процесі соціально-економічних відносин шляхом оптимального використання наявних ресурсів.

Узагальнення результатів досліджень науковців свідчать, що при дослідженні інвестиційного потенціалу в основному використовуються територіальний, ресурсний або об'єктний підходи. Як об'єкт дослідження в першому випадку виступає поняття привабливості або потенціалу території, в іншому – наявність ресурсів і об'єктів, куди можуть бути інвестовані певні кошти.

Так, І.Ю. Бережна розглядає інвестиційну привабливість області як інвестиційний потенціал, інвестиційний ризик, інвестиційний клімат [29]. Величина інвестиційного ризику показує ймовірність втрати інвестицій,

доходу від них і прогнозує неефективне інвестування. В основу оцінки інвестиційної привабливості покладено також конкурентні спроможності.

Цікавим підходом до оцінки інвестиційної привабливості та інвестиційного потенціалу видається орієнтація на ресурси, запропонована С.В. Івановим [30]. Інвестиційна привабливість ресурсів відображає вимоги інвесторів до умов, в яких знаходиться підприємство (інвестиційний клімат), і можливостям об'єкта інвестування задовольнити їх потребу. Згаданий вище підхід заснований на побудові стратегії інвестиційного процесу за допомогою оцінки інвестиційної привабливості, а саме: його можна віднести до проєктних методів оцінки й управління інвестиційного потенціалу. На нашу думку, основним недоліком у наукових дослідженнях, орієнтованих на оцінку інвестиційного потенціалу через грошові потоки доходів від використання ресурсів по об'єктах слід вказати неможливість комплексного обліку й управління розвитком інвестиційного потенціалу в адміністративно-територіальному утворенні загалом, тобто розробленим за допомогою такого підходу стратегіям притаманний ресурсно-вичерпний характер.

У наступному підході під об'єктом дослідження інвестиційного потенціалу розуміють об'єкт інвестування, а саме: чинне підприємство, новий проєкт або інша форма бізнесу. Основним недоліком такого підходу до оцінки потенціалу вирізняється складність вибору напрямів розвитку і координації за наявності ресурсних обмежень, а також складність розрахунку альтернативних вартостей проєктів для регіонів.

Інвестиційний потенціал, як самостійне поняття в системі інвестиційного модуля виступає насамперед ресурсною характеристикою. Ресурси інвестування можуть використовуватися в різних обсягах і залучені можуть бути в різні сфери та об'єкти залежно від їх привабливості. Під інвестиційною привабливістю об'єктів варто розуміти бажання різних суб'єктів (фірм, державних структур, населення) спрямовувати свої ресурси на цілі інвестування в конкретні об'єкти (підприємства, галузі, адміністративно-територіальні утворення, країни). Реальна інвестиційна

активність різних суб'єктів господарювання формується як під впливом їх власного (внутрішнього) інвестиційного потенціалу, так і під впливом їх привабливості для зовнішніх інвесторів. Тобто, варто стверджувати про внутрішню привабливість інвестицій, оскільки інвестиційний потенціал конкретних суб'єктів господарювання, галузей і регіонів через різні механізми (банківську систему, ринок цінних паперів, міжгосподарські кредити) може використовуватися в інших більш привабливих формах і сферах.

Низка чинників, які формують інвестиційний потенціал та інвестиційну привабливість об'єктів, збігаються. Так, високий рівень рентабельності галузей і підприємств створює своєрідні замкнуті ланцюжки: високе значення прибутковості створює значний внутрішній потенціал інвестицій і є чинником, що сприятиме залученню зовнішніх і внутрішніх інвестицій. Тому, заходи державного регулювання інвестицій, спрямовані, наприклад, на загальне зниження податкового навантаження, можуть розширити інвестиційні потенціали всіх галузей, хоча автоматично не приведуть до зростання інвестиційної привабливості галузей і суб'єктів господарювання з порівняно низькою рентабельністю [31]. Вважаємо, що інвестиційні процеси, які діють під впливом законів ринкової економіки, привели до сировинної орієнтованості країни.

На наш погляд, поняття «інвестиційний потенціал» покликане відобразити інвестиційний процес зі сторони його можливостей, інвестиційна привабливість – з боку стимулів інвестування в конкретні об'єкти, а призначення категорії «інвестиційний клімат» полягає в широкому трактуванні умов, факторів і темпів самого інвестиційного процесу. Інвестиційна привабливість виступає і чинником розширення інвестиційного потенціалу, і фактором рівня використання сумарного інвестиційного потенціалу, і, врешті-решт, фактором реальної інвестиційної активності різних господарських суб'єктів.

Як свідчать результати досліджень, що інвестиційний клімат

формується системою як прямих зв'язків з величиною інвестиційного потенціалу та системою факторів, що формують інвестиційну привабливість об'єктів, так і зворотних зв'язків і впливів інвестиційної активності, і результативності інвестицій на розвиток інвестиційного потенціалу та інвестиційної привабливості об'єктів. При цьому, досліджуючи інвестиційний клімат, акцент варто робити не тільки на мотивації підприємництва, а й на діяльності держави й органів місцевого самоврядування зі створення сприятливих умов інвестиційного процесу [32].

На основі узагальнення думок науковців можна стверджувати, що поняття «інвестиційний потенціал» і «економічний потенціал» не тотожні [33]. Економічний потенціал у широкому сенсі, виступає фактором інвестиційної привабливості, оскільки інвестори основного капіталу змушені обмірковувати всі умови його подальшого функціонування і віддачі, включаючи забезпеченість трудовими ресурсами необхідної кількості і якості. При цьому у складі інвестиційного потенціалу варто розглядати лише ті людські ресурси, які безпосередньо залучені до інвестиційного процесу.

У додатку Б представлена розроблена матрична таблиця, яка відображає структуру інвестиційного потенціалу за його складовими щодо різних рівнів господарської системи. Можливості залучення суб'єктів господарювання довгострокових банківських кредитів, бюджетних ресурсів, заощаджень населення формують зовнішні джерела для підприємств і організацій, але внутрішні для країни чи для адміністративно-територіального утворення.

На рівні національного і світового господарства інвестиційний потенціал проявляється як у фінансовій, матеріально-речовій, інноваційній та людській формах за рахунок діяльності на міжнародних фінансових ринках, так і на ринках інвестиційних товарів, інтелектуального і науково-технічного продукту, міжнародних ринках праці. В умовах глобалізації світового господарства, вступу України в СОТ, розширення потенціалу інвестицій за рахунок міжнародної складової отримує нові можливості і стає важливим

завданням.

На рівні підприємств і галузей оцінка використання внутрішнього інвестиційного потенціалу в його фінансовій складовій можлива, на наш погляд, на основі зіставлення обсягу інвестицій з ресурсами амортизаційного фонду і чистого прибутку. Зовнішній потенціал, в силу того, що він виступає потенціалом для багатьох галузей і підприємств необхідно оцінювати в обсязі його фактичного залучення в цю галузь або на конкретне підприємство.

Проведений нами аналіз показав, що різноманіття процесів, відносин і факторів, що забезпечують інвестиції, вимагає відповідної різноманітності наукових категорій і понять. Вони повинні наповнюватися власним категоріальним змістом і розглядатися в системі. Інвестиційний потенціал характеризує, передусім, ресурсні можливості інвестиційного процесу, які формуються як багатовимірна система. Використання внутрішнього і залучення зовнішнього потенціалу залежить від інвестиційної привабливості конкретних об'єктів та інвестиційного клімату в країні, адміністративно-територіальному утворенні, галузі.

Ми вважаємо, що в існуючих методах оцінки інвестиційного потенціалу основним недоліком їх виступає статичний характер, що не дозволяє в більшості випадків використовувати запропоновані методи для управління інвестиційними процесами. В основному показники оцінки використовуються як критерії вибору, що враховують інтереси будь-якого суб'єкта інвестиційного процесу.

Крім цього, множинність критеріїв різнопланового характеру не дозволяє сформулювати єдиний макроекономічний критерій ефективного використання інвестиційного потенціалу. Очевидно, що це зумовлено розумінням сутності економічної категорії «інвестиційного потенціалу» і, відповідно, цілями його оцінки. На сьогодні, більшість вчених не на високому рівні розуміють «інвестиційний потенціал» – це можливості (потенціал) і їх використання (результат), а також через неправильне

розуміння змісту понять не розглянуті причинно-наслідкові зв'язки між ними, які могли б стати основою для розробки та прийняття управлінських рішень [34]. На підставі вищевикладеного вважаємо, що інвестиційний потенціал доцільно розглядати з двох сторін; по-перше, коли інвестиційний потенціал виступає як мета інвестиційної діяльності, його слід розглядати як об'єкт бізнесу, в сукупності чинників, що визначає попит на інвестиції; по-друге, коли інвестиційний потенціал виступає як елемент інвестиційної діяльності та фінансовий результат від його реалізації, що слугує ресурсом бізнесу, в сукупності визначає обмеження на інвестиції.

Така двоякість підходів до розуміння інвестиційного потенціалу ускладнює його оцінку та управління його використанням і розвитком. Для усунення виниклої суперечності необхідно в кожному випадку розрізнити місце інвестиційного потенціалу в інвестиційному процесі і в розвитку економічної системи, а також здійснювати його комплексну оцінку. Проблема оцінки потенціалу методологічно розбивається на два аспекти: оцінка інвестиційного потенціалу як показника, що характеризує привабливість і рівень інвестиційного розвитку регіону, галузі, країни; оцінка ефективності використання інвестиційного потенціалу під час інвестиційного процесу.

Перша частина проблеми оцінки опрацьована досить ґрунтовно в економічній літературі, однак вимагає свого коригування для більш повного врахування всіх факторів потенціалу, що впливають на інвестиційний процес. В основному всі методики оцінки потенціалу як елемента інвестиційної привабливості регіону засновані на експертному підході, тобто виявленні структури і складу чинників, що формують загальну оцінку. Подібний підхід хоча й ефективний для формування рейтингів, але разом із тим суб'єктивний, тобто значною мірою залежить від думки експертів, які формують перелік критеріїв і показників оцінки.

У низці методик при оцінці інвестиційного клімату використовуються поняття інвестиційного потенціалу та інвестиційного ризику. При цьому під

інвестиційним потенціалом розуміються ресурсні чинники і територіальні середовища, що формують можливості та обмеження на використання ресурсних факторів.

Звідси склад і структура інвестиційного потенціалу повинні визначати можливості економічного зростання. Співвідношення між собою складових параметрів оцінки інвестиційного потенціалу регіону слугує важливим показником для інвестування як з іноземних, так і вітчизняних інвесторів.

Обсяги та динаміка інвестиційного потенціалу знаходяться у взаємодії з економічним потенціалом. Вони прямо залежать від нього, але істотно впливають на розвиток останнього. Під економічним потенціалом прийнято розуміти кількісну і якісну сукупність виробничої бази всіх галузей економіки, обсяги й склад освоєваних природних ресурсів, науково-технічний та інтелектуальний потенціал, рівень розвитку виробничої і соціальної інфраструктури. Економічний потенціал визначається сукупністю факторів і умов, що визначають здатність регіону, країни до стійкого, динамічного та ефективного розвитку всіх галузей економіки та соціальної сфери.

В економічній літературі найчастіше інвестиційний потенціал розглядається як невід'ємна характеристика інвестиційного клімату [35]. При цьому інвестиційний клімат – більш глибоке поняття, що об'єднує економічний та інвестиційний потенціал, а також сукупність інших факторів (рис. 1.2).

Представляючи інвестиційний клімат як інтегральну характеристику економіки країни, не можна не відзначити його зв'язок з поняттям інвестиційної привабливості, яке розглядається як індикатор доцільності інвестицій в економіку. Для внутрішніх і зовнішніх інвесторів найважливішим фактором прийняття інвестиційних рішень виступає ризик. Інвестиційний ризик являє собою ймовірність втрати інвестицій і доходу від їх здійснення. Рівень інвестиційного ризику визначають політична, соціальна, економічна, криміногенна ситуація в країні, а також стан

нормативно-правової бази, що регулює інвестиційну діяльність. Таким чином, інвестиційний ризик є другою найважливішою характеристикою інвестиційного клімату.

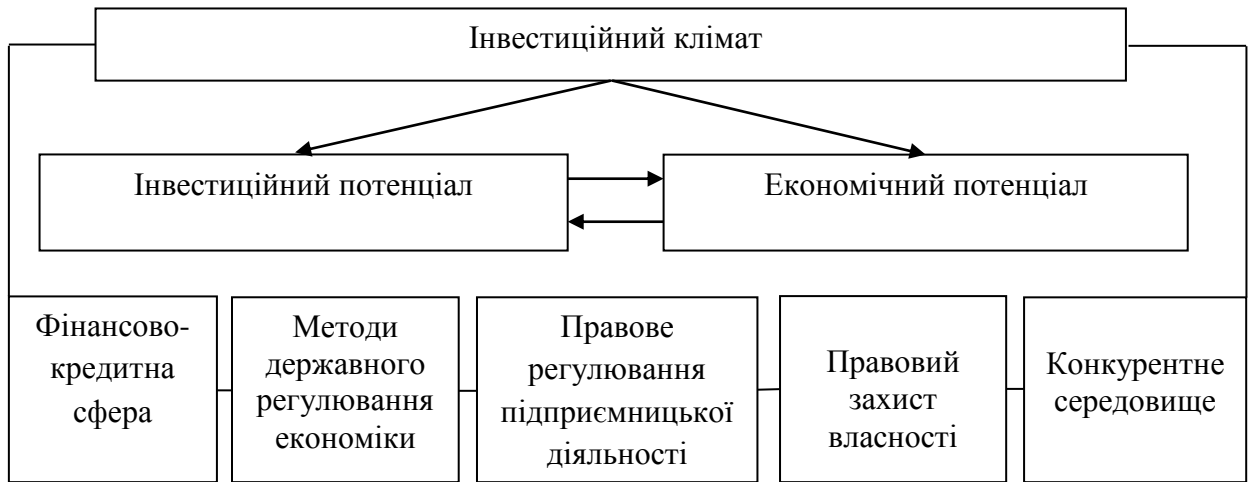

Рис. 1.2. Складові інвестиційного клімату

Джерело: власна розробка автора

Отже, інвестиційний клімат визначається співвідношенням сукупного інвестиційного потенціалу і ризиків, що виникають при здійсненні інвестицій:

$$\text{Інвестиційний клімат} = \text{Інвестиційний потенціал} - \text{Інвестиційні ризики} \quad (1.1)$$

Як видно з наведеної формули, базовою характеристикою інвестиційного клімату є інвестиційний потенціал. Водночас інвестиційний клімат слугує умовою реалізації інвестиційного потенціалу. Обмежувачем прийняття інвестиційних рішень при цьому виступає інвестиційний ризик.

Доведено, що поняття «інвестиційний потенціал» аграрного виробництва – це сукупність взаємопов’язаних соціальних, економічних, виробничих, фінансових, земельних, біологічних та інших виробничих факторів, а також заходів державної підтримки, що визначають можливості відтворення на основі використання власного і залученого капіталу. Включення в характеристику такого елемента, як державна підтримка, дає змогу розширити можливості сільськогосподарського товаровиробника для

активізації інвестиційної діяльності і, відповідно, підвищення інвестиційного потенціалу.

Отже, трактування поняття «інвестиційний потенціал» становить не тільки теоретичну, а й методологічну основу досліджень із проблем функціонування і реалізації інвестиційного процесу. Від того, наскільки чітко визначено основні та похідні поняття при формуванні концепції інвестиційного процесу, залежить його результативність.

Інвестиційний потенціал є комплексною системою, яка ефективно реалізується тільки у всій своїй сукупності і в процесі розвитку. Такий підхід дозволяє врахувати роль і місце змін чинників потенціалу. Як відомо, в процесі використання інвестиційного потенціалу частина чинників вичерпується, змінюється значення інших факторів, при цьому відбувається часткова втрата загального потенціалу. Очевидно, що для нейтралізації негативного впливу таких процесів на загальний потенціал, необхідно нарощування інших складових потенціалу.

Таким чином, інвестиційний потенціал, на нашу думку, – це категорія, яка характеризує особливості і можливості аналізованої системи, які можуть бути реалізовані тільки за наявності ресурсів. Цей термін характеризує досягнутий рівень розвитку; здатності і можливості системи, пов'язані, передусім, із характером і особливостями соціально-економічних відносин і взаємодій між людьми, підприємствами, державними установами, залученими до господарського процесу.

1.2. Методичні підходи до оцінки інвестиційного потенціалу в аграрному виробництві

Зміст поняття «інвестиційний потенціал» значною мірою зумовлюється характером об'єкта, до якого застосовується. До прикладу, стосовно аграрного сектору економіки країни інвестиційний потенціал може розглядатися як узагальнювальна характеристика сукупності відокремлених потенціалів: ресурсно-сировинного, споживчого (споживчі ціни, купівельна

спроможність населення і т.п.), інфраструктурного (географічне положення, транспортні мережі тощо), інтелектуально-інноваційного (наявність освітніх установ, підготовка кадрів та ін.) й інституційного (наявність організаційних структур, що створюють і забезпечують ділову активність суб'єктів господарювання). Таке багатоаспектне розуміння інвестиційного потенціалу дозволяє охарактеризувати його тільки в описовій формі.

Якщо ж об'єктом оцінки слугує суб'єкт господарювання, то його інвестиційний потенціал, на наш погляд, повинен бути охарактеризований конкретними вартісними показниками. У зв'язку з цим під інвестиційним потенціалом буде розумітися здатність господарюючого суб'єкта забезпечувати потребу в інвестиціях за рахунок власних і позикових фінансових джерел. Таке трактування інвестиційного потенціалу тісно пов'язане з поняттями «платоспроможність» і «фінансова стійкість», що використовується у фінансовому аналізі. Варто зазначити, що фінансова стійкість підприємства означає його здатність розвиватися при збереженні постійної платіжної дисципліни за виникаючими зобов'язаннями; розвиток же неможливий без інвестицій. Зниження фінансової стійкості, якщо вона має систематичний характер, неминуче спричинить систему неплатежів у відносинах із кредиторами та в кінцевому підсумку закінчиться банкрутством та припиненням виробничо-господарської діяльності [36].

Тому, будь-який метод або модель оцінки загрози банкрутства може загалом виявитися придатним і для оцінки інвестиційного потенціалу.

У зарубіжній економіці для таких цілей використовують багатofакторні моделі, розроблені за допомогою так званого багатовимірного дискримінантного аналізу. Широко відома модель Е. Альтмана (1968 г.) та її модифікації. Згодом з'явилися аналогічні моделі інших учених (У. Таффлер, У. Бівер, Г. Спрінгейт, В. Тішоу, Д. Фулмер та ін.). Специфіка цих моделей полягала в адаптації до особливостей національних економік і характеризувалася певним переліком фінансових показників [37]. Тому-то пряме застосування зарубіжних моделей у

вітчизняній практиці навряд чи допустиме, зважаючи на своєрідну специфіку бізнесу; стандарти ведення бухгалтерського обліку, що відрізняються від закордонних, а публічна фінансова звітність не завжди відображає реальний стан. Також в Україні інша динаміка інфляційних процесів.

Водночас вітчизняні вчені теж розпочали активно освоювати зазначену проблемну тематику: вже розроблено достатньо моделей, що дозволяють комплексно оцінювати фінансовий стан вітчизняних суб'єктів господарювання [38].

Як свідчать узагальнення досліджень, фінансовий потенціал підприємства – центральний фактор інвестиційної привабливості. Для будь-якого інвестора він полягає в отриманні стабільного економічного ефекту від фінансово-господарської діяльності. Хоча на нашу думку, оцінка інвестиційної привабливості підприємств, що знаходяться у стадії банкрутства (фінансово неспроможні) й проходять процедуру реорганізації, недоцільна. Процедури, що застосовуються у справах про банкрутство до підприємства-боржника, здійснюються з метою відновлення його платоспроможності та погашення заборгованості. У цих умовах отримання доходу, очікуваного інвестором, неможливе.

Інвестиційні рішення належать до переліку найбільш складних за процедурою вибору. Вони засновані на багатоваріантній та багатокритеріальній оцінці цілої низки факторів і тенденцій, що діють у більшості випадків різновекторно.

У процесі розгляду методики оцінки інвестиційного потенціалу галузі виокремлюється територіальний чинник. За наявними дослідженнями оцінка інвестиційної привабливості території виступає найважливішим аспектом прийняття будь-якого фінансового рішення. Від її правильності залежать наслідки як для інвестора, так і для економіки регіону та країни загалом. Чим складніша ситуація, тим більшою мірою досвід та інтуїція інвестора повинні спиратися на результати експертної оцінки інвестиційного клімату в країнах і регіонах.

Поява в Україні значної кількості самостійних суб'єктів господарювання і потенційних інвесторів, а також прихід на вітчизняний ринок іноземних інвесторів зумовили потребу в оцінках інвестиційного потенціалу адміністративно-територіальних утворень. Проте оскільки це має суттєві відмінності й не характеризує державу загалом, то механічне перенесення відомих та апробованих у міжнародній практиці методичних підходів виявилось неможливим. Розуміння зазначеної специфіки призвело до розробки за останні 3-5 років цілої низки різних оцінок інвестиційного потенціалу адміністративно-територіальних утворень, проведених не тільки вітчизняними, а й зарубіжними дослідниками та фірмами. Найпоширенішим методом, що застосовується в згаданих дослідженнях, стало ранжирування регіонів. У результаті цієї процедури складається рейтинг, тобто лінійний ряд об'єктів, в якому вони за поєднанням обраних ознак знаходяться на рівній відстані один від одного. Кожному з них присвоюється порядковий номер (ранг), що відповідає його місцю в загальному ряду. Найуспішнішому об'єкту, як правило, присвоюється перший ранг. На основі рейтингів і абсолютних значень показників складаються угруповання. У цьому випадку кожен регіон належить до певного класу (типу) об'єктів, виділеного експертами за поєднанням умов інвестування та рівнем переваг для інвестора [39].

На оцінці кредитних рейтингів адміністративно-територіальних утворень спеціалізуються міжнародні консалтингові агентства. Основними недоліками досліджень інвестиційного потенціалу регіонів варто вказати такі: розбіжності в трактуванні поняття «інвестиційний клімат»; обмеженість переліку показників, які використовуються при розрахунку; відсутність урахування нормативно-законодавчих умов інвестування, особливо на рівні об'єднаної територіальної громади, району, області; недостатня обґрунтованість принципів агрегування відібраних показників оцінки; несистемність проведення аналізу: як правило, це разові дослідження різних колективів, що виконуються на різну дату; дослідження проводяться

вибірково, лише в окремих адміністративно-територіальних утвореннях, які характеризуються специфічною законодавчою базою, особливостями формування та витрачання бюджету.

Одним із найпоширеніших і визнаних підходів при оцінці інвестиційного потенціалу адміністративно-територіальних утворень із використанням ранжирування стала методика, запропонована рейтинговим агентством «Експерт РА», що регулярно публікується (рис. 1.3).

Рис. 1.3. Оцінка інвестиційного клімату регіонів за методикою агентства «Експерт РА»

Джерело: побудовано на основі [35]

Суть її полягає у виділенні на першому етапі з усіх статистичних показників, що відносяться до того чи іншого виду ризику і потенціалу, за допомогою кореляційного аналізу найіндикативніших показників. Потім, методом факторного аналізу визначається внесок кожного індикативного показника у величину відповідного потенціалу або ризику. На останньому етапі досліджень за допомогою методу кластерного аналізу регіони після ранжирування за потенціалом і ризиком, належать до різних типів законодавчого клімату і далі об'єднуються в групи за характером інвестиційного потенціалу. Оцінка ваги внеску кожного виду потенціалу й ризику в сукупний потенціал і сукупний ризик, а також регіонального та загальнодержавного законодавства надається за результатами анкетування вітчизняних й іноземних експертів, у тому числі представників інвестиційних компаній, зокрема: «Tyssen», «Mitsui, British & American Tobacco», «Ernst & Young» та ін.

Дослідження інвестиційного потенціалу регіонів за методикою Інституту економіки РАН у межах аналізу інвестиційного клімату охоплює розрахунок таких індикаторів, як фактори економічного потенціалу, фактори умов господарювання, політичні чинники, соціальні фактори, організаційно-правові та фінансові чинники. Для оцінки представлених індикаторів використовуються експертний і статистичний підхід [40]. При цьому адміністративно-територіальне утворення оцінюється за п'ятибальною шкалою, залежно від його положення щодо інших суб'єктів. Результатом зазначеної методики є типологізація регіонів та їхній поділ на вісім груп, які оцінюють ризик та інвестиційну привабливість регіону.

Таким чином, головним недоліком у представлених методиках можна визначити суб'єктивний експертний підхід, а також відносність отриманого результату. Оскільки кінцевим результатом стає визначення місця аналізованого регіону в загальнодержавній шкалі, то в кінцевому підсумку це ускладнює розрахунок загальної ресурсозабезпеченості регіону.

Вважаємо, що оцінка інвестиційного клімату, повинна ґрунтуватися на

таких вимогах: масовість об'єктів дослідження, тобто, під час вибірки елементів слід враховувати репрезентативність; сутність економічних явищ передбачає їх розгляд у динаміці, тобто, в русі та розвитку; комплексність, тобто всебічність вивчення власне об'єкта.

З огляду на те, що інвестиційна привабливість регіону складається з інвестиційного потенціалу та інвестиційних ризиків, звідси можна виділити позитивні (інвестиційного потенціалу) і негативні (інвестиційні ризики) фактори.

Як свідчать результати дисертаційного дослідження на інвестиційну привабливість впливають дві основні групи чинників:

– інвестиційний потенціал, зокрема його складові: виробничий, трудовий, споживчий, інфраструктурний, ресурсно-сировинний та інституційний;

– інвестиційні ризики, зокрема: зовнішні: політичні, соціальні, екологічні й законодавчо-правові та внутрішні: виробничі, маркетингові, фінансові і управлінські (суб'єктивні).

На інвестиційну привабливість впливають численні фактори. Крім фінансової складової, потрібно оцінити й проаналізувати вплив економічних, природно-кліматичних, соціальних, інноваційних та інституційних чинників (додаток В).

На нашу думку, варто розглядати ризики, як ймовірність настання подій із негативними наслідками, за прояв системи факторів, що впливають на інвестиційну привабливість регіону.

Оцінку інвестиційних можливостей пропонується виконувати на основі розрахунку інтегрального показника. Показники, що характеризують інвестиційні можливості, а також ризики мають різну природу, тому на основі лінійного і нелінійного нормування їх необхідно привести до єдиної розмірності.

З метою виключення суб'єктивізму вибору ваги запропоновано використовувати їх у рівних частках залежно від кількості показників.

Для показників зі значною зміною діапазону значень при їх нормуванні застосовувати нелінійну функцію, тоді як із незначною зміною – лінійне нормування.

В епоху автоматизації спостерігається все більше заміщення живої праці, що підвищує продуктивність праці та зменшує витрати на виплату заробітної плати. Тому доречно згадати про взаємозамінність праці. На продуктивність праці безпосередньо впливають кількість, стать, вік, кваліфікаційний склад працівників.

Кадрові ресурси мають бути оцінені кількісно та якісно. Для цього пропонуються такі критерії: продуктивність праці в галузі, частка працівників із вищою освітою та відповідність чисельності працівників обсягом реалізації.

Інноваційний потенціал відображає здатність до розвитку на основі останніх досягнень науково-технічного прогресу. Від стану інноваційного потенціалу залежить вибір інвестиційної політики. У зв'язку з цим доцільна оцінка інноваційного потенціалу як готовності господарюючого суб'єкта до інновацій або як сукупності факторів, що визначають можливість підвищення ефективності діяльності за рахунок використання результатів науково-технічного прогресу (НТП). Реалізацією інноваційного потенціалу виступає здатність підприємства виробляти нову продукцію.

Оцінити кількісно інноваційність підприємства можна через вимір частки нематеріальних активів у загальних активах підприємства, через питому вагу продукції, що випускається галуззю за період до п'яти років.

Крім оцінки ресурсних складових виробничого потенціалу, важливе значення має стан інвестиційного капіталу – сукупності внутрішньогалузевих джерел інвестицій. Ці джерела характеризують стан фінансового потенціалу галузі.

Усі джерела фінансування інвестиційних вкладень поділяються на власні (прибуток, амортизація), залучені та позикові. Доступність вказаних джерел може стати оцінкою ступеня забезпеченості підприємств

внутрішніми і зовнішніми джерелами. Чим значніша фінансова стійкість підприємства, тим відповідно більше у нього можливостей фінансування інвестиційних проектів не тільки за рахунок власних коштів, а й через залучення в інвестиційний процес позикових або фінансових ресурсів (банки не кредитуватимуть суб'єкта підприємницької діяльності, не здатного розрахуватися за власними зобов'язаннями, а інвестори не вкладатимуть кошти в нестійку, ризиковану справу).

У зв'язку з цим пропонується для використання система наступних оцінних коефіцієнтів: рентабельність підприємств галузі, частка прибуткових підприємств у галузі, забезпеченість перспектив галузі власними фінансовими ресурсами як частка від ділення оцінного (прогнозного) значення зростання в галузі і обсягу власних фінансових ресурсів підприємств галузі.

Інвестиційний резерв характеризує можливості галузі до самостійного відтворення: він розраховується як різниця між абсолютною сумою залучених у галузь інвестицій та доступних джерел для інвестиційних вкладень.

На перспективи розвитку галузі впливають і макроекономічні чинники, або фактори зовнішнього середовища, на які підприємства не здатні безпосередньо впливати. До таких факторів доцільно віднести можливість інфляції в галузі, підтримку, які здійснюють державні органи у вигляді інвестиційних вливань, податкових пільг, гарантій за кредитами і т. п. (додаток Г).

Підтримуємо думку вчених, за якою комплексну оцінку інвестиційного потенціалу галузі необхідно проводити в три етапи: оцінка законодавчої основи; оцінка первинних факторів інвестиційного потенціалу; вторинна оцінка за складовими інвестиційного потенціалу[41].

Оцінка законодавчої основи містить в собі оцінку законодавчого поля, яка визначається з урахуванням загальнодержавного і регіонального законодавства. Оцінка первинних факторів інвестиційного потенціалу

проводиться з урахуванням географічних даних. Вторинна оцінка інвестиційного потенціалу пов'язана безпосередньо з економічним розвитком і охоплює оцінку виробничого потенціалу, трудового, інфраструктурного.

Оцінка законодавчо-нормативної бази галузі повинна розпочинатися з характеристики загальнодержавних законодавчих актів.

Чинним законодавством визначено повноваження органів державної влади всіх рівнів, відповідно до яких вони проводять інвестиційну політику. На загальнодержавному рівні законодавчо визначена правова система, що забезпечує стабільність діяльності інвестора, яка використовується як складова в оцінці інвестиційного клімату держави. У міждержавному порівнянні законодавство виступає найважливішою складовою інвестиційного ризику.

Законодавство, як правило, не тільки впливає на ступінь інвестиційного ризику, а й регулює можливості інвестування в ті чи інші сфери або галузі, визначає порядок використання окремих факторів виробництва – складових інвестиційного потенціалу [42]. У рамках чинного інвестиційного законодавства регіони мають певний ступінь свободи в наданні пільг і режимів економічного сприяння.

До компетенції органів місцевого самоврядування можна віднести податкове законодавство в частині сплати місцевих податків.

Повноваження місцевої влади в частині податків поширюються на: бюджети об'єднаних територіальних громад (ОТГ), районів, областей.

На другому етапі оцінки інвестиційного потенціалу проводиться аналіз природно-кліматичних умов і природних ресурсів.

До первинних факторів інвестиційного потенціалу доцільно віднести: сприятливі природно-кліматичні умови; наявність стратегічних природних ресурсів і ресурсів загальноцільового призначення; близькість до ринків збуту продукції.

Вплинути на перераховані чинники внаслідок об'єктивних причин

неможливо, зважаючи на їх складну кількісну оцінку, проте вони вирізняються значними перевагами.

Оцінка проводиться за алгоритмом наявності або відсутності окремих показників інвестиційного потенціалу та їх характеристикою.

Аналіз природно-кліматичних умов включає опис показників: географічного розташування, середньої літньої і зимової температур, середньорічної кількості опадів, що випали, характеристику клімату [43].

Важливим фактором в оцінці природних ресурсів слід вказати площу земель, що представляють його як неліквідний капітал, та їх якісна характеристика.

Землевідведення слугує важелем впливу органів влади на бізнес. Варто зазначити, що передумови, які сприяють залученню інвестицій, знаходяться в площині земельного законодавства. Місцеві органи влади мають чіткий перелік земельних ділянок, щодо яких можуть реалізувати свої владні повноваження: здавати в оренду, приватизувати тощо.

Характеристиками території виступає міра її економічної активності, тобто її залучення в господарський обіг, насиченість різними видами ресурсів, ступінь їх застосування, щільності розміщення виробництва і населення.

За ступенем активності використання, насиченості виробничими і інфраструктурними об'єктами всю територію можна розділити на категорії:

1) території, що інтенсивно використовуються промисловістю, з густою і високорозвиненою мережею виробничих об'єктів, будівель, споруд, а також соціальних і житлових приміщень та інфраструктурних елементів. У цій групі можна виділити землі: під населеними пунктами, містами, агломераціями, промисловими підприємствами, різними спорудами, транспортними артеріями (залізничні, автомобільні дороги, лінії електропередач, канали, дренажні колектори), під гірськими розробками;

2) землі, що інтенсивно використовуються в сільському господарстві (зрошувані й осушені, культурні пасовища, лісосіки, лісопосадки). Зазвичай,

це землі високої продуктивності, створені в результаті значних затрат праці;

3) пасовища, природні сінокоси та ін.;

4) землі, що не використовуються в господарському обігу. Вони представляють резерв майбутнього освоєння.

Наведена класифікація свідчить, що всі типи земель за їхніми якісними характеристиками можуть бути використані в оцінці інвестиційного потенціалу. Якісні характеристики земельних площ необхідні для деталізації оцінки.

В оцінці природних ресурсів виділяють природні ресурси цільового і загального призначення.

По суті, призначення таких ресурсів, як вода, земля, паливо, енергія, повітря необмежено. Будь-які сфери виробничої та невиробничої діяльності людини пов'язані з їх використанням. Саме їх наявність у відповідних пропорціях створює необхідні умови для виробництва і життя людей.

Цільові ресурси – це мінерально-сировинні, паливно-енергетичні, біологічні, рослинно-кормові та інші, що зумовлюють розміщення спеціалізованих виробництв.

Для оцінки природних ресурсів цільового призначення конкретного територіального утворення використовують три найважливіші характеристики: кількість; якість (вміст корисного елемента, родючість землі, якість води, сила сонячної інсоляції і т. п.); доступність (можливість використання) – вона характеризується з позиції техніки, технології та транспорту.

Стан навколишнього середовища – це важливий показник в оцінці інвестиційного потенціалу. Перспективи, економічне і екологічне благополуччя розвитку території залежить від визначення придатності природного середовища до її раціонального використання в господарській діяльності в процесі життєдіяльності суспільства як тепер, так і в майбутньому.

Вторинна оцінка інвестиційного потенціалу ґрунтується на факторах,

які чинять спротив регулювання з боку органів влади, їх сукупність формується під впливом стратегії розвитку територіального утворення.

До таких факторів належать: місцева нормативно-правова база; виробнича інфраструктура, що охоплює транспортну мережу, зв'язок, складське господарство, житлово-комунальне господарство; інституційна інфраструктура, яка характеризує ринкові інститути; інноваційний потенціал; трудовий потенціал; виробничий потенціал.

Важливість вторинної оцінки пояснюється особливостями сучасної економіки, в умовах якої місце країни в сучасному світі визначається якістю людського капіталу, станом освіти і ступенем використання науки і техніки у виробництві. Водночас достатність робочої сили і сировинних матеріалів все менше розцінюється як головна конкурентна перевага, відповідно до зниження частки цих факторів у вартості продукції.

Найвідомішими й професійними дослідниками окресленої проблематики, на наш погляд, є вчені І. Гришина, А. Шахназаров, І. Ройзман [44]. За їхніми напрацюваннями, в нинішніх умовах застосовується досить багато різних іноземних методик (індекси Доу-Джонса, промислової активності, системи кон'юнктурних опитувань керівників підприємств, методики Гарвардської школи бізнесу, Тейна-Уотерса, Котлера-Хейзлера, журналів «The Economist», «Fortune», «Euromoney» та ін.). Водночас з'явилася значна кількість і спеціально адаптованих до вітчизняних умов зарубіжних методик оцінки інвестиційної ситуації, що складається в різних регіонах. Усі їх можна розділити на три великі групи: експертні бальні оцінки; економетричні оцінки суми рангових (порядкових) місць (часто із застосуванням різних вагових коефіцієнтів значущості приватних показників або вагових балів); економетричні оцінки статистичних показників [45].

Усі методики припускають отримання на виході інтегрального показника, який і характеризує (ранжирує) регіон у підсумковому рейтингу. Всім методам у групах притаманні певні недоліки (що піддаються обґрунтованій критиці, в тому числі згаданими вченими), які можна звести до

трьох основних моментів:

1) у більшості методик перевага віддається бальним, в основному експертним, оцінкам кожного з чинників, що враховуються. Однак практика свідчить, що експертні бальні оцінки – істотно суб'єктивні та зазвичай згладжують або звужують реальний стан регіональних характеристик (експерти інстинктивно вибирають середнє значення шкали і уникають крайніх оцінок);

2) недолік методів залучення показників в інтегральний показник – отримані інтегральні рейтинги, показують лише те, що одна галузь чи регіон випереджає або відстає від іншого за певною ознакою;

3) статистичні бальні оцінки, які створюються за допомогою числових значень статистичних показників, що приводяться до бальних оцінок з якою-небудь шкалою, не повною мірою відображають ступінь диференціації статистичних показників у регіонах через обмежену кількість застосованих інтервалів поділу даних або заздалегідь заданого діапазону бальних оцінок. Особливо це відчувається у разі недостатньої кваліфікації експертів при присвоєнні коефіцієнтів вагових балів. Такий метод (поряд із методом експертних оцінок) ігнорує реальний стан відповідних фактичних характеристик, що не залежать від бажання авторів.

Варто зазначити, що для деяких ознак, що не піддаються статистичному виміру, на думку вчених, застосування експертних бальних оцінок слугує вимушеною необхідністю.

Як і будь-яка складна система, оцінка інвестиційної привабливості (потенціалу) диференціюється і за застосованими показниками:

1) методи, які використовують оцінку сукупності макроекономічних показників. Як основний показник виступає рівень прибутковості задіяних активів і, відповідно, можна використовувати різні співвідношення для розрахунку: відносно прибутку від реалізації товарів і послуг до загальної суми активів; щодо балансового прибутку до загальної суми активів;

2) багатофакторний підхід, який базується на оцінці сукупності

факторів, що впливають на інвестиційний клімат (потенціал). Особливість вказаного підходу полягає у ще несформованому на сьогодні остаточному переліку цих факторів. Серед факторів, найбільш значимих для інвесторів і які належать до істотних елементів інвестиційного клімату, виділяють: політичні, соціальні, економічні, екологічні, кримінальні, фінансові, ресурсно-сировинні, трудові, виробничі, інноваційні, інфраструктурні, споживчі, інституційні, законодавчі та ін. В оцінці інвестиційного потенціалу використовується нейтральніший, тільки господарський підхід, що виключає (переважно суб'єктивно оцінювані) політичні та деякі соціальні чинники;

3) ризиковий метод (основні показники – визначаються експертами ризику). Як складові інвестиційного клімату розглядаються два основні критерії: стан інвестиційного потенціалу та стан інвестиційних ризиків. Складний і об'ємний метод, який передбачає облік як статистичних даних, так і думок експертів. Метод вирізняється низкою істотних недоліків: відсутністю взаємозв'язку інвестиційної привабливості та інвестиційної активності; суб'єктивність думки експертів; відсутність ясності методики оцінки інвестиційного потенціалу і ризиків при зведенні в інтегральний показник; відсутність системності у відображенні характеристик інвестиційного клімату регіону;

4) інвестиційна привабливість ґрунтується на необхідності визначення інтенсивності інвестиційної діяльності, яка реалізується через інвестиційну активність регіону і виступає складовою інвестиційного клімату. Такий підхід відрізняється більшою виваженістю в підсумкових оцінках і досить високою достовірністю результатів, значною трудомісткістю розрахунків. Передбачається отримання кількісної оцінки інвестиційного клімату за допомогою визначення інтегральної інвестиційної привабливості та інвестиційної активності. Суть методу полягає в тому, наскільки добре «суб'єкт» реалізує свою привабливість за допомогою інвестиційної активності, і показує зв'язок інвестиційної активності суб'єкта з результатом реалізації його привабливості.

Загалом найбільшого поширення набули експертні бальні оцінки на основі макроекономічних або багатofакторних моделей із зазначеними вище їх недоліками. Не заперечуючи корисності заданого виду аналізу, що відображає загальне бачення проблеми в кожному регіоні, як наголошують учені, в результаті застосування більшості з указаних методик вимагає проведення трудомістких, дорогих експертних процедур і не дозволяє підтвердити об'єктивність отриманих результатів через відсутність у методиці критерію достовірності, об'єктивного за своєю природою. Існує, звичайно, низка ознак, які неможливо виміряти статистично, проте загалом їх не так багато і вони не мають ключового характеру. Найважливіше значення належить фактичним ознакам – даним державної статистики та кількісним характеристикам з економічними, соціальними і природно-географічними показниками регіонів, значущими для інвестора.

Група економетричних методик не настільки поширена, адже спочатку вони розроблялися для визначення привабливості окремих галузей і підприємств. Однак, поступова їх адаптація та вдосконалення дозволили отримувати досить значимі результати. Загалом ці методики використовують макроекономічні показники у своїх рейтингах.

На сьогодні найбільш простим і об'єктивним видається підхід, заснований на економетричній оцінці статистичних даних із застосуванням елементів методу реалізації інвестиційної привабливості з подальшим коригуванням результатів на основі експертних оцінок. Також для більшої об'єктивності, достовірності та адекватності отриманих результатів, на наш погляд, крім «моментальних» розрахунків за минулий рік доцільно виконувати розрахунок у динаміці, як мінімум, за п'ятирічний період. Це дозволить визначити і тренд активності районів, за яким можна оцінювати реалізацію ними своєї «минулої» привабливості і виявити проблемні райони для подальшого SWOT-аналізу [46].

Оскільки всі методики припускають отримання на виході деякого інтегрального показника, який і характеризує (ранжирує) регіон у

підсумковому рейтингу, звідси досить вдалою альтернативою застосуванню бальних методів стає розрахунок багатовимірної середньої.

Запропонована тут методика передбачає вибір найприйнятнішого варіанту серед альтернативних, характеризується досить високим рівнем обґрунтованості розрахунків (порівняно з бальними методами), адже в кожному з них передбачена відповідна процедура нормалізації – у цьому випадку це нормалізація до середньої і максимальної величин. Отримані стандартизовані вихідні дані дозволяють проводити з ними будь-які арифметичні операції з необхідною достовірністю.

Загалом запропонована методика оцінки інвестиційного потенціалу, що враховує обмеження, складається з трьох етапів розрахунково-аналітичних операцій.

Етап 1. Кількісна оцінка потенціалу, що передбачає: вибір і зведення в таблицю вихідних показників для розрахунку інтегрального рівня інвестиційної привабливості регіонів: розрахунок окремих показників, які є похідними від статистичних даних.

Етап 2. Якісна оцінка потенціалу районів, що складається з:

1. Проведення коригування ранжирування районів з урахуванням «експертних ваг» ключових показників:

1.1. Згідно з опитуванням експертів, з отриманих на першому етапі показників встановлюються ключові, які ранжуються за ступенем їх значимості для критеріальної характеристики інвестиційної привабливості галузі, таким чином, визначається їхня «вага»;

1.2. Показники, що використовуються для кількісної оцінки потенціалу на етапі 1, коригуються множенням на їх «експертну вагу»;

1.3. Усі показники, з урахуванням зазначених коригувань з «експертної ваги» найважливіших із них, зводяться в проміжну таблицю;

1.4. На основі проміжної таблиці розраховується інтегральний показник стосовно кожного адміністративно-територіального утворення;

1.5. Райони знову ранжуються за підсумком коригування ключових

показників (новим значенням інтегрального показника).

2. Здійснення коригування ранжування районів матричним методом (із використанням термінології «матриці БКГ») на основі ключових критеріальних показників, що характеризують найважливіші елементи інвестиційного потенціалу:

2.1. За відповідними показниками (етап 2) на єдиній базі (темپ росту інвестицій в основний капітал) проводиться розподіл районів за квадратами матриці: по вертикалі відкладається єдина база для всіх показників – темп зростання інвестицій в основний капітал кожного району (%); по горизонталі – значення показників кожного району; кожен район у результаті розподіляється в один з утворених квадратів матриці. По вертикалі і горизонталі лінія розділу квадратів визначається за середнім арифметичним усіх значень відповідного показника; квадратам матриці присвоюється ранг від 1 до 4 (від «аутсайдерів» до «стійких лідерів»).

Оскільки інвестиційна привабливість (потенціал) визначається динамізмом розвитку її чинників, що характеризує прискорений розвиток територій, то використовуються тільки темпові значення показників (крім чисельності).

2.2. Ранжування районів згідно з їх матричним розподілом з урахуванням розрахованого інтегрального показника: будь-якому вигляді матриці (розподілу) присвоюється ранг району, що відповідає рангу зайнятого квадрата; ранг району перемножується на «експертну вагу» показника, що відповідає варіанту матриці; визначається інтегральний показник кожного району шляхом розрахунку середнього арифметичного значення з усіх «рангововагових» величин у всіх варіантах матриць, у квадрати яких «розподілився» район; ранжуються райони за отриманими інтегральними показниками, коригується проміжна таблиця з п. 1.3, етап 2.

Етап 3. Підсумкове коригування показників, групують області на основі кількісної та якісної оцінок їх інвестиційного потенціалу.

На підставі отриманих значень в останньому підпункті п. 2.2 етапу 2

визначаються арифметичні середні, якими коригується кількісний аналіз. Потім знову виконується просте ранжування за зменшенням і результат зводиться в підсумковий рейтинг (п. 4, етап 1). Далі – зведення даних на карту інвестиційної привабливості (потенціалу) областей із визначенням найбільш конкурентних видів діяльності (відповідно до п. 3 етапу 1).

Зважаючи на наведене вище, можна виокремити істотні плюси цієї методики: розгляд інвестиційної привабливості та інвестиційної активності, що зумовлюють інвестиційний потенціал регіонів у взаємозв'язку між собою; розгляд інвестиційної привабливості (потенціалу) в динаміці; гнучкість методики за цілями – це можливість її адаптації під різні цілі (як потенційного інвестора, так і органів державного управління); гнучкість методики за даними – відсутня жорстка прихильність до певних показників (склад інвестиційно значимих показників для визначення інтегральної (комплексної) інвестиційної привабливості регіонів не може залишатися незмінним і повинен частково змінюватися залежно від особливостей кожного етапу розвитку економіки).

Разом із тим варто зазначити, що на сьогодні описана методика не враховує низки факторів, які залишилися за рамками проведеного дослідження, наприклад: обсяг природних запасів мінерально-сировинних ресурсів, включаючи всі види вуглеводнів (ці фактори належать до показників природно-географічного потенціалу регіону, розраховуються на одиницю площі району і на душу його населення); загальний рівень злочинності в регіоні; рівень екологічної забрудненості й дискомфорту клімату; політичну складову потенціалу, чому приділяють увагу іноземні інвестори.

Однак загалом запропонована методика оцінки інвестиційного потенціалу галузі враховує об'єктивно існуючий взаємозв'язок між інвестиційною привабливістю регіону та інвестиційною активністю в ньому, що дозволяє визначати проблемні точки й показники при розробці регіональних програм поліпшення інвестиційного клімату.

1.3. Вітчизняний та зарубіжний досвід інвестування розширеного сільськогосподарського відтворення

Аграрний сектор на сьогодні виступає локомотивом розвитку національної економіки, забезпечуючи суттєвий внесок у ВВП, понад 40% валютних надходжень, а також продовольчу безпеку держави. Водночас, відсутність стабільної позитивної динаміки виробництва в аграрному секторі свідчить про вичерпання резервів нинішньої моделі його розвитку, заснованої на ефектах масштабу та екстенсивних методах використання ресурсів. Значною мірою такий стан визначається характеристикою інвестиційної діяльності в агросекторі, що впливає на відтворювальні процеси та ефективність розвитку сільськогосподарського виробництва [47].

Протягом останніх років інвестиції в аграрний сектор характеризуються позитивною динамікою як у вартісному виразі, так і щодо їхньої частки у загальній структурі капітальних інвестицій в економіку України. При цьому темпи зростання капітальних інвестицій в аграрний сектор загалом перевищують темпи зростання обсягів виробництва валової продукції сільського господарства. Разом з тим основним джерелом капітальних інвестицій в аграрному секторі слугують власні кошти підприємств та організацій [48].

Інвестиційна привабливість аграрного сектору України зумовлена низкою чинників, основними серед яких вирізняються: сприятливі природно-кліматичні умови для вирощування більшості сільськогосподарських культур та високий рівень природного ресурсного потенціалу українських земель; дешева робоча сила; зручне географічне розташування України та досить розвинена транспортна інфраструктура; зростаюча прибутковість агробізнесу [49].

Крім того, поліпшенню інвестиційного клімату в аграрному секторі сприяли виважена аграрна політика, спрямована на імплементацію вітчизняного законодавства відповідно до європейських та світових стандартів, що передбачено Угодою про асоціацію між Україною та країнами

Європейського Союзу (ЄС), а також сприятливі умови ведення бізнесу, позитивні зміни у податковому законодавстві.

Водночас рівень капітальних інвестицій в аграрний сектор поки що не дозволяє повною мірою розкрити наявний ресурсний потенціал галузі. На сьогодні серед основних перешкод для інвестицій в аграрну галузь варто вказати такі: відсутність ринкового обігу земель сільськогосподарського призначення, а отже й перебування капіталу землі поза економічним оборотом; спотворена державна підтримка сільськогосподарських виробників; ускладнений доступ до банківських кредитів; неефективна державна політика підтримки експортерів; нерозвиненість інфраструктури аграрного ринку; збройна агресія Російської Федерації (РФ) [50].

Водночас інвестиції – це один із найважливіших засобів впровадження сучасних технологій у сільськогосподарському виробництві, підвищення конкурентоспроможності вітчизняного сільського господарства. Зважаючи на те, що на сьогодні аграрний сектор виступає однією з провідних галузей національної економіки, державна аграрна політика повинна бути спрямована на удосконалення інституційного середовища в напрямі спрощення ведення інвестиційної діяльності, захисту прав інвесторів.

У сучасних умовах функціонування ринкової моделі господарювання держава відіграє визначальну роль у формуванні умов діяльності аграрних товаровиробників у провідних країнах світу. При цьому і прихильники нерегульованої ринкової моделі, і прихильники державного регулювання ринкового механізму відзначають, що втручання держави у відтворювальні процеси в сільському господарстві становить необхідну умову нормального його функціонування [51]. Відмінність поглядів цих двох напрямів на згадане питання полягає у мірі втручання держави в господарську діяльність суб'єктів господарювання сфери агробізнесу.

Для глибшого розуміння окресленої проблеми варто розглянути сучасні моделі державного регулювання інвестиційної діяльності в аграрній сфері зарубіжних країн. Так, у США модель стимулювання залучення

капіталу в аграрний сектор ґрунтується на концепції забезпечення особливого податкового режиму сільськогосподарських товаровиробників. Вона включає такі заходи стимулювання капітальних інвестицій шляхом розвитку системи іпотеки, формування і регулювання ринку боргових зобов'язань. При цьому, в умовах фінансової кризи 2008 року, в рамках реалізації програм підтримки, передбачалося обмеження для потенційної участі в них фермерів. Низький рівень ліквідності, що є наслідком негативних соціально-економічних процесів, вимагає коригування політики регулювання інвестиційної привабливості сільського господарства, що потребує, насамперед, зміни заходів, пов'язаних із фінансуванням різних програм іпотечного кредитування. Фінансування іпотечних програм, що отримало свій розвиток у 80-ті роки ХХ ст., містить такі взаємопов'язані напрями: з одного боку, забезпечення залучення фінансових ресурсів інституційних інвесторів у різні цінні папери через надання державних гарантій для мінімізації ризиків втрат вкладеного капіталу; з іншого, механізм рефінансування первинних кредиторів шляхом придбання сільськогосподарських іпотечних паперів і випуск на їх основі емісійних іпотечних [52].

Разом із тим, Федеральна сільськогосподарська іпотечна корпорація, яка виступає основним агентом реалізації іпотечних програм, встановила мінімальні критерії для підключення фермерів США до фінансування боргових зобов'язань. Такі вимоги зумовлені обмеженнями, що впливають із розмірів фермерського господарства за рівнем доходів (менше 5 тис. доларів США від сільськогосподарської діяльності) і за розміром сільськогосподарських угідь (менше 5 акрів) [53]. Поряд із цими обмеженнями встановлені й інші вимоги до учасників іпотечного кредитування за допомогою Федеральної сільськогосподарської іпотечної корпорації, які можна віднести до традиційних умов отримання доступних кредитних ресурсів, як: співвідношення між розмірами кредиту і вартістю власності, переданої під заставу; обов'язкове страхування життя

позичальника і, власне, майна, призначеного для застави та ін.

Варто зазначити, що позитивні зрушення у зміні ситуації із залученням довгострокових інвестиційних ресурсів в економіку США, в тому числі сільське господарство, сталися внаслідок створення раціональної та ефективної системи заощаджень, де акумульовані фінансові ресурси спрямовувалися на необхідні інвестиційні нагромадження в галузях матеріального виробництва. Незважаючи на фінансову кризу, що відбулася у 2008 році, потребує коригування формована модель залучення капіталу в іпотечні цінні папери, адже провідна роль в інвестиційному накопиченні і трансформації фінансових ресурсів в інвестиційні ресурси з тривалим терміном окупності, як і раніше, залишається прерогативою, насамперед влади.

Так, до недавнього часу в інвестиційному портфелі Федеральної Резервної Системи США (ФРС США) у структурі державних цінних паперів значну частку становили зобов'язання з терміном погашення понад п'ять років. Це означає, що структура ресурсів, які формуються в банківській і фінансовій сферах, дозволяла використовувати останні протягом тривалого періоду, що, безумовно, сприяло розвитку інвестиційної діяльності. Крім того, це стимулювало залучення інвестиційних інститутів, орієнтованих на обслуговування сільськогосподарських товаровиробників, а також пов'язаних зі споживчим сектором інфраструктури. Як зазначають окремі дослідники, однією з основних ланок такої інфраструктури був Фонд із зміцнення ринків, доходу та пропозиції, який тільки в 1999 році витратив на підтримку купівельної спроможності фермерів США близько 1 млрд. дол. Функціонування подібних інститутів здійснюється в умовах мінімізації податкового навантаження, що виступає важливим економічним критерієм їх інвестиційної привабливості та дозволяє акумулювати достатні ресурси для вкладення капіталу в галузі сільського господарства.

Розглядаючи заходи державної підтримки аграрного сектору економіки, окремі автори відзначають багаторівневий характер економічних

інструментів, спрямованих на підвищення інвестиційного потенціалу фермерських господарств. Причому серед фінансових і нефінансових інструментів стимулювання залучення капіталу в аграрну сферу більше значення надається нефінансовим заходам залучення інвесторів [54]. Серед них можна умовно виділити дві групи заходів, зокрема, що: а) стимулюють використання сільськогосподарських угідь (надання земельних ділянок безоплатно або за зниженими цінами; пільгове забезпечення інфраструктурою; допомогу в проведенні проектно-вишукувальних робіт та інші заходи); б) підвищують інформаційне забезпечення товаровиробників сільськогосподарської сировини і продовольства (чинна система оподаткування, ціни на майно, витрати на електроенергію і т.п.).

З метою активізації інвестиційної діяльності в аграрній сфері чинне законодавство передбачає застосування надання кредитно-фінансових і податкових пільг. Основними джерелами фінансування кредитно-фінансових пільг виступають позабюджетні фонди місцевих органів влади, однак такі пільги можуть надаватися і за рахунок бюджетних джерел. Крім того, фермерському господарству, яке бере участь у реалізації різних науково-дослідних програм, передбачається надання гарантії позик. Так, підприємство, що діє в пріоритетних галузях сільського господарства, має право на отримання інвестиційних кредитів за рахунок бюджетів штату та інших органів влади. При цьому для подібних інвестиційних кредитів встановлюється величина відсоткової ставки нижчою за ринкову, а період дії такого кредитного договору значно триваліший. Існують ще й окремі напрями підтримки інвестиційної активності сільськогосподарських товаровиробників, пов'язані з підвищенням рівня підготовки і перепідготовки кадрів.

Певну цікавість для дослідження становить досвід Канади у сфері підвищення інвестиційного потенціалу аграрних товаровиробників, оскільки велика частина територій цієї країни, придатна для виробництва сільськогосподарської продукції, розташована приблизно в тих же широтах,

що й території в Україні. Однак, як показали результати дослідження, механізм державної підтримки та регулювання залучення капіталу в сільське господарство значною мірою подібний до таких, що використовуються в США. Очевидно, спільність природно-кліматичних й економічних умов функціонування сільського господарства слугує вагомим аргументом для адаптації економічних заходів та інструментів, що застосовуються для стимулювання надходження капіталу в аграрний бізнес у різних формах їх реалізації. Разом із тим, якщо в США панівним для приватного сектору був і залишається принцип повної свободи прийняття будь-яких економічних рішень і відсутність прямого втручання держави в цей процес, то основою інвестиційної політики Канади визначено принцип захисту національного підприємництва, тобто протекціонізм, який передбачає активні дії федерального уряду аж до безпосередньої участі в економічній діяльності. Це положення знайшло своє відображення в законодавчому акті Канади «Про іноземні інвестиції», прийнятому ще в 1985 році з вирішенням питань регулювання іноземних інвестицій. При цьому Канада є активним членом Світової організації торгівлі (СОТ), з успіхом використовуючи переваги членства в цій організації, а також захищаючи канадського сільськогосподарського товаровиробника від недобросовісної конкуренції, насамперед від товаровиробників з США. Особливістю законодавчого акта Канади про іноземні інвестиції слід вказати його поширення як на іноземних фізичних, так і юридичних осіб, та надання провінціям широких повноважень у регламентації інвестиційної діяльності в рамках проведеної єдиної інвестиційної політики, орієнтованої на підтримку власного товаровиробника [55].

Об'єднання країн Європи в єдиний економічний союз зумовлює відповідну інвестиційну політику. Варто зазначити, що вироблення єдиної політики у сфері сільського господарства почалася задовго до фактичного об'єднання країн, що утворили Європейський Союз. Ще в 1990 році отримала розвиток програма підтримки аграрного сектору економіки, яка

фінансується з різних джерел, серед яких виділяються Європейський регіональний фонд і Європейський фонд з вирівнювання економічного становища і надання гарантій сільському господарству. Так, ресурси Європейського регіонального фонду використовуються на заходи щодо реконструкції та зведення об'єктів місцевої інфраструктури для забезпечення функціонування малих і середніх суб'єктів господарювання у сфері агробізнесу.

Пріоритетними напрямками фінансування вирізняється реалізація проєктів ремонту старих і прокладання нових доріг, проведення ліній електропередач, систем теплопостачання, здійснення природоохоронних заходів. Водночас за рахунок коштів Європейського фонду з вирівнювання економічного становища і надання гарантій сільському господарству здійснюється фінансування різних інвестиційних проєктів, що дозволяють підвищити рівень і ефективність виробництва фермерських господарств, розташованих у різних природно-кліматичних умовах. Так, у 2018 році близько 17% коштів згаданого фонду виділяло на природоохоронні та меліоративні заходи. Крім того, з цього фонду передбачається виділення коштів для створення кооперативів малих фермерських господарств. Єдиною умовою отримання таких коштів виступають кількісні зміни в розмірах суб'єкта господарювання (як правило, це збільшення поголів'я худоби до 200 голів) [56].

Аграрна політика країн ЄС орієнтована на захист національних товаровиробників і збереження земель сільськогосподарського призначення в сільськогосподарському обігу. Про це свідчить той факт, що на теперішній час встановлені обмеження права власності на землі сільськогосподарського призначення для різних інститутів. Так, обмежена можливість фінансових посередників із проведення операцій купівлі-продажу земельних ділянок сільськогосподарського призначення. Такі заходи, на наш погляд, створюють упевненість в аграрних товаровиробників і дозволяють активізувати їх інвестиційну активність, у тому числі в довгостроковій перспективі.

Крім того, як відзначають окремі дослідники, в країнах ЄС діють особливі форми і методи регулювання вкладень у землі сільськогосподарського призначення з використанням механізму іпотеки [57]. Спільним для них варто зазначити активну участь держави в операціях із сільськогосподарськими угіддями (у Бельгії держава викупує такі і перерозподіляє серед сільськогосподарських товаровиробників; у Нідерландах, за допомогою спеціалізованого уповноваженого інституту, існує практика викупу земель за ринковими цінами та їх продаж з гарантією цільового сільськогосподарського використання; в Італії довгострокові позики (до 30 років) для купівлі сільськогосподарських угідь надаються державними агентствами під відсоток, що становить 25-30% ринкової ставки). Загальним критерієм проведеної політики в країнах ЄС виступає збереження земель сільськогосподарського призначення та забезпечення їх цільового використання з урахуванням вимог, висунутих екологами.

Поряд із цілісною політикою державного регулювання в країнах Європи можна виділити й відмінності, визначені відповідно до угоди при створенні єдиного економічного простору держав Європейського Союзу – в кожній з них існують особливі пільги та обмеження руху капіталу. Так, у Німеччині вкладення капіталу можуть здійснюватися вільно, без будь-яких обмежень за обсягом і характером, що відповідає чинним валютним угодам. Створено також фінансові та економічні умови для фінансування інвестицій, здійснюваних іноземними компаніями. Одним із небагатьох обмежень попереджувального, але не заборонного характеру, встановлена обов'язкова реєстрація в місцевих банківських установах операцій, пов'язаних із рухом грошових коштів за кордон і що надходять з-за кордону.

В окремих країнах ЄС, незважаючи на відносну уніфікацію, операції з інвестиціями знаходяться під дещо жорсткішим контролем держави. До таких країн належать насамперед Великобританія і Франція, які застосовують як пільги для залучення (вивезення) капіталу, так і заходи, що обмежують його рух у рамках національних територій. Наприклад, щодо

пільг для інвесторів, передбачених законодавством Великобританії, можна об'єднати в такі великі групи за ознакою соціальної значимості:

а) стимулюючий приплив капіталу в проекти загальнонаціонального масштабу (підтримка капіталовкладень у проекти загальнонаціонального значення в розмірі не менше 500 тис. ф. ст., декларована Законом «Про промисловий розвиток» 1982 року; позики Європейського інвестиційного банку на пільгових умовах для розвитку економіки, з покриттям до 50% капітальних вкладень);

б) співфінансування інвестицій у депресивні регіони (вибіркова регіональна підтримка депресивних районів у вигляді субсидій, що покривають до 80% витрат на капітальні вкладення і навчання персоналу; безоплатне надання підприємцям занедбаних земельних ділянок та будівель, а також субсидій на їх облаштування; довгострокові позики та субсидії на придбання й оренду інших ділянок землі та будівель; «підприємницькі зони» і встановленим у них пільговим режимом для підприємництва, що полягає в податкових пільгах і спрощенні організації та роботи фірм і т.п.);

в) фінансування підготовки кадрів і науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт (НДДКР), консультаційні послуги (оплата до 50% витрат на НДДКР; надання Британською радою з питань зовнішньої торгівлі консультаційних та інформаційних послуг, сприяння ринковим дослідженням і гарантій експортних кредитів, надання Міністерством зайнятості та Комісією із послуг у сфері робочої сили різних заходів підтримки, в тому числі субсидій на навчання персоналу);

г) сприяння розвитку Північної Ірландії (пільгові чи безоплатні консультаційні послуги за допомогою здійснення низки схем допомоги дрібним і середнім фірмам) [58].

Законодавство Франції також передбачає регулюючий вплив на інвестиційну діяльність національних й іноземних компаній, а також фірм з іноземним капіталом. Причому обмежувальні заходи поширюються на ключові галузі економіки, такі як: сільське господарство, добувна

промисловість, збут нафти і нафтопродуктів, атомна енергетика, транспорт, фінансова сфера. Варто зазначити, що незважаючи на відсутність спеціальних нормативно-правових актів, які регламентують інвестиційну діяльність іноземних компаній, в країні діє положення, згідно з яким іноземними підприємствами вважаються ті підприємства, під безпосереднім керівництвом і контролем власників з інших країн, якщо в їх капіталі частка іноземної участі перевищує 20%. Крім безпосередньої участі в капіталі, при виявленні ступеня залежності від іноземних компаній використовуються також і інші критерії, непрямі параметри [59]. Серед таких рівень залежності від іноземних патентів і ліцензій, що дозволяє обґрунтовано виділяти фірми, які підпадають під дію нормативно-законодавчих актів, що регламентують особливості функціонування іноземного капіталу. Така регламентація здійснюється, в тому числі, з метою формування економічних умов обмеження безконтрольного поглинання французьких фірм іноземцями.

До особливостей регулювання інвестиційної діяльності також належать зобов'язання, згідно з приписами Банку Франції, іноземних компаній, які побажали придбати або створити фірму на французькій території, здійснювати операції або за рахунок ввезення іноземної валюти, або за рахунок отримання її в кредит у Франції. Вказане положення діє щодо країн не повноправних членів Європейського Союзу, а також які не входять в зону обігу євро. Разом із тим, з моменту реєстрації підприємства у Франції на іноземного інвестора поширюються ті ж права та обов'язки в сфері фінансування, що й на національні компанії. При цьому для дослідження важливо, що відповідно до чинного положення французького законодавства, будь-яких обмежень при перекладі прибутку і репатріації капіталу та отриманні позик за кордоном не передбачено, крім випадків, пов'язаних з ліквідацією компанії.

Навіть такий стислий огляд заходів державного регулювання інвестиційної діяльності в провідних країнах світу свідчить, що в них використовуються різні економічні, фінансові та організаційні заходи, що

створюють аграрному товаровиробнику сприятливі умови для залучення як національного, так й іноземного капіталу.

Таким чином, аграрна політика проводиться з метою забезпечення можливостей сільськогосподарським товаровиробникам здійснювати розширене відтворення на принципах достатності та раціональності [60]. Принцип достатності передбачає можливість вкладення капіталу за рахунок інвестиційної складової в прибутку, тоді як принцип раціональності залучення зовнішніх інвестицій в обсягах, що підтримують фінансову незалежність господарюючого суб'єкта.

Ясність і передбачуваність законодавчої бази, простота й ефективність адміністративних процедур (на зразок запровадження «єдиного вікна»), а також обмежена кількість процедур, рівні умови для різних типів інвесторів (принцип відмови від дискримінації та нейтралітет у сфері конкуренції), і відкритість іноземним інвестиціям – це важливі складові привабливого інвестиційного середовища. Водночас огляд інвестиційної політики, виконаний Організацією економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) і сконцентрований на загальній інвестиційній політиці, просуванні та підтримці інвестицій, надає інформацію з фокусом на специфічних проблемах аграрного сектору, а саме – дискримінаційні заходи щодо іноземних інвестицій, пільги державним підприємствам, тягар адміністративних процедур, зміни в інституційній структурі та непередбачуваність стимулів до інвестування.

Україна має відкритий та прозорий правовий режим іноземного інвестування, що за багатьма параметрами відповідає міжнародним нормам. У сучасні кризові часи країна утримала загальну відкриту позицію, характерну для її законодавства з часу набуття незалежності у 1991 році, включно із захистом від націоналізації та наданням гарантій компенсації і репатріації прибутку. Захист від експропріації гарантований Конституцією України, а також умовами й процедурами, передбаченими Законом України № 93/96-ВР від 19 березня 1996 року «Про режим іноземного інвестування».

Проте у 2014 році в термінах Індексу ОЕСР щодо обмежень інвестування показник України (0,117) перевищував середнє значення в країнах-членах ОЕСР (0,068), але був нижчий, ніж у країнах-нечленах ОЕСР (0,151). Так, індекс ОЕСР відображає обмеження, що залишаються стосовно акціонерного капіталу – інформаційні агенції, а також низку операційних обмежень, зокрема щодо іноземного володіння землею сільськогосподарського призначення. Іноземним інвесторам не дозволено володіти землею сільськогосподарського призначення.

Чисельні нормативні акти й адміністративні процедури розтягують інвестиційний процес у часі, створюють сприятливе середовище для корупції. До прикладу, на підготовчій стадії потрібно розробити дев'ять документів, вартість підготовки яких становить 1,3-1,4 млн. грн.

На стадії виробництва стосовно галузі рослинництва необхідно розробити 14 документів загальною вартістю 13-14,5 млн. грн., а також вісім документів надати для організації виробництва у секторі тваринництва, за суми їх підготовки 2,7-9,4 млн. грн. У сфері транспорту потрібно надати шість документів для перевезення зернових і сім – для перевезення худоби. Система санітарного і фітосанітарного контролю, що значною мірою не відповідає принципам Світової організації торгівлі (СОТ), також вимагає від бізнесу значних витрат. Цю систему характеризують фрагментарність наглядових інстанцій, значна забюрократизованість та корумпованість. Витрати на виконання законодавчих вимог досягають 2,6-4,9% річного обігу аграрних підприємств, залежно від сектору. Вартість фітосанітарних заходів для бізнесу в Україні у 7,5 рази перевищує рівень таких видатків у ЄС.

Значною перепорою у сфері просування інвестицій слід вказати часті зміни інституційної структури, що має наслідком розмноження агенцій з не чітко визначеними та дублюючими функціями [61]. На сьогодні, існуюча організаційна структура підтримки інвестицій знаходиться в стадії реорганізації, будучи складовою реформування, що триває. Крім того, дві важливі структури, що відповідали за інвестиційну політику, знаходяться у

стані реструктуризації:

Державне агентство з інвестицій та управління національними проєктами України – орган, відповідальний за підтримку інвестицій та надання консультаційних послуг працюючому інвестору, на сьогодні ліквідований. Ця структура створювала єдине вікно, що надавала інвесторам інформацію, аналітику, юридичні послуги, підтримку в організації візитів, послуги з вибору місця та пост-інвестиційні послуги. Такі послуги надавалися й підпорядкованими Агентству обласними центрами з інвестицій та розвитку у кожній області. Агентство вело реєстр інвестиційних проєктів, що були оцінені як економічно ефективні, та реалізовувало національні проєкти, стосовно яких передбачалася така державна підтримка: співфінансування; кредити і кредитні гарантії; повна або часткова компенсація відсотків за кредитами. Ці проєкти могли реалізовуватися на засадах публічно-приватного партнерства (ППП). У 2010 році було ухвалено перелік пріоритетних проєктів, до якого увійшли проєкти у таких секторах: альтернативна енергетика, інфраструктура, виробництво зерна, а також регіональні гуртові ринки продовольства. Агентство знаходиться у стадії ліквідації, не реалізує жодних заходів, а ті його співробітники, які ще працюють, виконують ліквідаційні процедури. Функції Агентства передані Міністерству економічного розвитку. Створено ліквідаційну комісію. Очікується, що управління національними проєктами передадуть відповідним міністерствам.

Державний комітет України з питань регуляторної політики та підприємництва – відповідав за підтримку малих і середніх підприємств (МСП), включно з уніфікацією процедур ліцензування, встановлених іншими міністерствами. Це допомогло зменшити перелік документів, що мав додаватися до заяви на отримання ліцензії, наприклад, шляхом скасування вимоги підтвердити санітарну обробку для цілей зберігання зерна у листопаді 2014 року. При згаданому відомстві діяла експертна й апеляційна рада, в якій працювали незалежні експерти та представники бізнесу. Ця рада

сформувала рекомендації щодо процедури ліцензування та аналізувала позови, пов'язані з діяльністю МСП. У рамках діяльності Фонду підприємництва надавалася підтримка МСП. Зазначене відомство ліквідовано: його компетенцію щодо розроблення політики передано до Мінекономрозвитку, а також створено Державну регуляторну службу України (ДРС).

Дієве просування інвестицій приваблює останні саме у той сектор, що їх найбільше потребує, виділяє прибуткові інвестиційні можливості та допомагає іноземним інвесторам визначити місцевих партнерів. В Україні просування інвестицій покладається, зокрема, на стимули до інвестування. Проте таким стимулам, як і загалом усій політиці у сфері сільського господарства, не вистачає безперервності, аналізу економічної ефективності та спрямованості, що обмежує вплив стимулювання.

Закон України «Про інвестиційну діяльність» № 1561-ХІІ від 18.09.1991 р. (із змінами), Закон України «Про прямі іноземні інвестиції» (1992 р.), а також Закон України від 6 вересня 2012 року № 5205-VI «Про стимулювання інвестиційної діяльності у пріоритетних галузях економіки» з метою створення нових робочих місць передбачають певні податкові пільги, як, наприклад, звільнення від ввізного мита виробничого обладнання, закупленого іноземними інвесторами, або звільнення від податку на прибуток підприємства стосовно прибутку, отриманого завдяки інвестиційним проєктам, що забезпечили створення робочих місць у пріоритетних галузях. Однак кількість податкових стимулів значно зменшилася за останні два роки. Від січня 2015 року скасовано податкові стимули за кількома напрямками, включно з виробництвом сільськогосподарської техніки.

Відповідно до прийнятого у 2004 році Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України» та Постанови № 900, вітчизняні й іноземні інвестиції в об'єкти тваринництва можуть отримати відшкодування до 50% вартості їх будівництва. Ця субсидія має бути

використана для майбутніх інвестицій або для полегшення доступу до кредиту. Разом із тим, до останнього часу тільки великі інвестори змогли скористатися цією субсидією через специфічні вимоги, як-то мінімум 500 корів, 100 овець або один мільйон курей.

Чинний від січня 2015 року Закон України № 87-VIII, яким внесено зміни до ст. 172 Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України», усунув вимоги щодо потужності виробництва.

Варто зазначити, що реформування інвестиційного клімату триває від 2007 року з метою зменшити кількість та зробити чіткими адміністративні процедури, проте реформи далеко не просунулися. Додаткові зусилля були спрямовані на вирішення цих проблем, починаючи з 2014 року, включно з дерегуляцією та обмеженням кількості потрібних ліцензій:

Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) в сфері господарської діяльності» та Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення умов ведення бізнесу (дерегуляція)» були націлені на скорочення кількості документів, необхідних для започаткування бізнесу. Наступні заходи мали місце: час отримання фіто-санітарного і карантинного сертифікатів з п'яти днів скоротився до 24-х годин після завантаження судна; скасовано обов'язковий сертифікат для зерна, насіння олійних культур та продуктів із них; скасовано шість ліцензій і 14 дозволів, включно з ветеринарними сертифікатами на продукти тваринного походження, автомобілі, логістичні центри у пункти роздрібною торгівлі; скасовано вимогу обов'язкової сівозміни.

Закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності», прийнятий 2 березня 2013 року, зменшив кількість видів господарської діяльності, що ліцензується, від 54 до 29. Згідно з директивою ЄС 2000/128, до діяльності, що не вимагає ліцензії, належать: виробництво ветеринарних ліків і препаратів; гуртова і роздрібна торгівля ветеринарними ліками й препаратами; торгівля пестицидами і агрохімікатами (окрім регуляторів росту рослин); заходи фумігації; а також селекційні ресурси. Також

запроваджено уніфіковану процедуру ліцензування та чітко визначено підстави відмови видати ліцензію і підстави відкликання ліцензії.

Варто зазначити, що тільки за 2020 рік профільним міністерством удосконалено законодавство щодо державно-приватного партнерства. Зокрема, прийнято 7 розроблених міністерством постанов, які вдосконалюють процедури взаємодії між державою і приватним партнером. Також до Верховної Ради України подано законопроект про внесення змін до Податкового кодексу України стосовно реалізації проєктів на умовах Державно-приватного партнерства (ДПП).

Державно-приватне партнерство виступає одним з провідних механізмів і установленою практикою багатьох розвинутих країн світу. Вдосконалена партнерська система відносин між державою та бізнесом на національному рівні дозволить залучати й ефективно використовувати інвестиційні ресурси для структурної перебудови економіки України [63].

Підписано проєктний документ між Мінекономіки та Секретаріатом Організації Об'єднаних Націй з промислового розвитку (ЮНІДО): «Глобальна програма еко-індустріальних парків в Україні: реалізація на місцевому рівні». Реалізація проєкту допоможе існуючим і новим індустріальним паркам досягти вищих економічних, екологічних і соціальних показників діяльності через запровадження моделі еко-індустріального парку.

Останнім часом як значиме виокремилася питання щодо факторів утворення належного клімату для приватних інвестицій. Менше уваги приділялося важливості цих факторів при інвестуванні коштів у сільське господарство. Загалом інвестиційний клімат відіграє центральну роль у зниженні рівнів бідності, а також досягненні зростання і стабільності.

В інвестиційному кліматі відображаються характерні для конкретної галузі чинники, завдяки яким у компаній виникають можливості й стимули здійснювати ефективні інвестиції, створювати робочі місця та розширювати свою діяльність. Належний інвестиційний клімат передбачає не лише

отримання компаніями прибутку – якби тільки це ставилося за мету, то було б достатнім обмежитися зведенням до мінімуму витрат і ризиків. Завдяки належному інвестиційному клімату підвищується результативність для суспільства загалом [64].

Згідно з концепцією Світового банку функції держави щодо забезпечення у загальному сприятливого інвестиційного клімату полягають у наступному: забезпечення стабільності та безпеки, включаючи дотримання прав на земельні ресурси та інші об'єкти власності; дотримання договірних зобов'язань і зменшення масштабів злочинності; поліпшення режиму регулювання й оподаткування як усередині країн, так і на їхніх кордонах; створення інфраструктури та формування фінансових ринкових інститутів; надання допомоги ринку робочої сили за допомогою його професійної підготовки, вироблення гнучких і справедливих правил трудових відносин та сприяння працюючим людям у справі адаптації до змін [65].

Стійке зростання сільського господарства залежить від політики, яка охоплює не тільки сферу сільського господарства, а й містить перелік проблем, після вирішення яких уряди зможуть підвищити якісну складову умов для інвестицій у сільське господарство. Визначені проблеми виглядають наступним чином.

Інвестиційна політика: прозорість законів і правил; права власності на землю та інші активи; захист інтелектуальної власності і виконання контрактів; сприяння інвестиціям та полегшення режиму інвестування (інститути й заходи, що сприяють інвестиціям у сільське господарство); передача технологій місцевим фермерам; взаємодія державного і приватного секторів.

Розвиток людських ресурсів і підвищення кваліфікації: навчання місцевих фермерів; можливості для проведення досліджень і нарощування потенціалу на місцях.

Торговельна політика: митні й адміністративні процедури; оцінка впливу торговельної політики; сприяння експорту та його фінансування;

регіональні торгові угоди.

Довкілля: політика в галузі управління природними ресурсами та впровадження більш екологічно чистих технологій; інтеграція НДДКР з політикою в галузі охорони навколишнього середовища; потреби в енергоносіях і пом'якшення наслідків несприятливих погодних умов.

Відповідальне господарювання: трудові нормативи в сільському господарстві; дотримання прав людини; захист навколишнього середовища; трудові відносини і фінансова звітність.

Розвиток інфраструктури: гармонійна інфраструктура; розвиток сільських районів і політика в галузі сільського господарства; прозорі процедури виділення коштів; інформаційні технології і технології зв'язку для сільського господарства; стимулювання приватних інвестицій у дороги місцевого значення; управління водними ресурсами та складська інфраструктура.

Розвиток фінансового сектору: регулювання фінансових потоків у сільське господарство; конкуренція в середині банківського сектору, як складова ринку капіталу; інструменти для зниження ризиків; доступ до кредитів для місцевих фермерів, малих та середніх підприємств; механізми надання гарантій і страхові механізми для малих землевласників при отриманні кредитів; служби з розвитку господарської діяльності для місцевих фермерів.

Оподаткування: податкова політика, яка сприяє залученню інвестицій у сільське господарство; відповідне податкове навантаження на товаровиробників аграрної економіки; прозора й ефективна податкова політика та адміністрування; координація діяльності центральних і місцевих органів щодо нарахування та сплати податків.

Політика урядів та їх втручання в ринкові відносини можуть виявляти суттєвий вплив на інвестиційний клімат у сільському господарстві, особливо на економічні стимули інвестувати фінансові ресурси в цей сектор. Деякі кроки урядів стосуються тільки сільського господарства, інші – усіх секторів

або економіки загалом [66].

Основні специфічні заходи політики, які спрямовані на стимулювання залучення інвестицій у сільське господарство, включають тарифи, субсидії на вхідні матеріальні ресурси, кредити, регулювання цін, кількісні обмеження торгівлі, державні витрати і податки. Опосередкований вплив на сільське господарство може проявлятися за допомогою прийняття таких заходів політики, як протекціонізм стосовно інших секторів (тобто промисловий протекціонізм), обмінні курси й відсоткові ставки, фіскальна та грошова політика. Крім того, політика здатна суттєво впливати на стимули залучення інвестиції в сільське господарство щодо інших секторів [67].

Серед напрямів вирішення цього завдання вирізняється державне регулювання інвестиційного розвитку аграрної сфери, під яким слід розуміти систему організаційно-економічних механізмів, фінансово-кредитних інструментів і заходів підтримки, що дозволяють вітчизняним сільськогосподарським товаровиробникам здійснювати розширене відтворення на базі оновлення основного капіталу в умовах постійно зростаючої конкуренції (рис. 1.4).

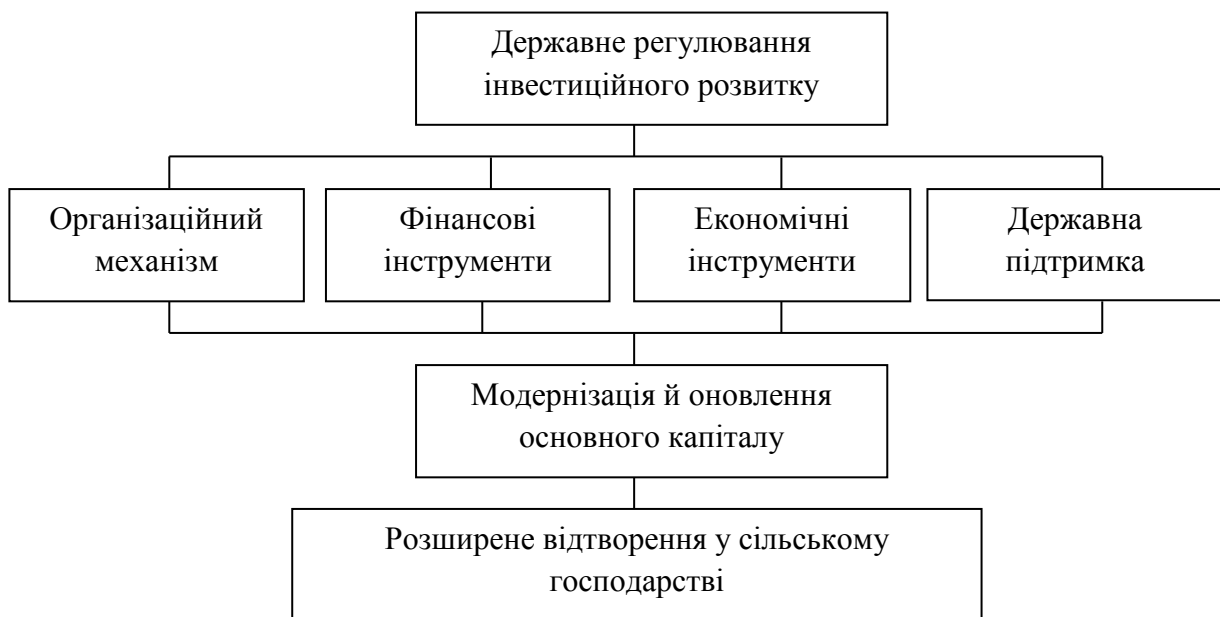

Рис. 1.4. Державне регулювання інвестиційним розвитком у сільському господарстві

Джерело: власна розробка автора

За допомогою організаційного механізму можна вирішувати завдання створення необхідних інститутів і правових інструментів, що дозволяють забезпечити надходження капіталу. Це передбачає вибудову єдиної організаційної системи сільськогосподарських інвестицій у рамках національної економіки, а також вироблення основних важелів правового захисту фінансових вкладень в аграрний сектор України.

Вважаємо, що фінансові інструменти державного регулювання інвестиційного розвитку сільського господарства являють собою сукупність таких заходів, як компенсаційні виплати, фінансування витрат за відсотковими платежами за користування залученим капіталом, регулювання розподілу доходів для забезпечення мінімального рівня прибутковості інвестора, субсидування частини відсоткових виплат з обслуговування боргових зобов'язань (облігацій) в інвестиційних інститутах (депозитарій, комісійні за брокерське обслуговування тощо).

Економічні інструменти орієнтовані на стимулювання надходження капіталу в галузь і складаються з блоку залучення фінансових ресурсів, їх капіталізації, розподілу отримання доходів і повернення капіталізованих заощаджень (додаток Д).

Запропоновані заходи державного економічного регулювання, що забезпечують процес інвестиційного розвитку і здатні наповнити його конкретним змістом, не знайшли належного відображення в законодавчих і нормативних актах.

Водночас результати фінансово-господарської діяльності аграрних товаровиробників свідчать, що без істотного розширення втручання держави в процеси формування системи заощаджень галузь відставатиме в технологічному і технічному забезпеченні від рівня провідних країн світу. Відсутність можливості ведення розширеного відтворення внаслідок збитковості значної кількості суб'єктів господарювання у сфері агробізнесу відображається на їх конкурентоспроможності.

Основна мета державного регулювання інвестиційного розвитку, на

наше переконання, полягає в модернізації основного капіталу, що використовується в аграрному секторі, для підвищення конкурентоспроможності галузі, а також забезпеченні ефективного розширеного відтворення. У цьому контексті викликають заперечення запропоновані окремими дослідниками заходи з ліквідації виробничих потужностей, які не мають перспектив зростання, проте «... з обов'язковою реалізацією заходів щодо мінімізації негативних соціальних наслідків». І, потім: «При цьому, рішення проблеми економічного зростання та інтенсифікації процесів заміни застарілого основного капіталу без економічно значущого скорочення виробничого потенціалу країни потребують підвищення масштабів сукупного накопичення в ВВП». Стосовно сільського господарства це означає виведення з обігу земель, що тимчасово не використовуються, і автоматично закріплення за імпортним продовольством на вітчизняному ринку тих обсягів, які склалися на сьогодні. Очікувати, що шляхом підвищення якості та ефективності виробництва частка вітчизняної продукції збільшиться в найближчі 10-20 років, не доводиться навіть за найоптимістичнішого сценарію розвитку економіки в загалом. Отже, виведення земель з обігу веде до закріплення чинної структури агропродовольчого ринку, на якому умови визначальною мірою диктує не закон попиту й пропозиції, а бюджетні можливості країн-імпортерів [68].

Інший аспект, який впливає із запропонованого напрямку «...підвищення масштабів накопичення за допомогою ліквідації потужностей, що не використовуються у виробництві ...», пов'язаний з їх ефективністю. Значна частина території України за природно-кліматичними умовами належить до зони ризикованого ведення сільського господарства [69]. Такий стан суттєво впливає на урожайність сільськогосподарських культур, виступаючи обмежувальним чинником підвищення віддачі вкладення капіталу з одиниці площі. Проте це не означає, що регіони з низькою урожайністю, наприклад, зернових (продовольчого зерна) повинні

скорочувати посіви цих культур. У реаліях економічних процесів сучасного розвитку суспільства такий підхід спровокує, на наш погляд, необґрунтовані деформації в певних сегментах ринку сільськогосподарської продукції, що може призвести до глибоких соціально-економічних подій.

Сільське господарство, яке орієнтоване переважно на внутрішній ринок, внаслідок дії таких чинників, як слабка конкурентоспроможність і низька еластичність попиту на продукцію галузі, об'єктивно потребує державного регулювання і підтримки, які націлені на докорінну модернізацію засобів виробництва та відтворення основного капіталу. У зв'язку з цим такі інструменти, як прискорена амортизація в поєднанні з податковими та іншими заходами, включаючи лізинг, на наш погляд, недостатні для кардинального вирішення згаданих завдань. Причина – відсутність дієвої системи, орієнтованої на залучення господарюючих суб'єктів в інвестиційний процес, включаючи стимулювання збільшення масштабів галузевого накопичення капіталу у валовій продукції сільського господарства. Державою повною мірою не використовуються механізми розподілу фінансових ресурсів, що надходять до консолідованого бюджету для збільшення залучення капіталу в сільське господарство, зокрема коштів, які надходять від приватизації державного майна.

Зміна структури розподілу між бюджетами різних рівнів може стати основою формування складної системи державного регулювання інвестиційного розвитку. Її створення на регіональному рівні вимагатиме від органів влади перегляду і коригування бюджетної політики, спрямованої на перерозподіл частини фінансових ресурсів, що надходять у вигляді податків для підвищення конкурентоспроможності вітчизняного аграрного товаровиробника з оновлення відтворювального капіталу.

Оцінюючи інвестиційну політику України, відзначимо її несистемність і низький рівень реалізації базисних положень, які, на відміну від вищенаведеного досвіду, не мали чіткої мети. Крім цього, у законодавстві не прописані дієві механізми стимулювання інвестування в інновації в

сільському господарстві, а також у відновлення виробничого, трудового та соціального потенціалів.

Ключовими елементами стимулювання інвестиційної діяльності стали залучення інвестицій, податкова інвестиційна політика, сприяння розвитку НДДКР та оновлення матеріально-технічного забезпечення, приватизація, створення вільних економічних зон Польщі (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Елементи інвестиційної політики в аграрному виробництві Польщі

Сфера	Основні положення інвестиційної політики
Залучення інвестицій	Іноземним інвесторам надано право створювати компанії і купувати акції приватного сектора, вивозити за кордон отриманий прибуток, а також фінансові ресурси, отримані в результаті націоналізації або експропріації активів та ін. Державне агентство іноземних інвестицій надає інвесторам інформацію про потенційних вітчизняних та іноземних партнерів, гарантує обслуговування іноземних інвесторів.
Сприяння розвитку НДДКР та оновлення матеріально-технічного забезпечення	Іноземні інвестори звільняються від сплати мита на обладнання, придбане за кордоном, протягом перших трьох років діяльності; ПДВ, сплачене від вартості імпортованих основних засобів, зараховується як вкладення в статутний капітал; застосовується система 50% оподаткування підприємств в спеціальних економічних зонах.
Приватизація	Процеси приватизації державних підприємств ґрунтуються на реституції у поєднанні з методами капіталізації та ліквідації. Дозвіл на придбання нерухомості на території країни не потрібний.
Оподаткування	Зменшення рівня податків і обов'язкових платежів у середньому на 1,2%. Для залучення іноземного капіталу передбачається зниження ставок податку на прибуток із одночасним зменшенням податкових пільг.
Вільні економічні зони	Створено 14 вільних економічних зон, із пільговими умовами інвестування, в складі яких реалізується понад 650 інвестиційних проєктів загальною вартістю 4,8 млрд. дол. США. Створено понад 63 тис. робочих місць і надано податкових пільг обсягом 483 млн. дол. США.

Джерело: сформовано автором за даними [70]

У результаті стимулювання інвестування істотно збільшилися їх обсяги, особливо в стратегічно важливі сфери, трансформувалася їх структура, зокрема збільшилась частка фінансових інвестицій та питома вага сільського господарства в загальному обсязі капітальних вкладень. Важливо,

що сформувалася розвинена ринкова інфраструктура.

На підставі опрацьованого зарубіжного досвіду дієвими інструментами стимулювання інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств в Україні повинні стати такі: вартість фінансових ресурсів, які інвестовані у виробничу сферу, повинні частково оподатковуватися податками на пільгових умовах, а при інвестуванні в депресивні регіони або стратегічно важливі для країни галузі – в повному обсязі (Словенії); для скорочення термінів інноваційного оновлення матеріально-технічної бази сільського господарства основні засоби повинні підпадати під норми прискореної амортизації (країни ЄС); кошти іноземних інвесторів, реінвестовані в сільське господарство депресивних регіонів, повинні повністю звільнитися від оподаткування (Італії); інвестиції в НДДКР і будівництво споруд виробничого призначення повинні або не обкладатися податком (за умови їх стратегічного значення), або підпадати під дію податкової пільги (Великобританія); податкові знижки на використання техніки мають диференціюватися відповідно до терміну експлуатації: нове обладнання не повинно обкладатися податком, обладнання, яке експлуатується один рік, має одержувати податкову знижку в розмірі 50%, два роки – 25% і т.д. (Канада, Великобританія та Ірландія); сільськогосподарським товаровиробникам потрібно дозволити включати в поточні витрати або повністю списувати протягом року деякі види вкладень у засоби виробництва тваринництва, охорони і відновлення ґрунтів, розвитку інфраструктури продовольчого ринку і т.д. (США).

Таким чином, підходи до залучення інвестицій у сільське господарство в різних країнах істотно відрізняються і залежать від поставлених цілей. За приклад можуть слугувати окремі держави, що визначили для себе залучення іноземного капіталу в аграрний сектор як безумовний пріоритет і, відштовхуючись від цього, створили для іноземних інвесторів умови деякою мірою комфортніші, ніж для вітчизняних підприємців.

Висновки до розділу 1

На основі проведених досліджень, які відображенні в першому розділі дисертаційного дослідження можна зробити такі висновки:

1. Поняття «інвестиційний потенціал» покликаний відобразити інвестиційний процес зі сторони його можливостей, інвестиційна привабливість – з боку стимулів інвестування в конкретні об'єкти, а призначення категорії «інвестиційний клімат» полягає в широкому трактуванні умов, факторів і темпів самого інвестиційного процесу. Інвестиційна привабливість виступає і чинником розширення інвестиційного потенціалу, і фактором рівня використання сумарного інвестиційного потенціалу, і врешті-решт фактором реальної інвестиційної активності різних господарських суб'єктів.

2. Інвестиційний потенціал, на нашу думку, – це категорія, яка характеризує особливості і можливості аналізованої системи, які можуть бути реалізовані тільки за наявності ресурсів. Цей термін характеризує досягнутий рівень розвитку; здатності і можливості системи, пов'язані, передусім, з характером і особливостями соціально-економічних відносин і взаємодій між людьми, підприємствами, державними установами, залученими в господарському процесі.

3. Вважаємо, що оцінка інвестиційного клімату повинна, на нашу думку, ґрунтуватися на таких вимогах: масовість об'єктів дослідження, тобто при вибірці елементів слід враховувати репрезентативність; сутність економічних явищ передбачає їх розгляд у динаміці, тобто в русі та розвитку; комплексність, – тобто, всебічність вивчення самого об'єкта.

Запропонована нами методика інвестиційного клімату передбачає вибір найкращого варіанта з сімейства альтернативних; характеризується досить великим рівнем обґрунтованості розрахунків (порівняно з більшими методами), оскільки в кожному з них передбачена відповідна процедура нормалізації (тобто приведення вихідних даних до безрозмірних величин) – у

нашому випадку, нормалізація до середньої і максимальної величини. Отримувані стандартизовані вихідні дані дозволяють проводити над ними будь-які арифметичні операції з необхідною достовірністю.

4. Вважаємо, що аграрна політика в сфері інвестиційної діяльності в аграрному секторі України проводиться з тією метою, щоб сільськогосподарські товаровиробники мали можливість здійснювати розширене відтворення на принципах достатності та раціональності. Принцип достатності передбачає можливість здійснювати вкладення капіталу за рахунок інвестиційної складової в прибутку, тоді як принцип раціональності передбачає залучення зовнішніх інвестицій в обсягах, що дозволяють забезпечувати фінансову незалежність господарюючого суб'єкта.

5. На підставі опрацьованого зарубіжного досвіду дієвими інструментами стимулювання інвестиційної діяльності агроформувань в Україні повинні стати наступні: для скорочення термінів інноваційного оновлення матеріально-технічної бази сільського господарства основні засоби повинні підпадати під норми прискореної амортизації; кошти іноземних інвесторів, реінвестовані в сільське господарство депресивних регіонів, повинні повністю звільнитися від оподаткування); інвестиції в НДДКР і будівництво споруд виробничого призначення повинні або не обкладатися податком (за умови їх стратегічного значення) або підпадати під дію податкової пільги.

За результатами дослідження, отриманими у розділі 1, опубліковано праці автора [8,50,70], що наведені в списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 2

ДИНАМІКА ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗАЛУЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙ В АГРАРНЕ ВИРОБНИЦТВО

2.1. Аналіз сучасного стану сільськогосподарського виробництва та обґрунтування активізації інвестиційних процесів в умовах глобалізації

Позитивні зрушення, що спостерігаються в національній економіці останніми роками, зумовлені насамперед збільшенням обсягів виробництва та нарощуванням експорту в аграрному секторі.

Значний потенціал до подальшого зростання вітчизняного АПК пов'язується із впровадженням інноваційних технологій та введенням додаткових потужностей у переробно-харчовому сегменті, що дасть можливість збільшити обсяг виробництва продукції з високою доданою вартістю.

В Україні існують усі необхідні умови для забезпечення населення країни якісними та доступними продуктами харчування. Одні з найкращих у світі родючі землі, сприятливий клімат, багатий історичний досвід аграрного виробництва і працездатність населення дозволяють повною мірою реалізувати потужний потенціал аграрного комплексу [71].

У 2019 році аграрний сектор України продемонстрував позитивну динаміку зростання. Так, обсяги виробництва сільськогосподарської продукції в господарствах усіх категорій зросли на 1,1%, порівняно аналогічним показником 2018 року. Зокрема, у сільськогосподарських підприємствах приріст виробництва становив 3,3%, за деякого спаду в господарствах населення на 2%.

Загалом виробництво продукції рослинництва протягом цього року зросло на 1,3%, порівняно з аналогічним показником 2018 року, тваринницької продукції – на 0,5%. Індекс виробництва сільськогосподарської продукції на кінець згаданого року знаходився на рівні

101,1%.

Позитивна динаміка в аграрному секторі економіки була досягнута завдяки активізації державної політики, яка, окрім імплементації вітчизняного законодавства відповідно до європейських та світових стандартів, що передбачено Угодою про асоціацію між Україною та країнами ЄС, спрямована на створення організаційно-правових та економічних умов розвитку фермерських господарств, удосконалення процесів управління земельними відносинами [72].

Найсуттєвішими досягненнями стали такі: санітарні й фітосанітарні заходи у сільському господарстві і системи контролю безпечності харчових продуктів послідовно приводяться до європейських вимог і практик; модернізується державна політика розвитку фермерських господарств і сільськогосподарської кооперації; удосконалюються процеси управління земельними відносинами; розпочато практичну реалізацію Концепції розвитку сільських територій [73].

Разом із тим, сучасний стан аграрного сектору демонструє вичерпання резервів нинішньої моделі його розвитку, заснованої на ефектах масштабу та екстенсивних методах використання ресурсів.

Його функціонування і розвиток стримують наступні обмеження: продовження мораторію на ринковий обіг земель сільськогосподарського призначення; відсутність стратегічного бачення і конкретних дій влади щодо подолання кризи тваринницької галузі; невизнання особистих селянських господарств населення як економічних суб'єктів, що унеможлиблює їх ідентифікацію як виробників товарної продукції; збереження екологічно виснажливого сільськогосподарського землекористування.

У 2019 році аграрний сектор генерував близько 13% українського ВВП. За одержаними результатами досліджень упродовж 2015-2019 роках спостерігалось поступове нарощування виробництва валової продукції господарствами усіх категорій господарювання аграрного сектору України (рис. 2.1).

Рис. 2.1. Динаміка виробництва валової продукції рослинництва і тваринництва у постійних цінах 2016 р. у господарствах усіх категорій господарювання України за 2015-2019 рр., млн. грн.

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України

Найбільшу питому вагу в структурі валової продукції сільського господарства становить рослинництво. При цьому простежується позитивна тенденція зростання, що зумовлено передусім експортною орієнтацією. За 2015-2019 рр. валова продукція рослинництва зросла на 63,4%, тоді як тваринництва – лише на 3,2% (додаток Е).

Упродовж досліджуваного періоду найбільша частка у структурі виробництва валової продукції сільського господарства припадала на сільськогосподарські підприємства із позитивною тенденцією до зростання, головним чином галузі рослинництва і, деякою мірою, тваринництва.

Варто зазначити, що більшість із них характеризуються високим рівнем технологічного оснащення, що забезпечує високий рівень окупності вкладених інвестицій.

Сільськогосподарські підприємства зосереджені на виробництві не трудомісткої сільськогосподарської продукції, орієнтуючись головним чином на зовнішні ринки агропродовольства.

Водночас стосовно господарств населення спостерігаються незначні

темпи приросту виробництва валової продукції, що викликано насамперед низькою продуктивністю праці, типовими технологіями виробництва та орієнтацією на власне самозабезпечення членів сільських домогосподарств.

Упродовж 2010-2019 рр. відзначена позитивна тенденція нарощення виробництва валової продукції рослинництва у досліджуваній категорії сільськогосподарських товаровиробників. Особисті селянські господарства залишаються основними ситуаційними виробниками картоплі, овочів та плодів.

Суттєве зниження відбулося у виробництві продукції тваринництва, спричинене передусім соціальними чинниками: старінням і міграцією сільського населення, а також високою трудомісткістю за відсутності дієвої підтримки держави.

За підсумками 2019 року у сільському, лісовому та рибному господарстві кількість зайнятих осіб становила 3,01 млн., що на 2,5% більше, ніж у 2018 р. (2,937 млн.), і на 5,2% більше, ніж у 2017 р. (2,86 млн.) (рис. 2.2).

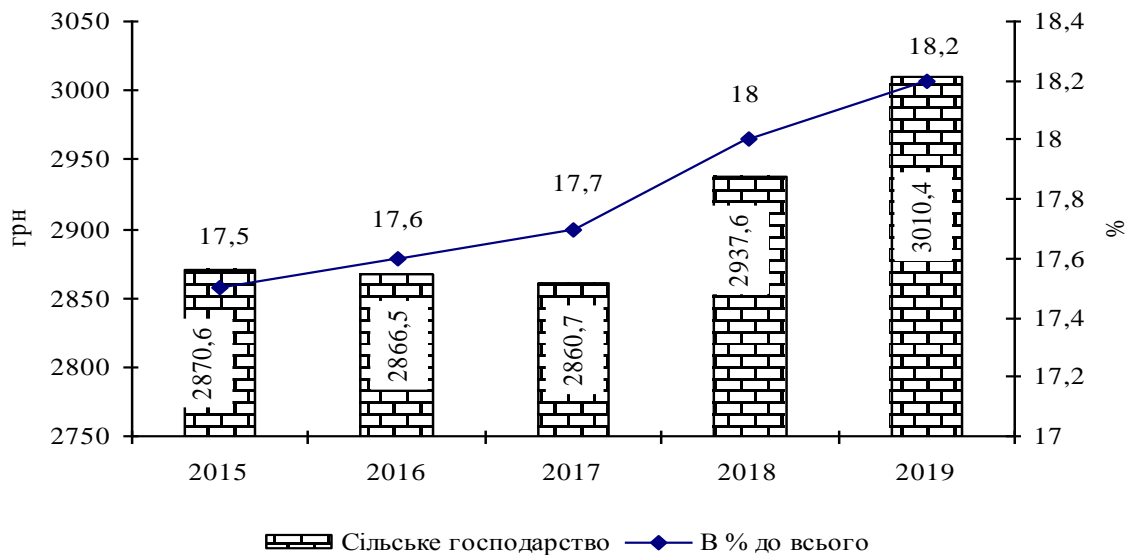

Рис. 2.2. Динаміка зайнятих у сільському господарстві України за 2015-2019 рр., тис. осіб

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України

Як свідчать дані Вінницької обласної служби зайнятості за 2019 рік із загальної кількості працевлаштованих безробітних (8,2 тис. осіб), за направленням служби зайнятості 3,6 тис. осіб працюють у сільському господарстві. Попит на працівників у сільському господарстві досі залишається актуальним.

Наразі у топ-5 вакансій Вінницької обласної служби зайнятості увійшли: підсобний робітник – 21 вакансія (заробітна плата 5294 грн.); тракторист-машиніст (сільськогосподарського) виробництва – 19 вакансій (заробітна плата 12984 грн.); робітник із комплексного обслуговування сільськогосподарського виробництва – 15 вакансій (заробітна плата 5400 грн.); озеленювач – 2 вакансії (заробітна плата 7000 грн.); агроном – 2 вакансії (заробітна плата 7000 грн.).

У 2020 році на замовлення роботодавців із числа зареєстрованих безробітних підвищували кваліфікацію робітники фермерського господарства, слюсарі-ремонтники, оператори свинарських комплексів і механізованих ферм, зоотехніки, фельдшери, лікарі ветеринарної медицини та ін. Усього для потреб села навчання проходили за 74 професіями та напрямками.

На сучасному етапі, коли національна економіка зростає, активізувався й попит на робочу силу. При цьому відносно вищими темпами зростає попит на кваліфікованих працівників. А оскільки вітчизняний ринок за таку робочу силу конкурує з європейським ринком, де аналогічні посади оплачуються значно вище, то проблема нестачі кваліфікованої робочої сили в Україні може суттєво загостритися вже в найближчі роки [74].

За результатами 2019 року середня заробітна плата в сільському господарстві України, порівняно з даними за 2018 рік, зросла на 21,9% (рис. 2.3). Незважаючи на позитивну динаміку зростання, середня заробітна плата в сільському господарстві значно нижча від середньоукраїнського значення.

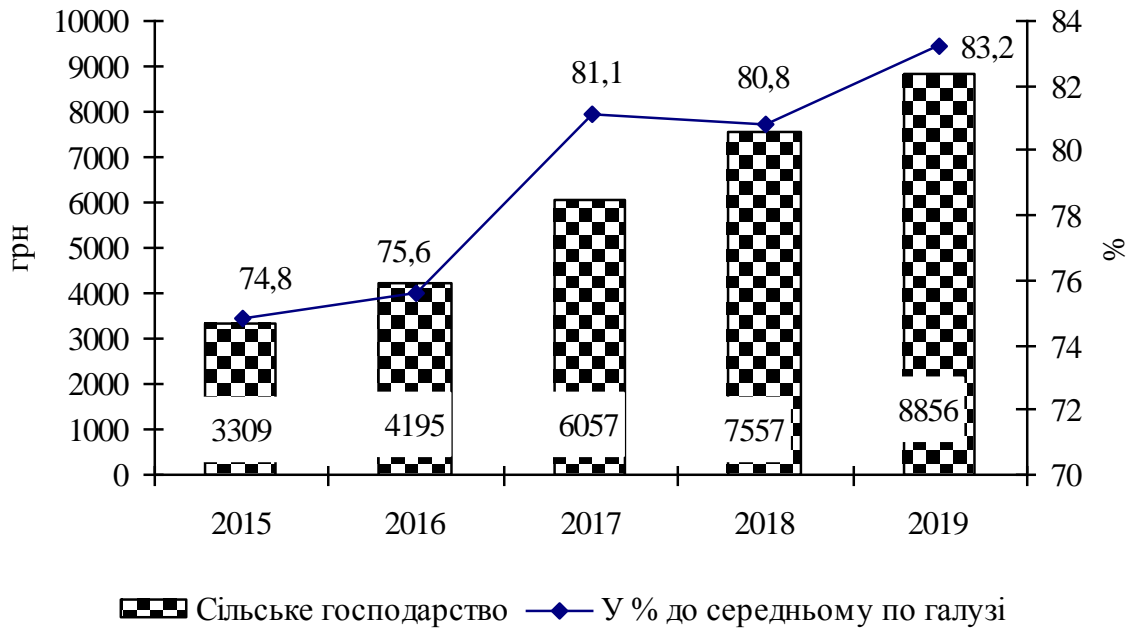

Рис. 2.3. Динаміка середньомісячної номінальної заробітної плати працівників сільського господарства України за 2015-2019 рр., грн.

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України

Механізація та автоматизація виробничих процесів у сільському господарстві скорочує потребу підприємств у низькокваліфікованих робітниках, натомість підвищує потребу в спеціалістах середньої та високої кваліфікації.

Важливу складову інвестиційного потенціалу аграрного сектору України становлять сільськогосподарські угіддя. Так, на сьогоднішній день в землекористуванні сільськогосподарських товаровиробників усіх форм власності перебуває близько 43 млн. га сільськогосподарських угідь, із них ріллі близько 80% (рис. 2.4).

Варто зауважити, що існуюча структура сільськогосподарських угідь відзначається надмірною сільськогосподарською освоєністю.

За даними вчених, площі деградованих земель коливаються від 8 млн. га до 10-15 млн. га, що має негативні наслідки для сільськогосподарського виробництва [75].

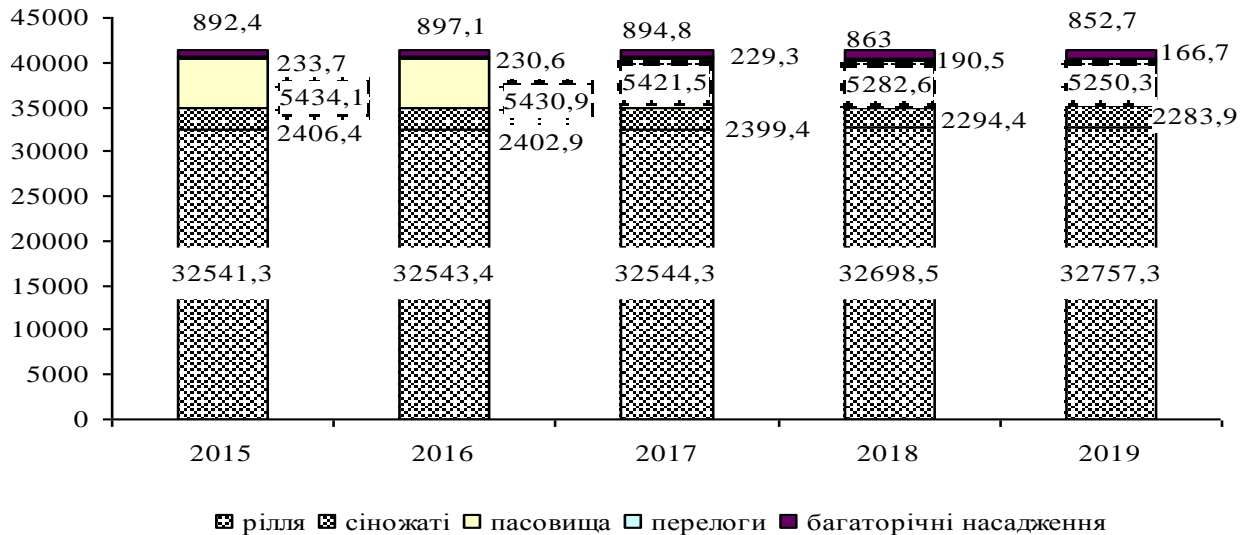

Рис. 2.4. Динаміка площ складових сільськогосподарських угідь України за 2015-2019 рр., тис. га.

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України

Так, залежно від ступеня вираженості деградаційних процесів урожай сільськогосподарських культур знижується на 10-30, 30-50% і більше. Збитки тільки через їх недобір становлять, за розрахунками науковців, до 35 млрд. грн. на рік. Еколого-економічні збитки від деградації оцінюються у близько 40 млрд. грн. Водночас погіршується і якість сільськогосподарської продукції (явище прихованого голоду). Тільки здорові ґрунти можуть забезпечити якість рослин, води, повітря, здоров'я тварин і людини [76].

Згідно з даними Державної служби статистики, в Україні сільськогосподарським виробництвом займаються близько 48,5 тис. суб'єктів господарювання, майже половина з яких обробляють до 100 гектарів сільськогосподарських угідь (табл. 2.1).

Проте на сьогодні сформувався потужний прошарок великих землевласників (179 суб'єктів господарювання), які в сукупності обробляють 20,9% сільськогосподарських угідь. Найбільшими компаніями в Україні за розміром земельного банку в 2019 році стали: «UkrLendFarming» (570 тис. га), «Кернел» (550 тис. га), «Агропросперіс» (440 тис. га). Серед

десяти найбільших землевласників виявилися також дві корпорації з іноземним капіталом: США і Саудівської Аравії.

Таблиця 2.1

Розподіл підприємств, які здійснювали сільськогосподарську діяльність, за розміром сільськогосподарських угідь на 1 листопада 2019 року

Показник	Кількість підприємств		Площа сільськогосподарських угідь	
	одиниць	до загальної кількості, %	тис. га	до загальної площі сільськогосподарських угідь, %
Підприємства, що мали сільськогосподарські угіддя	38523	79,4	20113,6	100,0
у т.ч. площею, га				
до 5,00	2457	5,1	7,9	0,0
5,01–10,00	2200	4,5	17,2	0,1
10,01–20,00	3518	7,3	54,5	0,3
20,01–50,00	10440	21,4	393,6	2,0
50,01–100,00	4778	9,9	345,4	1,7
100,01–500,00	7717	15,9	1890,2	9,4
500,01–1000,00	2672	5,4	1918,6	9,5
1000,01–2000,00	2410	5,0	3451,9	17,2
2000,01–3000,00	1056	2,2	2566,9	12,8
3000,01–4000,00	472	1,0	1626,6	8,1
4000,01–5000,00	243	0,5	1077,5	5,4
5000,01–7000,00	256	0,5	1495,6	7,4
7000,01–10000,00	125	0,3	1048,5	5,2
понад 10000,00	179	0,4	4219,2	20,9
Підприємства, що не мали сільськогосподарських угідь	9981	20,6	х	х

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України

Українські аграрні холдинги – великі інтегровані компанії, що залишаються визначними гравцями в сільськогосподарському секторі нашої країни. Водночас цей сегмент аграрних виробників, який виник відносно недавно, не є сталим, а постійно зазнає змін [77].

За 2019 р. кількість таких компаній скоротилася до 85 (із 93 компаній у 2018 році). Закономірно, що разом із кількістю гравців скоротився і сукупний земельний банк агрохолдингів. Проте більш показовий той факт, що

скоротився також земельний банк 15-ти найбільших компаній – від 3,3 млн. га у 2017 році до 3,2 млн. га у 2018 році.

Водночас агрохолдинги залишаються, як і раніше, найбільш продуктивним сегментом українських сільськогосподарських виробників, демонструючи найвищі рівні середньої врожайності з-поміж інших категорій виробників, як інші сільськогосподарські підприємства та господарства населення.

Особисті селянські господарства в переважній більшості обробляють сільськогосподарські угіддя на площі до 0,5 га, орієнтуючись головним чином на виробництво сільськогосподарської продукції з метою власного самозабезпечення та самостійною реалізацією їх лишків (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Розподіл сільських домогосподарств України за площею землі в їх користуванні у 2019 році, %

Показник	Розподіл сільських домогосподарств за площею землі в їх користуванні	Розподіл площі землі, що знаходиться у користуванні домогосподарств, за її розміром
Домогосподарства з площею землі, га:	100	100
0,50 і менше	51,6	12,1
із них	х	х
до 0,25	25,2	3,6
0,26 – 0,50	26,4	8,5
0,51 – 1,00	27,6	16,3
1,01 і більше	20,8	71,6
із них	х	х
1,01 – 5,00	17,2	28,9
5,01 – 10,00	2,1	12,2
10,01 і більше	1,5	30,5

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України

Варто зазначити, що 20,8% сільських домогосподарств використовують для вирощування сільськогосподарських культур земельні ділянки понад 1 га, що не суперечить Закону України «Про особисте

селянське господарство». Вважаємо, що вищезазначена категорія сільськогосподарських товаровиробників у перспективі, за наявності відповідної державної та регіональної підтримки, може перетворитися у малі суб'єкти підприємницької діяльності в сфері агробізнесу.

Згідно з даними Державної служби статистики України, під урожай 2019 року чотирма основними озимими культурами було засіяно майже 8,9 млн. га, що виявилось на 7% більше, ніж у 2018 році (8,3 млн. га). У структурі посівів найбільший приріст характерний для сегмента ріпаку, площі під яким були збільшені на 28% – до 1,3 млн. га проти 1,0 млн. га в попередньому сезоні. Також на 22% були розширені площі під озимим ячменем і всього на 3% – під озимою пшеницею.

Вітчизняні сільськогосподарські товаровиробники зібрали 70,8 млн. тонн зерна з площі 14,6 млн. га (96%) при середній врожайності 48,4 ц/га. Такий показник вже перевершив результат урожаю зернових за 2018 рік із валовим збором 70,1 млн. тонн.

При цьому по культурах зібрано: пшениці – 28,1 млн. тонн (більше на 3,5 млн. тонн проти 2018 року); кукурудзи на зерно – 30,8 млн. тонн (на рівні 2018 року); ячменю – 8,9 млн. тонн (більше на 1,6 млн. тонн); жита – 333 тис. тонн (менше на 60 тис. тонн); вівса – 444 тис. тонн (більше на 26 тис. тонн); гороху – 572 тис. тонн (менше на 203 тис. тонн); гречки – 89 тис. тонн (менше на 50 тис. тонн); проса – 159 тис. тонн (більше на 84 тис. тонн).

Стосовно збирання технічних культур, то соняшнику намолочено 14,5 млн. тонн на площі 5,8 млн. га (99%), сої – 3,7 млн. тонн на площі 1,6 млн. га (99%), цукрових буряків зібрано 9,0 млн. тонн з площі 205 тис. га (93%).

Необхідною умовою успішної діяльності всіх підприємницьких структур АПК виступає ефективне функціонування системи їх матеріально-технічного забезпечення [78]. Діяльність цієї системи має спрямовуватися на відтворення і розвиток матеріально-технічної бази, комплексну механізацію

й автоматизацію технологічних процесів, відновлення і збереження родючості ґрунту в сільському господарстві на основі досягнень вітчизняного й світового сільськогосподарського машинобудування та виробництва матеріальних ресурсів [79].

Варто зауважити, що упродовж 2014–2018 рр. спостерігалось зростання вартості основних засобів у сільському господарстві, що викликано, на нашу думку, вартісною складовою, передусім девальвації гривні стосовно провідних валют світу (рис. 2.5).

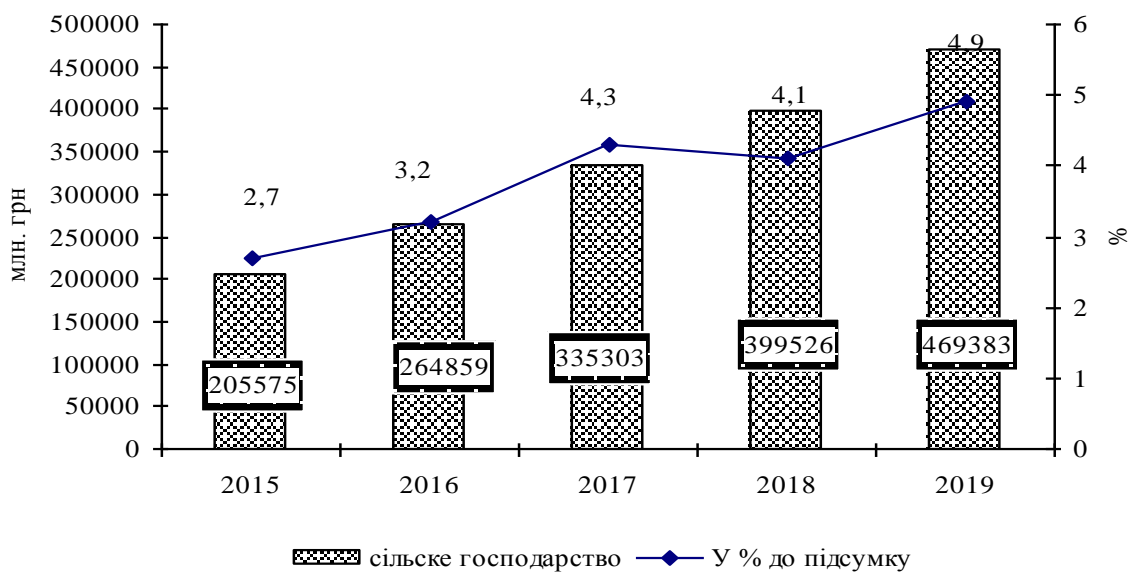

Рис. 2.5. Динаміка вартості основних засобів у сільському господарстві України за 2015-2019 рр., млн. грн.

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України

При цьому, за розрахунками науковців, реальна ринкова вартість основних засобів сільського господарства, мисливства та надання пов'язаних із ними послуг на кінець 2018 року мала б перевищувати дані Державної служби статистики майже у 2,5 рази і досягати 923,6 млрд. грн. [80].

Зважаючи на ситуацію, Т.М. Власюк висловив занепокоєння стосовно необ'єктивності показників Держстату і, як наслідок, інформаційної бази макроекономічного характеру, зумовлюючи недостатню обґрунтованість державної регуляторної політики в частині розвитку сільського господарства

[81]. За цим можуть прийматися необ'єктивні рішення щодо державного регулювання і системи його оподаткування, зменшуватися фактична капіталізація сільськогосподарських підприємств, що обмежує, зокрема, їх можливості із залучення кредитних та інвестиційних ресурсів.

На сьогодні кількісні та якісні параметри основних виробничих засобів сільськогосподарських підприємств стримують розвиток агробізнесу в Україні, передусім середніх та малих форм господарювання на селі [82].

Як свідчать дані Державної служби статистики України, спостерігається суттєве скорочення основних видів технічних засобів, які перебувають у власності сільськогосподарських підприємств (додаток Ж).

Найбільше зменшилася кількість спеціалізованих кукурудзозбиральних та бурякозбиральних комбайнів. Якщо стосовно першої групи сільськогосподарської техніки основною першопричиною стала універсалізація зернозбиральної техніки, яку можна залучати на збирання посівів кукурудзи на зерно після незначного технічного переобладнання, то зменшення кількості бурякозбиральних комбайнів відбулося внаслідок скорочення посівів цукрового буряку.

Забезпеченість сільського господарства основними виробничими засобами не відповідає потребам виробництва [83]. Зокрема, у 2019 році в сільськогосподарських підприємствах фактична наявність основних засобів із розрахунку на 1 га угідь становила лише близько 20% від їх нормативної потреби.

За розрахунками науковців, у середньостатистичних господарствах Німеччини з подібною до України виробничою спеціалізацією та концентрацією виробництва на 1 га сільськогосподарських угідь припадає в 9,4 рази більше машин та обладнання, ніж у середньому по Україні. Рівень транспортного забезпечення німецьких господарств перевищує вітчизняний у 10,4 рази [84].

Ще значнішим виявляється відставання фактичної оснащеності вітчизняного сільського господарства від цілої низки країн Європи з

розрахунку на одиницю площі у вартісному вимірі. Так, станом на 1 січня 2019 року в Україні вартість основних засобів становила 251 дол. США на 1 га сільськогосподарських угідь. На цю ж дату аналогічний показник у Польщі перевищував український в 20,1 раза, Великобританії – у 25,2 раза, Чехії – у 25,6 раза, Угорщині – 31,7 раза, Франції – 33,5 раза, в Німеччині – у 88,4 раза. Така ситуація спричинена недостатністю наявних обсягів інвестування для забезпечення необхідної моделі відтворення галузевих основних виробничих засобів [85].

Для підвищення рівня капіталізації підприємств необхідно провести модернізацію основних засобів, відновити втрачений технічний потенціал для його подальшого розвитку, впровадити досягнення науково-технічного прогресу відповідно до сучасних вимог конкурентоспроможного виробництва.

Незважаючи на важливу роль галузі тваринництва у забезпеченні продовольчої безпеки держави, на сьогодні день вона знаходиться в критичному стані. За період реформування АПК України відбулася суттєва структурна перебудова у виробництві, змінилися внутрішньогалузеві та міжгалузеві відносини, сформувалися нові ринкові економічні підходи до розвитку галузей сільського господарства. Водночас неконтрольований з боку держави перехід економіки до ринкових відносин і зволікання з реформуванням аграрного сектору призвели до занепаду агропромислового виробництва, особливо тваринництва, на досить тривалий період.

Порушення паритету цін на продукцію сільського господарства та промислову продукцію, який спостерігався в минулі роки, значне скорочення державної підтримки, зниження рівня купівельної спроможності населення, конкуренція дотованого розвиненими країнами імпорту, подорожчання кредитних ресурсів зумовили руйнування ресурсного та виробничого потенціалу тваринництва. При цьому в кінці 90-х минулого століття саме тваринництво було фінансовим донором рослинництва [86].

Стан, в якому опинилася галузь, зумовив низьку продуктивність

худоби і високу собівартість продукції порівняно з країнами – провідними виробниками тваринницької продукції, ліквідацію спеціалізованих підприємств. Процес розпаювання майнових комплексів, реформованих сільськогосподарських підприємств, призвів до фізичного руйнування виробничих приміщень для утримання сільськогосподарських тварин.

Внаслідок вищенаведеного відбулося значне зменшення обсягів валового виробництва продукції тваринництва та її рентабельності. Суттєво зменшилося поголів'я великої рогатої худоби та корів, зокрема, свиней загалом у господарствах усіх форм категорій (рис. 2.6).

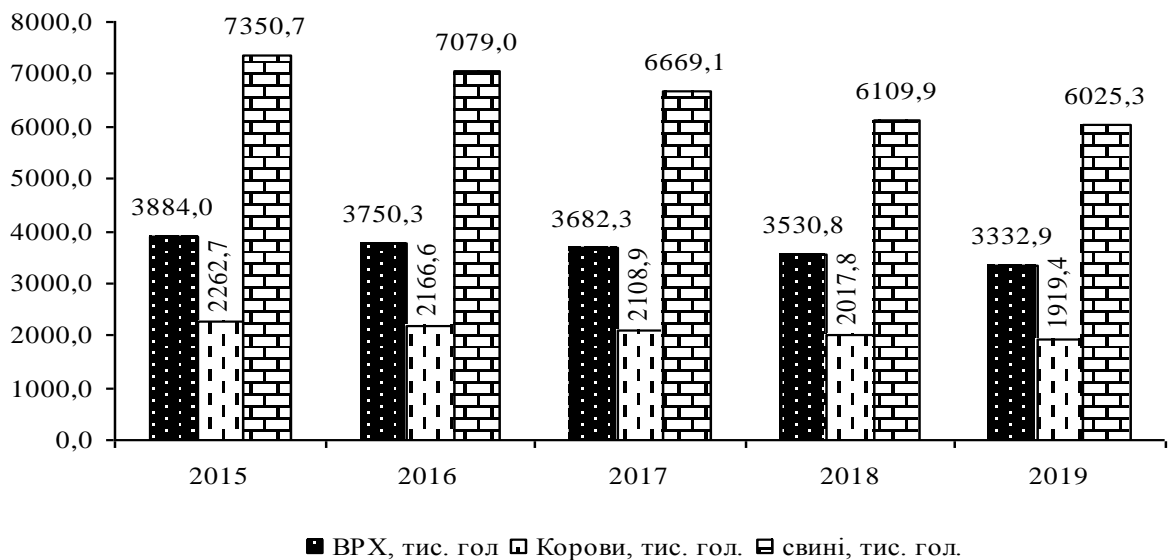

Рис. 2.6. Динаміка поголів'я великої рогатої худоби, корів та свиней у господарствах усіх категорій України за 2015-2019 рр., тис. голів

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України

Головними причинами відмови сільськогосподарських товаровиробників від вирощування великої рогатої худоби стали економічні та соціальні фактори. Серед них, зокрема, збитковість, тривалий період вирощування худоби та низькі середні ціни реалізації. Крім того, зростає частка сільського населення старша працездатного віку.

Основною причиною скорочення поголів'я свиней у цих видах господарств визнано незацікавленість товаровиробників у їх вирощуванні,

зумовлену збитковістю виробництва, поширенням африканської чуми та іншими причинами економічного характеру.

Тривале скорочення поголів'я сільськогосподарських тварин призвело до перерозподілу питомої ваги різних видів сільськогосподарських тварин у загальному обсязі поголів'я. Якщо у 1990 році панівні позиції належали ВРХ, то з 2006 року за кількістю тварин перше місце посіло свинарство. У 2018 році на свинарство припадало приблизно 57%. Однією з причин стрімкого зростання свинарства стали характерні для свиней скороспілість та багатоплідність, які дають змогу за короткий період отримати від них значно більше м'яса, ніж від інших сільськогосподарських тварин

На сьогодні серед інших галузей тваринництва саме галузь птахівництва демонструє найбільшу динаміку зростання (рис. 2.7).

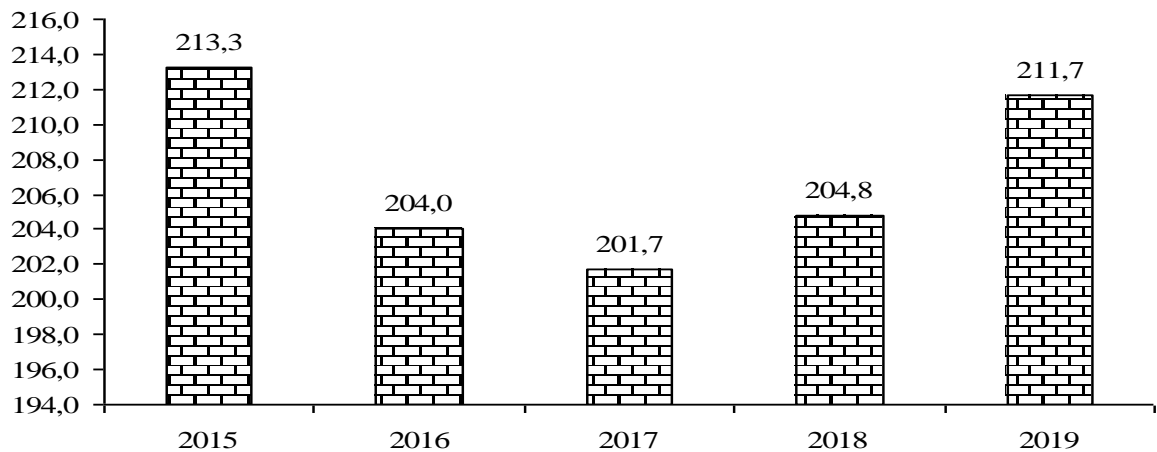

Рис. 2.7. Динаміка поголів'я птиці в господарствах усіх категорій України за 2015-2019 рр., млн. шт.

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України

Понад дві третини живої маси усіх сільськогосподарських тварин в Україні становить птиця. Близько 30% виробленого м'яса птиці експортується. Водночас на високому рівні знаходиться внутрішнє споживання. Частка м'яса птиці у споживанні всього м'яса в країні перевищує 47%.

Завдяки ефективній співпраці держави та вітчизняних сільськогосподарських товаровиробників упродовж тривалого періоду вдалося відродити та досягнути у цьому напрямі значних успіхів. Таким чином, завдяки реалізації потенціалу вітчизняного птахівництва та подальшого нарощування його показників буде не лише забезпечена потреба внутрішнього споживчого ринку, а й сформовано значний експортний потенціал.

Стосовно поголів'я великої рогатої худоби та корів зокрема, основна його частка сконцентрована в господарствах населення. Одним із чинників забезпечення економічної стійкості особистих селянських господарств слід вказати їхню неконкурентність через відмінності у галузевій структурі та спеціалізації виробництва із великими сільськогосподарськими підприємствами. Склалася ситуація, коли селянські господарства нарощують виробництво саме тієї продукції, обсяги якої зменшують сільськогосподарські підприємства. Так, останні домінують у виробництві продукції м'ясного та яєчного птахівництва, тоді як господарства населення – в м'ясному та молочному скотарстві (додаток К).

Основними економічними причинами скорочення поголів'я корів у сільськогосподарських підприємствах визначено: диспаритет закупівельних цін на молоко й цін на ресурси для його виробництва, що ускладнює рентабельне ведення галузі та перетворює її на бізнесово непривабливу; нестабільні закупівельні ціни; застарілі технологічні умови ведення виробництва, особливо в малих і середніх сільськогосподарських підприємствах, які зумовлюють високий рівень собівартості одержаної продукції; відсутність сприятливої для товаровиробників кредитної політики, спрямованої на оновлення основних засобів виробництва; низький рівень інтегрування виробництва, переробки й реалізації продукції молочного скотарства, що посилює нерівномірність одержання та розподілу прибутків; недостатня ефективність дії фінансово-економічного механізму державної підтримки молочного скотарства.

Тенденцію до зниження поголів'я корів у господарствах населення доцільно трактувати з кількох позицій: відмова від утримання їх в особистих селянських господарствах (ОСГ) товарного спрямування викликана процесом диверсифікації виробничої діяльності через збитковість виробництва; процес інтенсифікації виробництва молока в ОСГ також супроводжується зменшенням поголів'я корів з метою повноцінного забезпечення кормами; зниження поголів'я корів в ОСГ викликано складними соціально-демографічними процесами, які відбуваються у сільській місцевості.

Упродовж досліджуваного періоду відбулася зміна статусу «провідного виробника» продукції свинарства та птахівництва. На сьогодні ним стали сільськогосподарські підприємства аграрної економіки. Незважаючи на тенденції скорочення числа промислових сільськогосподарських підприємств – виробників продукції свинарства за останні кілька років, сукупна кількість сільськогосподарських підприємств, що утримують свинопоголів'я приближається до 1,6 тисячі.

Варто зазначити, що найбільша частка свиней (61,4%) сконцентрована у висококонцентрованих сільськогосподарських підприємствах (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Групування підприємств за кількістю свиней на кінець 2019 року

Показник	Кількість підприємств		Кількість сільськогосподарських тварин	
	одиниць	до загальної кількості, %	тис. голів	до загальної кількості, %
Підприємства	1551	100,0	3300,1	100,0
із них мали, голів	х	х	х	х
до 100	494	31,8	19,8	0,6
100–199	203	13,1	29,3	0,9
200–499	277	17,9	89,3	2,7
500–999	177	11,4	126,2	3,8
1000–4999	269	17,3	599,3	18,2
5000–9999	57	3,7	408,3	12,4
понад 10000	74	4,8	2027,9	61,4

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України

Наведені дані свідчать, що у спеціалізованих сільськогосподарських підприємствах відбувається застосування новітніх технологій при виробництві продукції тваринництва та надходження інвестицій у галузь. Вищезазначені суб'єкти господарювання являють собою складові вертикально інтегрованих структур, що дає змогу вирішувати проблему збуту продукції та мінімізувати збутові витрати. За переробки вирощеної продукції тваринництва на власних переробних потужностях створюється додана вартість, яка інвестуватиметься у розвиток матеріально-технічної бази сільськогосподарських та переробних підприємств.

Агропромисловий комплекс України становить складову національного господарства та виступає єдиною цілісною виробничо-економічною системою, що об'єднує низку сільськогосподарських, промислових галузей, спрямованих на одержання, транспортування, зберігання, переробку та реалізацію сільськогосподарської продукції. Динамізація вітчизняного сільського господарства і швидкий розвиток світових ринків аграрної сировини вимагає постійного аналізу змін обсягів виробництва аграрної продукції як за регіонами планети, так і за окремими країнами – основними її виробниками [87].

Успіх зовнішньоекономічної діяльності, крім вирішення проблем виробництва конкурентоспроможної продукції у потрібних обсягах, розвитку інфраструктури для забезпечення експорту продукції сільського господарства та переробної промисловості, значною мірою залежить від виходу країни на нові ринки, тобто від поширення географії експорту. Звідси оперативний аналіз динаміки змін в обсягах торгівлі аграрною продукцією у вигляді сировини і продовольчих товарів своєчасний та актуальний.

Саме за рахунок продуктів розвинутого АПК держава забезпечує власне населення необхідними продуктами харчування вітчизняного виробництва. Україна має значні можливості для експорту сільськогосподарської продукції та продуктів харчування, обсяги виробництва яких суттєво перевищують можливості внутрішнього

споживчого ринку.

Сучасний стан аграрного сектору України демонструє вичерпання резервів нинішньої моделі його розвитку, заснованої на ефектах масштабу та екстенсивних методах використання ресурсів.

Відсутність стратегічного бачення і конкретних дій влади щодо подолання кризи тваринницької галузі, тривале скорочення поголів'я великої рогатої худоби, утримання господарствами населення 67,0% ВРХ та 76,9% корів, перспективи повної втрати ними ринку збуту внаслідок адаптації вітчизняного законодавства до європейських вимог, передбачених Угодою про асоціацію між Україною та країнами ЄС, формують суттєві загрози існування загалом галузі тваринництва в Україні (особливо м'ясо-молочного напрямку). Дрібнотоварні виробники та господарства населення сьогодні ні організаційно, ні матеріально, ні фінансово не спроможні перейти на європейські стандарти у сфері технічного регулювання та санітарних і фітосанітарних заходів, що може призвести до їх виходу із внутрішнього ринку та переорієнтації виробництва продукції виключно для власного споживання.

2.2. Аналіз розвитку інвестиційної діяльності сільськогосподарського виробництва

Предмет залучення фінансування як для розвитку бізнесу, так і на потреби операційної оптимізації платіжного балансу не втрачає актуальності в аграрній галузі. Аспекти забезпечення фінансової стабільності господарської діяльності підприємств завжди залишаються важливими для малого та середнього бізнесу. Широкий спектр різноманітних факторів ризику у сільському господарстві формує додаткову вартість зовнішніх фінансових ресурсів для сільськогосподарських товаровиробників. Враховуючи різноманітність агрокліматичних ризиків у сільському господарстві, підприємці та управлінці надають значної уваги питанню залучення фінансових ресурсів [88].

Інвестиції в аграрний сектор, реформування і розвиток галузі дозволять Україні істотно розширити свою присутність на світовому ринку. Разом з тим, якщо починаючи з 2016 року загальні обсяги капітальних інвестицій в агропродовольчі сектори економіки України збільшувалися, то, за даними Державної служби статистики України, у 2019 році вони зменшилися на 2,2%. Капітальні інвестиції у сільське, лісове та рибне господарство у січні – грудні 2019 року у фактичних цінах становили 55254,2 млн. грн, тобто 83,8% від обсягу відповідного показника минулого року. Темп зниження при цьому знаходився на рівні 18,8% (рис. 2.8).

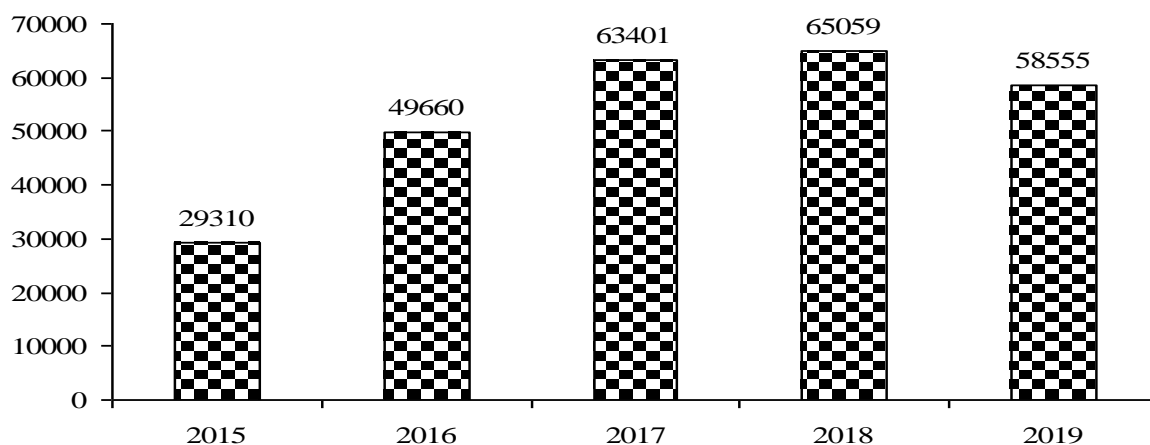

Рис. 2.8. Динаміка капітальних інвестицій у сільське господарство України за 2015-2019 рр., млн. грн.

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України

Із них безпосередньо на сільське господарство припало 96,5% загальної суми всього скорочення інвестицій щодо аграрного сектору економіки. В аграрному секторі відбуваються переважно негативні інвестиційні процеси, що загрожує їх поширенню на всю економіку України.

Спад інвестицій у виробництво продукції сільського господарства суттєво позначився на уповільненні темпів приросту її обсягів. Не випадково, індекс сільськогосподарської продукції у 2019 році порівняно з попереднім роком становив лише 1,1% – переважно завдяки високим врожаям.

Однак, незважаючи на деякі позитивні явища в окремих сегментах аграрної економіки України у 2019 році, дія негативних чинників інвестиційної діяльності переважала. Найбільш вагомими причинами інвестиційного спаду виявилися сільськогосподарські товаровиробники: скорочення бюджетної підтримки агровиробників, звуження можливостей залучення інвестицій і неприйнятні для потенційних вкладників капіталу ризику інвестування [89].

Як свідчать результати досліджень, упродовж 2015-2019 рр. спостерігається суттєве скорочення іноземних інвестицій у розвиток сільського господарства в 2,5 (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Динаміка прямих іноземних інвестицій у сільське господарство України за 2015-2019 рр., млн. дол. США

Показник	Рік					2019 р. в % до	
	2015	2016	2017	2018	2019	2015 р.	2018 р.
Прямі інвестиції	616,2	389,4	313,1	296,1	241,7	34,8	81,6
у т.ч. інструменти участі в капіталі, крім реінвестування доходів	-12,4	29,2	17,6	6,1	5,2	-	85,2
Реінвестування доходів	637,5	359	263,1	254,1	203,2	31,9	79,9
Боргові інструменти	-8,9	1,2	32,3	35,9	33,3	-	92,8

Джерело: складено за даними Національного банку України

Доведено, що основними чинниками, які негативно вплинули на залучення іноземних інвестицій стали: політична нестабільність в країні; недосконалість законодавчої бази, щодо іноземного інвестування; недостатній розвиток інфраструктури фінансового ринку; інфляційні процеси в економіці країни; низький рівень внутрішніх інвестицій у сільське господарство.

Основним джерелом формування іноземних інвестицій у сільське господарство України є реінвестування доходів суб'єктів підприємницької діяльності в сфері агробізнесу, де засновниками виступають партнери з

інших країн світу. Реінвестовані доходи мають низку позитивних ефектів на економіку країни-реципієнта. Спрямування коштів на реінвестування має на меті підвищення конкурентоспроможності підприємницьких структур, що має відповідний вплив і на макроекономічні показники країни [90].

Вважаємо, що реінвестування доходу також здатне забезпечити більшу стійкість прямих іноземних інвестицій, оскільки через нарощування обсягів останніх збільшується альтернативна вартість їх переміщення. Тому підвищуються і стимули для інтеграції у вітчизняну аграрну економіку. Аналіз факторів, що спонукають інвесторів приймати рішення на користь виплати дивідендів або реінвестування доходів, може мати велике значення для формування державної політики, спрямованої на залучення інвестицій у розвиток сільського господарства України.

Необхідно зазначити, що протягом 2015-2019 рр. спостерігається незначне зростання інвестицій вітчизняних інвесторів у сільське господарство інших країн, головним чином вкладення коштів в інструменти участі в капітал суб'єктів підприємницької діяльності (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Динаміка прямих інвестицій з України у сільське господарство інших країн світу за 2015-2019 рр., млн. дол. США

Показник	Рік					2019 р. в % до	
	2015	2016	2017	2018	2019	2015 р.	2018 р.
Прямі інвестиції	к/д	к/д	к/д	к/д	к/д	-	-
у т.ч. інструменти участі в капіталі	16,7	15,9	18,2	17,8	17,3	103,6	97,2
Боргові інструменти	к/д	к/д	к/д	к/д	к/д	-	-

Джерело: складено за даними Національного банку України

Задіяна у 2019 р. і попередніх роках сукупність механізмів і важелів підтримки та регулювання господарської діяльності сільськогосподарських виробників не забезпечила переважання їх доходів над витратами в оцінці за світовими цінами. Тому вихідні потоки економічних вартостей у сільському

господарстві переважали вхідні, що одночасно з несприятливою для сільськогосподарських товаровиробників дефляцією національної валюти зумовлювало зменшення грошових доходів та власних джерел фінансування інвестицій [91].

Крім того, низка потенційних інвесторів в очікуванні прийняття закону про обіг земель, відклали реалізацію своїх проєктів з метою подальшого спрямування запасів грошових коштів для купівлі земельних ділянок сільськогосподарського призначення.

За даними Державної служби статистики України, капітальні інвестиції в сільське, лісове та рибне господарства у I кварталі 2020 року становили 7,07 млрд. грн., що на 44,1% нижче показника за аналогічний період 2019 р. При цьому капітальні інвестиції в лісове господарство були на рівні 33,5 млн. грн. (-72%), у рибне – 6 млн. грн. (-6,8%), тоді як загальний по Україні обсяг капітальних інвестицій у січні – квітні 2020 року становив 76,9 млрд. грн., що на 35,5% менше, ніж за аналогічний період 2019 року.

Вважаємо, що падіння капітальних інвестицій в аграрний сектор в умовах можливого скорочення майбутнього урожаю внаслідок несприятливих погодних умов може мати серйозні негативні наслідки для сільського господарства і продовольчої безпеки України.

Підтримуємо думку вчених, що уявлення іноземних інвесторів щодо окупності їх капіталу в аграрному секторі України здебільшого песимістичні [92]. Не випадково інвестований у виробництво продукції сільського, лісового та рибного господарства капітал нерезидентів на кінець 2019 року становив лише 621,2 млн. доларів, з яких 43% надійшли з офшорів.

Як свідчать результати опитувань сільськогосподарських товаровиробників Вінницької області, найбільшим стримуючим фактором вказується нестабільність ринку.

Часті стрибки ціни як на ринку факторів виробництва, так і на ринку продукції, спричинюють суттєві збитки. Інші головні проблеми – це нестача адекватної державної підтримки і державного регулювання.

Так, 45% суб'єктів господарювання у сфері агробізнесу зазначили, що численні перевірки і сертифікації гальмують реалізацію інвестиційних проєктів.

За оперативною інформацією структурних підрозділів з питань агропромислового розвитку облдержадміністрацій станом на 01.07.2019 р. у регіонах країни в агропромисловому комплексі реалізовано й триває підготовка та впровадження 444 інвестиційних проєктів загальною вартістю понад 40,6 млрд. гривень, що на 51 інвестпроєкт та 0,5 млрд. гривень. більше відповідного періоду попереднього року (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Напрями реалізації інвестиційних проєктів в агропромисловому комплексі України за 2019 р. (будівництво/реконструкція)

Напрями інвестиційних проєктів	Кількість проєктів, одиниць	у % до загального обсягу
скотарство	96	21,6
обробка, зберігання зернових і технічних культур	56	12,6
інші	47	10,6
розвиток свинарства	46	10,4
харчова та переробна промисловість	41	9,2
елеватори	36	8,1
розвиток птахівництва	28	6,3
овоче- та фруктових садиб	28	6,3
багаторічні насадження	26	5,9
зрошення	19	4,3
забійні пункти	12	2,7
альтернативна енергетика	9	2,0
Всього	444	100,0

Джерело: складено за даними Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України

Основним джерелом фінансування залишаються власні кошти підприємств АПК – 72,8%. Найбільша кількість інвестиційних проєктів впроваджується у таких областях: Черкаській – 54; Вінницькій – 52;

Полтавській – 51; Львівській – 47; Херсонській – 30; Миколаївській – 27; Житомирській – 22; Київській – 22 (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

Розрахункова вартість інвестиційних проєктів, що реалізується в регіонах України станом на 01.07.2019 р.

Вартість інвестпроєктів	Кількість, од.	До загального обсягу, %	Сума, млн. грн.
До 10 млн. грн.	219	49,3	649,1
10–50 млн. грн.	138	31,1	2969,0
50–100 млн. грн.	36	8,1	2353,0
100–500 млн. грн.	39	8,8	7850,2
500–1000 млн. грн.	4	0,9	2550,0
Понад 1 млрд. грн.	8	1,8	24233,9
Всього	444	100,0	40605,2

Джерело: складено за даними Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України

Серед інвестиційних проєктів за найбільшою кошторисною вартістю вирізняється проєкт з будівництва бригадного комплексу «Вінницький бройлер» потужністю 700 тис. тонн м'яса у рік (Вінницька область), вартість якого досягає 9,6 млрд. гривень. Стан реалізації проєкту оцінюється на рівні 76,0%. Вартість інвестиційних проєктів, варіюється від 100 тис. гривень до 9,6 млрд. гривень. За даними Державної служби статистики України, власні кошти підприємств є основним джерелом капітальних інвестицій (рис. 2.9).

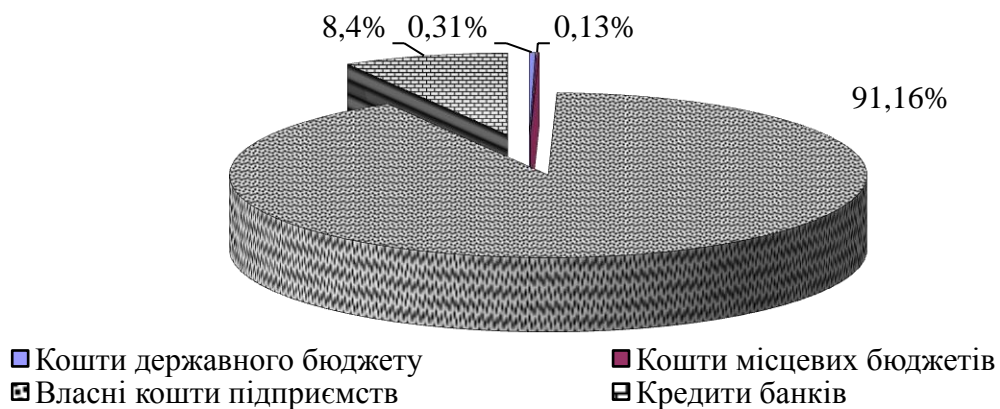

Рис. 2.9. Структура джерел фінансування капітальних вкладень у сільському господарстві за 2018-2019 рр., %

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України

Необхідно відзначити про низьку активність у фінансуванні капітальних вкладень у розвиток сільського господарства є банківські установи.

На ринку банківських кредитів для сільського господарства найпоширенішими брендами варто вказати «Credit Agricole Ukraine», «Ukrsibbank», «Raiffeisen Bank Aval», «Piraeus Bank», «Alfa Bank», «Отр Банк», «ПриватБанк» та «Agroprosperis Bank» [93].

У кредитуванні сільського господарства помітну роль відіграє АТ «ПроКредит Банк». Портфель останнього становить 13% від загального портфеля аграріїв, він посідає в кредитуванні згаданої галузі друге місце після ПАТ «Райффайзен Банк Аваль», частка якого на цьому ринку досягає 21%.

За загальними оцінками Національного банку України, частка аграрного сектору в сукупному портфелі вітчизняних банків сьогодні перевищує частку галузі у внутрішньому валовому продукті [94].

Аграрні розписки – це інструмент, що стрімко набуває популярності серед сільськогосподарських товаровиробників. Лише у січні-вересні 2017 року сільськогосподарські товаровиробники оформили 514 аграрних розписок загалом на 3,2 млрд. грн. За весь час існування цього інструмента станом на 9 жовтня 2018 р. аграрії оформили 696 розписок на загальну суму 4,4 млрд. грн., із них 290 – товарних на 2,5 млрд. грн. і 406 – фінансових на 1,9 млрд. грн. При цьому, за даними Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, виконано та закрито зобов'язання за 176 аграрними розписками на загальну суму 1,4 млрд. грн. Інструментом скористалися виробники зернових і олійних культур, а також виробники в овочівництві, садівництві та тваринництві [95].

Наступне місце за затребуваністю від сільськогосподарських товаровиробників у 2019 році посідали кредити на придбання транспортних засобів. Зокрема, цьому сприяє державна програма часткової компенсації вартості сільськогосподарської техніки.

Лише через АТ КБ «ПриватБанк» у 2018 року сільськогосподарські підприємства придбали вітчизняної техніки на 1,5 млрд. грн. Загалом за 2018 рік за п'ятьма державними програмами компенсацій для аграріїв банк подав реєстри на державні компенсації на понад 400 млн. грн. Найзатребуванішими стали компенсації за придбання вітчизняної техніки й обладнання в розмірі 25% та 15% вартості. Також набувають поширення програми відшкодування витрат за придбане насіння та компенсація відсотків за кредитами для фермерів. У 2019 році подібна практика була продовжена.

Вартість лізингових договорів, пов'язаних із сільським господарством, у першій половині 2018 року зросла на 28% – до 2,8 млрд. грн.

Обов'язковий для отримання компенсації розрахунок із державного банку, надання платіжного доручення та відповідність назв моделей техніки по всій документації. Зазначимо, що представники приватних комерційних банків досить часто нарікають на привілейоване становище державних банків у частині обслуговування державних програм.

Окрім дотацій у вигляді державної підтримки сільськогосподарські виробники – юридичні особи отримують кошти на часткову компенсацію вартості сільськогосподарської техніки й обладнання вітчизняного виробництва.

Порядок виплати такої компенсації врегульовано Порядком використання коштів, передбачених у державному бюджеті для часткової компенсації вартості сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва, затвердженим постановою КМУ від 01.03.2017 р. № 130 [96].

Претендувати на таку компенсацію можуть юридичні особи та фізичні особи-підприємці, основна діяльність яких полягає в постачанні сільськогосподарських товарів, вироблених ними на власних або орендованих основних засобах, за умови, якщо питома вага вартості сільськогосподарських товарів становить не менше ніж 75% вартості всіх

товарів, поставлених цими юридичними та фізичними особами протягом попередніх 12 послідовних звітних податкових періодів сукупно.

Для новоутворених сільськогосподарських виробників, які провадять господарську діяльність менш як 12 календарних місяців, питому вагу сільськогосподарських товарів визначають за результатами кожного окремого звітного періоду.

Частковій компенсації підлягає лише вартість техніки й обладнання, які наявні у відповідному переліку. Зокрема, перелік техніки та обладнання, вартість яких частково компенсується за рахунок бюджетних коштів, формує Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України.

Згідно з п. 5 Порядку № 130 одним із критеріїв включення техніки й обладнання до Переліку встановлено мінімальний ступінь локалізації виробництва вітчизняної техніки й обладнання для агрокомплексу – 60%, а для тракторів та інших самохідних енергетичних засобів сільськогосподарського призначення, спеціальних автомобілів сільськогосподарського призначення, самохідних і причіпних комбайнів – відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 27.05.2013 р. № 369.

Своєю чергою, заявки щодо включення до Переліку в поточному році подають до 31 жовтня, а для включення до Переліку в наступному році – з 1 листопада 2020 року.

На сьогодні до Переліку включено 181 завод-виробник і понад 12 тисяч одиниць техніки й обладнання.

У разі неподання заявки на щорічне підтвердження відповідності техніки й обладнання, виявлення недостовірної інформації в документах, поданих заводом-виробником, або якщо техніка й обладнання не відповідають вимогам Мінекономіки, виключає їх із Переліку.

Так, у 2019 році на програму «Фінансова підтримка сільгосптоваровиробників» за напрямом «часткова компенсація вартості сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва»

було передбачено 681,8 млн. грн.

За період грудень 2018 року та січень-вересень 2019 року виробникам фактично спрямовано 640,8 млн грн компенсації. Загалом, програмою скористалося 5400 сільськогосподарських товаровиробників, якими придбано 10309 одиниць техніки на суму 3,1 млрд. грн.

Одночасно, Міністерством розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України сформовано «Реєстри сільськогосподарських товаровиробників – отримувачів часткової компенсації вартості техніки та обладнання» на підставі наданої інформації від уповноважених банків за жовтень та листопад 2019 року. Прогнозована потреба в коштах за цей період становить 563,1 млн. грн.

Станом на 31.07.2020 р. загальна сума виплат за бюджетною програмою «Фінансова підтримка сільгосптоваровиробників» досягла 716 млн. гривень. Із них 47,4 млн. грн. було спрямовано сільськогосподарським товаровиробникам, які придбали техніку та обладнання вітчизняного виробництва у червні 2020 року.

Попередньо було виділено 104,5 млн. грн. сільськогосподарським виробникам на придбання техніки у грудні 2019 року та січні-травні 2020 р. Кошти отримали 1017 суб'єкта господарювання, які за вказаний період придбали 1684 одиниці сільськогосподарської техніки та обладнання. Також 565,9 млн. грн. було спрямовано для погашення заборгованості перед аграріями за жовтень-листопад 2019 року.

Урядова програма державної підтримки має позитивний вплив і на відновлення української промисловості. Щороку Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України формує перелік вітчизняної сільськогосподарської техніки та обладнання, вартість яких компенсується за рахунок коштів державного бюджету. За два роки номенклатуру вітчизняної техніки та обладнання розширено у 6,3 раза. Число заводів-виробників сільськогосподарської техніки з належним рівнем локалізації зросло в 4,5 раза. Це у свою чергу сприяло створенню

щонайменше 5 тис. робочих місць.

На думку вчених, очікуваний ефект від фінансування програми у 2020 році: збільшення обсягів реалізації вітчизняної техніки та обладнання на 15%; надходження податків і зборів від учасників програми та суміжних виробництв – близько 2,34 млрд. грн., з яких більше 550 млн. грн. – податки на фонд оплати праці [97].

Підтримуємо, що згадана програма покликана сприяти: оновленню виробничих потужностей аграрного бізнесу; зниженню витрат і підвищенню конкурентоспроможності сільськогосподарських товаровиробників; зменшенню залежності від іноземних поставок техніки й обладнання; розширенню частки продукції вітчизняного сільськогосподарського машинобудування на внутрішньому ринку; збереженню існуючих і створенню нових робочих місць; збільшенню сплати податків до бюджетів усіх рівнів, які сумарно перевищують обсяги бюджетного фінансування цієї програми.

За даними Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України здешевлення техніки було визнано учасниками ринку як один із найбільш ефективних напрямів підтримки.

Важливою складовою капітальних вкладень виступають інвестиції в розвиток тваринництва, зокрема в будівництво тваринницьких комплексів. Як свідчить практичний досвід, окупність вкладених коштів у вищезазначену галузь сільського господарства має триваліший період, ніж у рослинництві [98]. У зв'язку з цим на державному рівні запроваджена програма, спрямована на часткову компенсацію капітальних витрат на будівництво та модернізацію тваринницьких комплексів.

Обсяг коштів, передбачений паспортом бюджетної програми «Часткове відшкодування вартості будівництва та реконструкції тваринницьких ферм і комплексів, доїльних залів, підприємств із переробки сільськогосподарської продукції» за цим напрямом у 2019 році, становив 1 280 000 тис. грн., спрямовано суб'єктам господарювання та касові видатки –

1 276 679,9 тис. грн. Кошти у сумі 3 320,1 тис. грн. залишилися нерозподіленими після задоволення всіх належним чином оформлених заявок, що надійшли від суб'єктів господарювання на отримання часткового відшкодування за цим напрямом.

Кошти в 2019 році було спрямовано 28 суб'єктам господарювання на часткове відшкодування у розмірі 30% вартості будівництва та реконструкції 51 об'єкта тваринницьких ферм і комплексів (1 276 679,9 тис. грн.), а саме з вирощування та утримання:

- ВРХ – семи суб'єктам господарювання – будівництво тваринницьких будівель потужністю 5,8 тис. голів (50 994,8 тис. грн.); восьми суб'єктам господарювання – реконструкцію будівель на 4,6 тис. голів (57 582,4 тис. гривень);

- свиней – п'яти суб'єктам господарювання – будівництво приміщень на 19,3 тис. голів (71 498,3 тис. грн.), трьом суб'єктам господарювання – реконструкцію будівель на 43,4 тис. голів (34 486,4 тис. гривень);

- птиці – п'яти суб'єктам господарювання – будівництво пташників з утримання 6307,4 тис. голів птиці (994 754,1 тис. грн.), двом суб'єктам господарювання – реконструкцію пташників на 107,0 тис. голів (30 028,3 тис. грн.).

Крім того, перераховано одному підприємству на реконструкцію будівлі цеху з переробки м'яса потужністю 1 т/добу – 1 947,9 тис. грн. та п'яти суб'єктам господарювання – на реконструкцію доїльних залів – 35 387,7 тис. грн., що сприяло збільшенню потужності виробництва молока; розширенню доїльних залів від 20 до 80 доїльних місць.

Як свідчить аналіз структури інвестицій, що здійснюють сільськогосподарські підприємства за рахунок власних коштів, основним об'єктом слугують матеріальні активи, зокрема машини й обладнання, будівництво будівель і споруд (додаток Л1). Така обставина викликана насамперед спеціалізацією сільськогосподарських підприємств аграрної економіки, зокрема орієнтацією на виробництво продукції рослинництва, що

зумовлює зростання попиту на сільськогосподарські машини й зерносклади та елеватори.

Варто вказати на низькі обсяги капітальних інвестицій у відтворення родючості земельних угідь. Це свідчить про відсутність довгострокових перспектив щодо користування орендованими сільськогосподарськими угіддями. Крім того, існують певні методологічні перешкоди стосовно правильного відображення витрат, спрямованих на підвищення родючості сільськогосподарських угідь, які здійснюються суб'єктами господарювання у сфері агробізнесу [98].

На сьогодні більшість сільськогосподарських підприємств не дотримуються законодавчих норм щодо використання сільськогосподарських угідь [99].

Спостерігається інтенсивне зростання інвестицій в нематеріальні активи, що викликано процесом цифровізації виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських підприємств.

Варто зауважити, що упродовж досліджуваного періоду відбулося зростання надходжень основних засобів, у тому числі за рахунок їх придбання (рис. 2.10).

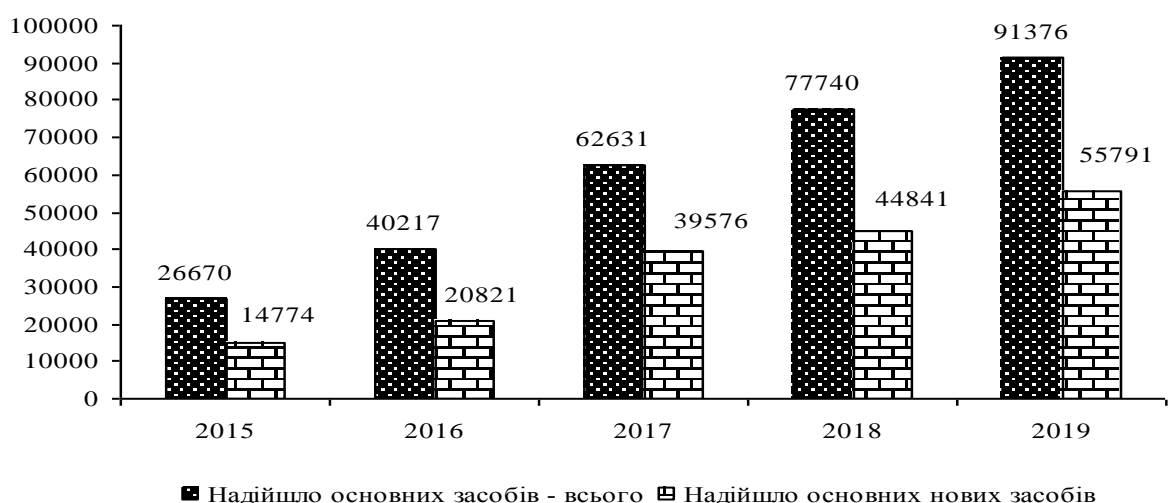

Рис. 2.10. Динаміка надходження основних засобів у сільське господарство України у 2015-2019 рр., млн. грн.

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України

Можна стверджувати, що певною мірою на подібну ситуацію вплинули й інфляційні процеси в економіці країни. Проте відзначається також кількісне зростання придбаних основних засобів, головним чином сільськогосподарської техніки. Так, за період 2015-2019 рр. це 129 801 одиниць технічних засобів і навісного обладнання (додаток Л2).

За результатами досліджень, обсяги придбання сільськогосподарської техніки суб'єктами господарювання зросли майже в 4,4 раза (додаток Л3). При цьому протягом досліджуваного періоду спостерігалось зниження частки вітчизняних технічних засобів у структурі придбання на 2015-2017 рр. але підвищення в 2018-2019 роках за рахунок програм державної підтримки.

Оцінюючи джерела придбання вітчизняної сільськогосподарської техніки, до вітчизняних аграріїв можна констатувати, що це здійснюється головним чином за рахунок програм державної підтримки (табл. 2.8).

Таблиця 2.8

Динаміка джерел придбання вітчизняної сільськогосподарської техніки в Україні за 2015-2019 рр., млн. грн.

Показник	Рік					2019 р. в % до	
	2015	2016	2017	2018	2019	2015 р.	2018 р.
Вітчизняна техніка - всього	927,9	1174,7	1503,0	1913,9	6092,9	656,6	318,3
у т.ч. за державними програми	69,4	35,9	112,5	127,3	3941,2	5679,0	3096,0
зокрема: кредити та лізинг	69	35,9	106,2	127,6	3809,5	5521,0	2985,5
за регіональними програмами	0,4	0	6,3	0,3	14,7	3675,0	4900,0
За програмою підтримки ФГ	0	0	0	0	117	-	-
у т.ч. за власні кошти	858,5	1136,5	1385,3	1786,0	2151,7	250,6	120,5
на умовах ф'ючерсних контрактів	0,01	2,35	5,20	0	0	0,0	-

Джерело: складено за даними Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України

Вважаємо, аби забезпечити суб'єктів господарювання у сфері агробізнесу відповідними якісними конкурентними машинами та

обладнанням вітчизняного виробництва необхідно: стимулювати їх виготовлення вітчизняними машинобудівними підприємствами; забезпечити умови для створення спільних підприємств з виробництва сільськогосподарської техніки в Україні; надати державну підтримку техніко-технологічної модернізації аграрного виробництва та пріоритетів розвитку вітчизняного сільськогосподарського машинобудування щодо виробництва мінітехніки.

Вітчизняний аграрний сектор за останні 15-20 років став своєрідним полігоном, на якому демонструються кращі якості сільськогосподарських машин провідних виробників такої техніки у світі. За зношеності техніки вітчизняних аграрних підприємств за різними підрахунками від 50% до 80%, Україна стає дуже привабливим ринком для зарубіжних виробників сільськогосподарської техніки [100]. Оскільки за даними Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України в структурі придбання імпортової сільськогосподарської техніки домінує нова, це свідчить що її власники орієнтуються на впровадження інтенсивних технологій виробництва сільськогосподарської продукції (табл. 2.9).

Таблиця 2.9

**Джерела придбання іноземної сільськогосподарської техніки в Україні
за 2015-2019 рр., млн. грн.**

Показник	Рік					2019 р. в % до	
	2015	2016	2017	2018	2019	2015 р.	2018 р.
Іноземна техніка - всього	3992	5615	8809	12445	12168	304,8	97,8
у т.ч. нова техніка	3692	4966	7935	10842	10346	280,2	95,4
Зокрема: придбані за власні кошти	3421	4536	6986	10006	9374	274,0	93,7
За кредити	271	430	949	836	972	358,7	116,3
у т.ч. вживана техніка	301	649	874	1602	1822	605,3	113,7
Зокрема: придбані за власні кошти	292	586	854	1571	1774	607,5	112,9
За кредити	9	63	20	31	48	533,3	154,4

Джерело: складено за даними Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України

Основним джерелом їх придбання слугують власні кошти сільськогосподарських підприємств і тільки незначна кількість купується за рахунок банківських кредитів. Звідси, можна констатувати, що власниками імпортової сільськогосподарської техніки виступають фінансово спроможні сільськогосподарські підприємства.

Як показали результати досліджень, у 2019 році найбільшу активність на ринку сільськогосподарської техніки проявляли сільськогосподарські підприємства із земельним банком 1001-2000 га та 2001-5000 га, що засвідчує орієнтацію на подальшу перспективу здійснення виробничо-господарської діяльності в аграрному секторі (табл. 2.10). За підтвердження слугує найвищий рівень рентабельності виробництва сільськогосподарської продукції.

Таблиця 2.10

Групування сільськогосподарських підприємств України за площею сільськогосподарських угідь за 2019 р.

Групи господарств за площею угідь, га	Кількість господарств, од.	Частка у площі угідь, %	Придбання техніки усього, тис. грн	Частка у придбанні техніки, %	Придбання техніки з розрахунку на 1 га угідь, грн	Рентабельність, %
До 500	2269	2,9	605524	3,8	1105	0,4
501–1000	1321	5,6	1088871	6,9	1021	11,8
1001–2000	2266	19,1	3990118	25,2	1100	16,0
2001–5000	1817	31,9	6065342	38,4	998	16,2
5001–10000	398	15,7	2098638	13,3	702	12,2
10001–20000	110	8,6	1079210	6,8	660	7,2
Понад 20000	52	16,2	885533	5,6	287	11,0
Всього	8233	100,0	15813235	100,0	831	12,0

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України

Незважаючи на великий земельний банк сільськогосподарські підприємства проявляють певною мірою пасивність щодо оновлення власного технічного парку. На нашу думку, існує декілька основних першопричин: заощадження фінансових ресурсів для придбання земель сільськогосподарського призначення в 2021 році; завершеність процесу

технічного переоснащення.

Підходи до управління в сільському господарстві України за останнє десятиліття кардинально змінилися, в тому числі частково через технічне переоснащення галузі. Така ситуація збережеться і в наступні роки.

Одним з основних факторів, що впливають на розвиток і впровадження технологій, – це співвідношення між витратами на оплату людської праці і вартістю автоматизації цих процесів.

Як наслідок, суб'єкти підприємницької діяльності в сфері агробізнесу змушені конкурувати між собою з метою найняти технічний персонал з високою кваліфікацією. Багато компаній утримуються від закупівлі нової техніки чи запровадження нових технологій через нестачу кваліфікованих спеціалістів. Згідно з опитуванням підприємств, найбільшим попитом користуються наступні такі професії: агрономи, менеджери, механіки і ветеринари. Нестача відповідних навичок спричинює зниження якості обслуговування та зростання експлуатаційних видатків виробників сільськогосподарської продукції.

Результати досліджень показали, що сільськогосподарські підприємства з чисельністю працівників до 10 осіб, а також суб'єкти господарювання у 151-200 осіб, незважаючи на їх велику кількість, не проявляють високої активності на ринку сільськогосподарської техніки (додаток М1). На нашу думку, подібний підхід є наслідком реалізації стратегії розвитку суб'єкта господарювання.

Варто зауважити, що із зростанням чисельності працівників у сільськогосподарських підприємствах спостерігається зниження рівня рентабельності, що є свідчить про неефективне використання трудових ресурсів.

Загалом у закупівлях господарств із чисельністю працівників до 10 осіб домінує придбання тракторів потужністю 60 до 100 кВт, тобто середнього класу. Отже, ця категорія сільськогосподарських товаровиробників орієнтується на виробництво продукції рослинництва за незначного банку

земель сільськогосподарського призначення.

Із зростанням кількості працівників спостерігається придбання потужних тракторів. Звідси можна стверджувати про розширення у господарстві площ сільськогосподарських угідь.

У тваринництві від рівня механізації виробничих процесів залежить якість кінцевого продукту і відповідно показники ефективності. Так, при зростанні поголів'я великої рогатої худоби в господарстві простежується підвищення рівня ефективності виробництва продукції скотарства (додаток М2).

Подібне свідчить про запровадження інтенсивних технологій утримання сільськогосподарських тварин, що базується на використанні технічних засобів. Відповідно до цього відбувається зростання придбання технічних засобів механізації виробничих процесів у скотарстві з підвищенням концентрації поголів'я ВРХ.

Важливим напрямом інвестиційної діяльності в сільському господарстві слід вказати вкладення фінансових ресурсів у розвиток садівництва, скотарства та свинарства, тобто в довгострокові біологічні активи в рослинництві та тваринництві.

Садівництво завжди було провідною високоприбутковою галуззю сільськогосподарського виробництва, яка забезпечувала населення незамінними вітамінними продуктами харчування, а переробні підприємства – сировиною.

Природно-кліматичні умови і ґрунтові ресурси регіонів загалом сприятливі для вирощування плодово-ягідних насаджень та одержання високих врожаїв плодів і ягід, що дозволяє отримувати високоякісні продукти в обсягах, достатніх для забезпечення внутрішніх потреб і формування експортного потенціалу [101].

Упродовж 2015-2019 рр. встановлено суттєве зростання капітальних вкладень у довгострокові біологічні активи в рослинництві та тваринництві (рис. 2.11).

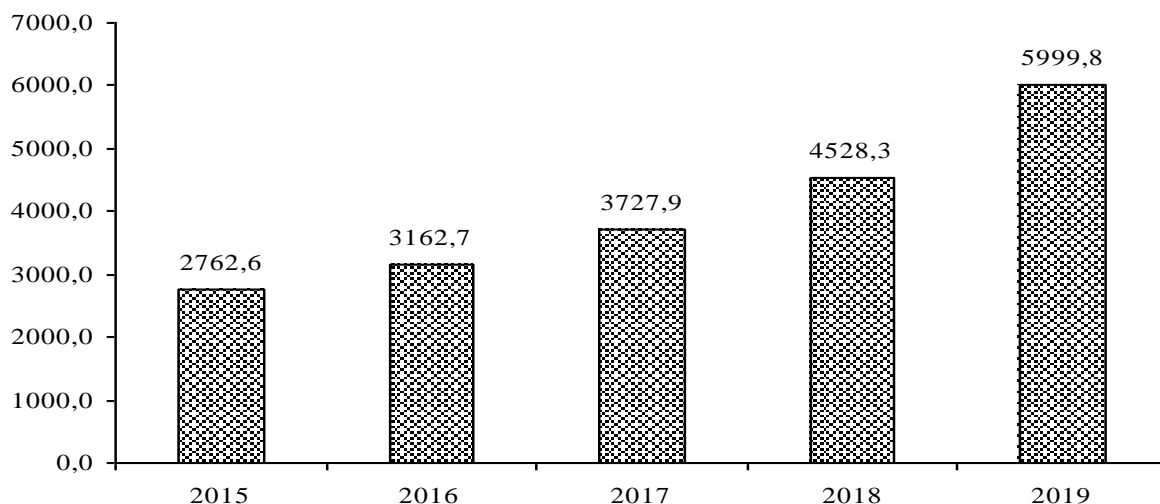

Рис.2.11. Динаміка капітальних вкладень у довгострокові біологічні активи в рослинництві та тваринництві в Україні за 2015-2019 рр., млн. грн.

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України

Варто зауважити, що вищезазначений показник відображає більш вартісну складову довгострокових біологічних активів, яка піддається суттєвому впливу інфляційних процесів, які відбуваються в економіці країни.

За даними Державної служби статистики України, в сільськогосподарських підприємствах темпи зниження площ багаторічних насаджень у плодоносному віці значно перевищують відповідне значення в господарствах населення (рис. 2.12). Така ситуація викликана насамперед відсутністю ефективної державної підтримки садівництва та певними економічно невиваженими діями при розпаюванні майна реформованих сільськогосподарських підприємств.

Як відомо, плодоносний вік у багаторічних насадженнях настає на 4-5 рік після їх закладки. Тому, основним виробником продукції садівництва залишаються господарства населення, хоча за своїм юридичним статусом вони не належать до отримувачів державної підтримки і здійснюють інвестиції в розвиток садівництва виключно за рахунок власних фінансових ресурсів.

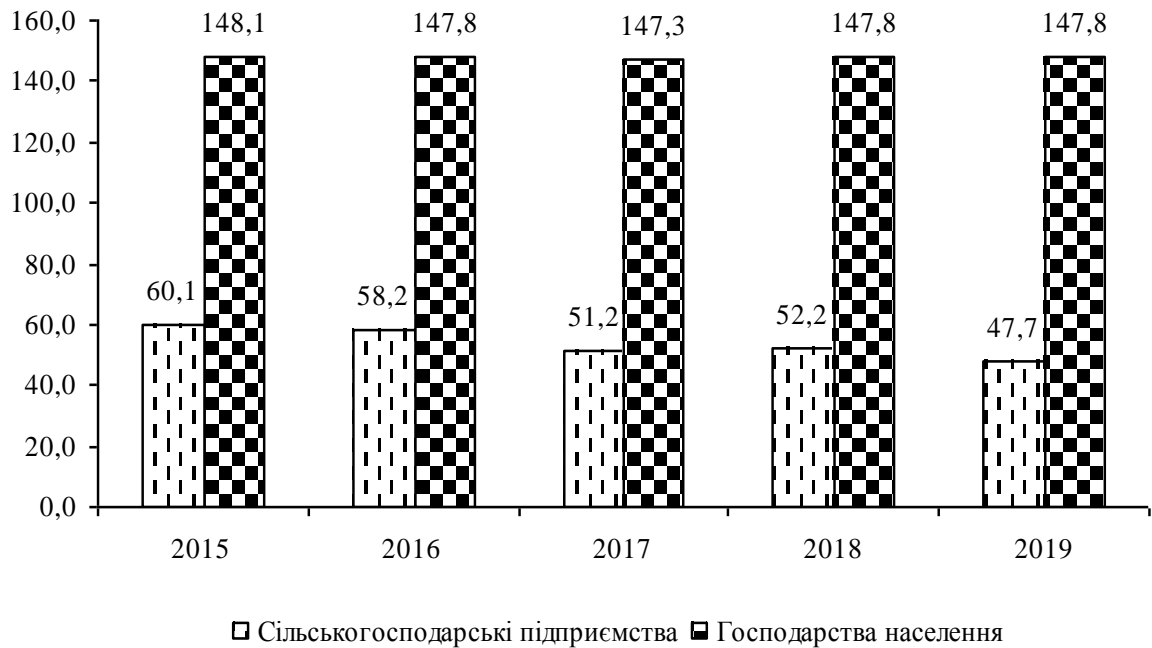

Рис. 2.12. Площа багаторічних насаджень у сільськогосподарських підприємствах та господарствах населення за 2015-2019 рр., тис. га

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України

Разом із тим, протягом останніх п'яти років, незважаючи на зменшення загальної площі насаджень, обсяги виробництва плодів, ягід і винограду збільшуються, що свідчить про впровадження інтенсивних методів виробництва продукції садівництва.

Серед сільськогосподарських підприємств, які отримали компенсацію, в основному виробники зерняткових культур. Технологія зберігання в холодильниках із регульованим газовим середовищем дозволяє зберігати плоди зерняткових культур більше року і дає змогу забезпечити цілорічне надходження продукції як на вітчизняний, так і на зовнішній ринки, що значною мірою сприяє підвищенню конкурентоспроможності вітчизняної сільськогосподарської продукції.

Отже, на сьогодні державна підтримка розвитку хмелярства, закладення молодих садів, виноградників та ягідників і нагляд за ними недостатня для досягнення стратегічних цілей бюджетної програми, зокрема,

розвитку сільськогосподарських товаровиробників і стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції та гарантування продовольчої безпеки держави.

Крім того, відсутність чітких пріоритетів розвитку галузі хмелярства, садівництва, виноградарства та ягідництва спричинила протягом 2018 року зміну напрямів використання бюджетних коштів за КПКВК 2801350 та обсяги видатків за ними, що негативно вплинуло на стимулювання сільськогосподарських товаровиробників цієї галузі.

Надання державної підтримки сприяло: закладенню 3907,3 га насаджень (167 суб'єктами господарювання, яким спрямовано 260462,4 тис. грн. бюджетної підтримки); будівництву дев'яти холодильників з регульованим газовим середовищем ємністю 14 тис. тонн (9 суб'єктам господарювання, яким спрямовано 130574,0 тис. грн. бюджетної підтримки).

Загальні площі насаджень плодово-ягідних культур, на державну підтримку закладення яких протягом 2014–2018 рр. використано 736,9 млн. грн бюджетних коштів (з них 394,3 млн грн у 2018 році), також мають тенденцію до скорочення. Так, за вказаний період, за всіма категоріями господарств загальні площі садів скоротилися від 239,2 тис. га до 225,5 тис. га, виноградників – від 48,7 тис. га до 43,5 тис. гектарів.

Незважаючи на суттєву державну підтримку скотарства сільськогосподарських підприємств та господарств населення спостерігається зниження обсягів придбання корів та нетелей вищезазначеними категоріями сільськогосподарських товаровиробників. При цьому, державою виділяються значні обсяги фінансових ресурсів.

Оцінка подібної ситуації в галузі України дає підстави виділити наступні основні чинники, які негативно впливають на розвиток молочної галузі скотарства: низька операційна ефективність галузі; високі інфраструктурні витрати і висока вартість інвестиційних ресурсів необхідних для її розвитку; неефективна взаємодія галузі й держави у сфері прийняття рішень щодо напрямів та обсягів підтримки, в тому числі заходів митно-

тарифного регулювання; постійна зміна правил субсидування, ведення підприємницької діяльності, технічного регулювання тощо; відсутнє державне управління і контроль у галузі племінної справи у тваринництві; несформованість внутрішнього ринку племінної молочної худоби та низький генетичний потенціал; надмірна волатильність внутрішніх цін на молоко внаслідок високої сезонності виробництва, особливо в господарствах населення; відсутність кваліфікованих кадрів через неконкурентні рівні заробітних плат; низький рівень модернізації галузі.

За роки незалежності України форми та способи господарювання негативно позначилися на родючості ґрунтів, зокрема на гумусоутворенні. Як наслідок, погіршується структура ґрунту; знижується пропускна здатність для води; погіршується здатність ґрунту утримувати вологу, мінімізується процес засвоєння органічних і мінеральних речовин; збільшується ризик засихання культурних рослин; погіршуються теплові властивості ґрунту.

Дефіцит гумусу негативно позначається на розвитку мікроорганізмів та корисних бактерій. Звідси зростає токсичність середовища, погіршуються фізіологічні процеси рослин, зокрема процес фотосинтезу. За цим рослини втрачають імунітет до хвороб, а господар отримує недобір урожаю та низькоякісну продукцію [102].

Витрати, пов'язані із внесенням мінеральних та органічних добрив належать до витрат поточного періоду. При цьому вплив на родючість ґрунту органічних і мінеральних добрив може проявлятися протягом тривалого періоду.

Важливим фактором у підвищенні родючості ґрунтів визнана хімічна меліорація. Основні завдання гіпсування солонцюватих ґрунтів полягають у зниженні рівня засоленості, поліпшенні фізико-хімічного режиму, видаленні водорозчинних солей за межі кореневмісного шару ґрунту, оструктуренні й гомогенізації орного шару, оптимізації умов росту та розвитку сільськогосподарських культур [103]. При цьому, витрати з вапнування та гіпсування належать до капітальних інвестицій, спрямованих на підвищення

родючості сільськогосподарських угідь.

Упродовж 2015-2018 рр. відбулося зростання площ, на яких здійснено вапнування та гіпсування (рис. 2.13).

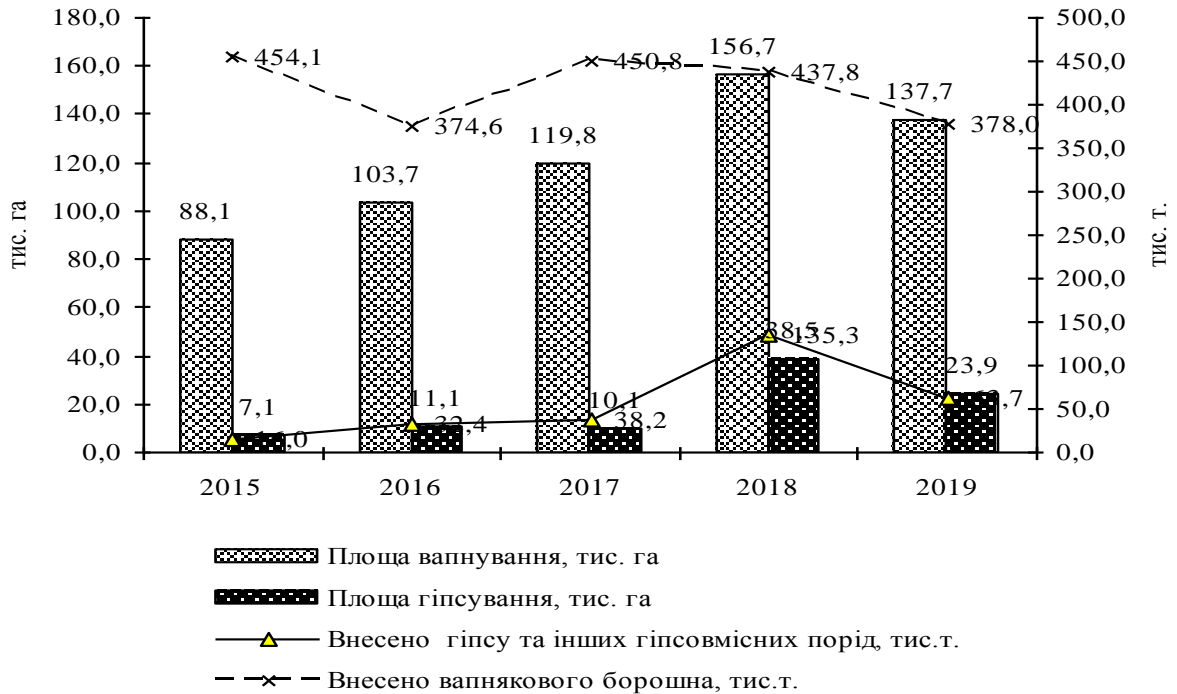

Рис. 2.13. Динаміка площ вапнування і гіпсування, тис. га, та внесення гіпсу і вапнякового борошна в Україні за 2015-2019 рр., тис. т

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України

Такі зміни слугують свідченням позитивного ефекту від фінансування державної програми, спрямованої на підвищення родючості ґрунту. У 2019 році проведення згаданих агротехнічних заходів стало можливим за рахунок коштів місцевих бюджетів та сільськогосподарських підприємств, що в кінцевому результаті зумовило зниження відповідних показників.

Отже, за результатами дисертаційного дослідження, основними перешкодами зі створення сприятливих умов для залучення інвестицій у сільське господарство вирізняються такі: структурні обмеження, а саме недосконала ринкова інфраструктура, антиконкурентне ринкове середовище; складна процедура розподілу та отримання коштів державної підтримки; незавершена земельна реформа; важкий доступ сільськогосподарських

товаровиробників до фінансових інструментів; деградація земель і ґрунтів, незбалансоване використання природних ресурсів, зміна клімату та екстремальні погодні явища (посухи тощо).

Звідси можна стверджувати, що інвестиції виступають саме тим інструментом, за якого сільське господарство внесе вагомий вклад у розвиток економіки, створення нових або розширення наявних виробничих потужностей, робочих місць у сільській місцевості та забезпечення національної продовольчої безпеки.

2.3. Ефективність використання інвестиційного потенціалу аграрного виробництва

В умовах економічної кризи для забезпечення позитивного розвитку аграрної економіки потрібно створити необхідні передумови, спрямовані на підвищення ефективності інвестиційних проєктів в окремих галузях сільського господарства, і насамперед повніше використовувати наявні земельні та трудові ресурси, удосконалювати кредитування, поліпшувати умови лізингу технічних засобів і племінних тварин, збільшити державну підтримку, а також вживати інших заходів.

Недостатня державна підтримка розвитку найважливіших напрямів інноваційної діяльності в сільському господарстві зумовлює необхідність розробки механізму збільшення інвестиційних ресурсів із різних джерел та підвищення ефективності їх використання. Вирішення цієї проблеми стає можливим на основі системного аналізу поточного стану і розробки механізму щодо забезпечення інвестиційної привабливості. При цьому напрями діяльності для досягнення окресленої мети можуть бути різноманітні, проте серед них слід визначити найпріоритетніші з урахуванням специфіки функціонування сільськогосподарських товаровиробників [104].

У досягненні позитивних результатів у виробничій діяльності аграрного сектору важливе значення мають інвестиції в нефінансові активи,

які включають в себе інвестиції в основний капітал, нематеріальні активи, приріст запасів матеріальних оборотних коштів, у витрати на наукові, дослідно-конструкторські та технологічні роботи.

Підвищення ефективності інвестиційної діяльності передбачає використання наукової методології передбачення її напрямів і форм, адаптації до загальних цілей розвитку організації та умов зовнішнього інвестиційного середовища. Водночас необхідно, щоб інвестиційна стратегія визначала не тільки пріоритети напрямів і форм інвестиційної діяльності організації, характер формування та розподілу інвестиційних ресурсів, а й послідовність етапів реалізації найбільш ефективних шляхів досягнення інвестиційних цілей [105].

Необхідно відзначити, що в 2019 р. темпи виробництва основних видів сільськогосподарської продукції в господарствах усіх категорій дещо нижчий порівняно з відповідними значеннями 2018 р., особливо це чітко проявляється в галузі рослинництва (рис. 2.14).

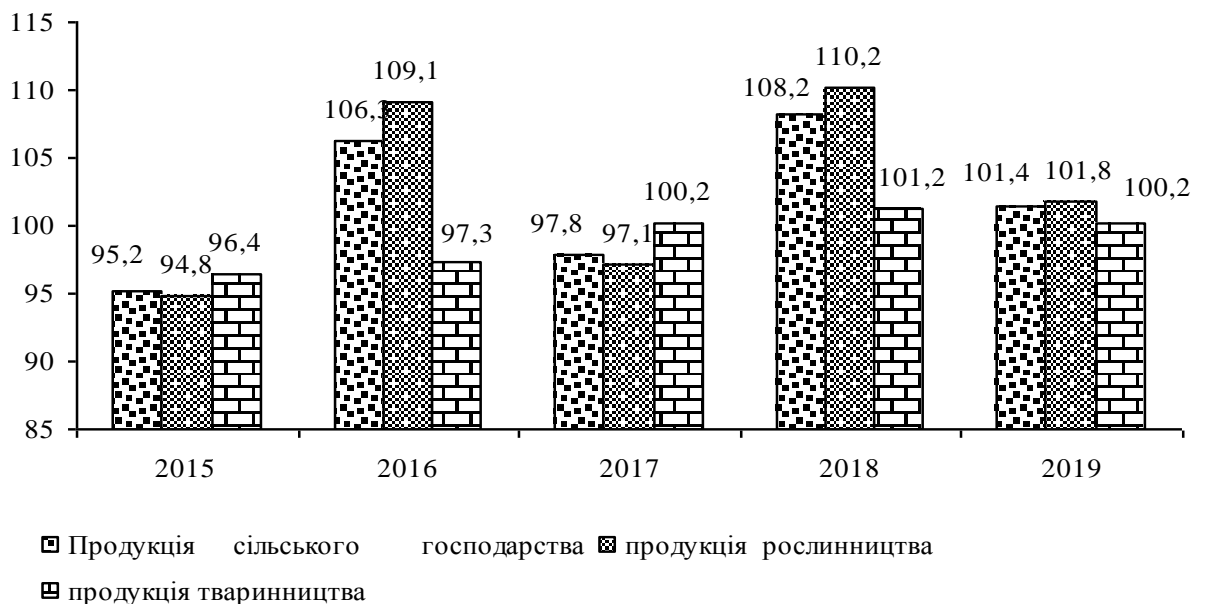

Рис. 2.14. Динаміка індексів виробництва сільськогосподарської продукції в усіх категоріях господарств України за 2015-2019 рр., %

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України

Виробництво сільськогосподарської продукції в Україні в січні-березні 2020 року порівняно з аналогічним періодом минулого року скоротилося на 1,8%.

За даними Державної служби статистики України, сільськогосподарські підприємства скоротили обсяги виробництва на 0,7%, а господарства населення зменшили на 3,3%.

Така ситуація певною мірою пояснюється і впливом несприятливих погодних умов, що характеризується зростанням періоду без опадів тощо. У цьому випадку проявилася неготовність сільськогосподарських товаровиробників до змін клімату, що виражається у зростанні капітальних інвестицій не тільки в активну частину основних засобів, а й у розвиток системи зрошення сільськогосподарських угідь [106].

Водночас заходи, пов'язані з меліорацією, фінансувалися в минулі роки за рахунок коштів державного та місцевого бюджетів. На сьогодні відродження мережі зрошених земель відбувається переважно за рахунок фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств [107].

Проте в умовах мораторію на купівлю-продаж земель сільськогосподарського призначення здійснення капітальних вкладень за цим напрямом досить ризиковане.

Адже в нинішніх умовах можлива зміна орендаря без здійснення відповідної компенсації за витрати, спрямовані на підвищення родючості сільськогосподарських угідь.

Темпи зростання виробництва продукції рослинництва і тваринництва в сільськогосподарських підприємствах у 2019 році суттєво знизилися порівняно з 2018 роком (табл. 2.11). Хоча зберігається позитивна тенденція до зростання обсягів виробництва.

Характеризуючи подібну ситуацію, можна констатувати екстенсивний тип виробництва із незначною часткою використання інтенсивних технологій, коли в деяких випадках застосовуються інноваційні технічні засоби тощо.

Таблиця 2.11

**Індекси сільськогосподарської продукції за категоріями господарств
України у 2015-2019 рр., % до попереднього року**

Показник	Рік				2019 р., в. п., до	
	2015	2017	2018	2019	2015 р.	2018 р.
Сільськогосподарські підприємства						
Продукція сільського господарства	94,8	97,0	112,0	102,7	7,9	-9,3
Продукція рослинництва	94,5	96,2	113,6	102,5	8	-11,1
Продукція тваринництва	96,5	101,0	104,5	103,8	7,3	-0,7
Господарства населення						
Продукція сільського господарства	95,8	99,3	101,7	99,1	3,3	-2,6
Продукція рослинництва	95,5	99,1	103,3	100,2	4,7	-3,1
Продукція тваринництва	96,3	99,6	98,1	96,7	0,4	-1,4

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України

Варто зазначити, що упродовж 2015-2019 рр. у господарствах населення темпи зростання виробництва продукції рослинництва вирізняються відносною стабільністю, що відображає екстенсивний тип технологічного процесу, який базується на низькому рівні капітальних інвестицій.

Суттєвий приріст виробництва основних видів продукції сільського господарства з розрахунку на одну особу неможливе без суттєвих капітальних інвестицій в розвиток матеріально-технічної бази сільськогосподарських виробників. Отже, зростання цього показника слугує свідченням ефективного використання інвестованих фінансових ресурсів, які спрямовані в технічні засоби, об'єкти зберігання, доробки тощо [108].

Як свідчать дані Державної служби статистики України, спостерігається суттєве зростання обсягів виробництва зернових і зернобобових культур та соняшнику (табл. 2.12).

Таблиця 2.12

**Динаміка виробництва основних видів продукції рослинництва в
Україні з розрахунку на одну особу за 2015-2019 рр., кг**

Показник	Рік				2019 р., в. п., до	
	2015	2017	2018	2019	2015 р.	2018 р.
Культури зернові та зернобобові	1403	1457	1657	1788	385	131
Буряки цукрові фабричний	241	350	330	243	2	-87
Соняшник	261	288	335	363	102	28
Картопля	486	523	532	482	- 4	-50
Культури овочеві	215	219	223	231	16	8
Культури плодові та ягідні	50	48	61	50	0	-11
Виноград	9	10	11	9	0	-2

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України

Також слід вказати на зростання виробництва овочів, плодів та ягід на душу населення протягом 2015-2019 рр. Хоча, за 2019 рік проти 2018 р. відзначено зниження згаданого показника на 18%.

Не підтримуємо думку науковців, які вважають, що на сьогодні в торговельних мережах переважає імпортна плодоовочева продукція [109]. Як свідчать дані Державної служби статистики України, в торговельній мережі реалізується близько 78% овочів закритого, 81% – відкритого ґрунту, 87% – зерняткових культур, які вирощені вітчизняними сільськогосподарськими товаровиробниками. Варто зауважити, що вирощування овочів закритого ґрунту характеризується високим рівнем капіталомісткості.

Незважаючи на кризу в тваринництві, спостерігається зростання обсягів виробництва м'яса на душу населення, головним чином за рахунок м'ясного птахівництва (рис. 2.15).

Значні капітальні інвестиції суб'єктів підприємницької діяльності та у вигляді державної підтримки зумовили суттєве нарощування обсягів виробництва яєць із розрахунку на душу населення (2,2 раза). Крім того, Україна належить і до найбільших світових експортерів яєць,

Найпотужнішими виробниками, та, за сумісництвом, експортерами, українських яєць стабільно залишаються «Авангард», «Овостар Юніон», «Інтер-Запоріжжя». На 2019 рік сукупна частка останніх досягла 46,6% яєць вироблених в Україні.

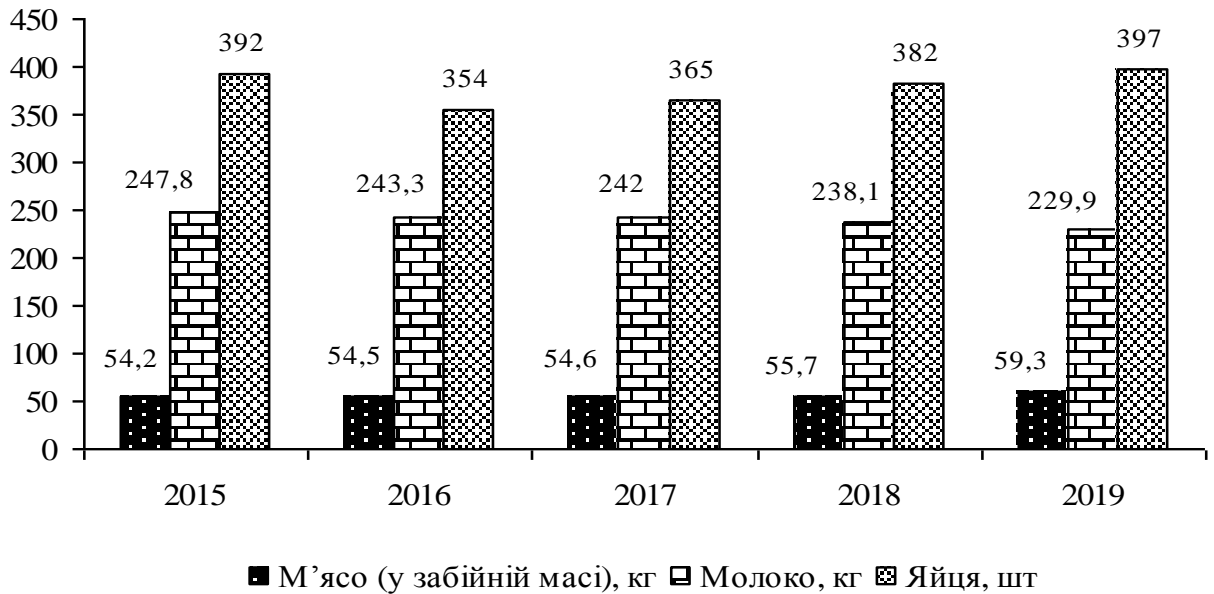

Рис. 2.15. Динаміка виробництва основних видів продукції тваринництва в Україні (на душу населення) за 2015-2019 рр.

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України

Рентабельність – найважливіший узагальнюючий показник оцінки економічної ефективності ведення господарства, що характеризує рівень його прибутковості, або прибутковості, за певний період (рік). Особливо значення рентабельності зростає при переході до ринкової економіки.

Рентабельність повніше, ніж будь-який інший показник, відображає кінцеві результати діяльності і тому використовується як основний критерій визначення доцільності витрат, раціональності організації виробництва, ефективності використання трудових та матеріальних ресурсів, швидкості обігу коштів, позикової політики і т.п. [110].

Показники рентабельності характеризують ефективність роботи підприємства загалом, прибутковість різних напрямів діяльності в

галузевому аспекті, а також підприємницької та інвестиційної діяльності, в окупності витрат. Вони повніше, ніж прибуток, визначають остаточні результати господарювання, оскільки їх величина показує співвідношення ефекту з наявними або використаними ресурсами. Показники рентабельності слугують не тільки для оцінки діяльності підприємства, а й як інструмент інвестиційної політики і ціноутворення.

Варто зауважити, що рівень рентабельності в 2019 році середніх і великих сільськогосподарських підприємств становив 19,2%, що на 0,9 в. п. більше, ніж у 2018 році, але на 22,9 в. п. нижче, ніж у 2015 році (рис. 2.16).

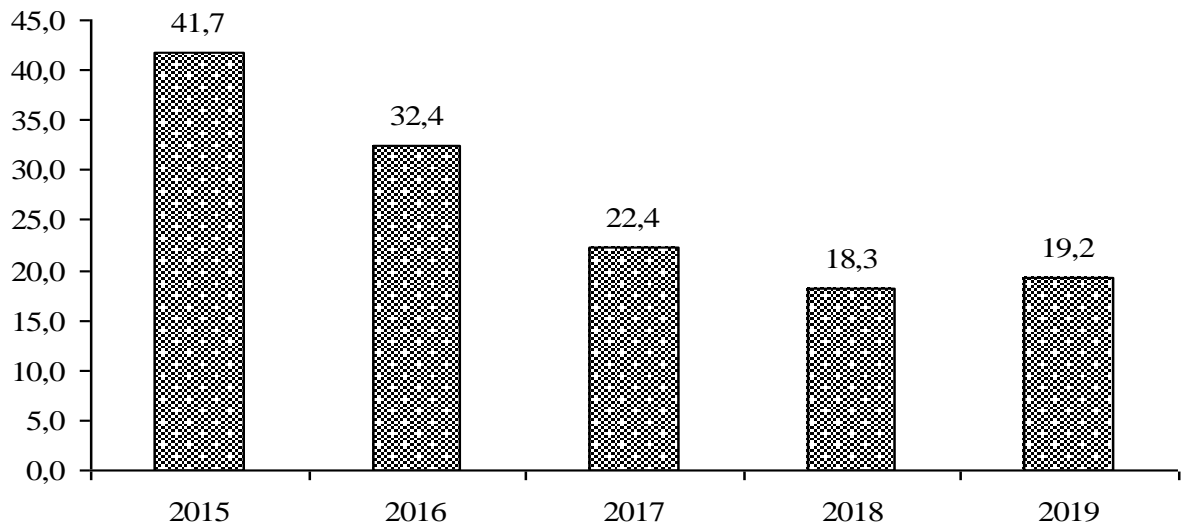

Рис. 2.16. Динаміка рентабельності виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських підприємств України за 2015-2019 рр., %

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України

Як показали результати досліджень, починаючи з 2015 року спостерігається негативна тенденція до зниження рівня рентабельності виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських підприємств.

Подібне стало наслідком загалом незалежних від аграріїв чинників. Адже 2019 року підприємства галузі збільшили виробництво продукції на 3,3%, що забезпечило рекордний урожай зернових культур при практично незмінних витратах на виробництво.

На постійно високому рівні і залишається рентабельність з основних видів сільськогосподарської продукції в сільськогосподарських підприємствах. Рівень рентабельності виробництва молока в усіх підприємствах за підсумками 2019 року перевищив результати 2018 року на 4,5% і сягнув 20,6% (додаток Н1). Загалом найвищий показник 2019 року серед усіх видів тваринницької продукції.

У сільськогосподарських підприємствах виробництво молока сільськогосподарських тварин усіх видів стабільно прибуткове з 2007 року.

Причому рівень рентабельності за 2019 рік – другий з 1994 року і поступається лише перед показником 2017 року у 26,9%.

Крім молока, прибутковим у тваринництві у 2019 році залишилось лише виробництво свиней на м'ясо – 4,7% проти 6,9% у 2018 році.

Виробництво яєць, із рівень рентабельності у 2018 році 5,4 %, у 2019 р. стало збитковим (-23,5%). Рівень рентабельності виробництва м'яса птиці знизився від 5,7% у 2018 році до (-3,7%) у 2019 році.

Також збитковими традиційно залишилося виробництво м'яса великої рогатої худоби (-27,1%), овець та кіз (-39,7%), вовни (-71,1%) та меду (-32,2%).

Зниження рентабельності виробництва продукції тваринництва у сільськогосподарських підприємствах пов'язане переважно зі зменшенням цін її реалізації, яке загалом за 2019 рік становило 3,2%.

Як свідчать результати групування сільськогосподарських підприємств за рівнем рентабельності у 3,7% господарств рівень збитковості перевершив 30%. Проте водночас вони здійснювали придбання сільськогосподарської техніки з перспективою на окупність інвестованих ресурсів у майбутньому чи використання їх як ліквідні активи (додаток Н2).

За аналізом одержаних групувань, із підвищенням рівня рентабельності виробничо-господарської діяльності спостерігається зростання кількості придбання технічних засобів із розрахунку на одиницю площі. Так, різниця між господарствами першої та останньої груп становить із розрахунку на 1 га

сільськогосподарських угідь 634 грн.

При цьому, сільськогосподарські підприємства 7-ї групи відрізняються потужним земельним банком та володіють сучасними технологіями виробництва сільськогосподарської продукції, що забезпечує для них високий рівень рентабельності виробничо-господарської діяльності.

Водночас у найближчій перспективі 2934 сільськогосподарські підприємства (1-3 групи) без суттєвих капітальних інвестицій з метою модернізації матеріально-технічної бази, що забезпечить прибутковість здійснення виробничо-господарської діяльності, будуть змушені будуть призупинити виробництво сільськогосподарської продукції.

У сучасних ринкових умовах прибуток виступає одним із найважливіших показників діяльності господарюючого суб'єкта, оскільки слугує кінцевою метою і рушійною мотивацією підприємницької діяльності. Важливим завданням кожного господарюючого суб'єкта постає отримання максимального прибутку при найменших витратах.

Значна роль прибутку в функціонуванні підприємства визначає необхідність ефективного і постійного управління нею, являє собою процес розробки і прийняття управлінських рішень з основних аспектів її планування, формування, розподілу та використання на підприємстві.

Управління прибутком значно впливає на діяльність і сільськогосподарських підприємств. Грамотне управління прибутком сприяє підвищенню конкурентоспроможності та інвестиційної привабливості господарюючих суб'єктів, що визнано найважливішими завданнями підприємств агропромислового комплексу [111].

У нинішніх умовах прибуток являє собою одне з важливих джерел власних фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств, що спрямовуються на розвиток матеріально-технічної бази (додаток НЗ).

За результатами досліджень 44,2% сільськогосподарських підприємств (1-4 групи) не отримали прибуток за 2019 рік, що дає підставу констатувати відсутність власних джерел фінансування капітальних вкладень. У зв'язку з

цим придбання здійснюється за рахунок позикових коштів банку, що надають під заставу майбутнього урожаю сільськогосподарських культур чи високоліквідних активів. Частка сільськогосподарських підприємств 1-4 груп у структурі придбання технічних засобів становить 10,8%.

Найбільша частка у структурі придбання сільськогосподарської техніки припадає на сільськогосподарські підприємства із прибутком 5 млн. грн. у розрахунку на один суб'єкт господарювання (60,3%). Це свідчить про високий рівень виробничо-господарської діяльності, що забезпечує окупність вкладеного капіталу в основні засоби.

Саме згадана категорія сільськогосподарських підприємств в умовах запровадження ринку земель сільськогосподарського призначення в умовах обмеженості зовнішніх запозичень має фінансові можливості розширити земельний банк через придбання земельних ділянок у їх власників.

Фінансовий результат виробничої діяльності сільськогосподарських підприємств у 2019 році становив 4975,4 млн. гривень. Частка прибуткових підприємств – 83,4%, сума прибутку по них – 5752,3 млн. гривень, частка збиткових підприємств – 15,6%, сума збитку по них 776,9 млн. гривень (рис. 2.17).

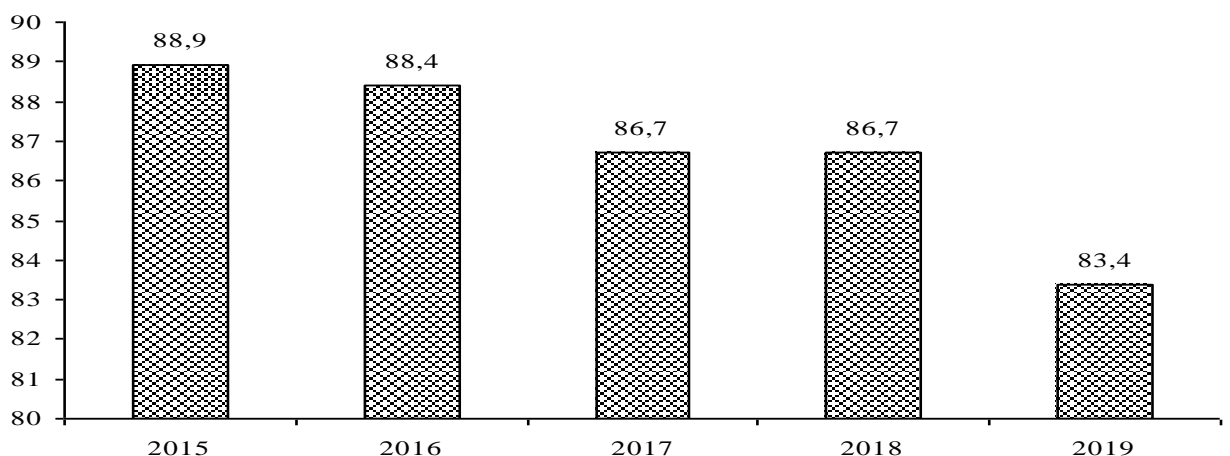

Рис. 2.17. Динаміка частки прибуткових сільськогосподарських підприємств України за 2015-2019 рр., %

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України

Водночас упродовж досліджуваного періоду відбулося зменшення кількості сільськогосподарських підприємств, в основному внаслідок їх ліквідації. При цьому набуло розвитку формування економічно потужних, вертикально інтегрованих сільськогосподарських підприємств із потужним земельним банком.

Як встановлено, рентабельність капітальних інвестицій характеризується низьким рівнем значення, що вказує на тривалий період окупності вкладеного капіталу (рис. 2.18).

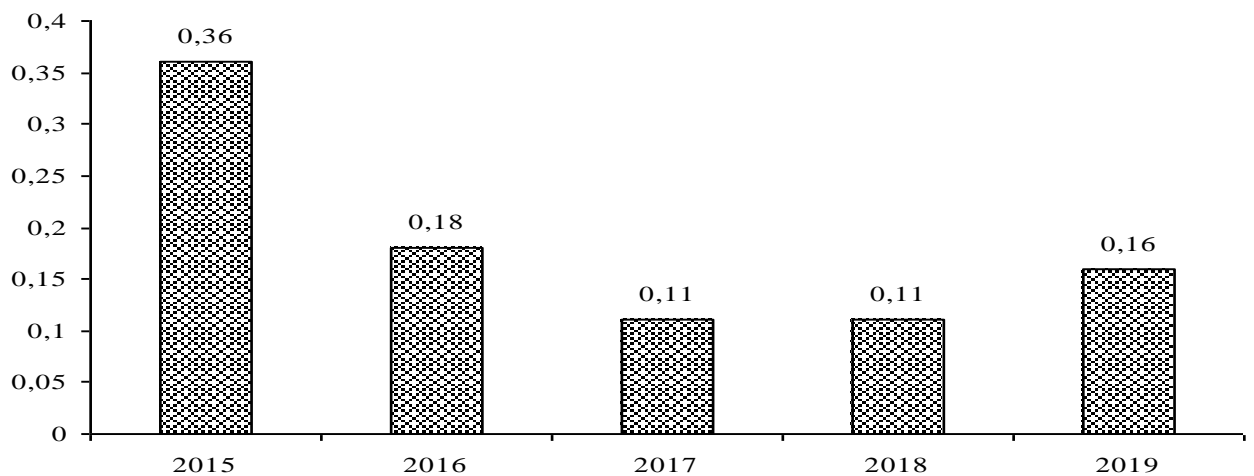

Рис. 2.18. Рентабельність капітальних інвестицій у сільському господарстві України за 2015-2019 рр., %

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України

Суттєве зниження розрахованого значення спостерігається з 2015 р. Проте в 2019 році проти 2018 року розпочалося незначне його зростання, зумовлене насамперед вищими темпами зміни прибутку порівняно з капітальними інвестиціями.

Підвищення рентабельності – єдиний шлях для підприємства досягти мети розширити свою господарську діяльність, адже це можливо тільки за умови наявності коштів. Джерелом таких коштів може бути: прибуток підприємства, для чого необхідно працювати з певним рівнем рентабельності; кредит, для повернення якого необхідно одержувати

прибуток, тобто досягати певного рівня рентабельності (як мінімум, рівного відсотку за кредитом); зовнішні інвестиції, оскільки високорентабельне підприємство практично завжди привабливіше для інвестора.

Для здійснення простого відтворення виробничого потенціалу необхідною умовою слугує повне відображення витрат усіх ресурсів у собівартості виробленої продукції. Якщо при цьому виробництво рентабельне, тобто ціна продукції перевищує її собівартість, то в такому випадку за реінвестування частини прибутку відбуватиметься розширене відтворення виробничого потенціалу, бо виручені кошти направлятимуться на: підвищення оплати праці працівникам, оплату навчання і підвищення кваліфікації персоналу, тобто на розширене відтворення трудових ресурсів; розширену заміну зношених основних засобів, тобто на розширене відтворення виробничих фондів; розширене проведення агротехнічних заходів, внесення добрив і навіть на придбання нових земель, тобто на розширене відтворення земельних ресурсів; проведення інноваційної діяльності у сфері виробництва, менеджменту та маркетингу, тобто на розширене відтворення підприємницьких здібностей.

Отже, рентабельність, за виконання умов простого відтворення і реінвестування частини прибутку означає можливість розширеного відтворення всіх ресурсів, а також пошуку науково обґрунтованого їх співвідношення, що виступає необхідною умовою розширеного відтворення виробничого потенціалу сільськогосподарського підприємства.

І навпаки, збитковість означає, що виручених від реалізації коштів не вистачає на покриття всіх витрат, навіть на просте відтворення всіх ресурсів. У цьому випадку підприємство змушене перейти в режим виживання: скорочуючи оплату праці, зменшуючи кількість використання добрив та інших матеріальних засобів, не замінюючи зношених засобів виробництва, накопичуючи борги і т.п. Практично протягом усіх реформ знижувалася рентабельність виробництва, а значить, і можливість для відтворення ресурсів.

Виробництво деяких видів продукції було збитковим, що перешкоджало навіть простому відтворенню. Звідси можна стверджувати, що сучасний виробничий потенціал сільськогосподарських підприємств значною мірою вичерпаний, і потрібне прийняття негайних заходів щодо виправлення ситуації.

Створення сприятливих умов для цих заходів – це важливе державне завдання. Вирішення такого необхідне для збереження й розвитку сільського господарства за використання ним у своїй господарській діяльності національного надбання країни.

Важливим елементом оцінки ефективності інвестиційного потенціалу слід вказати рівень доданої вартості на 1 грн. капітальних інвестицій (рис. 2.19). За наявними даними, упродовж 2015-2019 рр. спостерігається поступове зниження значення розрахованого показника.

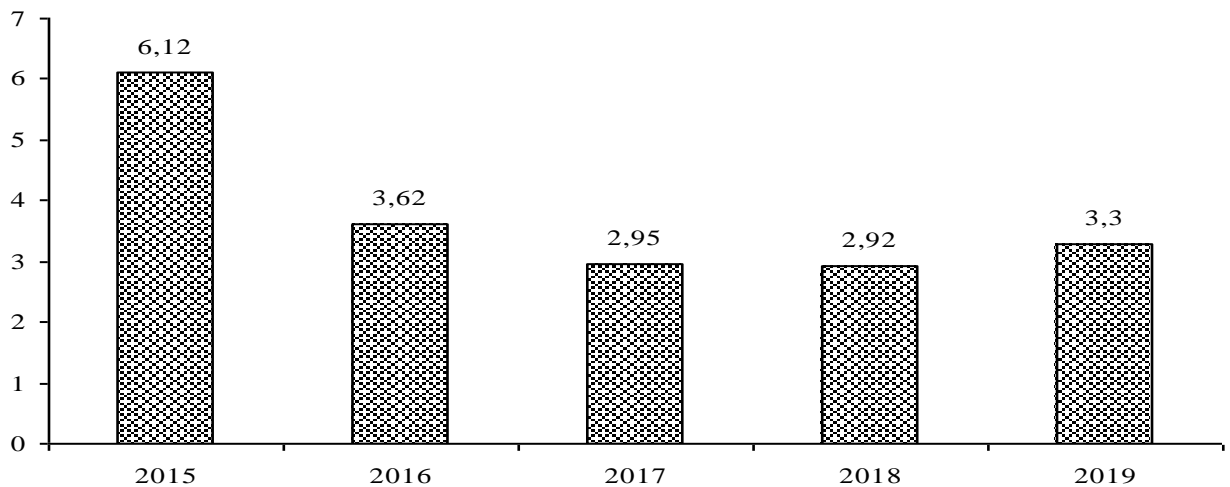

Рис. 2.19. Динаміка доданої вартості на 1 грн. капітальних інвестицій у сільське господарство України за 2015-2019 рр., грн.

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України

Варто зауважити, що в нинішніх умовах більшість сільськогосподарських підприємств інвестують фінансові ресурси в галузі сільського господарства з коротким терміном окупності вкладеного капіталу,

якими виступає вирощування зернових і зернобобових культур, соняшнику, птахівництва.

Основні засоби становлять матеріально-технічну базу підприємства, їхня вартість переноситься на вироблений продукт поступово, у міру використання таких, тоді як поповнення ведеться за рахунок капітальних вкладень.

Від їхнього обсягу залежать виробнича потужність сільськогосподарського підприємства і значною мірою рівень технічної озброєності праці, а від технологічного рівня – якість, обсяг і складність продукції, що виготовляється.

Поліпшення використання основних засобів веде до зростання виробництва продукції сільського господарства без додаткових інвестицій, знижує потреби в придбанні нових тракторів, комбайнів, сільськогосподарських машин, а також в новому будівництві виробничих будівель і споруд [112].

Удосконалення структури слугує основною умовою підвищення ефективності використання виробничих засобів підприємства. Найважливішим показником виробничої структури основних виробничих засобів вирізняється частка активної частини в загальній вартості. Це пов'язано із залежністю обсягу випуску продукції, виробничої потужності та інших економічних показників роботи підприємства значною мірою від величини активної частини основних виробничих засобів.

Проблема оновлення останньої, якісної зміни технологічного рівня виробництва, підвищення його ефективності загострюється через обмеженість обсягів фінансових ресурсів [113].

Одним із важливих показників, що дає можливість оцінити ефективність інвестування фінансових ресурсів в основні засоби слід вказати фондвіддачу. Так, упродовж 2015-2019 рр. спостерігається високе значення цього показника, що певною мірою зумовлено не переоціненою вартістю основних засобів (рис. 2.20).

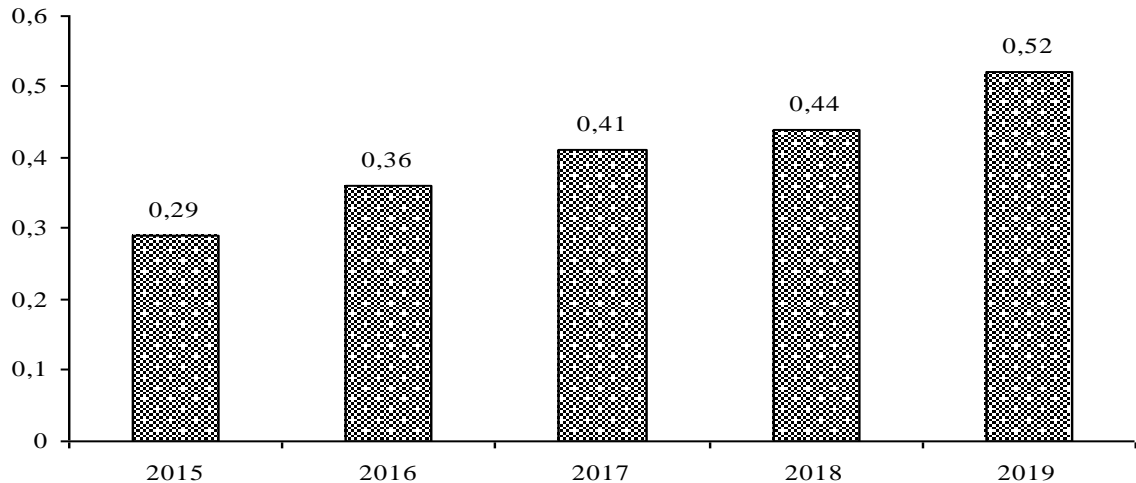

Рис. 2.20. Динаміка фондовіддачі у сільському господарстві України за 2015-2019 рр.

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України

Проте, за 2015-2019 рр. зафіксовано характерні для сільського господарства значення показника фондовіддачі, що свідчить про зростання ефективності використання наявних основних засобів.

Таким чином, натеper відтворення основних засобів має винятково важливе значення, оскільки визначає кількісний і якісний стан основних засобів. Основне завдання полягає у створенні для всіх господарюючих суб'єктів сприятливих умов для простого і розширеного відтворення, придбання нової техніки, реконструкції та технічного переозброєння виробництва [114]. Це завдання вирішується шляхом здійснення відповідної амортизаційної, інвестиційної та податкової політики. Підвищення ефективності використання основних засобів рівнозначно розширенню виробництва без залучення додаткових витрат на створення і придбання основних засобів, адже саме основні засоби виступають матеріальним втіленням науково-технічного прогресу – головного чинника підвищення ефективності будь-якого виробництва.

Найважливішим завданням вітчизняного аграрного сектору виокремлюється підвищення фінансової стійкості сільськогосподарських

організацій і конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції як на внутрішньому, так і на зовнішньому продовольчих ринках. Це завдання залишається актуальним і на сьогодні з урахуванням членства України в СОТ.

Ефективність сільського господарства можна оцінювати за рівнем продуктивності праці: з його зростанням, як правило, підвищується врожайність сільськогосподарських культур, знижується собівартість виробництва і збільшується рентабельність.

Економічна наука і господарська практика визнають, що праця являє собою вирішальний фактор виробництва, а працівники – головну продуктивну силу. Вироблений продукт на $\frac{3}{4}$ створюється працею найманих працівників і на $\frac{1}{4}$ – іншими факторами [115].

Американський економіст П. Дуглас і математик Х. Кообі на основі статичних даних про виробництво пшениці у США у 20-х роках ХХ ст. дійшли висновку, що за 1% приросту витрат праці випуск продукції збільшується в 3 рази порівняно з 1% приростом капіталу. Тобто найважливішим із факторів економічного зростання виступає кількість працездатного населення і рівень його кваліфікації. Таким чином, підвищення ефективності використання праці забезпечує набагато більшу віддачу, ніж залучення додаткового капіталу. У США за рахунок продуктивності праці було забезпечено 68% економічного зростання, а за рахунок збільшення трудозатрат – 32% [115].

Варто зауважити, що ефективність вкладення капітальних інвестицій у людські ресурси, які задіяні в аграрному секторі економіки, характеризується показником продуктивності праці.

Упродовж 2015-2019 рр. продуктивність праці в сільському господарстві зросла загалом у 1,5 раза, зокрема в рослинництві – 1,4 раза, тваринництві – 1,6 раза (рис. 2.21). На нашу думку, це викликано реалізацією низки заходів технологічного характеру, спрямованих на зниження трудоемності виробничих процесів, особливо у тваринництві.

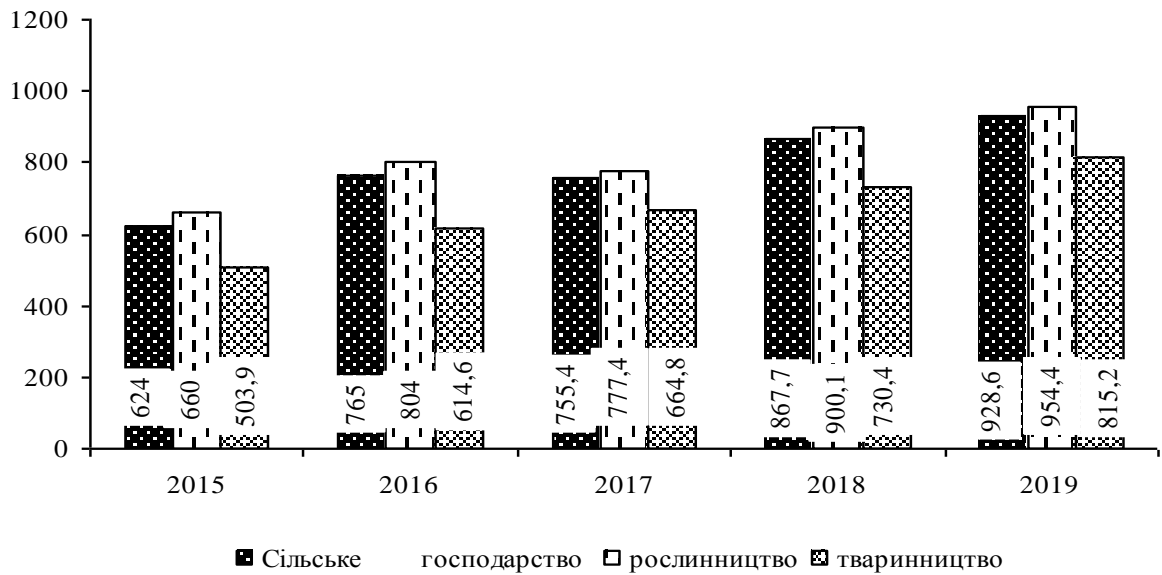

Рис. 2.21. Динаміка продуктивності праці в галузях сільського господарства у порівняльних цінах 2016 року за 2015-2019 рр., грн.

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України

Як встановлено, за 2015-2019 рр. у галузі тваринництва простежується чітка тенденція до зростання продуктивності. При цьому у рослинництві в окремі роки відбулося зниження темпів зміни згаданого показника, що характеризується певною непослідовністю в проведенні модернізації матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств (табл. 2.13).

Таблиця 2.13

Динаміка індексів продуктивності праці у сільськогосподарських підприємствах України у постійних цінах 2016 року за 2015-2019 рр., % до попереднього року

Показник	Рік					2019 р. у в. п. до	
	2015	2016	2017	2018	2019	2015 р.	2018 р.
Сільське господарство	98,2	122,6	98,7	114,9	107,0	8,8	-7,9
у тому числі: рослинництво	95,8	121,8	96,7	115,8	106,0	10,2	-9,8
тваринництво	106,6	122,2	108,2	109,9	111,6	5	1,7

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України

Трудомісткість виробництва продукції в аграрному секторі України залишається високою порівняно з розвиненими країнами. Так, за офіційними даними, трудомісткість виробництва продукції в Україні була значно вищою, ніж у США: за зерном – у 4 рази; за картоплею – 7,7 рази; за цукровими буряками – 10 разів; за молоком – 10,6 рази; за приростом живої маси великої рогатої худоби – в 14,4 рази; за яйцями – в 1,5 рази [116].

Як відомо, факторів, що впливають на рівень продуктивності праці безліч (техніко-технологічна оснащеність, кваліфікація кадрів, організація виробництва і праці, мотивація праці, природно-кліматичні та інші умови). Проте головними на сучасному етапі розвитку сільського господарства, на наш погляд, вирізняються технічна і технологічна оснащеність виробництва та мотивація праці в сільському господарстві [117].

На основі інвестиційного оновлення основних фондів та впровадження науково-технічного прогресу забезпечується підвищення продуктивності праці, інтенсифікації сільськогосподарського виробництва та ефективності праці загалом. Інтенсифікація виробництва за рахунок зміцнення і вдосконалення матеріально-технічної бази дозволяє здійснювати комплексну механізацію та автоматизацію виробничих процесів, призводить до більш високої ритмічності, оптимальних режимів праці, максимального скорочення сезонності аграрної праці та зменшення залежності кінцевих результатів від впливу зовнішніх природних умов. За оцінками вітчизняних і зарубіжних учених, дві третини приросту продуктивності праці повинні забезпечуватися за рахунок науково-технічного прогресу [118]. Підвищення продуктивності праці можливо на основі впровадження нової вітчизняної техніки й обладнання за збільшення державного фінансування. Вагомий вплив тут виявляє людський фактор. У сучасних умовах підвищення якості освіти робітничих кадрів і фахівців стає важливим напрямом інноваційної діяльності, що сприяє зростанню продуктивності праці.

Ефективність і конкурентоспроможність галузі рослинництва значною мірою залежить від рівня інтенсифікації та ресурсозбереження виробництва

сільськогосподарських культур. В економічному сенсі розвиток таких пріоритетних напрямів пов'язаний з необхідністю отримання не лише рентабельної, а й конкурентоспроможної продукції в умовах зростання вартості технічних ресурсів, погіршення ґрунтової родючості, низькою окупністю вкладених коштів інтенсифікації.

Важливим і невід'ємним елементом системи виробництва продукції рослинництва, що забезпечує ефективне поєднання і взаємодію земельних, трудових, матеріально-технічних і біологічних ресурсів для отримання кінцевого продукту галузі, визнано механізовані технології.

Сучасне рослинництво в умовах багатокладності форм власності вимагає диференційованого підходу до вибору тієї чи іншої технології обробітку сільськогосподарських культур відповідно до рівня економічного розвитку господарства, наявністю техніки, основних і оборотних засобів.

Сучасні агротехнології повинні стати комплексами технологічних операцій з управління продукційних процесів сільськогосподарських культур в агроценозах з метою досягнення планованої врожайності і якості продукції при забезпеченні екологічної безпеки і певної економічної ефективності [119]. Водночас це вимагає техніко-технологічної модернізації галузі, як і всього сільськогосподарського виробництва загалом. Економічна сутність технологічної модернізації галузі рослинництва у сучасних умовах сільськогосподарського виробництва полягає в адаптивній інтенсифікації та екологізації землеробства шляхом поступального освоєння наукомістких агротехнологій.

На сьогодні в практиці сільського господарства реалізується зв'язок «інтенсифікація виробництва – врожайність культур», тобто різні елементи інтенсифікації націлені безпосередньо на отримання врожаїв. Цей зв'язок необхідно розширити до такого вигляду: «інтенсифікація виробництва – родючість ґрунту – кінцеві результати сільського господарства». По іншому, обмежувальною вимогою інтенсифікації стає неприпустимість погіршення родючості ґрунту; елементи інтенсифікації, які призводять до цього, повинні

вилучатися або компенсуватися іншими, що підвищують економічну родючість. Результативність такого процесу можна простежити на основі динаміки врожайності сільськогосподарських культур. Урожайність сільськогосподарських культур є показником, який відображає ефективність інвестицій, спрямованих у технологію виробництва, що охоплює технічні засоби, насіння, технологічні регламенти і т.п.

Одержані результати дослідження, урожайність у сільськогосподарських підприємствах засвідчили їх суттєво вищий рівень, ніж у господарствах населення, за винятком плодючих культур (додаток П).

Тут слід вказати на поступове зростання урожайності сільськогосподарських культур. Саме для цієї категорії сільськогосподарських товаровиробників характерне запровадження інноваційних технологій, із намаганням нівелювати вплив погодних умов на урожайність.

У рослинництві близько 70% сільськогосподарських товаровиробників виробляють продукцію за екстенсивними технологіями, в яких не залучаються належною мірою кошти інтенсифікації (мінеральні добрива та ін.), використовуються машини старих поколінь. У таких технологіях не застосовуються якісне насіння кращих районованих сортів, мінеральні добрива вносяться в обмежених обсягах, в основному у вигляді урізаних стартових доз.

Метою здійснення заходів із технічної і технологічної модернізації сільського господарства визначено стимулювання придбання сільськогосподарськими товаровиробниками високотехнологічних машин для рослинництва і кормовиробництва, для чого необхідне створення оптимальних умов для господарської діяльності сільських товаровиробників.

До того ж низький рівень забезпеченості основними засобами виробництва, тракторами і сільськогосподарськими машинами перешкоджає підвищенню рівня інтенсифікації виробництва та ефективності використання

матеріально-технічних, трудових і земельних ресурсів, що в найближчій перспективі може стати стримуючим фактором зростання виробництва продукції рослинництва.

Як свідчать результати досліджень науковців, що при запізнілому збиранні стаються великі втрати за рахунок обломлення колосів та осипання зерен. За узагальненими даними, оптимальна тривалість збирання зернових, коли втрати (недобір) врожаю знаходяться в межах похибки, становить 6-7 днів. При порушенні агротерміну на 5 днів втрати зерна в різні за зволоженням роки становлять у ярої пшениці 4,5-7,2%, озимої – 1,2-3%; на 10 днів – у ярої пшениці 7,6-15,4%, озимої – 3,7-6,8%; загальні втрати за молотаркою (внаслідок недомолоту та невитрясу) за номінального секундного подавання хлібної маси – 1,5%; після збирання врожаю при перевезенні та зберіганні втрачається від 5 до 25% зерна залежно від технічного оснащення елеваторів та загальної культури організації зберігання [120].

Щорічні втрати зерна ФАО (Продовольча та сільськогосподарська організація ООН) оцінює у близько 10% від загального виробництва з максимумом для деяких менш розвинених країн 30-50%. Так, в Україні, що вирощує 30-40 млн. т зерна, через недостатньо розвинену матеріально-технічну базу з переробки та зберігання врожаю щорічні втрати досягають 8 млн. т на суму майже 800 млн. доларів США [121].

Кількісні втрати супроводжуються зниженням якості, посівних і продовольчих кондицій зерна. При цьому найбільші втрати в господарствах стаються саме через низьку матеріально-технічну базу з обробки та зберігання зерна. Водночас у високорозвинених країнах Європи та Америки такі втрати не перевищують 1-2% технічно неминучого мінімуму.

Максимальні втрати зерна відбуваються на етапі перевезення та зберігання врожаю. Втрати при перевезенні зерна можуть бути виключені без застосування спеціальних навичок та засобів. Технічно неминучі втрати пов'язані з біологічними особливостями зернових культур й умовами їх

виращування та збирання, зерно втрачає масу за рахунок природних процесів.

Регулювати інтенсивність дихання і в результаті одержати зниження втрат на рівні технічного мінімуму можливо за умов: підтримки оптимальної вологості і температури зерна, якісного очищення зернової маси перед закладанням на зберігання, проведення заходів із знезараження зерна як від шкідників, так і від мікрофлори, що вимагає використання сучасних технологічних прийомів зберігання і транспортування зерна, максимально враховувати видові особливості зернових культур.

Важливим постає питання запобігання втратам якості за рахунок травмування, що знижує технологічні властивості зерна. Особливо актуальне питання бою зерна для кукурудзи і рису. За даними аналізу роботи українських підприємств галузі приріст бою зерна кукурудзи становить: 4,0-6,5% для заготівельних підприємств (використовують пересувну механізацію та ковшові навантажувачі); 2,0-4,0% для перевалочних елеваторів (із повною стаціонарною механізацією). Усе це найчастіше пояснюється елементарним нехтуванням питань дотримання технологічних прийомів роботи із зерном.

Подібні підходи притаманні і тваринництву, зокрема молочному скотарству, де спостерігається суттєве зростання продуктивності корів.

На молочну продуктивність корів впливає безліч факторів, зокрема, спадковість, порода, фізіологічний стан тварини, стадія лактації, вгодованість, годування, вік, зміст, технологія доїння [122].

У світовій практиці прийнято вважати, що молочна продуктивність корів залежить на 50-60% від рівня годівлі та якості кормів, на 20-25% – від селекційної роботи і відтворення, на 20-25% – від умов утримання і технології доїння [123].

За даними Державної служби статистики України, протягом досліджуваного періоду рівень продуктивності корів у сільськогосподарських підприємствах виявився значно вищим, ніж у господарствах населення і в 2019 році становив 6101 кг (рис. 2.22).

Рис. 2.22. Динаміка середньорічного надою молока в сільськогосподарських підприємствах та господарствах населення України за 2015-2019 рр., кг

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України

На сьогодні більшість сільськогосподарських підприємств здійснюють суттєві інвестиції у придбання чистопородних нетелей та корів молочного напрямку продуктивності, головним чином іноземної селекції. При цьому в особистих селянських господарствах наявний незначний породний склад худоби і генетичний потенціал продуктивності.

На ефективність виробництва молока великий вплив має комфортне утримання тварин, яке залежить від стану приміщень, розмірів зони годівлі та відпочинку, конструкції стійла і боксів, стану підлоги, якості підстилки, конструкцій годівниць, розмірів кормового столу, системи видалення гною, параметрів мікроклімату та способів утримання корів, оскільки саме вони визначають передумови розв'язання цілої низки технологічних питань, вибору засобів механізації та організації виконання тих чи інших процесів і операцій. У світовій практиці ведення молочного скотарства застосовують прив'язне, безприв'язне та різні модифікації цих способів утримання тварин.

В Україні в усіх зонах найпоширеніша технологія прив'язного утримання, на яку припадає 98% усього поголів'я.

Використання прив'язної технології утримання великої рогатої худоби дає змогу здійснювати індивідуальний догляд і диференційовану годівлю тварин, що сприяє підвищенню їх продуктивності і терміну господарського використання.

У розвинених країнах застосовують переважно безприв'язний спосіб. За такою технологією утримується 96% корів у Нідерландах, 80% – США, 70% – у Німеччині. Використання способу безприв'язного утримання корів залежить від багатьох факторів: напряму продуктивності, розмірів будівлі, живої маси корів, терміну утримання та ін. Промислові технології виробництва молока потребують стандартизації корів не тільки за продуктивністю, пристосуванням до машинного доїння, а й до створення технологічних груп за габаритами тварин, їх живою масою. Доїння за такої технології утримання відбувається в автоматизованих доїльних залах, що дає змогу підвищити продуктивність праці утрое-четверо проти традиційної технології з прив'язним утриманням, зменшується захворюваність корів на мастит на рівні 2-3%, отримують високоякісне молоко, забезпечуються комфортні умови праці оператора машинного доїння. У нашій країні безприв'язним способом утримують тварин лише у 2% господарств.

Термін окупності капітальних вкладень на реконструкцію тваринницьких комплексів з орієнтацією на безприв'язне утримання становить 5 років. Наразі на фермі застосовують безприв'язно-боксове утримання корів за потоково-змінною системою в цехах.

В умовах економічної кризи для забезпечення позитивного розвитку аграрної економіки потрібно створити необхідні передумови, спрямовані на підвищення ефективності інвестиційних проєктів в окремих галузях сільського господарства, повніше використовувати наявні земельні та трудові ресурси, удосконалювати кредитування, поліпшувати умови лізингу технічних засобів і племінних тварин, збільшити державну підтримку, а

також вживати інших заходів.

Недостатня державна підтримка розвитку найважливіших напрямів інноваційної діяльності в сільському господарстві зумовлює необхідність розробки механізму збільшення інвестиційних ресурсів із різних джерел та підвищення ефективності їх використання. Вирішення цієї проблеми стає можливим на основі системного аналізу поточного стану і розробки механізму щодо забезпечення інвестиційної привабливості. При цьому напрями діяльності для досягнення цієї мети можуть бути різноманітні, проте серед них слід визначити найбільш пріоритетні з урахуванням специфіки функціонування сільськогосподарських товаровиробників.

У досягненні позитивних результатів у виробничій діяльності сільськогосподарських підприємств важливе значення мають інвестиції в нефінансові активи, які включають в себе інвестиції в основний капітал, у нематеріальні активи, в приріст запасів матеріальних оборотних коштів, у витрати на наукові, дослідно-конструкторські та технологічні роботи.

Підвищення ефективності інвестиційної діяльності передбачає використання наукової методології передбачення її напрямів і форм, адаптації до загальних цілей розвитку організації і умов зовнішнього інвестиційного середовища. При цьому необхідно, щоб інвестиційна стратегія визначала не тільки пріоритети напрямів і форм інвестиційної діяльності організації, характер формування й розподілу інвестиційних ресурсів, а й послідовність етапів реалізації найбільш ефективних шляхів досягнення інвестиційних цілей.

Разом із тим, сільське господарство порівняно з іншими галузями і сферами національної економіки внаслідок залежності від природно-економічних особливостей, ризикованості, сезонності сільськогосподарського виробництва, меншою прибутковістю інвестиційно менш привабливе, в тому числі для іноземних інвесторів.

Одним з факторів відставання інвестиційної активності в аграрному секторі від його економічної ефективності необхідно вказати недостатнє

врахування накопиченого у сільськогосподарських підприємствах виробничого потенціалу і наявної інфраструктури, а також змін кон'юнктури ринку при реалізації фінансованих за рахунок державних проєктів і програм. Так, при придбанні й будівництві в сільськогосподарських організаціях нових об'єктів виробничого призначення, реконструкції та модернізації, дуже важливо враховувати реальну і перспективну забезпеченість будівель, споруд, машин і обладнання та інших основних засобів (наприклад, тваринницьких ферм, тракторів, зерносушарок) відповідними виробничими ресурсами (худобою, кормами, працівниками і т.п.).

Висновки до розділу 2

На основі результатів проведених досліджень можна зробити такі висновки:

1. Аграрний сектор вносить суттєвий внесок у ВВП країни, надходження валютних коштів від здійснення зовнішньоторговельних операцій, забезпечує внутрішній ринок країни широким асортиментом продуктів харчування на цілком прийнятному рівні.

Аграрний сектор у 2019 році демонструє позитивну динаміку зростання. У 2019 році в Україні обсяги виробництва сільськогосподарської продукції в господарствах усіх категорій зросли на 1,1%, порівняно аналогічним показником 2018 року. Зокрема, у сільськогосподарських підприємствах приріст виробництва становив 3,3%, а в господарствах населення, навпаки, спостерігався спад на 2%. Загалом виробництво продукції рослинництва протягом минулого року зросло на 1,3%, порівняно з аналогічним показником 2018 року, а тваринницької продукції – на 0,5%.

Окрім цього, індекс виробництва сільськогосподарської продукції на кінець 2020 року становив 101,1%.

Позитивна динаміка в аграрному секторі економіки була досягнута завдяки активізації державної політики, яка, окрім імплементації вітчизняного законодавства відповідно до європейських та світових стандартів, що передбачено Угодою про асоціацію між Україною та країнами ЄС, спрямована на створення організаційно-правових та економічних умов розвитку фермерських господарств, удосконалення процесів управління земельними відносинами.

2. Ризики недостатньо ефективного чи збиткового інвестування та втрати вкладеного капіталу у 2019 році найбільше визначалися військовими, політичними, і корупційними загрозами, проблемами з судовими інституціями, правоохоронною і безпековою системами.

Діяльність інвесторів у сільському господарстві також певною мірою

стримували перезавантаження влади і зниження зацікавленості банківського сектору в кредитуванні реальних проєктів виробників.

Високі ставки банківських кредитів, низький рівень довіри до більшості українських аграрних компаній на іноземних фондових ринках, нерозвиненість національного фондового ринку, лізингу і практична відсутність іноземних інвесторів також зумовлювали стагнацію процесів залучення інвестицій у сільське господарство.

3. Питання збереження Програми часткової компенсації аграріям вартості сільськогосподарської техніки і обладнання вітчизняного виробництва у межах фінансування на 2020 рік є одним із найактуальніших як для сільськогосподарських товаровиробників-отримувачів компенсації, так і для національних промислових виробників.

Вважаємо, що зазначена програма покликана сприяти: оновленню виробничих потужностей аграрного бізнесу; зниженню витрат і підвищенню конкурентоспроможності сільськогосподарських товаровиробників; зменшенню залежності від іноземних поставок техніки і обладнання; розширенню частки продукції вітчизняного сільськогосподарського машинобудування на внутрішньому ринку; збереженню існуючих і створенню нових робочих місць; збільшенню сплати податків до бюджетів усіх рівнів.

4. Як свідчать результати дисертаційного дослідження, що основними перешкодами для створення сприятливих умов для залучення інвестицій у сільське господарство є: структурні обмеження, а саме – недосконала ринкова інфраструктура, антиконкурентне ринкове середовище; складна процедура розподілу та отримання коштів державної підтримки; незавершена земельна реформа; важкий доступ сільськогосподарських товаровиробників до фінансових інструментів; деградація земель і ґрунтів, незбалансоване використання природних ресурсів, зміна клімату та екстремальні погодні явища (посухи тощо).

З огляду на викладене, інвестиції є інструментом, завдяки якому

сільське господарство зробить свій внесок у розвиток економіки, створення нових або розширення наявних виробничих потужностей, робочих місць у сільській місцевості та забезпечення національної продовольчої безпеки.

5. Доведено, що на основі інвестиційного оновлення основних фондів, впровадження науково-технічного прогресу забезпечується підвищення продуктивності праці, інтенсифікації сільськогосподарського виробництва та ефективності праці загалом. Інтенсифікація виробництва за рахунок зміцнення і вдосконалення матеріально-технічної бази дозволяє здійснювати комплексну механізацію та автоматизацію виробничих процесів, призводить до більш високої ритмічності, оптимальних режимів праці, максимального скорочення сезонності аграрної праці та зменшення залежності кінцевих результатів від впливу зовнішніх природних умов.

6. Встановлено, що підвищення ефективності інвестиційної діяльності передбачає використання наукової методології передбачення її напрямів і форм, адаптації до загальних цілей розвитку організації і умов зовнішнього інвестиційного середовища. При цьому необхідно, щоб інвестиційна стратегія визначала не тільки пріоритети напрямів і форм інвестиційної діяльності організації, характер формування і розподілу інвестиційних ресурсів, а й послідовність етапів реалізації найбільш ефективних шляхів досягнення інвестиційних цілей.

За результатами дослідження, отриманими у розділі 2, опубліковано праці автора [89,114], що наведені в списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ФОРМУВАННЯ ТА ЗАЛУЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИХ РЕСУРСІВ В АГРАРНЕ ВИРОБНИЦТВО

3.1. Удосконалення нормативно-правового забезпечення стимулювання інвестиційних процесів в аграрному виробництві

На сьогодні одним з обмежень у розвитку аграрного сектору в умовах вступу України до Світової організації торгівлі (СОТ) стало недостатнє залучення інвестицій у галузь. Створення сприятливого інвестиційного клімату та активізація інвестиційної діяльності всіх суб'єктів господарювання у сфері агробізнесу визнано найактуальнішим завданням розвитку сільського господарства України в сучасних умовах. При цьому, його сталий розвиток пов'язаний передусім з вирішенням завдань залучення інвестицій як основи техніко-технологічної модернізації та підвищення конкурентоспроможності на внутрішньому і зовнішньому ринках агропродовольства.

Ключовим завданням інвестиційної політики вирізняється формування механізму залучення інвестицій в аграрний сектор України [124]. З огляду на низьку інвестиційну активність в попередні роки, масштаби інвестицій в основний капітал сільського господарства не відповідають реальним потребам оновлення та модернізації виробництва.

Безсумнівно, що в подібній ситуації роль держави в регулюванні інвестицій у сільське господарство дуже висока. Тільки вона здатна стимулювати надходження фінансових ресурсів в аналізовану галузь народного господарства України.

При цьому, в умовах обмеження прямої державної підтримки в сільському господарстві в рамках правил СОТ, можливе використання заходів, що дозволяють залучати приватні інвестиції в аграрний сектор і не мають обмежень у використанні їх від держави.

Пріоритетними напрямками залучення інвестицій в аграрну галузь України в нинішніх умовах можуть виступити: формування інвестиційних майданчиків для виробництва і розвитку державно-приватного партнерства в аграрній галузі (додаток Р). У цій ситуації виникають проблеми про співвідношення державних і приватних фінансових ресурсів у рамках партнерства, гарантії залучення приватних інвестицій в необхідному обсязі, конкретних форм партнерства, здатних забезпечити відповідну віддачу від інвестицій у сільському господарстві.

У зв'язку з цим на законодавчому рівні пропонується розробити відповідний законопроект, який стимулюватиме розвиток державно-приватного партнерства в залученні інвестицій в аграрному секторі економіки України, і спрямуванні таких на реалізацію проєктів, головним чином в будівництві та модернізації об'єктів галузі тваринництва, інфраструктурного забезпечення і переробки. Це передбачатиме наступні шляхи: пряме фінансування витрат з бюджету; часткова компенсація витрат на будівництво та модернізацію об'єктів у тваринництві логістичного забезпечення та переробки. Вважаємо, що часткове відшкодування вартості об'єктів повинно надаватися суб'єктам господарювання на безповоротній основі в розмірі до 50% вартості, сільськогосподарським кооперативам – у розмірі до 70% вартості, у тому числі вартості обладнання, побудованих або реконструйованих і прийнятих в експлуатацію у листопаді-грудні минулого року та січні - жовтні поточного року, закінчених будівництво об'єктів для утримання усіх видів сільськогосподарських тварин, птиці, об'єктів аквакультури, доїльні зали, підприємства з переробки сільськогосподарської продукції; надання інвесторам податкових пільг, коштів, які будуть спрямовуватися на розвиток інфраструктурного забезпечення аграрного сектору України.

Пропонуємо надання податкових пільг при проведенні конструкторсько-пошукових і проєктних робіт при будівництві об'єктів інфраструктурного забезпечення та переробки сільськогосподарської

продукції, що в подальшому забезпечить створення доданої вартості в агропромислових ланцюгах країни.

З метою підвищення інвестиційної привабливості аграрного сектору економіки та розвитку нових сільськогосподарських виробництв необхідно сформулювати перелік інвестиційних майданчиків, що являє собою локалізовані території, призначені для цільового освоєння та перспективного розвитку.

На етапі підбору інвестиційних майданчиків також необхідно враховувати вартість створення об'єктів інфраструктурного забезпечення. Інформація з переліком інвестиційних майданчиків повинна бути у вільному доступі для потенційного інвестора при розгляді і виборі найбільш зручного місця для локалізації планованого сільськогосподарського виробництва.

Таким чином, у сучасних умовах в аграрному секторі повинна бути розроблена нова інвестиційна політика, спрямована на підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору [125]. Запропоновані механізми реалізації інвестиційних проєктів в аграрній галузі повинні вирівнювати умови в сільському господарстві порівняно з іншими галузями (рентабельність і ризики) для інвесторів і водночас мотивувати сільськогосподарських товаровиробників до оптимізації витрат і використання високопродуктивних технологій і ресурсів при реалізації інвестиційного проєкту.

Як зазначалося у другому розділі дисертаційного дослідження, спостерігається криза в молочному скотарстві, яка викликана низькою інвестиційною привабливістю галузі. Встановлено, що однією з причин такої ситуації стала невиважена державна підтримка, що проявляється в низькій її ефективності. З метою стимулювання приватних інвесторів до вкладення фінансових ресурсів пропонується створити спеціальну державну програму, із наданням дотації на вирощену корову.

Дотація за приріст поголів'я корів повинна надаватися на безповоротній основі суб'єктам господарювання, які є юридичними особами і власниками корів, за кожен наявну вирощену корову власного відтворення,

на яку збільшено основне стадо станом на 1 липня поточного року порівняно з наявним поголів'ям корів станом на 1 січня поточного року в розмірі 30 000 гривень за одну голову (ринкова вартість однієї голови).

Для отримання дотації за приріст корів суб'єкти господарювання, які є юридичними особами і власниками корів, повинні подавати до структурних підрозділів облдержадміністрацій, що забезпечують виконання функцій із питань агропромислового розвитку, до 1 вересня поточного року такі документи: заявку; довідку про відкриття поточного рахунка, видану банком; копію звіту про виробництво продукції тваринництва, кількість сільськогосподарських тварин і забезпеченість їх кормами [форма № 24 (річна)] станом на 1 січня; копію звіту про виробництво продукції тваринництва та кількість сільськогосподарських тварин [форма 24-сг (місячна)] за січень-червень поточного року; виданий в установленому порядку витяг з Єдиного державного реєстру тварин про загальну кількість наявних ідентифікованих та зареєстрованих в установленому порядку корів, у тому числі корів, що народжені у господарстві суб'єкта господарювання, який є юридичною особою і власником корів, станом на 1 січня та 1 липня поточного року.

На нашу думку, вчасно поданими вважаються заявка та документи, які надійшли до структурного підрозділу та зареєстровані в системі документообігу. Документи, подані не в повному обсязі, повертаються структурним підрозділом суб'єктам господарювання, які є юридичними особами і власниками корів, протягом п'яти робочих днів.

Заявки, що надійшли після закінчення строку їх подання, не розглядаються. Дотація за приріст корів суб'єктам господарювання, які є юридичними особами та власниками корів, повинна нараховуватися на різницю між кількістю наявних станом на 1 липня поточного року корів та кількістю, що утримувалася станом на 1 січня корів, факт народження яких у господарстві власника підтверджено витягом з Єдиного державного реєстру тварин.

Суб'єкти господарювання повинні подавати щороку до 15 січня протягом двох років, після одержання бюджетних коштів, структурним підрозділам інформацію про наявне поголів'я корів станом на 1 січня поточного року, зокрема прирощеного поголів'я корів власного відтворення, на яке було отримано дотацію за приріст корів.

У разі зменшення поголів'я прирощених власного відтворення корів, на які було отримано дотацію за приріст корів, станом на 1 січня двох наступних років одержані бюджетні кошти повертаються суб'єктом господарювання, який є юридичною особою та власником корів, до державного бюджету в повному обсязі в установленому законодавством порядку.

У разі вибуття із стада станом на 1 січня двох наступних років окремих прирощених корів, на які було отримано дотацію за приріст корів, з причин, зумовлених набутими карантинними інфекційними хворобами або набутими з вини власника незаразними хворобами, до державного бюджету повертаються суб'єктом господарювання, який є юридичною особою та власником корів, бюджетні кошти, що були виплачені як дотація за приріст корів.

Як свідчать результати досліджень науковців, одним із пріоритетних джерел фінансування сільськогосподарського виробництва, без перебільшення, можна вказати залучення приватних позикових (кредитних) коштів, тобто кредитування сільськогосподарських виробників приватними фінансовими установами [126].

Завдяки активній державній підтримці, що характеризується, зокрема, в субсидуванні відсоткових ставок, у сільському господарстві створюється досить ефективна система кредитування, кредити стають доступнішими, що в кінцевому результаті призводить до підвищення ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств [127].

Однак необхідно враховувати, що на застосовувані державою і банківськими установами інструменти і механізми впливають специфічні

риси сільськогосподарського кредитування:

- позичальниками можуть виступати як фізичні, так і юридичні особи;
- потреба в додаткових гарантіях для кредиторів;
- необхідність державного регулювання кредитування;
- висока потреба в позикових ресурсах;
- як кредитори можуть виступати інші фінансові інститути;
- пільговий характер кредитування;

На сьогодні в Україні вже сформувався комплекс законодавства щодо кредитування сільського господарства в контексті реформування та переходу від дотаційної до ринкової системи фінансування аграрного сектору України. Зокрема, законодавство визначило такі форми кредитування, як бюджетне та приватне, що здійснюється із застосуванням таких інструментів: компенсація відсотків за коротко- і довгостроковими кредитами фінансових установ, взаємне кредитування (кредитні спілки), заставні операції зі складськими свідоцтвами та аграрними розписками, іпотечне кредитування.

За одержаними результатами на сьогодні головними проблемами, пов'язаними з кредитуванням сільськогосподарських виробників, досі залишаються: низька кредитоспроможність сільськогосподарських підприємств, зокрема малих; слабкість банківської системи України; нерозвиненість небанківських інститутів кредитування, зокрема, кредитних спілок.

Вважаємо, що проблема кредитоспроможності сільськогосподарських товаровиробників частково вирішується державною допомогою в компенсації відсоткових ставок за кредитами комерційних банків. Однак, і зараз залишаються проблеми, пов'язані з недостатністю заставного майна в сільськогосподарських виробників. Кредитування банками сільськогосподарських товаровиробників не досягло бажаного рівня, що викликане відсутністю законодавства про державну реєстрацію прав на

нерухоме майно, про обіг кредитних історій, про порядок проведення прилюдних торгів з аукціонів, про державний земельний кадастр; недосконалістю законодавства про іпотеку та заборону відчуження головного предмета іпотеки в сільському господарстві – землі сільськогосподарського призначення.

У сучасних умовах особливої актуальності набуває дослідження проблеми іпотечного кредитування сільськогосподарських виробників, оскільки застава нерухомості і насамперед земель сільськогосподарського призначення слугує важливим інструментом залучення додаткових фінансових ресурсів у сільське господарство в умовах ринку.

За одержаними результатами дослідження, висвітленими в другому розділі дисертаційного дослідження, в Україні нараховується 33 782 сільськогосподарських підприємств із площею землекористування до 1000 га, чи 69,5% від загальної кількості суб'єктів господарювання в агробізнесі. Водночас площа землекористування 179 сільськогосподарських підприємств перевищує 10 000 га, на які в сукупності припадає 20,9% сільськогосподарських угідь. Подібна ситуація може призвести до ліквідації землі як об'єкта іпотеки в сільському господарстві. В результаті комерційні банки не мають можливості кредитувати фермерські господарства під заставу нерухомості і передусім земель сільськогосподарського призначення через високі транзакційні витрати («transaction costs»). Така ситуація ускладнюється недосконалістю всієї системи нормативної грошової оцінки землі в сільському господарстві, яка не враховує ринкових умов ціноутворення на земельні ділянки [128]. Унаслідок цього нормативна вартість сільськогосподарських угідь не береться комерційними банками за основу для визначення ціни застави земель сільськогосподарського призначення.

В економічно розвинутих країнах система іпотечного кредитування функціонує в тісній взаємодії з іншими інструментами фінансового ринку. Досвід країн із розвинутою ринковою економікою свідчить, що хоча

заставний механізм є одним з найважливіших ринкових регуляторів, його ефективне використання неможливе без державної підтримки, а також взаємозв'язку з іншими економічними та фінансовими важелями.

Особливості іпотечного кредитування в сільському господарстві визначаються специфічними рисами відтворювального процесу в галузі і насамперед тим, що земля виступає як головний засіб виробництва у сільському господарстві. Разом із тим, і в кількісному, і в якісному відношенні має місце погіршення стану сільськогосподарських угідь як відтворювального ресурсу, та об'єкта застави в аграрному секторі країни.

Досвід країн із розвинутою ринковою економікою, й зокрема США, показує, що іпотечні кредити посідають важливе місце в системі сільськогосподарського кредитування. Водночас має місце значна заборгованість американських фермерів за іпотечними кредитами. Причому, найбільша питома вага заборгованості припадає на основні сільськогосподарські регіони. Загальна заборгованість американських фермерів за іпотечними кредитами також має тенденцію до зростання: від 91 млрд. дол. у 1997 році зросла до 118 млрд. дол. у 2017 році, або майже на 30%. За цей період зростання заборгованості в сільськогосподарських штатах становило: Каліфорнія – 44%, Техас – 32%, Флорида – 31% [129].

Найзначніше збільшилося іпотечне кредитування Федеральною кредитною системою (на 16%), а також банками (на 7%). Ці кредитори відігравали переважну роль і в структурі іпотечного кредитування США. Так, у 2016-2017 рр. їхня питома вага була на рівні приблизно 34-37% і 32% відповідно.

У 2000-2017 рр. у США в структурі кредитування сільськогосподарських виробників банками кредити під заставу нерухомості становили 43% від загальної величини виданих кредитів [130].

Аналіз розвитку цивільно-правового інституту іпотеки та підходів до організації іпотечного кредитування в зарубіжних системах показує, що основна їх відмінність полягає в принципах формування ресурсної бази та

відповідних механізмів залучення довгострокових фінансових ресурсів для іпотечного кредитування (таблиця 3.1).

Таблиця 3.1

Основні моделі земельно-іпотечного кредитування у країнах світу

Країна	Модель іпотечного кредитування	Інструменти залучення коштів	Форми державної участі в розвитку іпотечного кредитування
США і Канада	Вторинний ринок заставних	Цінні папери, забезпечені заставами	Підтримка операторів вторинного ринку, податкове стимулювання, державне страхування кредитів, податкове стимулювання
Країни ЄС	Однорівнева. Розвиток ринку іпотечних облігацій	Ощадні рахунки, іпотечні облігації	Державні преміальні виплати, запровадження суворого державного регулювання ринку, податкове стимулювання
Країни Азії	Однорівнева	Ощадні рахунки, іпотечні облігації	Створення державних кредиторів, спрямування державних коштів на іпотечне кредитування
Країни Латинської Америки	Однорівнева	Ощадні рахунки	Залучення державою коштів в іпотечне кредитування, створення державних операторів вторинного ринку

Джерело: сформовано автором за даними [131]

В Європі іпотека історично складалася як засіб обігу нерухомості, в США – це частина фондового ринку, зокрема, – кредитно-фінансового.

Оцінка сучасної практики західних країн показав, що там не склалося єдиної схеми земельно-іпотечного кредитування. У найбільш загальному вигляді сформувалися дві групи іпотечних кредитних інститутів, що відрізняються формою мобілізації ресурсів: депозитні інститути, що акумулюють свої фонди головним чином через вклади (ощадні банки, комерційні банки, спеціалізовані фінансові організації, які здійснюють кредитування житлового будівництва); банки, що спеціалізуються на видачі довгострокових позик під заставу нерухомості (іпотечні та земельні банки).

Досвід функціонування цих моделей свідчить про активну підтримку

держави в тій чи іншій формі. Держава може виступати в якості суб'єкта іпотечних відносин, безпосередньо або опосередковано здійснювати підтримку іпотечних кредиторів.

Світова практика свідчить, що жодна країна не зможе забезпечити стабільність свого економічного розвитку, якщо у неї відсутня політика в сфері кредитного забезпечення, використання і охорони земельних ресурсів, що сприяє встановленню довірчих відносин між громадянами країни, її кредитними інститутами і урядом.

В основі ефективного державного і адміністративного управління лежить визнання того факту, що джерелом всього багатства є земля, результати її раціонального використання.

На жаль, сучасна практика говорить про те, що іпотека в сільському господарстві України носить досить обмежений характер. Нинішній стан вітчизняного земельно-іпотечного ринку можна охарактеризувати як стан розвитку.

Головним завданням національної системи іпотечного кредитування визнано запровадження нових фінансових інструментів на ринку середнього та довгострокового капіталу, що забезпечить гарантії проведення наданих кредитів шляхом застави нерухомого майна, у тому числі землі, особливо в сільському господарстві.

Ключовим моментом у формуванні вітчизняного ринку іпотеки виступає забезпечення виконання фінансових зобов'язань нерухомим майном. Світова практика показує, що високорозвинені іпотечні системи базуються на певній моделі іпотечного фінансування або поєднанні таких моделей. Відповідно до цього розроблено Державним комітетом України із земельних ресурсів законопроект «Про особливості створення і діяльності іпотечних установ», положення якого враховують досвід країн Європи та Північної Америки, а також проєкт статуту Української іпотечної компанії – іпотечної установи, створення якої сприятиме розвитку іпотеки у державі.

Головними напрямами національної системи іпотечного кредитування

визначено: створення системи реєстрації права власності на землю; розробка правових механізмів відчуження предмета застави та механізму гарантування прав кредитора, що дає кредит під майнові гарантії; оцінка землі; підготовка фахівців з іпотечного кредитування; опрацювання нормативно-правової бази іпотеки землі; визначення пріоритетності типу установ (державні чи комерційні), які пропонуватимуть іпотечні послуги.

Основною передумовою формування ефективної системи іпотечного кредитування в сільському господарстві слугує вдосконалення законодавчо-правової бази застави сільськогосподарських земель.

Разом з тим, існують певні протиріччя між згаданими законодавчими правовими актами і насамперед між Цивільним і Земельними кодексами щодо застави землі як головного засобу виробництва в сільському господарстві. Крім того, зазначені акти недостатньо враховують специфіку сільськогосподарського виробництва, застави земель сільськогосподарського призначення, зумовлену особливостями ведення відтворювального процесу в сільському господарстві.

У зв'язку з цим, на нашу думку, існує необхідність в ухваленні спеціального закону про заставу земель сільськогосподарського призначення, який регламентував би іпотеку землі в сільському господарстві.

Одним з найважливіших питань вдосконалення іпотечного кредитування у сільському господарстві вирізняється формування інституційної основи розвитку заставних відносин у галузі. Звідси необхідно здійснити комплекс заходів щодо розвитку системи заставних відносин у сільському господарстві, включаючи й іпотечне кредитування, побудова якого повинна базуватися на оптимальному поєднанні ринкового та державного регулювання.

Формування і розвиток земельно-іпотечного кредитування в сільському господарстві безпосередньо залежить від повноцінної методологічної бази, яка охоплює всю багатогранність аспектів функціонування такої системи загалом. У зв'язку з цим становлення і розвиток інституту земельно-

іпотечного кредитування вимагає прийняття продуманих, виважених, заснованих на серйозних наукових опрацюваннях рішень як органів державного регулювання економічних процесів у країні, так і кредитних організацій.

Першою, найбільш важливою і складною проблемою земельно-іпотечного кредитування стає правове й економічне забезпечення ліквідності земельних ділянок та їх поліпшень. Особливо це важливо для земель сільськогосподарського призначення, оскільки іпотечний кредит представляє основну форму фінансового забезпечення їх господарського використання. Правова та економічна складові ліквідності нерухомості на сьогодні включають не вирішені питання, які потребують серйозного наукового аналізу, узагальнення, проєктування та прогнозування. Із досвіду країн з розвинутою земельною іпотекою можна стверджувати, що без активної позиції держави запуск системи і початкові стадії її функціонування практично неможливі. Бізнесу з економічних міркувань не вигідно самостійно формувати відповідну інфраструктуру з рефінансування земельно-іпотечних кредитів за відсутності досить великих обсягів кредитування. Але без інфраструктури земельна іпотека не запрацює. Її на початковому етапі має створити і підтримувати держава.

Створення та успішний розвиток системи земельно-іпотечного кредитування в сільському господарстві тісно пов'язане з розвитком мережі кредитних організацій – первинних операторів на ринку іпотечних продуктів і послуг та планомірним здешевленням для позичальників довгострокових фінансових ресурсів шляхом їх залучення з ринку капіталу в досить великих обсягах.

Вирішення цих завдань на рівні кредитних установ у ринкових умовах можливе лише за наявності у кредиторів достатнього обсягу фінансових ресурсів, визначених економічних інтересів і потенційно пов'язане з ростом пропозиції іпотечних продуктів і послуг на основі взаємної конкуренції учасників іпотечного ринку.

Однак, об'єктивний стан справ у галузі сільського господарства з відомих причин все ще не сприяє активному залученню довгострокового капіталу порівняно з іншими галузями народного господарства. З цієї причини незначною виявилася кількість кредитних установ, що мають намір здійснювати значні капіталовкладення в цю галузь загалом, і на основі земельної іпотеки зокрема, при низькому рівні власної капіталізації. Показова у такому випадку відсутність у більшості потенційних кредиторів власних земельно-іпотечних програм.

Водночас специфіка кредитного продукту, його заставного забезпечення і довгостроковий характер земельно-іпотечного кредитування потенційно дозволяють досить широкому колу вітчизняних кредитних установ надавати кредитно-фінансові послуги товаровиробникам у сфері виробництва, переробки, зберігання і реалізації сільськогосподарської продукції. Такими на етапі створення і розвитку системи могли стати рівною мірою як спеціалізовані, так і універсальні банки з добре розвиненою регіональною філіальною мережею, а також регіональні фінансово-кредитні чи інвестиційні установи, які зацікавлені в розширенні спектра послуг [132].

До прикладу, вважаємо за необхідне створити у Вінницькій області, з метою активізації іпотечного кредитування земель сільськогосподарського призначення, земельну інвестиційну компанію «Вінницька інвестиційно-земельна компанія», яка виступатиме як оператор на ринку сільськогосподарських угідь у регіоні та надаватиме економіко-правові послуги у сфері земельних відносин, у тому числі в сільському господарстві. Зазначена інституція братиме участь в організації взаємовідносинах місцевої і державної влади, інвесторів і власників, дотримуючись їх взаємних інтересів. Її діяльність матиме переважно консалтинговий (консультативний) характер, проте із зобов'язанням консолідувати зусилля інституцій, пов'язаних із земельною політикою в країні.

Завдання компанії – розробка методичних рекомендацій за всіма угодами на ринку земель сільськогосподарського призначення, їх

інформаційно-правове забезпечення, а також створення сприятливого правового й економічного середовища для раціонального функціонування земельного ринку, захист прав власників, орендарів, правове регулювання їх взаємовідносин з інвесторами, які вкладають інвестиції в аграрний сектор області. Тому, на нашу думку, можливе надання «Вінницькій інвестиційно-земельній компанії» права проведення іпотечних і заставних операцій. Для цього, доцільно залучати на позиковій основі кошти державного і місцевих бюджетів, а також комерційних банків. Пропоновану модель іпотечного та заставного кредитування під заставу земель сільськогосподарського призначення відображено загальною схемою (рис. 3.1).

Рис. 3.1. Система земельно-іпотечного кредитування в сільському господарстві Вінницької області

Джерело: власна розробка автора

Звідси можна стверджувати, що основним для більшості кредитних організацій фактором, який стримує розвиток системи земельно-іпотечного кредитування, виступає неможливість мобілізувати на прийнятних

відсоткових умовах достатній обсяг довгострокових фінансових ресурсів і відсутність економічної зацікавленості сепарувати частину цих ресурсів для реалізації інвестиційних проектів в аграрному секторі України.

Аналіз закономірностей розвитку земельно-іпотечного кредитування в Україні свідчить: земельно-іпотечне кредитування на сучасному етапі перебуває в періоді інтенсивного розвитку, яке забезпечується пріоритетною увагою до сільського господарства держави, а також розвитком нових інструментів і методів кредитування; розвиток земельно-іпотечного кредитування відбувається шляхом посилення ринкових механізмів регулювання ринку землі і земельних відносин, при цьому пріоритетна роль стосовно регулювання залишається за державою; основним завданням державного регулювання земельно-іпотечного кредитування постає знаходження способів і форм узгодження інтересів держави, виробничих, фінансових та торговельних структур, міського і сільського населення. Виявлені переваги західної системи кредитування сільського господарства виступають як зразок для вдосконалення існуючої системи кредитування, який однак необхідно адаптувати до конкретних умов нашої країни.

Для стимулювання розвитку фінансування під іпотеку землі, після зняття мораторію та формування повноцінного ринку землі доцільно розглянути підвищення коефіцієнта ліквідності для земельних ділянок (у тому числі сільськогосподарського призначення). Його значення має бути визначено на базі реальної статистики обігу землі.

Необхідно актуалізувати також нормативну грошову оцінку земель за новою методикою, затвердженою Постановою КМУ № 831 від 16.11.2016 р., оскільки її доцільно використовувати як стартову ціну продажу землі на початковому етапі розвитку ринку. Таку оцінку востаннє було проведено ще в 1995 році з подальшою індексацією, тому її значення для багатьох регіонів зараз некоректне.

Вважаємо, що спекулятивним операціям із землями сільськогосподарського призначення можна запобігти, зокрема, запозичивши

досвід європейських країн щодо встановлення високих податків на короткострокове землеволодіння, унеможлививши тим самим швидкий ринковий оборот землі, а отже, отримання прибутків з таких операцій.

Лізинг належить до найважливіших і таких, що часто використовуються, джерел фінансування інвестицій в умовах ринкової економіки, проте також все частіше в умовах перехідних економік. Лізинг слугує ефективним способом використання основних засобів виробництва в ситуаціях, коли відсутні ліквідні кошти для придбання цих засобів виробництва (особливо машин та обладнання) [133]. Виходячи з вищезазначеного, лізинг являє собою дуже привабливий інструмент для фінансування також і сільськогосподарських та інших підприємств у сільській місцевості. Тому перспективи розвитку лізингу в Україні оцінюються як дуже високі.

Разом із тим, сучасні обсяги лізингових операцій в Україні не відповідають значним потребам у зовнішньому фінансуванні сільського господарства та інших підприємств у сільській місцевості. Сформована на сьогодні практика розподілу бюджетних коштів, призначених для фінансування договорів лізингу, між лізингоотримувачами в регіонах і недостатня нормативно-правова база зумовлюють низьку ефективність цього заходу державної підтримки, недостатньо високу поверненість лізингових платежів.

Не зовсім обгрунтована натепер і пріоритетна підтримка кредитування сільськогосподарських товаровиробників. Підтримка інвестиційних кредитів і кредитів на придбання сільськогосподарської техніки та обладнання фактично конкурує з підтримкою агропромислового лізингу [134].

Усі державні програми фінансового стимулювання розробляються в Україні для роботи виключно через банки. Зокрема, програма компенсації відсоткових ставок за кредитами, програма компенсації на придбання техніки українського виробництва і т.п. Лізингові компанії держава залишає поза увагою. В кращому випадку стосовно них у поточному році можливе

прийняття нової редакції вже анонсованого закону про фінансовий лізинг. До того ж, введення в дію цього закону передбачається лише через 6 місяців з дня його опублікування, тобто, не раніше серпня.

Сільськогосподарським товаровиробникам доводиться вибирати між кредитною і лізинговою формами фінансування капіталовкладень і цей вибір у багатьох випадках буває непростим. Ситуація ускладнюється необхідністю вибору факторів, враховують форми державної підтримки тих чи інших галузей, які можуть бути присутніми в деяких регіонах.

Натепер видається доцільним сформувати єдину систему державної підтримки відтворення основних фондів у сільському господарстві, оскільки це одна з ключових проблем сучасного аграрного сектору економіки України. Протягом останніх 20 років більшість сільськогосподарських товаровиробників фактично не мали можливості здійснювати відтворювальний процес, що призвело до утворення значного розриву між рівнями технічного оснащення й енергоозброєності вітчизняних і зарубіжних виробників сільськогосподарської продукції та продовольства.

Недостатня технічна оснащеність сільськогосподарських товаровиробників визнана головною причиною технологічного відставання і гальмом у здійсненні інноваційної модернізації сільського господарства. У багатьох суб'єктів малих форм господарювання спостерігається навіть технологічна деградація сільськогосподарського виробництва, оскільки вони змушені використовувати застарілі фізично і морально сільськогосподарську техніку та обладнання [135]. Ситуація, що склалася, вкрай небезпечна не тільки з погляду неможливості подальшого розвитку сільського господарства, а й в аспекті виконання завдання забезпечення продовольчої безпеки держави, зауважуючи необхідність забезпечення конкурентоспроможності вітчизняного агрокомплексу на міжнародному ринку.

Державну підтримку відтворювальних процесів у сільському господарстві необхідно виділити й оформити у відокремлену цільову

програму, реалізовану на загальнодержавному і регіональному рівнях за єдиними підходами та принципами. На нашу думку, в основу державної підтримки придбання сільськогосподарської техніки, обладнання та інших основних фондів повинен бути закладений компенсаційний механізм підтримки, що забезпечує обґрунтоване формування та використання фондів державної підтримки, в тому числі й лізингового фонду, який формується, як пропонувалося раніше, за рахунок державного і регіональних бюджетів [136].

Компенсаційний механізм підтримки відтворення матеріально-технічної бази значною мірою залежить від наукового обґрунтування відповідної регіональної системи нормативів. Витрати на придбання нової сільськогосподарської техніки становлять частину загальних виробничих витрат. Необхідне є диференціювання компенсаційної ресурсної підтримки залежно від виду сільськогосподарської техніки. Нижче наведена базова система регіональних нормативів компенсаційної підтримки придбання сільськогосподарської техніки табл. 3.2.

Таблиця 3.2

**Система регіональних нормативів компенсації придбання
сільськогосподарської техніки**

Рівень компенсації	Фактори диференціації
Частка виробничих витрат, що підлягають компенсаційній державній підтримці	Ґрунтово-кліматичні умови, господарська спеціалізація, територіальне розміщення
Частка компенсаційного платежу, що виділяється для придбання сільськогосподарської техніки, в загальному компенсаційному платежі	Пріоритети державної регіональної політики підтримки відтворювальних процесів
Частка компенсаційного платежу за видами сільськогосподарської техніки в компенсаційному платежі	Економічні умови ринку сільськогосподарської техніки та фінансового ринку регіону. Пріоритети цінової державної (загальнодержавний і обласний) політики в регулюванні ринку сільськогосподарської техніки. Пріоритети підтримки нових систем землеробства і технологій

Джерело: власна розробка автора

Запропонована система регіональних компенсаційних нормативів включає в себе три рівні їх диференціації: компенсація частки загальних виробничих витрат, яка б враховувала географічне й територіальне розміщення, природно-кліматичні і ґрунтові умови та спеціалізацію підприємств. Компенсація платежів, яка здійснюється з урахуванням пріоритетів державної регіональної політики підтримки відтворювальних процесів у сільському господарстві; компенсаційні платежі з конкретних видів сільськогосподарської техніки та обладнання.

Рівень компенсацій третього рівня обґрунтовується кон'юнктурою ринку сільськогосподарської техніки та фінансового ринку регіону; пріоритетами цінової державної (загальнодержавної і регіональної) політики в регулюванні ринку сільськогосподарської техніки; пріоритетами підтримки нових систем землеробства і технологій.

Критерієм обґрунтування нормативів компенсаційних платежів, що забезпечують компенсацію частини витрат на придбання нової сільськогосподарської техніки, слід прийняти показник рентабельності виробництва, нормативний рівень якого може бути обраний однаковим у господарствах регіону. За різними джерелами, рівень рентабельності щодо основного виробництва в сільському господарстві рекомендується підтримувати на рівні 1,4, тобто чистий прибуток у середньому в кожній соціально-економічній зоні за всіма основними культурами не повинен бути нижчим 40% виробничих витрат. Аналітичні показники свідчать, що такого рівня прибутку досить для відтворення сільськогосподарської техніки, підтримки родючості сільськогосподарських угідь, рішення проблем мінімальної підтримки соціальної сфери села та ін.

Єдиний компенсаційний платіж включає в себе компенсацію поточних витрат на виробництво і засобів на оновлення матеріально-технічної бази в разі використання лізингового механізму при її придбанні, оскільки лізингові платежі здійснюються за рахунок виробництва і реалізації продукції. Компенсаційний механізм дозволяє створити основу для розвитку

дилерських і дистриб'юторських мереж, недержавних лізингових компаній та інших елементів інфраструктури.

Для реалізації компенсаційної державної підтримки лізингового субсидування, що відображає інтереси всіх учасників лізингової угоди можна запропонувати таку схему державної підтримки лізингу в аграрному секторі економіки (рис.3.2).

Рис. 3.2. Схема державної підтримки лізингу в аграрному секторі економіки України

Джерело: власна розробка автора

Реалізація компенсаційного механізму державної підтримки розвитку лізингових відносин дозволить: забезпечити прибутковість сільськогосподарського виробництва (досягається формуванням системи відповідних нормативів компенсації частини витрат); забезпечити повернення платежів з аграрного лізингу (страхування, використання консолідованої відповідальності і заставної цінності лізингового майна); забезпечити цільове використання компенсаційних платежів

лізингоотримувачами (розрахунок компенсаційних платежів проводиться залежно від площі оброблюваних земель, нормативної урожайності та обсягу держзамовлення за нормою, що відповідає обраній амортизаційній політиці, виплачується за фактом придбання сільськогосподарської техніки).

Таким чином, удосконалення державної підтримки відтворювальних процесів у сільському господарстві має бути засноване на використанні компенсаційного механізму з науково обґрунтованою системою нормативів компенсації витрат на придбання матеріально-технічних ресурсів. Окремим напрямом державної підтримки має бути стимулювання створення кооперативних машинно-технологічних станцій, які об'єднують малі господарства і дозволяють останнім використовувати сучасну високопродуктивну техніку. Такі кооперативні об'єднання можуть виступати реальними лізингоотримувачами і повноцінно брати участь у системі агропромислового лізингу [137].

Оскільки інвестиційна активність сільської місцевості виступає основною характеристикою інвестиційної діяльності, що відбиває її інтенсивність і масштаб, зростає потреба в її діагностиці з використанням гнучкого механізму і адаптованого до вимог конкретного інвестора аналітичного інструментарію. Органам місцевого самоврядування необхідно на регулярній основі проводити моніторинг інвестиційної активності аграрного сектору регіону з використанням запропонованої системи показників, що характеризують її кількісні, якісні і структурні зміни.

Перший блок включає кількісні показники інвестиційної активності, в тому числі: інвестиції в основний капітал за рахунок коштів бюджету державного і місцевих бюджетів; інвестиції в основний капітал, які здійснюються суб'єктами господарювання у сфері агробізнесу, що перебувають на території адміністративно-територіального формування (без суб'єктів малого підприємництва); інвестиції в основний капітал сільськогосподарських підприємств державної форми власності; кількість суб'єктів господарювання, які здійснили інвестиції в аграрний сектор у

звітному періоді; кількість інвестиційних проєктів, до реалізації яких приступили у звітному періоді; кількість інвестиційних проєктів, реалізованих у звітному періоді; кількість чинних у регіоні суб'єктів господарювання, які почали реалізовувати нові інвестиційні проєкти у сільському господарстві.

Другий блок – якісні показники інвестиційної активності, в тому числі: обсяг інвестицій в основний капітал з розрахунку на одну особу сільського населення; обсяг інвестицій в основний капітал (за винятком бюджетних коштів) із розрахунку на одну особу сільського населення; обсяг інвестицій з розрахунку на одного інвестора; обсяг інвестицій, що припадають у середньому на один інвестиційний проєкт; частка суб'єктів господарювання, що здійснили інвестиції в звітному періоді; чисельність потенційних інвесторів, які виявили в зазначений час зацікавлення до аграрного сектору як інвестиційно привабливому.

Третій блок – структурні показники інвестиційної активності, в тому числі: питома вага зовнішніх інвестицій у загальній сумі інвестицій за звітний період; частка освоєних інвестицій в звітному періоді у загальній сумі інвестицій по реалізованих проєктів.

Запропонована система показників цілком достатня для достовірної оцінки інвестиційної активності в аграрному секторі. Вона дозволяє оцінювати не тільки обсяги та динаміку інвестицій, а й реальний стан, і зміни в інвестиційній активності в абсолютних і відносних величинах. При цьому кожен із запропонованих вище показників дозволяє оцінити лише одну з характеристик інвестиційної активності. Крім того, кожен показник може надавати різноспрямовану оцінку інвестиційної активності. У зв'язку з цим, для отримання узагальненої оцінки необхідна комплексна (інтегральна) оцінка інвестиційної активності.

Активність процесу реального інвестування в сільське господарство повинна визначатися двома індикаторами, які в подальшому інтегруються за багатовимірну середню: індекс фізичного обсягу інвестицій в основний

капітал, що здійснюються суб'єктами господарювання у сфері агробізнесу (без суб'єктів малого підприємництва); обсяг інвестицій в основний капітал (за винятком бюджетних коштів) із розрахунку на одну особу.

Інтеграція вищезазначених показників дозволяє надати комплексну (інтегральну) оцінку поточного стану інвестиційної активності аграрного сектору. Процедура стандартизації (нормалізації) їх значень дозволить привести індикатори до порівняння, використовуючи відношення числового значення кожного індикатора регіону до значення цього показника загалом у державі.

Комплексна (інтегральна) оцінка поточного стану інвестиційної активності аграрного сектору області спрямована на визначення його місця і ролі в економіці регіону, на розробку заходів щодо підвищення інвестиційної привабливості галузі.

Моніторинг інвестиційної активності аграрного сектору дозволить органам місцевого самоврядування: оцінити базові умови розвитку сільської місцевості, соціально-економічні, інфраструктурні передумови підвищення інвестиційної активності в сільській місцевості; оцінити сильні й слабкі сторони економічного розвитку сільських територій, фактори, що сприяють інвестиційній діяльності та перешкоджають їй; проаналізувати динаміку показників інвестиційної активності в аграрному секторі; провести комплексну оцінку інвестиційної активності сільськогосподарських підприємств; підвищити ефективність використання інвестиційного потенціалу аграрного сектору; визначити шляхи зниження інвестиційних ризиків; виявити функціональні можливості органів місцевого самоврядування в питаннях формування сприятливого інвестиційного клімату для залучення інвестицій і підвищення конкурентоспроможності економіки аграрного сектору; розробити систему заходів щодо підвищення інвестиційної активності в сільському господарстві з виділенням перспективних напрямів соціально-економічного та територіального розвитку сільських територій; забезпечити взаємодію обласних органів

виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, представників бізнесу при прийнятті економічно обґрунтованих рішень у процесі управління інвестиційним процесом сільськогосподарських підприємств.

Основні завдання в сфері моніторингу та інформаційного забезпечення в галузях сільського господарства повинні вирішуватися на рівні об'єднаних територіальних громад (ОТГ), на загальнодержавному – можливо лише вироблення загальних концепцій і вибір основних напрямів розвитку галузей сільського господарства. Таким чином, місцеві органи влади повинні розробити ефективну систему інформаційного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників, крім цього, має бути введено ефективне управління інфраструктурними об'єктами, проведення виваженої технічної політики, забезпечено розвиток інтеграційних процесів.

Вирішення цих завдань можливе за допомогою створення спеціалізованих інформаційно-консультаційних центрів на рівні об'єднаних територіальних громад, які повинні забезпечити ефективний механізм інформаційного зв'язку з сільськогосподарськими підприємствами. За допомогою таких служб населення і підприємства зможуть ознайомитися з рішенням різних господарських проблем, отримати доступ до різних сільськогосподарських інновацій, а також одержувати маркетингову організаційну і технічну підтримку.

В умовах дефіциту кадрів на сільськогосподарських підприємствах інформаційні служби можуть перебирати на себе функції деяких служб суб'єктів підприємницької діяльності у сфері агробізнесу. При вищих сільськогосподарських навчальних закладах можуть бути створені проєктно-технологічні госпрозрахункові підрозділи, які забезпечать значно повніше використання наукового потенціалу в практичних цілях.

Основною метою цього процесу має бути інтенсифікація сільськогосподарського виробництва і, відповідно, відхід від екстенсивних методів господарювання з урахуванням передового світового досвіду і особливостей вітчизняного сільського господарства.

3.2. Розвиток кооперації, як засобу активізації інвестиційної діяльності в аграрному виробництві

Інвестиції виступають стратегічним чинником економічної стабільності і поживлення реального сектору аграрної економіки та сприяють подоланню кризових явищ. Активізація інвестиційних процесів закладає передумови для динамічного вирішення виробничих, економічних і соціальних проблем в аграрній сфері економіки країни, яка останніми десятиліттями працювала в умовах дефіциту інвестиційних ресурсів.

У зв'язку з цим постає завдання не про усунення першопричин низької інвестиційної діяльності в аграрному секторі України, що проявляється в: хронічному недоінвестуванні виробництва сільськогосподарської продукції, порушенні відтворювального процесу у сільськогосподарських підприємствах, відсутність механізму регулювання інвестиційної діяльності, – а про необхідність підняття на якісно новий щабель системну організацію інвестиційної діяльності, неузгодженість функціонування якої знижує її ефективність.

Заходи державної підтримки сільського господарства, що вживаються останніми роками сприяють активізації інвестиційної діяльності. Разом із тим, закладений у них механізм реалізації орієнтується на власні фінансові можливості товаровиробників. Таким чином, створюється протиріччя в управлінні інвестиційною діяльністю, яке потребує одночасно і в посиленні централізації, і в підвищенні ролі сільськогосподарських підприємств здійснення процесів відшкодування і накопичення складових інвестиційного потенціалу.

Найважливішим напрямом розвитку сільськогосподарського виробництва і фактором підвищення його ефективності вирізняється кооперація та інтеграція. У процесі кооперації й інтеграції в сучасних умовах відбувається не тільки кооперування реорганізованих на ринкових принципах сільськогосподарських підприємств та інших галузей агропромислового комплексу, створення різних кооперативних об'єднань, а й

також формування вертикально інтегрованих підприємницьких структур у сфері виробництва, переробки та торгівлі сільськогосподарською продукцією та продовольством.

Розвиток кооперації в сучасних умовах зміцнює інвестиційний потенціал аграрного виробництва, особливо малих суб'єктів господарювання у сфері агробізнесу. Це відбувається в результаті підвищення прибутковості шляхом їх кооперування й інтегрування, збільшення внутрішніх і зовнішніх джерел залучення інвестицій, а також внаслідок підвищення інвестиційної привабливості учасників кооперативних та інтеграційних зв'язків.

Потребує розгляду зміст, форми кооперації та інтеграції й їхній вплив на підвищення ефективності і прибутковості, а також інвестиційного потенціалу суб'єктів господарювання у сфері агробізнесу.

Поряд із кооперуванням та інтеграцією безпосередньо в самому сільському господарстві розвиваються вертикальні зв'язки з суб'єктами підприємницької діяльності переробної промисловості і торгівлі. Ці процеси взаємозумовлені й доповнюють один одного. Створення висококонцентрованого сільськогосподарського підприємства об'єктивно призводить до необхідності встановлення більш тісних прямих виробничих зв'язків його з переробниками та закладами торгівлі.

Створення агропромислових формувань галузевого типу переслідує реалізацію простої ідеї: звести всіх учасників технологічного ланцюжка виробництва кінцевого продукту – від поля до прилавка. З цією метою було створено агрохолдинги, у завдання яких входять: контроль за цінами і товарними потоками; раціоналізація каналів збуту продукції; незалежність від зовнішніх джерел постачання сировини; ліквідація проміжних ланок і дублюючих операцій; зменшення трансакційних витрат; консолідація капіталу на реконструкції найбільш прибуткових виробництв; підвищення конкурентоспроможності кінцевої продукції; зміцнення фінансового становища, що створює умови для подальшого розвитку суб'єктів господарювання та ін.

Вважаємо, що кооперування й інтеграція по вертикалі сприяють ефективнішому використанню сільськогосподарської продукції, трудових ресурсів, мінімізації трансакційних витрат. Подібний вид інтеграційних зв'язків дозволяє суттєво послабити негативний вплив сезонності на виробництво продуктів харчування, особливо з коротким терміном зберігання. Вони створюють значні можливості для організації рівномірного завантаження переробних підприємств сировиною, ефективним використанням фінансових та трудових ресурсів. У сільськогосподарських підприємствах повніше та рівномірніше використовуються засоби виробництва, що забезпечує значно стійкіший їх фінансовий стан.

Для об'єднання зусиль суб'єктами підприємницької діяльності у сфері агробізнесу, особливо малих у практичній їх діяльності використовуються найрізноманітніші форми співпраці. Остаточний вибір напряму розвитку кооперативних та інтеграційних взаємовідносин залежить від об'єктивних економічних умов і порівняльної характеристики цих форм, що відображає слабкі і сильні сторони подібних формувань (додаток С).

Нехтування системними властивостями в аграрному секторі призвело до дестабілізації економічних відносин та інших негативних наслідків. Так, ігнорування інтересів одних галузей (сільського господарства) негативно впливає на розвиток інших галузей народного господарства загалом, та для переробної галузі зокрема, що призводить: до зниження продуктивності праці і конкурентоспроможності вітчизняної агропродовольчої продукції; посилення територіальної диференціації і регіональних протиріч; зниження рівня і якості життя на сільських територіях; відбувається руйнування єдиного економічного простору, що призводить до значних економічних втрат у всіх ланках агропродовольчого ланцюга.

Питання інвестиційної поведінки кооперативних та інтегрованих формувань в АПК у вітчизняній літературі залишаються поки без належної уваги. Існує незначна кількість наукових досліджень, в яких розглядається згадана проблематика, зокрема в аграрному секторі України. Так,

Р.Я. Корінець вивчає питання про інвестиційну поведінку суб'єктів господарювання в умовах соціально-економічних змін [138]. Проте цей розгляд відбувається в економічній соціології та демографії. Автор доходить висновку про наявність галузевих відмінностей, зокрема наголошуючи, що: «Якщо метою інвестиційної діяльності, як в нафтогазовій сфері, так і медицині була переважно модернізація виробництва (основних фондів), то в будівництві, сільському господарстві та торгівлі – в основному це забезпечення поточної виробничої діяльності. На основі аналізу емпіричних даних зроблено висновки: в більшості випадків факторами, що обмежують інвестиційну діяльність є невизначеність соціально-економічної ситуації і недосконале законодавство в галузі регулювання інвестиційної діяльності. Серед чинників, що стимулюють інвестиційну діяльність у галузях народного господарства лідирують ознаки «зростання попиту на даний продукт» і «запропонований інвесторами майбутній продукт». Тобто, в цьому дослідженні не аналізуються відмінності в інвестиційній поведінці різних типів суб'єктів господарювання на основі даних публічної фінансової звітності, що відображає стан виробничо-господарської діяльності.

Деякі аспекти інвестиційної поведінки розглядаються в дослідженнях І.В. Свиноуса, де наводяться різні моделі сільськогосподарської кооперації. Так, автор дійшов важливого практичного висновку: «Джерелом багатьох проблем, з якими зустрічаються в процесі функціонування сільськогосподарські виробничі та обслуговуючі кооперативи, є слабо розвинуті специфічні права власності. По-перше, механізми управління і контролю не пов'язані з обсягами трансакцій і розміром вкладених у кооператив фінансових ресурсів, по-друге, при виході з кооперативу учасник не має можливості продати свою частку в капіталі за ринковою ціною – йому повертається пай, який не включає суму відрахувань від прибутку в неподільні фонди, а виплати прирощених паїв провадяться не раніше ніж через три роки після їх формування. Оскільки це знижує зацікавленість сільськогосподарських товаровиробників інвестувати фінансові ресурси в

кооперативну діяльність, організаційні моделі кооперативів повинні трансформуватися в напрямку вдосконалення прав власності» [139].

На основі оцінки вітчизняного і міжнародного досвіду І.В. Свиноус розрізняє інтернальні й екстернальні кооперативи наступним чином: «Кооператив, в якому власниками є сільськогосподарські товаровиробники, належить до інтернального підприємницького кооперативу. Його учасники створюють загальну кооперативну власність, набуваючи права поставок ... Екстернальні підприємницькі кооперативи допускають залучення капіталу від акціонерів – не членів кооперативу. Ними можуть бути інституційні інвестори і партнери, що займаються переробкою аграрної продукції або постачають сільському господарству матеріальні ресурси. Це веде не тільки до зростання капіталу, а й до скорочення трансакційних витрат за рахунок координації діяльності виробничого ланцюжка ... Можливості зростання в інтернальних і екстернальних підприємницьких кооперативах різні: інвестиційний потенціал перших обмежений фінансовими ресурсами членів кооперативу (вони орієнтуються на стратегію орієнтації на окремий напрямок виробничо-господарської діяльності внаслідок обмеженості капіталу), можливості залучення капіталу в інших значно ширші і залежать від ефективності діяльності кооперативу і використовуваних ними фінансових інструментів...» [139].

Це дозволяє виробити рекомендації стосовно зміни внутрішньогосподарського устрою кооперативу, що стимулюють підвищення інвестиційної активності і перетворення кооперативів «традиційного типу» в кооперативи «підприємницького типу», які передбачають можливість випуску ними акцій різних категорій і типів, а також цінних паперів «прав поставок», пом'якшення обмежень за складом членів і за сумою виплат на додатково залучений капітал. Як свідчать результати досліджень науковців, на сьогодні спостерігається значно вища ефективність у вертикально інтегрованих структур у сфері агробізнесу порівняно з сільськогосподарськими виробничими кооперативами [140]. Проте існує й

протилежна думка, що базується на наявності значної кількості кредитів та ризикованості кредитної політики [141]. Тим не менше потрібно визнати, що використання зовнішніх джерел фінансування, в тому числі, банківських кредитів і позик, виступає потужною мотивацією розвитку і зростання сільськогосподарського виробництва. Це дозволяє залучати у виробництво значні фінансові ресурси із зовнішніх джерел, які більші за власні ресурси сільськогосподарських підприємств, тим самим прискорюючи процес оновлення технічних засобів і технології, підвищення продуктивності праці. Вважаємо, що ризики неплатоспроможності необхідно прораховувати заздалегідь. З іншого боку, держава могла б істотно знизити ці ризики, допомагаючи сільськогосподарським виробникам субсидуванням відсотків за отриманими банківськими кредитами. Так, на основі використання зовнішніх джерел розвиваються суб'єкти підприємницької діяльності у сфері агробізнесу провідних країн світу. Оскільки урядовцями нашої країни задекларовано, що Україна стане провідним виробником сільськогосподарської продукції і продовольства, то у зв'язку з цим держава повинна сприяти цьому через здешевлення кредитів та доведення реальних відсоткових ставок до рівня економічно розвинених країн. Більше того, мабуть, варто підтримати ідею І.В.Свиноуса щодо удосконалення законодавства про сільськогосподарську кооперацію, щоб вони могли залучати кошти на фінансовому ринку не тільки під відсотки, а й шляхом випуску облігацій та акцій, зберігаючи, контроль за стратегією розвитку кооперативного об'єднання [139].

Проведений аналіз виробничої, фінансової, інвестиційної та комерційної діяльності сільськогосподарських підприємств показав, що вони не здатні самотійно оздоровити власну економіку. Виникла необхідність у пошуку нових форм ведення аграрного виробництва.

Такою формою стало створення вертикально-інтегрованого формування холдингового типу, в якому під єдиним організаційно-господарським керівництвом об'єднані всі ланки продовольчого ланцюга.

Основні завдання інтегрованого формування: сприяння інтенсифікації виробництва сільськогосподарської продукції і дотримання прогресивної технології; оновлення матеріально-технічної бази та організація поставок добрив і гербіцидів сільським товаровиробникам; створення машинно-технологічної станції, яка надає послуги з проведення сільськогосподарських робіт і ремонту техніки; організація первинної та частково вторинної переробки сільськогосподарської продукції; створення професійної служби маркетингу, що забезпечує вигідний збут готової продукції та сільськогосподарської сировини; організація єдиного розрахункового і фінансового центру, який здійснює контроль за товарними і фінансовими потоками; розробка механізму узгодження інтересів усіх підрозділів корпорації, поліпшення управління всією системою; орієнтація учасників формування на досягнення спільної мети за допомогою виробничих програм і планів; зниження витрат і втрат всього технологічному ланцюжку, здійснення єдиної технічної, технологічної та цінової політики.

Отже, широкий розвиток вертикальної кооперації та агропромислової інтеграції в сільському господарстві в поєднанні з державною підтримкою дозволить консолідувати інвестиційний потенціал регіонів, об'єднаних територіальних громад на вирішенні стратегічних завдань галузі.

Вважаємо, що найперспективнішою формою співпраці в регіоні є регіональний інвестиційно-інноваційний комплекс, який використовує принципи кластерних технологій, який повинен виступати координатором інвестиційно-інноваційної діяльності агропромислових формувань з метою підвищення рівня інвестиційної привабливості галузевих підкомплексів регіону.

Роль кластерної політики в активізації інноваційних процесів у регіоні впливає із самої суті кластера. У зв'язку з цим видається доцільним визначити центральну ланку в системі економічних відносин – регіональний інвестиційно-інноваційний комплекс, який об'єднує сільськогосподарські підприємства, лізингові, страхові, науково-дослідні організації, аудиторські й

консалтингові фірми, банки, регіональний інноваційний центр та ін.

Тобто інвестиційно-інноваційний комплекс слід розглядати як інтегроване поєднання організацій різних організаційно-правових форм власності, що спеціалізуються на виробництві продукції певного товарного асортименту і входять в одну суміжну галузь, пов'язані між собою економічними відносинами у сфері виробництва і розподілу товарів і послуг на конкретному сегменті ринку з метою оптимізації використання та розподілу інвестиційних ресурсів (додаток Т1). Формування дозволить значно ефективніше використовувати фінансові ресурси, оптимізувати грошові потоки та активізувати інвестиційно-інноваційну діяльність суб'єктів господарювання у сфері агробізнесу.

Прийнятна участь у регіональному інвестиційно-інноваційному комплексі пайових інвестиційних кооперативів, які повинні стати важливим доповненням щодо регулювання інвестиційно-інноваційної діяльності на регіональному рівні.

Створення і включення пайових інвестиційних кооперативів в інвестиційно-інноваційний комплекс зумовлені низкою причин, таких як: нестача грошових коштів для придбання засобів виробництва; важкодоступністю ринків для продажу продукції; сезонність робіт і неможливість розширення виробництва без вкладення фінансових ресурсів; складність реалізації виробленої продукції самостійно, без посередників; труднощі в самостійному отриманні кредитів, оформленні відповідної документації, взаємодії з банком, відсутність або недостатність заставної бази; проблеми у веденні обліку; труднощі у взаємовідносинах з різними фіскальними органами; нестача кваліфікованих кадрів; відсутність необхідних знань, нормативно-правової бази та іншої інформації, необхідної для ефективної роботи економічного суб'єкта.

Принципи функціонування пайового інвестиційного кооперативу покликані забезпечити простоту, доступність і ефективність роботи інвестиційного комплексу. До основних принципів належать: добровільність

членства; обмеження участі в діяльності кооперативу осіб, які не є його членами; доступність інформації про діяльність кооперативу для всіх його членів; взаємодопомога і забезпечення вигод для членів кооперативу.

Управління пайовим інвестиційним кооперативом здійснюють загальні збори членів кооперативу і голова кооперативу. Загальні збори членів кооперативу делегує повноваження щодо визначення стратегічних напрямів діяльності комплексу раді з координації, питання поточної діяльності – голові кооперативу. До виключної компетенції загальних зборів членів кооперативу належать розгляд і прийняття рішень з таких питань: вибори голови кооперативу і припинення його повноважень; заслуховування звітів про їх діяльність; затвердження програм розвитку кооперативу відповідно до стратегії розвитку інвестиційного комплексу; реорганізація та ліквідація кооперативу; визначення умов і розміру винагороди голови кооперативу.

З метою забезпечення досягнення поставлених цілей діяльності пайового інвестиційного кооперативу члени кооперативу сплачують вступний внесок, пайовий внесок і членський внесок.

Вступний внесок сплачується одноразово і при припиненні членства в кооперативі повертається.

У разі припинення членства і виходу з інвестиційного кооперативу пайові внески сплачуються члену кооперативу.

Для ведення діяльності відповідно до кошторису витрат вилучаються членські внески, які не повертаються пайовику при виході з членів кооперативу.

В окремих випадках запроваджуються додаткові внески, які сплачуються в разі необхідності покриття збитків пайових інвестиційних кооперативів за підсумками фінансового року, розмір і терміни їх внесення встановлюються загальними зборами пайовиків пайових інвестиційних кооперативів.

Формування пайових інвестиційних кооперативів у рамках регіонального інвестиційно-інноваційного комплексу має низку переваг для

учасників таких інтегрованих структур (додаток Т2).

Оскільки комерційному банку економічно не вигідно здійснювати кредитування малих суб'єктів підприємницької діяльності у сфері агробізнесу та особистих селянських господарств унаслідок високої ризикованості проведення подібних кредитних операцій, це спонукає до підвищення відсоткових ставок та вартості застави. Звідси вищезазначені категорії сільськогосподарських товаровиробників повинні орієнтуватися на отримання позик у пайових інвестиційних кооперативах, мета діяльності яких полягає в отриманні прибутку, що забезпечить максимальний доступ до кредитних ресурсів потенційних позичальників, які можуть бути одночасно і членами охарактеризованого кооперативного об'єднання.

Загалом розвиток системи сільськогосподарської кооперації дозволить пришвидшити процес формування інвестиційно-інноваційних комплексів в аграрному секторі економіки регіону. Це відповідно стане підґрунтям для поліпшення умов життя на сільських територіях за рахунок розвитку нових об'єктів соціальної інфраструктури, зокрема: відкриття нових закладів охорони здоров'я та освіти (лікарень, дитячих садків, шкіл, технікумів і училищ, філій інститутів), забезпечення сільських жителів роботою, збільшення частки молоді, що живе в сільських населених пунктах і т.п. У кінцевому результаті все це позитивно відіб'ється на демографічній ситуації сільських територій та країни загалом.

Наведені заходи підтверджують незаперечні переваги від наявності в регіональному інвестиційно-інноваційному комплексі пайових інвестиційних кооперативів, що дасть змогу пайовикам відкрити для себе можливості розвитку і підвищення прибутковості власної роботи і діяльності всього регіонального інвестиційно-інноваційного комплексу. Формування регіонального інвестиційно-інноваційного комплексу сприятиме розвитку сільського господарства регіону, зумовлюючи і поліпшення умов життя сільського населення.

Стосовно різних галузей і сфер народного господарства за сутністю

інноваційної діяльності не спостерігається принципових розбіжностей, хоча характеру і напрямам інноваційного процесу вони можуть бути притаманні. Так, інноваційний процес в аграрному секторі має свою специфіку, зумовлену насамперед особливостями агропромислового виробництва і, зокрема, сільське господарство. Такими особливостями визнано: значна кількість видів сільськогосподарської продукції та продуктів її переробки, істотна різниця в технологіях їх вирощування і виробництва; значна залежність технологій виробництва в сільському господарстві від створених природних і погодних умов; велика різниця в періоді виробництва за окремими видами сільськогосподарської продукції і продуктів її переробки; високий ступінь територіальної роз'єднаності сільськогосподарського виробництва і суттєва диференціація окремих регіонів за умовами виробництва; різний соціальний рівень працівників аграрного сектору України, що вимагає значно більшої уваги до підготовки кадрів і підвищення їх кваліфікації, організації післядипломної освіти.

До найхарактерніших особливостей розвитку інноваційних процесів в аграрному секторі України належать: значна кількість форм і зв'язків сільськогосподарських товаровиробників з інноваційними формуваннями; відособленість більшості сільськогосподарських товаровиробників на всіх рівнях: від суб'єктів господарювання, які виробляють науково-технічну продукцію, до підприємств, що здійснюють її реалізацію; відсутність чіткого і науково обґрунтованого організаційно-економічного механізму передачі досягнень науки сільськогосподарським товаровиробникам і, як наслідок, істотне відставання галузі з освоєння інновацій у виробництві сільськогосподарської продукції.

Світовий досвід інвестування інноваційної діяльності доводить наявність успішних механізмів її реалізації. Зокрема, як показали дослідження, важливе використання механізму державно-приватного партнерства при здійсненні інноваційно-інвестиційної діяльності в аграрному секторі економіки, що враховує три основних методологічних підходів:

інвестиції в інноваційні компанії (інноваційна інфраструктура); інвестиції у венчурні фонди; інвестування, що пов'язане з реалізацією інноваційних проєктів.

Важливу роль у процесі створення інноваційної інфраструктури в АПК повинні відігравати регіональні центри трансферу агротехнологій. Як базові стратегічні цілі, що реалізуються центрами трансферу агротехнологій можна розглядати такі: сприяння технологічному зростанню сільського господарства за рахунок підвищення продуктивності праці, виявлення потреби в нових агротехнологіях, підтримка процесів передачі та локалізації нових агротехнологій; створення передумов комерціалізації нових агротехнологій для формування необхідного набору інструментів підтримки наукових досліджень і можливості їх подальшого трансферу; сприяння регіональному економічному зростанню, що може бути досягнуто, з одного боку, за рахунок створення ефективних бізнес-моделей в аграрному секторі, з іншого – за рахунок отримання економічного прибутку від діяльності (додаток У).

Основною функцією регіональних центрів має стати просування вітчизняних інноваційних агротехнологій в безпосереднє виробництво. Причому таку діяльність доцільно вести в рамках процесу «примусу до інновацій», що особливо актуально з погляду необхідності підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору економіки в умовах членства України в СОТ.

Вважаємо, що діяльність регіональних центрів повинна бути заснована на низці принципів: виявлення і фокусування найбільш потенційно привабливих (за низкою критеріїв) технологічних сегментів. До таких належать: птахівництво, свинарство, молочне тваринництво. Розвиток вказаних сегментів доцільно здійснювати відповідно до Стратегії соціально-економічного розвитку; оптимізація портфеля інструментів для трансферу агротехнологій; ідентифікація ключових інструментів у рамках обраних технологічних сегментів; поетапний розвиток обраних технологічних

сегментів; ефективна організація регіонального центру трансферу агротехнологій, яка сприятиме досягненню визначених результатів у процесі реалізації стратегічних цілей і обраних напрямів розвитку.

У зв'язку з цим створення регіонального венчурного фонду в аграрному секторі може стати, на наш погляд, каталізатором інноваційної активності всієї інноваційно-інвестиційної системи (рис. 3.3).

Рис. 3.3. Моделі регіонального венчурного фонду в аграрному секторі економіки

Джерело: власна розробка автора

Капітал, акумульований у фонді, повинен бути сформований,

передусім, за рахунок регіональних бюджетів, фінансових ресурсів висококонцентрованих, вертикально інтегрованих сільськогосподарських підприємств, у тому числі холдингового типу та інших зацікавлених інвесторів

Венчурний фонд доцільно створити у вигляді закритого пайового інвестиційного фонду. Вважаємо, що в аграрному секторі Вінницької області доцільно запровадити розроблену модель такого формування, яка повинна ґрунтуватися на таких положеннях: цільовий характер інвестування (інвестування фінансування тільки в інноваційні компанії); залежність обсягів інвестування від стадії розвитку інноваційної компанії (не менше 80% коштів має бути інвестовано в інноваційні компанії на початковій стадії); диверсифікований принцип інвестування (об'єктами інвестування повинні бути не менше 8 інноваційних компаній за 5 років); обмеження напрямів інвестування (інвестиційний заборона на традиційні галузі економіки та невідповідні рамкам нормативно-правового поля); обмеження сумарної винагороди учасників венчурного фонду (керуюча компанія, спеціалізований депозитарій, реєстратор власників інвестиційних паїв, аудитор, оцінювач у сукупності можуть претендувати на винагороду, що не перевищує 2,5% вартості активів фонду).

Найважливішою особливістю сучасного періоду розвитку агропромислового комплексу виокремилася необхідність максимального прискорення науково-технічного прогресу як процесу поступового технічного, технологічного й соціально-економічного оновлення та вдосконалення агропромислового виробництва з метою значного підвищення його ефективності.

Як показує світова практика, вирішальною умовою прискорення науково-технічного прогресу виступає розвиток інноваційної діяльності в аграрному секторі України як сукупності послідовно здійснюваних заходів щодо організації досліджень і створення інновацій з подальшим освоєнням їх безпосередньо у виробництві з метою створення нової або поліпшеної

продукції, нової або вдосконаленої технології виробництва. Інноваційний процес, як правило, не тільки заохочується, а й регулюється державою через формування та реалізацію інноваційної політики, яка виступає частиною державної аграрної політики, оскільки серед сучасних пріоритетів поряд з економічними, інвестиційними, інституційними важливе значення приділяється інноваційним пріоритетам.

Із метою раціоналізації діяльності, підвищення конкурентоспроможності на ринку кооперативні об'єднання повинні будувати свою діяльність на основі довгострокових програм, координуючи діяльність із контрагентами для досягнення загальних цілей.

Проникнення їх у різні галузі сільськогосподарського виробництва дозволить кооперативам розвивати довгострокову і більш ґрунтовну політику інвестицій, доходів і цін. На прикладі інвестиційної кооперації визначено: вливаючи кошти в господарства окремих кооперативів та в господарські операції кооперативів, кооперація сприяє піднесенню сільськогосподарського виробництва, а також збільшує тим самим і свою фінансову міць.

Розвиток внутрішньої інтеграції через створення вертикально інтегрованих структур передбачає: досягнення ритмічної, збалансованої, стійкої роботи всього виробничо-переробного комплексу; раціональне розміщення сировинних зон; контроль і раціоналізацію вантажопотоків і товарних потоків; зменшення втрат продукції, поліпшення її якості; виключення дублювання операцій в рамках підкомплексу, скорочення числа посередників; оптимізацію податкових платежів, особливо за внутрішньоструктурними оборотами; підвищення технічного і технологічного рівня виробництва й агросервісного обслуговування за рахунок підвищення інвестиційної активності та інвестиційної привабливості, формування більш стійкої економічної системи; захист від конкуренції на ринку за рахунок ефекту масштабу, ефекту системності, тобто робота підрозділів холдингу за єдиними погодженими правилами, і отримання синергетичного ефекту, зумовленого об'єднанням зусиль

інтегрованих систем.

Саме інтегроване формування може вирішити глобальні проблеми: повніше використовувати потенціал регіону; підвищити ефективність та конкурентоспроможність продукції аграрного сектору; збільшити податкові надходження до бюджетів усіх рівнів; вирішити такі соціальні проблеми, як забезпечення зайнятості працездатного населення і підвищення життєвого рівня сільських громадян.

3.3. Обґрунтування стратегічних напрямів формування інвестиційного потенціалу аграрного виробництва

Необхідною умовою ефективного та сталого розвитку галузей народного господарства слугує наявність достатніх інвестицій, тоді як рівень інвестиційної привабливості виступає одним із найважливіших показників загальноекономічної ситуації і перспектив розвитку економіки країни та регіонів зокрема.

Аграрний сектор – економічно та соціально значуща галузь економіки для регіонів України, проте вона залишається малопривабливою для більшості інвесторів. Сучасне інвестування в сільське господарство і зростання його інвестиційної привабливості стримуються гострим дефіцитом фінансових ресурсів, слаборозвиненою матеріально-технічною базою, низьким платоспроможним попитом населення [142]. Зростання інвестицій слід вказати є одним з основних факторів забезпечення економічного розвитку аграрного сектору і регіонів загалом, підвищення якості життя населення сільських населених пунктів, модернізації регіональної технічної та технологічної бази, необоротних активів сільськогосподарських підприємств.

З метою підвищення ефективності науково-технічного потенціалу аграрного сектору України, необхідним є збереження, подальший розвиток і зміцнення його науково-технічного потенціалу, підвищення ефективності діяльності; надання на конкурсній основі державної підтримки найбільш перспективним науковим дослідженням, що мають істотне значення для

розвитку сільського господарства; формування ринкових відносин у науково-технічній сфері при розробці та реалізації досягнень науки і техніки.

Створення сприятливого інвестиційного клімату в аграрній сфері та активізація інвестиційної діяльності всіх суб'єктів господарювання залишається однією з найбільш актуальних проблем сільського господарства. Інвестиції формують виробничий потенціал на новій науково-технічній базі та визначають конкурентні позиції регіонів. У міжрегіональній боротьбі за інвестиції головну роль відіграє створення сприятливого інвестиційного клімату [143]. У нинішній економічній ситуації проблеми в аграрному секторі не можуть бути вирішені виробниками самостійно, оскільки вони обмежені в можливостях підвищення цін на реалізовану продукцію низькими доходами населення, особливо в депресивних регіонах, і монопольним становищем переробних підприємств на ринках.

Стратегія сталого розвитку аграрного сектору на регіональному рівні повинна базуватися на точкових інвестиціях у конкурентоспроможні проєкти, здатні забезпечити мультиплікативний ефект виробництва. Державна політика повинна бути спрямована саме на стимулювання точок зростання на різних рівнях виробничого процесу.

Бюджетне фінансування підвищує прибутковість сільськогосподарського виробництва за рахунок компенсації частини витрат, однак на розвиток виробництва це істотного впливу не виявляє [144]. За відсутності регулювання процесу ціноутворення саме цей захід надає значну підтримку виробникам сільськогосподарської продукції та продовольства.

У сучасних умовах інвестиційні процеси в аграрному секторі пов'язані з такими складнощами, як: нестабільність економічних процесів; відсутність необхідних правових і економічних гарантій іноземних інвестицій; вищу ефективність вкладення капіталу у фінансовий сектор вітчизняної економіки; недосконалість податкової системи; переважна підтримка і стимулювання експорту готової продукції з країн до України; недостатнє поширення прогресивних форм господарювання та відсутність цілісної системи управління

аграрним сектором України.

Вирішальна роль у підвищенні інвестиційної привабливості в аграрному секторі повинна належати структурним перетворенням й удосконаленню економічних відносин, які передбачають: приведення організаційно-правових форм сільськогосподарських підприємств у відповідність з нормами чинного законодавства України; сприяння формуванню конкурентоспроможних сільськогосподарських товаровиробників і створення умов для концентрації необхідних засобів виробництва у найбільш ефективних їх власників; підтримка розвитку горизонтальної та вертикальної інтеграції під час виробництва сільськогосподарської продукції при дотриманні антимонопольного законодавства; комплексне вирішення проблем розвитку сектору домашніх господарств через виділення для них необхідної площі сільськогосподарських угідь, сприяти в отриманні на умовах лізингу малогабаритної техніки та племінної худоби, надавати допомогу в переробці і реалізації продукції; підвищення інвестиційної привабливості аграрного комплексу значною мірою визначається впровадженням науково-технічних досягнень в аспекті оснащення новою технікою, впровадження ресурсозберігаючих технологій у галузях сільського господарства.

На сьогодні в аграрному секторі складається специфічний тип розширеного відтворення, що характеризується переважанням традиційних технологій, нестійкістю основних фінансових і виробничих параметрів, низьким рівнем кредитоспроможності сільськогосподарських підприємств. У ситуації, що склалася, безпосередні виробники не в змозі самостійно змінити положення в інвестиційній сфері, оскільки основні резерви фінансового оздоровлення сільськогосподарського виробництва знаходяться поза межами компетенції та економічної відповідальності суб'єктів господарювання у сфері агробізнесу.

Доведено, що в умовах трансформаційних змін в економіці країни будуть створені передумови для розвитку інвестиційного потенціалу аграрного виробництва, що забезпечить надходження коштів від вітчизняних

та іноземних інвесторів. Розраховані обсяги інвестицій в сільське господарство України забезпечать модернізацію матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств, що буде сприяти нарощенню обсягів виробництва агропродовольства та забезпечить сталість розвитку сільських територій областей України (рис.3.4).

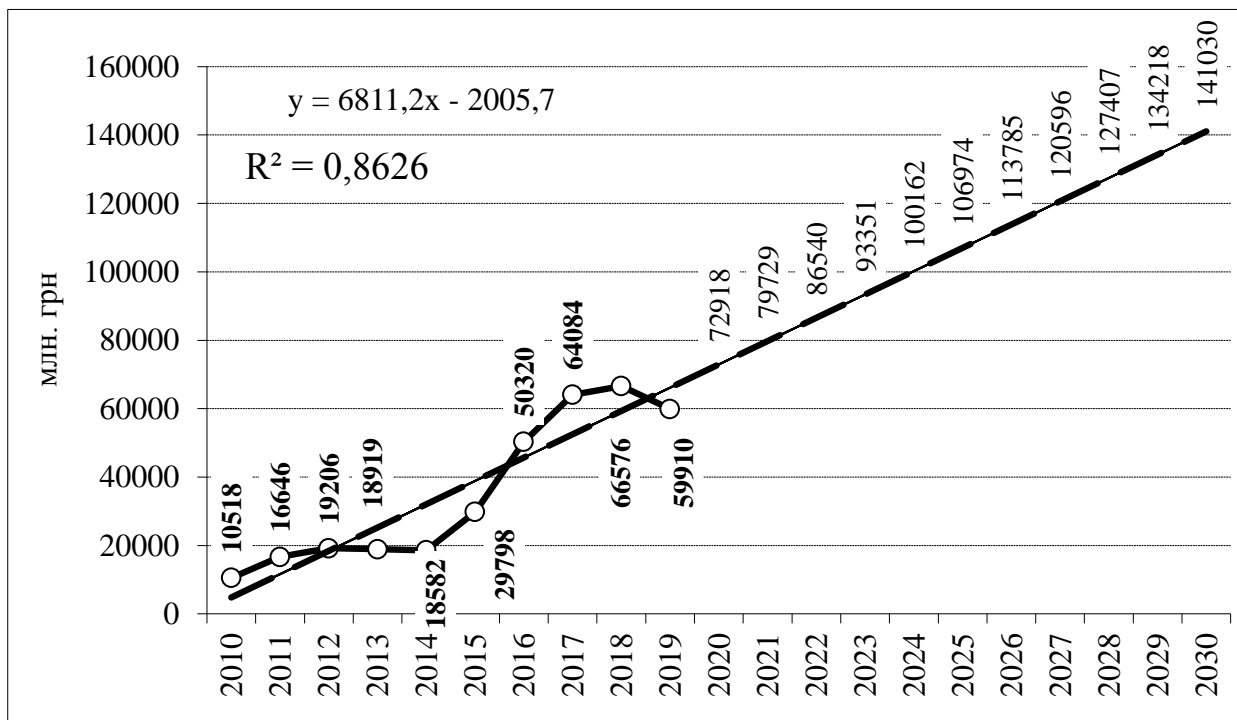

Рис. 3.4. Прогноз капітальних інвестицій у сільське господарство України у 2010-2030 рр., млн. грн.

Джерело: власні розрахунки автора

Встановлено, що при збереженні таких тенденцій, обсяг капітальних інвестицій у сільське господарство до 2030 року може збільшитися у понад 2 рази в порівняно з 2019 роком і буде становити 141030 млн. грн.

Наявні проблеми в аграрному секторі взаємопов'язані, що вимагає їх комплексного розгляду. Вирішення таких проблем можливе лише з використанням фінансових і матеріальних ресурсів держави та регіонів. Незважаючи на всю гостроту присутніх проблем, головний елемент цієї стратегії – залучення інвестицій для відновлення виробничого потенціалу сільськогосподарських товаровиробників [145].

Звідси постає необхідність провести оцінку і рейтингування областей за інвестиційною привабливістю та ефективністю використання інвестиційного потенціалу аграрного сектору. З цією метою застосовано наступний алгоритм: визначення системи показників для оцінки інвестиційної привабливості регіонів; розрахунок визначених показників за досліджуваний період часу; нормування середніх показників; розрахунок інтегральних індексів за кожним визначеним напрямом; побудова рейтингу регіонів за показниками кожного напрямку інвестиційної привабливості регіону; аналіз результатів (оцінка фактичного стану інвестиційного забезпечення, ефективності та інвестиційної привабливості регіонів); розроблення управлінських рішень, стратегії розвитку регіонів.

Для оцінки інвестиційної привабливості регіонів України застосовано інтегральні регіональні індекси. Включені у дослідження показники відповідають основним принципам побудови системи показників, викладених у методиці Державної служби статистики [146], а саме: відповідають принципам системного підходу; забезпечують комплексний підхід регіональної оцінки, тобто охоплення основних чинників регіонального розвитку; доступність показників у регіональному розрізі; однозначність трактування показників стимуляторів та дестимуляторів розвитку; прозорість, зручність, лаконічність; достовірність джерел формування показників.

Для формування системи показників у регіонах використовувалися лише достовірні джерела – Державна служба статистики України та Регіональне управління статистики областей України. Для зіставності регіонів застосовувалися відносні показники. Усі натуральні показники та валова продукція у постійних цінах 2016 року розраховувалися як середньозважені за п'ять років – з 2015 р. по 2019 р. Фінансові показники, зважаючи на значні інфляційні процеси, визначалися як середньозважені за три роки – 2017-2019 рр.

Вибірка формується із системи показників і поділяється на дві групи:

показники інвестиційної привабливості; показники ефективності підприємств.

До першої групи входять такі показники: валова продукція сільського господарства (у постійних цінах 2016 року) з розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь у середньому за 2015-2019 рр., тис. грн.; середньорічний темп приросту валової продукції за досліджуваний період; валова додана вартість галузі сільське господарство, лісове господарство, рибне господарство на 1 га сільськогосподарських угідь у середньому за 2015-2019 рр., тис. грн.; продуктивність праці (валова продукція сільського господарства на одного зайнятого) в середньому за 2015-2019 рр., тис. грн.; середньорічний темп приросту продуктивності праці; капітальні інвестиції галузі сільське господарство на 1 га сільськогосподарських угідь у середньому за 2015-2019 рр., грн.; середньорічний темп приросту капітальних інвестицій; дохід від сільськогосподарської діяльності на 1 га сільськогосподарських угідь у середньому за 2015-2019 рр., тис. грн.; виробничі витрати на 1 га сільськогосподарських угідь у середньому за 2015-2019 рр., тис. грн.

Для характеристики ефективності підприємств застосовано такі показники діяльності: прибуток від сільськогосподарської діяльності 1 га сільськогосподарських угідь, тис. грн.; окупність витрат (дохід/витрати); оборотність активів (виручка/середня вартість активів); поточна ліквідність.

Із метою оцінки інвестиційної привабливості регіонів використана методика, викладена в Постанові Кабінету Міністрів України від 21 жовтня 2015 р. № 856 «Про затвердження Порядку та Методики проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації державної регіональної політики» [147].

Для зіставності та порівняння потрібне попереднє нормування відібраних показників. Головним завданням нормалізації стає приведення показників до однієї основи (безвимірних величин) за умови збереження співвідношення між ними. Для нормалізації показників застосовується

формула [148]:

$$R_j = \sum_{i=1}^n \frac{x_{\max i} - x_{ij}}{x_{\max i} - x_{\min i}} + \sum_{i=1}^n \frac{x_{ij} - x_{\min i}}{x_{\max i} - x_{\min i}}, \quad (3.1)$$

де R_j – сума оцінок інвестиційної привабливості конкретного регіону за кожним із показників, що характеризують окремий аспект;

x_{ij} – значення i -го показника j -го регіону;

$x_{\max i}$ – максимальне значення i -го показника;

$x_{\min i}$ – мінімальне значення i -го показника.

Перша частина формули використовується для оцінки показників стимуляторів, друга частина – для оцінки показників дестимуляторів. Усі вибрані нами показники є показниками стимуляторів. Чим менше значення коефіцієнта (чим ближче до центру кола), а отже, ближче до максимального значення, тим вищий рівень інвестиційної привабливості регіону.

Як свідчать результати проведених досліджень, найнижче значення розрахованого показника спостерігається у Вінницькій і Київській областях (рис. 3.5).

Рис. 3.5. Оцінка інвестиційної привабливості аграрного сектору областей України

Джерело: власні розрахунки автора

Саме ці регіони характеризуються комплексним розвитком сільського господарства. Панівні позиції в структурі виробництва сільськогосподарської продукції посідають суб'єкти господарювання в сфері агробізнесу.

Найнижчий рівень інвестиційної привабливості аграрного сектору спостерігається в Донецькій та Запорізькій областях, які упродовж тривалого часу є центрами промисловості України.

На основі виконаних розрахунків здійснено рейтингування областей України за значенням інтегрального показника інвестиційної привабливості аграрного сектору регіонів (додаток Ф1).

У рейтингу за інвестиційною привабливістю регіони України розташувалися таким чином: перші вісім областей: Київська, Вінницька, Тернопільська, Хмельницька, Черкаська, Житомирська, Чернігівська та Львівська; найнижчий рейтинг одержали області: Запорізька, Донецька, Одеська, Закарпатська, Херсонська, Миколаївська.

Варто зауважити, що лідери в рейтингу за вищезазначеним показником характеризуються високорозвинутим корпоративним сектором аграрної економіки, суб'єкти якого демонструють високу ефективність використання інвестиційного потенціалу. Свідченням цього слугує значення проведених розрахунків інтегрального показника ефективності використання інвестиційного потенціалу сільськогосподарських підприємств (рис. 3.6). Так, найвищий рівень значення показника ефективності використання інвестиційного потенціалу спостерігається в Київській, Кіровоградській та Вінницькій областях.

Найнижче значення інтегрального показника ефективності використання інвестиційного потенціалу відзначено в Чернівецькій та Івано-Франківській областях, де у структурі виробництва сільськогосподарської продукції переважають особисті селянські господарства, що використовують у своїй діяльності типові технології. Більшою мірою вони орієнтуються на задоволення власних потреб членів сільських домогосподарств.

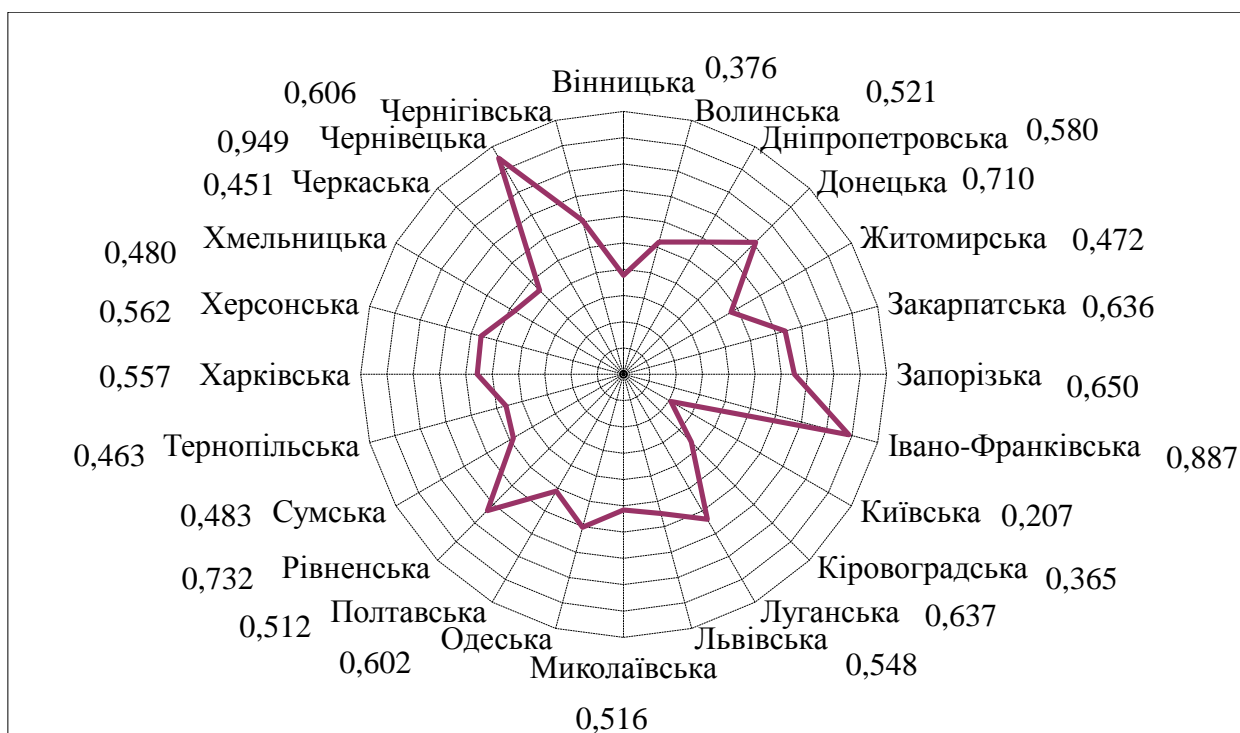

Рис. 3.6. Оцінка ефективності використання інвестиційного потенціалу аграрного сектору областей України

Джерело: власні розрахунки автора

На основі проведених розрахунків інтегрального показника використання інвестиційного потенціалу аграрного сектору виконано рейтингування областей України (додаток Ф2). За результатами проведених досліджень лідерами за ефективністю використання інвестиційного потенціалу аграрного сектору визнано: Тернопільська, Черкаська, Вінницька, Кіровоградська та Київська області. Оцінка показників даних Державної служби статистики України засвідчує, що у вищезазначених регіонах у структурі виробництва сільськогосподарської продукції домінують сільськогосподарські підприємства, які представлені головним чином висококонцентрованими, вертикально інтегрованими суб'єктами господарювання у сфері агробізнесу.

Через узагальнення показників інвестиційної привабливості та ефективності використання інвестиційного потенціалу аграрного сектору було побудовано матрицю позиціонування областей України (рис. 3.7).

БЛОК1		БЛОК2	
Вінницька	0,2955	Вінницька	0,3765
Волинська	0,5748	Волинська	0,5209
Дніпропетровська	0,5900	Дніпропетровська	0,5804
Донецька	0,7070	Донецька	0,7104
Житомирська	0,3723	Житомирська	0,4720
Закарпатська	0,6782	Закарпатська	0,6362
Запорізька	0,7353	Запорізька	0,6500
Івано-Франківська	0,5638	Івано-Франківська	0,8866
Київська	0,2160	Київська	0,2072
Кіровоградська	0,5275	Кіровоградська	0,3648
Луганська	0,5742	Луганська	0,6370
Львівська	0,4309	Львівська	0,5482
Миколаївська	0,6507	Миколаївська	0,5161
Одеська	0,6860	Одеська	0,6018
Полтавська	0,4868	Полтавська	0,5120
Рівненська	0,5170	Рівненська	0,7324
Сумська	0,4345	Сумська	0,4833
Тернопільська	0,3133	Тернопільська	0,4629
Харківська	0,6039	Харківська	0,5572
Херсонська	0,6574	Херсонська	0,5615
Хмельницька	0,3605	Хмельницька	0,4795
Черкаська	0,3692	Черкаська	0,4511
Чернівецька	0,5988	Чернівецька	0,9491
Чернігівська	0,4307	Чернігівська	0,6063

	високий рівень
	середній рівень
	низький рівень

Рис. 3.7. Матриця позиціонування областей України за оцінкою інвестиційної привабливості та ефективністю використання інвестиційного потенціалу аграрного сектору областей України

Джерело: власні розрахунки автора

За розподілом до групи з високим рівнем інвестиційної привабливості віднесено: Чернігівська, Черкаська, Хмельницька, Тернопільська, Львівська, Київська, Житомирська та Вінницька області. Аграрний сектор вищезазначених регіонів України характеризується високотехнологічним виробництвом основних видів сільськогосподарської продукції та її переробкою, що забезпечує створення доданої вартості.

До областей із середнім рівнем виокремлено: Полтавська, Рівненська,

Сумська, Кіровоградська, Луганська, Івано-Франківська, Волинська та Дніпропетровська області. Особливість сільського господарства цих регіонів України полягає в переважанні малих суб'єктів господарювання у сфері агробізнесу, головним чином фермерських господарств. Вони характеризуються незначними площами землекористування, вузькою спеціалізацією з орієнтуванням на вирощування зернових культур та соняшнику.

До областей з низьким рівнем інвестиційної привабливості належать: Чернівецька, Донецька, Запорізька, Закарпатська, Одеська, Миколаївська, Херсонська, Харківська. Аграрний сектор зазначених тут регіонів України характеризується домінуванням особистих селянських господарств, практичною відсутністю тваринництва.

Областями з найвищим значенням використання інвестиційного потенціалу аграрного сектору виявилися такі: Кіровоградська, Вінницька, Житомирська, Хмельницька, Черкаська, Сумська, Тернопільська і Київська області. Значення натуральних і вартісних показників ефективності свідчать про впровадження інноваційних технологій виробництва сільськогосподарської продукції у сільськогосподарських підприємствах.

До областей із середнім значенням віднесено: Волинська Дніпропетровська Львівська Миколаївська Одеська Полтавська Харківська Херсонська. Показник урожайності сільськогосподарських культур, які вирощують у зазначених регіонах суттєво залежить від впливу природно-кліматичного фактора і частково від технологій.

Найнижчий рівень інтегрального показника ефективності використання інвестиційного потенціалу аграрного сектору спостерігається: Донецька, Луганська, Рівненська, Чернівецька, Чернігівська, Закарпатська, Запорізька Івано-Франківська області. На нашу думку, низьке значення показника в Донецькій і Луганській областях спричинило насамперед, проведення на цих територіях АТО, що унеможливило здійснення ефективної діяльності у сфері агробізнесу. Варто зауважити, що у згаданих регіонах традиційно через певні

об'єктивні обставини сільське господарство не було провідною галуззю народногосподарського комплексу.

Між оцінками інвестиційної привабливості та ефективності використання інвестиційного потенціалу підприємств за коефіцієнтом множинної кореляції виявлено помірний зв'язок.

Як показано у групі з високими значеннями інвестиційної привабливості та ефективності використання інвестиційного потенціалу знаходяться (перша чверть координатної площини): Київська, Вінницька, Тернопільська, Житомирська, Черкаська, Хмельницька, Сумська, Полтавська та Львівська області (рис. 3.8).

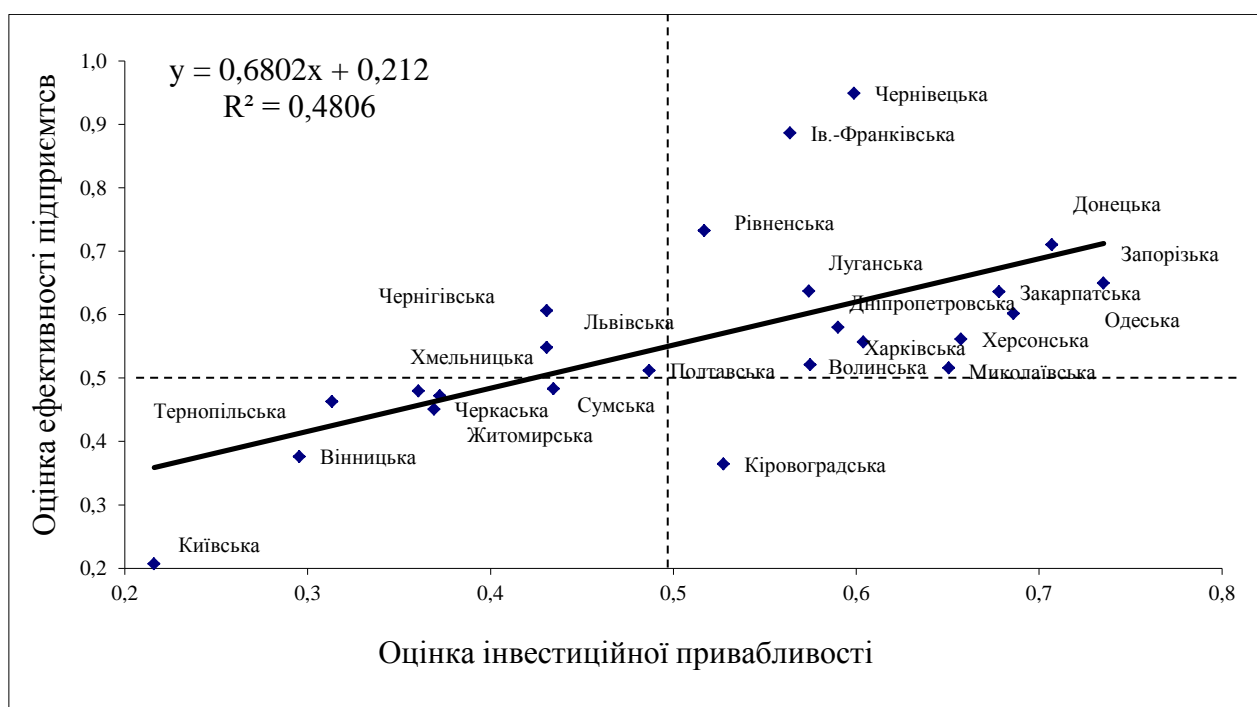

Рис. 3.8. Діаграма розсіювання областей за оцінкою інвестиційної привабливості та ефективності використання інвестиційного потенціалу аграрного сектору областей України

Джерело: власні розрахунки автора

До областей з високим рівнем інвестиційної привабливості та низькою ефективністю використання інвестиційного потенціалу (друга група) належить Чернігівська область. На нашу думку, подібна ситуація викликана насамперед суб'єктивними першопричинами.

Третю групу областей (низькі рівні інвестиційної привабливості та ефективності використання інвестиційного потенціалу аграрного сектору) становлять: Дніпропетровська, Одеська, Закарпатська, Запорізька, Донецька, Луганська, Донецька, Рівненська та Івано-Франківська області. На нашу думку, для вказаних регіонів необхідна координація зусиль менеджменту сільськогосподарських підприємств, місцевих органів самоврядування та приватних інвесторів з метою оздоровлення інвестиційного клімату областей.

До четвертої групи областей України (низький рівень інвестиційної привабливості та високе значення показників ефективності інвестиційного потенціалу аграрного сектору) належать: Харківська, Херсонська, Кіровоградська, Волинська та Миколаївська області.

З метою підвищення інвестиційної привабливості, а також ефективності використання інвестиційного потенціалу аграрного сектору областей України залежно від значень необхідне проведення виваженої інвестиційної стратегії регіону.

Передумови розробки інвестиційної стратегії аграрного сектору України визначаються низкою умов. Однією з таких виступає інтенсивність зміни факторів зовнішнього інвестиційного середовища. Висока динаміка основних макроекономічних показників, пов'язаних з інвестиційною активністю суб'єктів господарювання в сфері агробізнесу, темпи технологічного прогресу, коливання кон'юнктури інвестиційного ринку, мінливість державної інвестиційної політики і форм регулювання інвестиційної діяльності не дозволяють ефективно управляти інвестиціями підприємства на основі лише раніше накопиченого досвіду і традиційних методів інвестиційного менеджменту.

Нинішні умови господарювання характеризуються недосконалістю і мінливістю законодавчої бази, інфляційними процесами, тому вимагають гнучкого підходу до формування інвестиційної стратегії. Важливою умовою визначення періоду формування інвестиційної стратегії слід вказати тривалість періоду, прийнятого для формування загальної стратегії [149].

Оскільки серед вчених відсутня однозначна думка щодо етапів розробки інвестиційної стратегії, їх змісту і кількості, через це необхідно сформуванати власний алгоритм процесу формування інвестиційної стратегії аграрного сектору областей України.

У процесі вибору інвестиційної стратегії запропоновано послідовність етапів, що дозволяє формалізувати процес вибору та визначитися стосовно ефективної стратегії підприємства. Таким чином вважаємо за доцільне виділяти такі етапи: окреслення стратегічних цілей інвестиційної діяльності: забезпечення приросту капіталу або підвищення рівня прибутковості інвестицій; зміна пропорцій у структурі реального і фінансового інвестування через удосконалення галузевої і регіональної спрямованості інвестиційних програм; удосконалення технологічної і відтворювальної структури капітальних інвестицій; розробка стратегії формування інвестиційних ресурсів; конкретизація інвестиційної стратегії за періодами її впровадження; оцінка розробленої інвестиційної стратегії за напрямками: узгодженість цілей, напрямів та етапів інвестиційної стратегії до загальної стратегії розвитку регіону; внутрішня збалансованість інвестиційної стратегії, тобто узгодженість між собою окремих стратегічних цілей і напрямів інвестиційної діяльності, а також послідовність їх виконання; узгодженість інвестиційної стратегії із зовнішнім середовищем, тобто відповідність інвестиційної стратегії змін інвестиційного клімату і ринку; можливості впровадження інвестиційної стратегії з урахуванням наявного ресурсного потенціалу; прийнятність рівня ризику через аналіз інвестиційних ризиків і можливі наслідки для суб'єктів господарювання та шляхи їх компенсації; результативність інвестиційної стратегії на основі визначення економічної ефективності реалізації інвестицій.

При формуванні стратегічних цілей інвестиційної діяльності в аграрному секторі областей України необхідно виходити передусім із системи цілей загальної стратегії економічного розвитку регіону. Такі цілі можуть бути сформовані у вигляді забезпечення приросту капіталу, приросту

прибутковості вкладень і суми доходу від інвестиційної діяльності, зміни пропорцій у формах реального та фінансового інвестування тощо. При цьому формування стратегічних цілей інвестиційної діяльності має узгоджуватися зі стадіями життєвого циклу і цілями господарської діяльності суб'єктів діяльності у сфері агробізнесу.

Вважаємо, що розробку найефективніших шляхів реалізації стратегічних цілей інвестиційної діяльності в аграрному секторі необхідно здійснювати за двома напрямками. Один із них охоплює розробку стратегічних напрямів інвестиційної діяльності, інший – розробку стратегії формування інвестиційних ресурсів. Незважаючи на те, що тенденція обмеженості інвестиційних ресурсів у сучасних сільськогосподарських підприємствах лише загострюється, товаровиробники можуть розраховувати тільки на обмежене коло агросервісних продуктів, стартуючи з найнеобхідніших і доступних за низької платоспроможності, але таких, що можуть забезпечити відчутний ефект. Як правило, кожне господарство представляє реально можливий алгоритм послідовності пріоритетів у своїй інвестиційній політиці. В сучасних умовах реальним напрямом розвитку матеріально-технічної бази суб'єктів господарювання в сфері агробізнесу стає впровадження процесу поелементного інноваційного оновлення існуючих технологій [150].

Запропонована концепція формування інвестиційної привабливості аграрного сектору областей (додаток X) включає в себе: діагностику функціонування регіонального сільського господарства; виявлення чинників, що сприяють або перешкоджають активізації інвестиційної діяльності в сільському господарстві; зниження інвестиційних ризиків шляхом утворення регіональних кластерів, удосконалення страхового захисту сільськогосподарських товаровиробників, відновлення ефективного бюджетного фінансування сільськогосподарських підприємств.

Оцінюючи інвестиційні стратегії розвитку аграрного сектору областей залежно від значень показників інвестиційної привабливості та ефективності

використання інвестиційного потенціалу аграрного сектору вважаємо за доцільне доповнити такі наступними напрямками інвестиційної діяльності. Насамперед це вкладення капітальних інвестицій в обладнання та устаткування для контролю за забрудненням навколишнього середовища, а також приладдя для запобігання забрудненню (в основному очисне обладнання).

Варто зауважити, що на сьогодні знаходиться сільське господарство серед головних забруднювачів навколишнього середовища, особливо тваринництво. Проте більшість сільськогосподарських підприємств при реалізації інвестиційних проєктів не приділяють належної уваги цій проблемі. Також за даними Державної служби статистики України сільськогосподарські підприємства здійснюють незначні капітальні інвестиції у природоохоронну діяльність (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Динаміка інвестицій в обладнання та устаткування для контролю за забрудненням навколишнього середовища та приладдя для запобігання забрудненню (в основному очисне обладнання) у 2015-2019 рр., млн. грн.

Показник	Рік					2019 р. в % до	
	2015	2016	2017	2018	2019	2015 р.	2018 р.
Всього	5,7	38,4	41,2	5,5	5,6	98,2	101,8
із них: захист навколишнього повітря та клімату	1,5	0,9	1,9	0,1	0,1	6,7	100
збір та ліквідація стічних вод	4,1	36,8	39,2	1,7	1,8	43,9	105,9
збір та ліквідація відходів	0,1	0,5	0,1	3,7	3,7	37	100
інші природоохоронні види діяльності	-	0,2	-	-	-	-	-

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України

Як встановлено, капітальні інвестиції використовуються переважно на збір та ліквідацію відходів. Крім того, суттєво скоротили інвестиції, які

спрямовуються на збір та ліквідацію стічних вод.

У теперішніх умовах, за зростаючою вартістю природоохоронних заходів, розширення виробництв, що характерно для областей першої групи і тим самим збільшення навантаження на екосистему, держава вже не здатна самотужки вирішувати проблеми раціонального природокористування та екологічної безпеки, що виникають. Тому необхідно здійснювати формування нового типу взаємодії держави і бізнесу в цій галузі, заснованого на принципах партнерства і кооперації.

В аспекті розвитку принципів державно-приватного партнерства у сфері природокористування й охорони навколишнього середовища, від державних і місцевих органів самоврядування важливе значення має забезпечення природокористувачів інформацією про ресурсозберігаючі, екологічно чисті, найдоступніші технології, екологічні стандарти, стан навколишнього середовища; підтримку науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт у сфері охорони навколишнього середовища і забезпечення екологічної безпеки; а також підтримку діяльності організацій системи освіти і професійної освіти, що здійснюють екологічне просвітництво та навчання [151].

На шляху формування моделі «зеленого» інвестування зустрічаються численні перешкоди. По-перше, українська економіка характеризується значними макроекономічними перекосами та дисбалансами – недостатнім рівнем заощаджень, зростаючим дефіцитом рахунку поточних операцій, державними бюджетними обмеженнями, неспівставними з цілями «зеленого» інвестування, для якого потрібне залучення та ефективне акумулювання додаткових фінансових ресурсів. По-друге, упродовж тривалого періоду в Україні недооцінювалося значення технологічного прогресу, що призвело до утворення і збільшення технологічного відставання від провідних країн світу, що зумовило виникнення істотних загроз для економічної безпеки країни. По-третє, нехтування протягом багатьох років важливістю інновацій мало наслідком виникнення в Україні суттєвих структурних диспропорцій в

економіці. По-четверте, для сфери державного регулювання в Україні характерним є невисокий рівень координованості дій різних органів державного управління, що часто унеможлиблює послідовну практичну реалізацію визначених політичних орієнтирів. По-п'яте, значна інституційна слабкість фінансового сектору економіки України. По-шосте, недорозвинутість низки сегментів ринкового середовища, що не дозволяє реалізувати ефект від масштабу та забезпечити належний рівень ринкового контролю, а отже й забезпечити належний рівень прибутковості інвестицій. По-сьоме, Україна ще більшою мірою, ніж розвинуті країни, стикається з методичними проблемами організації «зеленого» інвестування [152].

Здійснити заходи зі стимулювання комерційних банків до збільшення обсягів та диверсифікації інструментів «зеленого» кредитування, у т.ч. через застосування НБУ відповідних важелів рефінансування та нормативів для комерційних банків. Здійснювати заходи, спрямовані на зниження кредитних ризиків за рахунок масштабування «зелених» проєктів і сек'юритизації кредитів на етапі проєктування.

Пряме бюджетне фінансування (субсидування) інвестиційних заходів, спрямованих на створення сучасної екологічно чистої інфраструктури, особливо в контексті новітніх технологій Четвертої промислової революції. Таке фінансування може здійснюватися в рамках державних інвестиційних програм та пріоритетних національних проєктів.

Посилення дії механізмів стимулювання «зелених» капіталовкладень через посилення тиску сплат за неефективне та екологічно шкідливе використання ресурсів ведення економічної діяльності. Йдеться насамперед про схеми ціноутворення на вуглецеві викиди, а також рентні платежі за експлуатацію природних ресурсів.

Головною причиною недостатнього рівня приватних «зелених» інвестицій залишається порівняно високий ризик, пов'язаний з ними. А серйозною перешкодою до формування попиту на «зелене» інвестування є відсутність надійної інформації про терміни окупності «зелених» інвестицій.

Стимуванням чинником є також недостатньо розвинуті місцеві ринки капіталу із незначним потенціалом розширення та диверсифікації, а також нестача сучасних фінансових інститутів, здатних до розробки та ринкового впровадження складних фінансових інструментів і мобілізації тим самим значних обсягів довгострокового «зеленого» фінансування.

Упровадження ефективних механізмів «зелених» інвестицій передбачає інтеграцію екологічних і соціальних елементів у процеси аналізу, оцінки та прийняття економічних і фінансових рішень. Цей процес поступово набирає обертів, до нього долучаються дедалі більша кількість компаній у різних секторах економіки, в т.ч. в Україні, де керівництво вітчизняних підприємств починає інтегрувати у процес прийняття рішень соціальні та екологічні чинники. Однак цей процес йде досить повільними темпами і потребує значної активізації.

Від природокористувачів таке партнерство включає: розвиток добровільної нефінансової звітності в галузі сталого розвитку, аудиторська перевірка третіми незалежними сторонами нефінансових звітів про сталий розвиток відповідно до міжнародних стандартів; публічність, відкритість і доступність інформації про стан навколишнього середовища, заходи щодо його охорони та прийняті рішення органів державної влади і місцевого самоврядування; публічність інформації декларацій і дозволів на вплив на навколишнє середовище тощо.

Необхідно розробити систему довгострокового кредитування і страхування інвестиційних ризиків. У рамках інвестиційно-промислової політики в галузі охорони навколишнього середовища регіону слід передбачити механізм компенсації інвестиційної складової відсоткових кредитних ставок за кредитами, спрямованими на реалізацію реальних проєктів державно-приватного партнерства, а також юридично закріпити податкові пільги з податку на прибуток для підприємств і організацій, що беруть участь у здійсненні реальних інвестицій державно-приватного партнерства.

Необхідною умовою при розрахунку ефективності інвестицій виступає оцінка не лише економічних, а й соціальних і екологічних наслідків здійснення інвестиційного проекту з охорони навколишнього середовища та екологічної безпеки.

При визначенні економічної ефективності заходів від інвестицій необхідно врахувати ефект у всіх формах прояву: збільшення прибутку господарств, скорочення витрат виробництва, поліпшення якості навколишнього середовища, зниження обсягу споживання природних ресурсів, підвищення рівня життя населення, зниження захворюваності, поліпшення умов праці і відпочинку працівників.

Оцінити економічну ефективність реалізації інвестиційних проектів можливо на основі річного чистого доходу і чистої поточної вартості грошових потоків проекту [153].

Таким чином, розвиток механізму державно-приватного партнерства у сфері природокористування створює необхідні інституційні передумови, економічні стимули, уводить різні етичні та моральні норми, які дозволяють гармонізувати інтереси суспільства, бізнесу і збереження навколишнього середовища.

Для другої групи областей (високий рівень інвестиційної привабливості, та низький – використання інвестиційного потенціалу) запропонована система заходів підвищення ефективності використання інвестицій у сільському господарстві, яка згрупована за змістовною ознакою і впорядкована у напрямку зниження пріоритетності (табл. 3.4).

Реальне здійснення вищевказаних заходів підвищення – ефективності інвестицій у сільському господарстві буде забезпечено через створення трьох взаємопов'язаних і взаємодоповнюючих організаційних структур розвитку малих суб'єктів підприємницької діяльності у сфері агробізнесу, головним чином сімейного типу і кооперативного руху.

Ними повинні стати інформаційно-маркетингові центри на районному рівні, фермерські розрахункові центри в сільських об'єднаних

територіальних громадах і сільські кредитні та споживчі кооперативи на міжгосподарському рівні.

Таблиця 3.4

Система заходів підвищення ефективності використання інвестицій у сільському господарстві

Заходи політики	Фінансово-економічні	Організаційно-правові	Інноваційно-технологічні	Інформаційно-технічні
Реформування аграрного сектору	Формування нового механізму фінансування	Захист економічних інтересів інвесторів	Підвищення урожайності культур	Забезпечення вільного доступу до інформації
Формування сприятливого інвестиційного клімату	Забезпечення доступу до кредитних ресурсів	Спрощення бухгалтерського обліку	Застосування сівозміни та якісного насіння	Підвищення знань учасників інвестиційної діяльності
Свобода вибору джерел фінансування інвестиції	Забезпечення доступу до кредитних ресурсів	Кооперування	Рациональне використання водних і земельних ресурсів	Використання інформаційних технологій
Державна підтримка ефективного інвестора	Покриття частини комерційної ставки банку ефективним фермерам	Формування ефективної системи управління	Впровадження нової техніки та прогресивної технології	Створення полігона нової техніки і прогресивних технологій
Подолання адміністративних бар'єрів залучення	Спрощення системи оподаткування	Страховання інвестиційного ризику	Зберігання і первинна переробка сільсько-господарської продукції	Обмін передовим досвідом

Джерело: власна розробка автора

Одним із пріоритетних напрямів підвищення ефективності інвестицій у сільському господарстві визнано посилення ролі місцевих органів влади в інвестиційних процесах у сільському господарстві. Як механізм залучення кредитних ресурсів для фінансування інвестиційних проєктів може виступати система державно-приватних гарантій. Зрушення у державній підтримці інвестиційного процесу для надання гарантій відповідають як інтересам держави, об'єднаним територіальним громадам, так і приватного

сектору [154].

Страховання інвестиційного процесу за підтримки держави надає додаткові гарантії інвесторам. Розвиток цих процесів передбачає досягнення економічної і грошово-фінансової стабілізації, залучення в страхування інвестицій значних фінансових структур, визначення пріоритетів у сфері страхування інвестицій, розробку методологічної бази для їх страхування.

Активізації інвестиційної діяльності має сприяти розвиток ринку цінних паперів як засобу мобілізації та перерозподілу фінансових ресурсів, здійснення великих проєктів. На сьогодні частка його у фінансуванні інвестицій незначна.

У переліку завдань розвитку інвестиційної діяльності виокремлюється проблема формування ефективних форм організації капіталу, які полягають у створенні сучасної інституційного середовища. Її основу повинні скласти інститути з потужним фінансовим, промисловим, інноваційним і організаційним потенціалом. До таких інститутів належать фінансово-промислові групи (ФПГ), які утворюються навколо одного або кількох технологічно пов'язаних висококонцентрованих сільськогосподарських підприємств, а також банківської структури з розвиненою філіальною мережею, що створюють ефект солідарної зацікавленості та відповідальності суб'єктів управління і виробництва за прийняття й реалізацію рішень. За приклад можна вказати діяльність корпорації «Авангард».

Очевидно, що в умовах гострої конкурентної боротьби на ринку інвестицій між регіонами і галузями досягне успіху, зумівши залучити їх достатню масу, що використав їх з найбільшим ефектом.

Для третьої групи регіонів, аграрний сектор яких характеризується низьким рівнем інвестиційної привабливості та ефективності використання інвестиційного потенціалу запропоновано такі напрями діяльності всіх зацікавлених інституцій у поліпшенні інвестиційного клімату, які передбачають: подальше зниження адміністративних бар'єрів, зняття інфраструктурних обмежень, спрощення будівельних процедур,

удосконалення митного адміністрування, розвиток міграційної політики, залучення висококваліфікованих іноземних фахівців, розробку нових інструментів податкового стимулювання.

Для сприяння поліпшення інвестиційного клімату на регіональному рівні пропонується створення Агентства стратегічних ініціатив із просування нових проєктів (АСД). До його обов'язків входить адміністративна, методологічна та інформаційна підтримка. При всьому різноманітті організаційних структур, відповідальних за поліпшення інвестиційного клімату на національному рівні, виділяється низка загальних принципів прийняття інституціональних рішень, що відповідають міжнародній практиці. Модельна програма з поліпшення інвестиційного клімату для регіону і стандарт регіональної політики для розвитку бізнес-середовища повинні передбачати єдині правила підтримки бізнесу в суб'єктах.

У зв'язку зі зміною інвестиційного середовища в суб'єктах виникає необхідність створення Ради щодо поліпшення інвестиційного клімату, компетенціями та функціями якої повинні стати: вироблення рекомендацій для організації взаємодії органів виконавчої влади регіону та суб'єктів господарювання, що беруть участь в інвестиційному процесі; розробка пропозицій стосовно пріоритетних напрямів розвитку регіону та координації фінансових і інвестиційних ресурсів на найбільш важливих напрямках; розгляд проєкту інвестиційної стратегії регіону, а також аналіз результатів її реалізації та підготовка пропозицій щодо коригування; сприяння у створенні необхідних умов для раціонального розміщення продуктивних сил на території суб'єкта; розробка рекомендацій щодо державної та регіональної підтримки інвестиційних процесів і стимулювання інвестиційної активності на території регіону; розробка єдиних вимог до основних критеріїв інвестиційних проєктів, що підтримуються за рахунок коштів бюджету суб'єкта; розгляд результатів реалізації інвестиційних проєктів, включаючи таких, що не відбулися і неуспішних, аналіз причин невдалих рішень.

Конкретні організаційні форми Ради щодо поліпшення інвестиційного

клімату можуть істотно відрізнятися, хоча загалом для них характерна наявність адміністративних можливостей ефективного стимулювання і контролю. До додаткових завдань цього органу нерідко відносять виявлення та поширення найсприятливішого досвіду з питань зміни регулювання. Завдяки створенню спеціалізованих структур із залучення інвестицій підвищується ефективність взаємодії з інвесторами й уповноваженими організаціями та відомствами. Факторами підвищення ефективності діяльності спеціалізованої організації із залучення інвестицій і роботи з інвесторами стало визначення пріоритетних сфер діяльності і цільового інвестора, розвиток інструментів залучення інвесторів та активна взаємодія з державними і зарубіжними інститутами розвитку.

Система показників ефективності діяльності спеціалізованої установи містить обсяг залучених інвестицій в основний капітал, у тому числі прямих іноземних інвестицій, інвестицій у рамках проєктів державно-приватного партнерства; кількість нових інвестиційних проєктів та угод, у тому числі реалізованих спільно з державними інститутами розвитку; число новостворених, у тому числі, високопродуктивних робочих місць. Важливою характеристикою діяльності спеціалізованої установи виступає координація інтересів і дій рівноправних партнерів, вироблення прагматичних правил і механізмів взаємодії учасників у процесі спільного пошуку рішень загальних проблем на відміну від субординації у вертикально організованій системі управління.

Організаційно-правова форма згаданої установи визначається органами влади суб'єктів самостійно, відповідно до чинного законодавства, а конфігурація основних функцій організації – залежно від особливостей і можливостей регіону.

Аналіз проблем інвестиційної діяльності в суб'єктах показав необхідність застосування нових підходів, інструментів і механізмів, орієнтованих на підвищення якості роботи на регіональному рівні.

Упровадження стандарту інструментів і механізмів поліпшення

інвестиційного клімату та супроводу інвесторів містить такі аспекти: реалізація проєктного управління в регіоні; створення інтегрованої регіональної інформаційної системи; розвиток електронних сервісів для інвесторів; подання матеріалів регіонального інвестиційного порталу іноземними мовами; оновлення регіонального інвестиційного порталу відповідно до успішних міжнародних практик; тиражування успішних практик; поліпшення інвестиційного клімату та супроводу інвесторів на регіональному і місцевому рівнях; надання в режимі «єдиного вікна» інтегрованого пакета послуг; надання підтримки суб'єктам малого і середнього підприємництва; поширення інформації про проведення оцінки регулюючого впливу проєктів нормативно-правових актів у сфері будівельно-інвестиційної та підприємницької діяльності.

Запровадження сучасних комунікаційних технологій, створення доступних інформаційних баз, інвестиційних порталів сприяють розвитку інтерактивної взаємодії інвесторів із спеціалізованими організаціями та органами регіональної й місцевої влади, що становить невід'ємну складову ефективної діяльності органів влади та уповноважених структур.

Спеціалізований інтернет-портал про інвестиційну діяльність у регіоні повинен охоплювати: технічне забезпечення стабільності роботи, перегляд порталу на мобільних пристроях, простоту і зручність навігації, можливість електронної подачі документів та наявність каналу прямих звернень для інвесторів. Як правило, змістовне наповнення порталу – це інформація про механізми державної підтримки, про інвестиційні проєкти, регламенти послуг і супровід інвесторів, про інфраструктуру підтримки бізнесу.

Таким чином, у сучасних умовах зміцнення і розвитку матеріально-технічної бази сільського господарства можливі тільки на основі відповідної стратегії, яка повинна враховувати регіональні особливості сільськогосподарського виробництва і можливості інвестування інноваційного розвитку. Реалізація ефективної стратегії матеріально-технічного забезпечення сільського господарства постає системною

проблемою і вимагає комплексного розв'язання таких проблем: поетапного підвищення рівня державного та регіонального фінансування програм підтримки сільськогосподарських підприємств; підвищення результативності регіонально-галузевої аграрної науки і створення потужного пакета конкурентоспроможних інновацій (нових агро- і біотехнологій); селекційних досягнень у рослинництві і тваринництві, сучасних технічних комплексів, адаптованих до умов конкретної ґрунтово-кліматичної зони); формування економічних механізмів стимулювання попиту сільськогосподарських підприємств на інноваційну продукцію у сфері матеріально-технічного забезпечення, пільгове кредитування ресурсів і кредитної підтримки техніко-технологічного оновлення; підвищення рівня капіталізації інтелектуальної власності через введення її об'єктів у господарський оборот і подальше використання результатів, отриманих від їх використання, на фінансування науково-дослідних розробок; створення гнучкої сучасної регіональної агросервісна інфраструктури, здатної разом із відповідною загальнодержавною інфраструктурою забезпечувати впровадження у виробничий процес нових елементів матеріально-технічного забезпечення аграрного виробництва.

Висновки розділу 3

На основі проведених досліджень можна зробити такі висновки.

1. Встановлено, що основною передумовою формування ефективної системи іпотечного кредитування в сільському господарстві виступає вдосконалення законодавчо-правової бази застави сільськогосподарських земель. Разом із тим, існують певні суперечності між наявними законодавчими правовими актами, насамперед між Цивільним і Земельними кодексами щодо застави землі як головного засобу виробництва в сільському господарстві. Крім того, згадані акти недостатньо враховують специфіку сільськогосподарського виробництва та застави земель сільськогосподарського призначення, зумовлену особливостями ведення відтворювального процесу в сільському господарстві. У зв'язку з цим існує необхідність в ухваленні спеціального закону про заставу земель сільськогосподарського призначення, який би регламентував іпотеку землі в сільському господарстві.

2. Із метою формування прозорих схем, які виникають при іпотечному кредитуванні, вважаємо за необхідне створити у Вінницькій області для активізації іпотечного кредитування земель сільськогосподарського призначення земельну інвестиційну компанію «Вінницька інвестиційно-земельна компанія», яка виступатиме як оператор на ринку сільськогосподарських угідь у регіоні та надаватиме економіко-правові послуги у сфері земельних відносин, у тому числі в сільському господарстві. Зазначена інституція братиме участь в організації взаємовідносин місцевої і державної влади, інвесторів і власників, дотримуючись їх взаємних інтересів. Діяльність такої матиме переважно консалтинговий (консультативний) характер, проте із зобов'язанням консолідувати зусилля інституцій, пов'язаних із земельною політикою в країні.

3. Вважаємо, що державну підтримку відтворювальних процесів у сільському господарстві необхідно виділити й оформити у відокремлену

цільову програму, реалізовану на загальнодержавному і регіональному рівнях за єдиними підходами та принципами. В основу державної підтримки придбання сільськогосподарської техніки, обладнання та інших основних фондів повинен бути закладений компенсаційний механізм підтримки, що забезпечує обґрунтоване формування та використання фондів державної підтримки, в тому числі й лізингового фонду, який формується за рахунок загальнодержавного і регіональних бюджетів.

4. Прийнятна участь у регіональному інвестиційно-інноваційному комплексі пайових інвестиційних кооперативів, що мають стати важливим доповненням щодо регулювання інвестиційно-інноваційної діяльності на регіональному рівні. Створення і включення пайових інвестиційних кооперативів у регіональний інвестиційно-інноваційний комплекс зумовлено низкою причин, таких як: нестача грошових коштів для придбання засобів виробництва; важкодоступність ринків для продажу продукції; сезонність робіт і неможливість розширення виробництва без вкладення фінансових ресурсів; складність реалізації виробленої продукції самостійно, без посередників; труднощі у самостійному отриманні кредитів, оформленні відповідної документації, взаємодії з банком, відсутність або недостатність заставної бази; проблеми у веденні обліку; труднощі у взаємовідносинах з різними фіскальними органами; нестача кваліфікованих кадрів; відсутність необхідних знань нормативно-правової бази та іншої інформації, необхідної для ефективної роботи економічного суб'єкта.

5. Наявні у сфері аграрного сектору проблеми взаємопов'язані, що вимагає їх комплексного розгляду. Вирішення таких проблем можливе лише з використанням фінансових і матеріальних ресурсів держави та регіонів. Незважаючи на всю гостроту присутніх проблем, головний елемент цієї стратегії – залучення інвестицій для відновлення виробничого потенціалу сільськогосподарських товаровиробників. У зв'язку з цим проведено оцінку та рейтингування областей за інвестиційною привабливістю та ефективністю використання інвестиційного потенціалу аграрного сектору. З цією метою

застосовано такий алгоритм: визначення системи показників для оцінки інвестиційної привабливості регіонів; розрахунок визначених показників за досліджуваний період; нормування середніх показників; розрахунок інтегральних індексів за кожним визначеним напрямом; побудова рейтингу регіонів за показниками кожного напрямку інвестиційної привабливості регіону; аналіз результатів (оцінка фактичного стану інвестиційного забезпечення, ефективності та інвестиційної привабливості регіонів); розроблення управлінських рішень, стратегії розвитку регіонів.

За результатами дослідження, отриманими у розділі 3, опубліковано праці автора [125,131], що наведені в списку використаних джерел.

ВИСНОВКИ

Результатом дисертаційного дослідження є теоретичне узагальнення і нове вирішення наукової проблеми та використання інвестиційного потенціалу аграрного сектору України. Основні наукові і прикладні результати, а також рекомендації щодо їх використання полягають у наступному:

1. Поняття «інвестиційний потенціал» аграрного виробництва, що являє собою сукупність взаємопов'язаних соціальних, економічних, виробничих, фінансових, земельних, біологічних та інших виробничих факторів, а також заходів державної підтримки, що визначають можливості відтворення на основі використання власного і залученого капіталу. Критерієм використання інвестиційного потенціалу аграрного виробництва, окрім прибутковості, мають бути стратегічні цілі досягнення сталого розвитку та конкурентоспроможності продукції, що забезпечить економіко-соціо-екологічну їх збалансованість.

2. Узагальнення методичних підходів до оцінки інвестиційного потенціалу аграрного виробництва дало змогу виявити їх недоліки та запропонувати підхід, що ґрунтується на врахуванні сукупності одержаних ефектів. Запропонований методичний підхід, який ґрунтується на багатофакторній системі показників, розрахунку показників та групуванні областей за ступенем формування та використання інвестиційного потенціалу забезпечить більш повне дослідження стану інвестиційних процесів, дозволить сформулювати дієву систему контролю, а також підвищить об'єктивність оцінки її результативності.

3. Виділено напрями підтримки інвестиційної діяльності в сільському господарстві провідних країн світу на основі використання інструментів прямого та непрямого впливу, основним завданням яких є розширення доступу товаровиробників до довгострокових кредитів та інших фінансових послуг. Серед напрямів непрямого впливу, що актуально для вітчизняних

умов, слід виділити: наукове та виробниче обслуговування сільськогосподарських товаровиробників через систему сільськогосподарського консультування за рахунок бюджетних коштів; фінансування та стимулювання наукової діяльності; розвиток державно-приватного партнерства щодо стимулювання впровадження інноваційних проєктів; використання державних закупівель як інструменту інвестиційної діяльності.

4. Характерними особливостями розвитку сільськогосподарського виробництва в нинішніх умовах визнано орієнтацію на інвестиційно-інноваційний розвиток шляхом здійснення різних форм інвестування господарської діяльності. Структура джерел фінансування сільськогосподарських підприємств у 2019 р. була такою: власні кошти – 90%, позики – 9,9%, кошти державного бюджету – лише 0,1%.

Стримуючими чинниками розвитку інвестиційних процесів у сільськогосподарських підприємствах слугує: недостатній рівень прибутковості, нерозвиненість іпотеки в сільському господарстві, нестача ліквідності фінансових інститутів, низька диверсифікованість фінансових продуктів, високі відсоткові ставки кредитів, завищені вимоги до заставного майна, невідпрацьованість механізмів страхування та управління ризиками, низький рівень використання фондових інструментів інвестування, обмеженість державного бюджету щодо підтримки інвестиційних процесів.

5. Основним напрямом використання інвестиційних ресурсів сільськогосподарськими підприємствами виокремлюється реалізація проєктів з будівництва та модернізації будівель і споруд виробничого призначення, а також придбання сільськогосподарської техніки й обладнання. При цьому спостерігається низька активність потенційних інвесторів щодо спрямування фінансових потоків у довгострокові біологічні активи в рослинництві та тваринництві, а також відсутність економічного інтересу щодо фінансування заходів, пов'язаних із природоохоронною діяльністю, підвищенням родючості землі, що свідчить про недостатній рівень розвитку інвестиційної

діяльності у сільськогосподарських підприємствах. Це вимагає розробки дієвих інструментів щодо мобілізації внутрішніх інвестиційних ресурсів підприємств, формування відповідного організаційного забезпечення процесів інвестування.

6. Проведені розрахунки використання інвестиційного потенціалу аграрного виробництва свідчать, про зростання його основних показників, проте, порівняно з провідними країнами світу, залишаються низькими. У зв'язку з цим, необхідно здійснювати інвестиції в наукоємні технології виробництва сільськогосподарської продукції з метою зниження трудомісткості виробничих процесів та підготовку фахівців, що забезпечить ефективне використання технологічного обладнання.

7. Обґрунтовано використання методів державної підтримки формування інвестиційного потенціалу аграрного виробництва шляхом запровадження системи дотування господарств усіх категорій за приріст поголів'я корів, формування інституційного забезпечення іпотечного кредитування та розвиток державної програми лізингу сільськогосподарської техніки, яка базується на використанні зональних нормативів витрат експлуатації технічних засобів.

8. Із метою активізації інвестиційних процесів в аграрному секторі економіки України створено адекватну систему інституційних структур, орієнтованих на підвищення інвестиційної привабливості та обслуговування безпосередньо товаровиробників. Доведено, що на обласному рівні доцільно створити стратегічні програми інноваційно-інвестиційного розвитку, венчурні фонди, пайові інвестиційні фонди, що позитивно вплине на створення у регіоні максимально сприятливих умов для реалізації інвестиційного процесу.

9. Запропоновано стратегічні напрями інвестиційної діяльності аграрного виробництва на основі здійснення розрахунку прогностичних значень із залучення інвестицій в аграрний сектор України. Розраховано, що обсяг капітальних інвестицій у сільське господарство до 2030 року може

збільшитися у понад 2 рази порівняно з 2019 р. і становитиме 141030 млн. грн. Реалізація розроблених заходів забезпечить поліпшення інвестиційного клімату, що сприятиме нарощенню обсягів виробництва агропродовольства та забезпечить сталість розвитку сільських територій областей України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Словарь иностранных слов: 11-е изд. Москва : Русский язык, 1984. 607 с.
2. Большая Советская энциклопедия: 3-е изд. Москва : Советская Энциклопедия, 1975. 608 с.
3. Самуэльсон П. Экономика. Москва : НПО «Алгон», 1992. 740 с.
4. Кейнс Дж. Общая теория занятости, процента и денег. Москва : Прогресс, 1978. 496 с.
5. Всемирная история экономической мысли. Т. 5. Теоретические и прикладные концепции развитых стран Запада. Москва : Мысль, 1994. 558 с.
6. Автономов В.С., Ананьин О.И., Макашева Н.А. История экономических учений. Москва : Никсмедиа, 2008. 389 с.
7. Бартенев С.А. Экономические теории и школы (история и современность). Москва : Издательство БЕК, 2010. 377 с.
8. Козьяр Н.О. Теоретичні підходи до трактування сутності категорії «інвестиційна привабливість» у сільському господарстві. *Агросвіт*. 2018. № 23. С. 66-72.
9. Энциклопедический словарь. Современная рыночная экономика: под ред. В.И. Кушлина, В.П. Чичканова. Москва : РАГС, 2004. 744 с.
10. Гарбар Ж. Система інститутів регулювання світового фінансового ринку. *Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки*. 2015. Вип. 39 (2). С. 49-57.
11. Bilyk V. Strategy formation of innovation-investment composition in the system of economic security. *East European Science Journal* (Warsaw, Poland). 2017. № 10 (26). С. 36-40.
12. Дем'янчук М.А. Удосконалення понятійного апарату визначення терміну «інноваційно-інвестиційний потенціал підприємства». *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки*. 2011. Вип. 20 (1). С. 296-301.

13. Білик Р.С. Інвестиційний потенціал інноваційного розвитку національних економік та шляхи його модернізації. *Науковий погляд: економіка та управління*. 2019. № 3. С. 18-28.

14. Кришталь Т.М. Інвестиційний потенціал регіону як основа забезпечення його сталого розвитку. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія: Економічні науки*. 2018. № 5. С. 13-18.

15. Сукач О.М. Інвестиційний потенціал національної економіки. *Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту. Серія: Економіка і менеджмент*. 2018. № 1. С. 37-44.

16. Вергелюк Ю.Ю. Інвестиційний потенціал регіонів України. *Збірник наукових праць Університету державної фіскальної служби України*. 2018. № 1. С. 12-24.

17. Гайдай Г.Г. Інвестиційний потенціал як основа формування комплексу стратегічних інвестиційних рішень. *Економіка та управління на транспорті*. 2018. Вип. 6. С. 106-112.

18. Федорчак О. Інвестиційні ризики та інвестиційний потенціал України: державно-управлінський аспект. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2017. Вип. 2. С. 84-93.

19. Кобеля З.І., Кутаренко Н.Я. Інвестиційний потенціал України в умовах фінансово-економічної кризи. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 22. С.32-37.

20. Білоусова О.С. Інвестиційний потенціал економіки України та ЄС. *Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту*. 2017. № 1-2. С. 60-67.

21. Шовкун І.А. Неоіндустріалізація в Україні: чи є макроекономічні передумови та інвестиційний потенціал? *Економіка і прогнозування*. 2016. № 4. С. 48-69.

22. Гордієнко В.П. Інвестиційний потенціал регіону як економічна категорія. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія:*

Економічні науки. 2014. Вип. 7(4). С. 68-71.

23. Герасимчук З.В. Інвестиційний потенціал регіону: методика оцінки, механізми нарощування: монографія. Луцьк : Надстир'я, 2009. 232 с.

24. Єлейко Я.І. Інвестиції, ризик, прогноз. Львівський банківський інститут. Львів : ЛІБС, 2000. 176 с.

25. Квасницька Р.С. Інвестиційний потенціал інститутів фінансового ринку України: монографія. Хмельницький : Монускрипт, 2015. 313 с.

26. Здреник В.С. Інвестиційний потенціал: сутність поняття та проблеми оцінки. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Економіка*. 2016. Вип. 1(1). С. 363-367.

27. Арапов О.С. Інвестиційний потенціал підприємства: якісна оцінка з позицій. *Інвестиції: практика та досвід*. 2010. № 20. С. 13-15.

28. Гайдучий П.І. Інвестиційний потенціал регіонів України: нові можливості та перспективи. *Наукові праці НДФІ*. 2004. Вип. 5. С. 11-14.

29. Бережна І.Ю. Теоретико-економічні підходи до обґрунтування змісту інвестиційного потенціалу. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*. 2010. № 6. С. 253-258.

30. Іванов С.В. Методологічні підходи до визначення сутності інвестиційного потенціалу. *Економіка: проблеми теорії та практики*. 2004. Випуск 95. С. 98-104.

31. Білик В.В. Державне регулювання інноваційно-інвестиційної діяльності. *Економіка та суспільство*. 2017. № 10/2017. С. 172-176.

32. Погріщук О.Б. Джерела та методи формування інвестиційного потенціалу у садівництві. *Вісник ХНАУ*. 2018. № 1. С. 83-88.

33. Нечитайло І.П. Аналіз сучасних підходів до визначення інвестиційного потенціалу регіону. *Финансовые рынки и ценные бумаги*. 2010. № 24. С. 13-19.

34. Линда А.С. Чинники формування інвестиційного клімату. *Таврійський науковий вісник: Збірник наукових праць ХДАУ*. 2017. Вип. 54. С. 264-267.

35. Рамський А.Ю. Інвестиційний потенціал домогосподарств: монографія. Київ : Університет ім. Бориса Грінченка, 2014. 350 с.
36. Ильина Е.В. Стабилизация инвестиционных процессов в АПК Украины как фактор обеспечения экономической безопасности. Механизм экономико-правового обеспечения национальной безопасности: опыт проблемы, перспективы: монография. Краснодар. 2011. 511 с.
37. Лайко О.І. Інвестиційний потенціал регіону: використання та непродуктивний відтік капіталу: монографія. Київ : НАН України, 2009. 433 с.
38. Стройков В.В. Науковий та інноваційно-інвестиційний потенціал України. Київський літопис ХХІ століття. Київ : Нац. акад. аграр. наук України, 2013. 271 с.
39. Квасницька Р.С. Інвестиційний потенціал інститутів фінансового ринку України: монографія. Хмельницький : Монускрипт, 2015. 313 с.
40. Сухинова С.Е. Региональная специфика инвестиционного климата. Волгоград : ВолГУ, 2004. 84 с.
41. Колесникова Н.А. Финансовый и имущественный потенциал региона: опыт регионального менеджмента: монография. Москва : Финансы и статистика, 2000. 283 с.
42. Немець Л.М., Сегіда К.Ю. Інноваційно-інвестиційний потенціал як основа конкурентоспроможності регіону (на прикладі Харківської області): колект. монографія. Харків : ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2017. 519 с.
43. Вдовенко Л.О., Черненко О.С. Інформаційна складова забезпечення фінансової безпеки суб'єктів підприємництва аграрної сфери економіки. *Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва*. 2016. Вип. 89 (2). С. 45-53.
44. Білик Р.С. Інноваційно-інвестиційний потенціал національних економік в умовах глобальної конкуренції: монографія. Чернівці : Технодрук, 2019. 603 с.
45. Гришина И. Инвестиционная привлекательность регионов России

для частных инвесторов: новые результаты сравнительного анализа. *Инвестиции в России*. 2008. № 4. С. 3-13.

46. Гришина И., Шахназаров А., Ройзман И. Комплексная оценка инвестиционной привлекательности и инвестиционной активности российских регионов: методика определения и анализ взаимосвязей. *Инвестиции в России*. 2001. № 4. С. 5-16.

47. Мельник В., Погріщук О. Інвестиційне забезпечення аграрного сектору: розширення можливостей для України. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2019. № 3. С. 23-34.

48. Бойко А.В. Інвестиційний потенціал регіонів України: проблеми теорії та практики. *Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки*. 2010. Вип. 26 (1). С. 25-33.

49. Пісьмаченко Л.М. Інвестиції у галузі сільського господарства як шлях до демократичного економічного зростання. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки*. 2010. Вип. 17. С. 27-30.

50. Калетнік Г.М., Козяр Н.О. Стратегічні підходи до інвестування аграрного сектору України в сучасних умовах розвитку АПК. *Економіка АПК*. 2020. № 12. С. 81-89.

51. Безус Р. М., Демчук Н. І. Фінансові ресурси благодійних організацій – інвестиції в аграрний комплекс України. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2015. Вип. 24.2. С. 212-218.

52. Шестак М.Л. До питання про сутність поняття «інвестиції» у сучасній економічній науці. *Наукові праці МАУП*. 2014. Вип. 2. С. 161-163.

53. Харук В.А. Теоретична сутність інвестиції та її значення як економічної категорії. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2014. № 3 (2). С. 115-117.

54. Баліцька В.В. Інвестиції суб'єктів господарювання України: необхідність структурних змін. *Формування ринкових відносин в Україні*.

2012. № 11. С. 107-111.

55. Миколаєнко Л.А. Інвестиції в аграрний сектор України. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Сер. : Економіка, аграрний менеджмент, бізнес.* 2013. Вип. 181(5). С. 66-72.

56. Семенюта І.А. Інвестиції як економічна категорія. *Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія: Економіка.* 2010. Вип. 8. С. 233-244.

57. Важинський Ф.А. Інвестиції як фактор розвитку сільських територій. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права.* 2011. Вип. 6. С. 32-35.

58. Кужель В.В. Соціальна політика та соціальні інвестиції підприємств агропродовольчої сфери. *Економічний форум.* 2015. № 1. С. 286-294.

59. Чернопищук Т.І. Основні умови залучення інвестицій у аграрний сектор Вінниччини. *Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій ім. Гжицького.* 2011. Т. 13. № 1(2). С. 356-360.

60. Чорна Л.О., Кудлаєнко С.В. Особливості інвестиційної політики підприємства в кризових умовах. *Інвестиції: практика та досвід.* 2011. № 20. С. 19-21.

61. Музиченко Т.О. Інвестиції та інвестиційна діяльність: понятійний апарат. *Сталий розвиток економіки.* 2014. № 3. С. 161-167.

62. Скидан О.В. Інвестиції в аграрний сектор економіки як основа формування продовольчої безпеки держави. *Інвестиції: практика та досвід.* 2013. № 18. С. 6-8.

63. Журавель Ю.Г. Капітальні інвестиції в національну економіку: оцінка фінансового потенціалу модернізації. *Інвестиції: практика та досвід.* 2013. № 18. С. 88-94.

64. Білик В.В. Оцінка інвестиційних можливостей підприємництва з позицій забезпечення його економічної безпеки. *Науковий вісник*

Ужгородського національного університету. 2017. № 13 (1). С. 14-17.

65. Філатова С.О. Інвестиції, як один із шляхів покращення конкурентоспроможності підприємств. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Економічна*. 2011. № 970. С. 330-333.

66. Ткаченко А.М. Інвестиції – гарант ефективного розвитку управління інвестиційною діяльністю суб'єкта господарювання. *Економічний вісник ДВНЗ «Український державний хіміко-технологічний університет»*. 2015. № 1. С. 115-118.

67. Артеменко І.Л. Інвестиції як фактор довгострокового економічного зростання України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. № 20. С. 115-117.

68. Онегіна В.М. Інвестиції і продуктивність праці в сільському господарстві. *Актуальні проблеми інноваційної економіки*. 2016. № 2. С. 55-60.

69. Онегіна В.М. Прибутки й інвестиції сільськогосподарських підприємств в Україні. *Економіка. Менеджмент. Бізнес*. 2015. № 1. С. 82-87.

70. Kozyar N.O. Business basis of investment activity in the agricultural sector of Ukraine. *German International Journal of Modern Science*. 2021. № 4. P. 27-32.

71. Бородіна О.М. Солідарне сільське господарство як нова модель соціальної взаємодії між виробником і споживачем. *Економіка АПК*. 2019. № 11. С. 6-16.

72. Рябоконт В.П. Агропромисловий комплекс в умовах реалізації державної аграрної політики. *Економіка АПК*. 2016. № 9. С. 18-26.

73. Помаз О.М. Сільське господарство України: виклики і перспективи. *Економічний форум*. 2018. № 1. С. 30-34.

74. Калініна С.П. Зайнятість сільського населення: проблеми і виклики на сучасному етапі економічного розвитку України. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Економіка*. 2019. Вип.17. С. 11-18.

75. Довбиш Л.О. Малопродуктивні та деградовані землі: проблеми та

перспективи. *Вісник Полтавської державної аграрної академії*. 2010. № 3. С. 165-168.

76. Ковалено Л.М. Порядок консервації деградованих і малопродуктивних земель та їх облік. *Вісник ХНАУ. Ґрунтознавство*. 2008. № 2. С. 117-119.

77. Дудзяк О.А. Вглив агрохолдингів на розвиток сільських територій. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2019. № 2. С. 100-105.

78. Калетнік Г., Адамчук В., Булгаков В., Кравчук В. Про концепцію сучасного розвитку вітчизняної сільськогосподарської техніки. *Техніко-технологічні аспекти розвитку та випробування нової техніки і технологій для сільського господарства України*. 2014. Вип. 18(1). С. 19-28.

79. Скоцик В.Є. Організаційно-економічні засади використання технічних засобів сільськогосподарськими підприємствами. *Інноваційна економіка*. 2018. № 5-6. С. 11-17.

80. Шкуліпа Л.В. Аналіз методології обліку основних засобів за МСБО 16 «Основні засоби» та П(С)БО 7 «Основні засоби»: теорія і практика. *Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту*. 2019. № 4. С. 102-112.

81. Власюк Т.М. Основні засоби: організаційно-методичні аспекти формування облікової політики підприємства. *Вісник Київського національного університету технологій та дизайну*. 2014. № 2. С. 197-206.

82. Скоцик В.Є. Організаційно-економічні аспекти відтворення сільськогосподарської техніки в провідних країнах світу. *Вісник ХНАУ. Серія: Економічні науки*. 2018. № 2. С. 178-186.

83. Месель-Веселяк В.Я., Федоров М.М. Стратегічні напрями розвитку аграрного сектору економіки України. *Економіка АПК*. 2016. № 6. С. 37-49.

84. Кіщак І.Т. Тваринництво України у світовому галузевому розвитку. *Вісник аграрної науки Причорномор'я*. 2015. Вип. 3. С. 10-21.

85. Шпикуляк О.Г., Тивончук С.О., Тивончук С.В. Формування та оцінка можливостей реалізації інноваційних проектів. *Науковий вісник*

Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій ім. Гжицького. 2012. Т. 14, № 1(2). С. 374-380.

86. Аналітичні дослідження показників продуктивності у галузі тваринництва особистих селянських господарств за 2018 рік: допов. : [наук.-аналіт. зб.] / [І. М. Демчак та ін.]; Укр. НДІ продуктивності агропром. комплексу. Київ : Укragenoproductivnist, 2019. 65 с.

87. Урба Світлана. Аграрний сектор у системі забезпечення економічної безпеки України: проблеми теорії та практики: монографія. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2019. 432 с.

88. Мацибора Т.В. Іноземні інвестиції в АПК України: монографія. Київ : ННЦІАЕ, 2008. 186 с.

89. Козяр Н.О. Особливості сільського господарства як об'єкту інвестування. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 23. С. 82-87.

90. Мазур А.Г., Козловський С.В., Герасименко Ю.В. Управління регіональними інвестиційними процесами в агропромисловому комплексі: монографія. Вінниця : Глобус-Прес, 2008. 238 с.

91. Лупенко Ю.О. Захарчук О.В. Інвестиційне забезпечення інноваційного розвитку сільського господарства України. *Економіка АПК*. 2018. № 11. С. 9-18.

92. Чернопищук Т.І. Основні умови залучення інвестицій у аграрний сектор Вінниччини. *Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій ім. Гжицького*. 2015. Т. 13. № 1(2). С. 356-360.

93. Тарасевич Н.В. Напрямок розвитку банківського кредитування сільського господарства в Україні. *Соціально-гуманітарний вісник*. 2019. Вип. 25. С. 179-182.

94. Поліщук Н.В. Теоретико-методичні аспекти кредитування підприємств сільського господарства за умов сталого розвитку. *Бізнес-навігатор*. 2019. Вип. 1(2). С. 126-129.

95. Яцух О. Аграрні розписки як інноваційна форма фінансування

діяльності сільськогосподарських підприємств. *Аграрна економіка*. 2019. Т.12. № 1-2. С. 68-81.

96. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для часткової компенсації вартості сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/130-2017-%D0%BF#Text>.

97. Гарбар Ж.В., Кондукоцова Н.В. Бюджетна політика як інструмент соціально-економічного розвитку країни. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2019. № 1. С. 96-111.

98. Коляденко С.В., Коляденко Д.Л. Землі України – природний потенціал забезпечення виробництва конкурентоспроможної сільськогосподарської продукції. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2018. № 12. С. 25-37.

99. Коляденко С.В. Вплив соціально-економічних та екологічних факторів на інтенсивність використання земель. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2017. № 9. С. 46-58.

100. Антощенко Р.В. Україна: ринок сільськогосподарської техніки. Аналіз та перспективи. *Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка*. 2019. Вип.198. С. 194-200.

101. Погріщук О.Б. Інвестиційне кредитування в системі інвестиційного забезпечення розвитку аграрного сектора. *Агросвіт*. 2017. № 21. С. 35-40.

102. Захарчук О.В. Технічне забезпечення сільськогосподарських підприємств в Україні. *Економіка АПК*. 2019. № 2. С. 48-56.

103. Негуляєва Н. Динамічна родючість ґрунту та її проявлення в новій системі землеробства. *Техніка і технології АПК*. 2017. № 10. С. 19-21.

104. Калетнік Г.М. Іпотечне кредитування в сільському господарстві України. *Економіка АПК*. 2013. № 7. С. 58-63.

105. Руліцька К. Сільськогосподарські підприємства: аналіз діяльності

та тенденції розвитку. Львів : Ліга-Прес, 2013. 212 с.

106. Ткаченко Т.П., Шевчук Н.А., Гончарук І.В. Напрями оптимізації інвестиційної діяльності підприємств. *Агросвіт*. 2018. № 7. С. 45-48.

107. Лупенко Ю.О., Захарчук О.В. Інвестиційне забезпечення інноваційного розвитку сільського господарства України. *Економіка АПК*. 2018. № 11. С. 9-18.

108. Польова О., М'яковська А. Оцінка ефективності управління власним капіталом підприємства. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2016. № 8. С. 27-34.

109. Саблук П.Т. Аграрна реформа в Україні (здобутки, проблеми і шляхи їх вирішення). *Економіка АПК*. 2009. № 12. С. 3-13.

110. Костецький Я.І. Рентабельність як показник ефективності сільськогосподарського виробництва аналіз. *Всеукраїнський науково-виробничий журнал: інноваційна економіка*. 2012. № 2[28]. С. 98-100.

111. Зінченко О.А. Визначення показників рентабельності на основі величини якості прибутку. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2009. № 28. С. 150-155.

112. Россоха В.В. Ефективність використання виробничого потенціалу в аграрній сфері АПК. *Економіка АПК*. 2014. № 6. С. 16-22.

113. Колеснік Я.В. Відтворення основних засобів: види, форма та джерела фінансування. *Вісник Дніпропетровської державної фінансової академії: Економічні науки*. 2009. № 2. С. 130-133.

114. Козяр Н.О. Сучасний стан та перспективи використання інвестиційного потенціалу аграрного сектору України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 16. С. 54-60.

115. Камаев В.Д., Ильчиков М.З., Борисовская Т.Б. Экономическая теория. Краткий курс: ученик. 7-е изд., стер. Москва : КНОРУС, 2016. 384 с. С. 172.

116. Камаев В.Д., Ильчиков М.З., Борисовская Т.Б. Экономическая теория. Краткий курс: учебник. 7-е изд., стер. Москва : КНОРУС, 2016. 384 с.

С. 261.

117. Скидан О.В., Вітвіцький В.В. Теоретичні аспекти формування затратних чинників продуктивності аграрних підприємств. *Наукові горизонти*. 2019. № 3. С. 19-29.

118. Клокар О.О. Удосконалення механізму регулювання соціально-трудових відносин у реструктуризованих аграрних підприємствах. *Економіка АПК*. 2016. № 3. С. 23-31.

119. Грицаєнко Г.І. Соціально-економічна сутність інтенсифікації сільськогосподарського виробництва. *Економіка АПК*. 2016. № 4. С. 131-137.

120. Войтюк В. Чого очікувати хліборобам, коли жнива – не агрострок, а пора року? URL: <http://www.ukragroportal.com/propoz/item.html>.

121. Особливості збирання урожаю ранніх зернових і зернобобових культур в господарствах Харківської області у 2015 р. URL: <http://internal.khntusg.com.ua/fulltext/PAZK/UCHEBNIKI/592.pdf>

122. Троценко З.Г. Основні напрями підвищення продуктивності стада великої рогатої худоби української чорно-рябої молочної породи. *Вісник аграрної науки*. 2015. № 2. С. 70-73.

123. Бойко О.В. Успадкування та співвідносна мінливість статей екстер'єру корів молочних порід. *Розведення і генетика тварин*. 2015. Вип. 49. С. 69-75.

124. Кушнір С.О. Інвестиції в сільськогосподарську галузь України: реалії та перспективи у зв'язку з відкриттям ринку землі. *Підприємництво та інновації*. 2020. Вип. 12. С. 63-68.

125. Козяр Н.О. Методичні підходи до оцінки інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств. *Агросвіт*. 2019. № 16. С. 67-75.

126. Вдовенко Л.О. Механізм банківського кредитування аграріїв. *Ефективна економіка*. 2014. № 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3516>

127. Салогуб І.І. Кредитування аграрного виробництва: особливості, проблеми, напрями розвитку. *Підприємництво та інновації*. 2019. Вип. 9.

С. 49-53.

128. Колотуха С.М. Сучасні умови розвитку земельних відносин та іпотечного кредитування аграрних підприємств. *Підприємництво та інновації*. 2020. Вип. 11(2). С. 98-104.

129. Панченко О.І. Ризики іпотечного кредитування та їх страхування. *Фінансові дослідження*. 2019. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/find_2019_1_11.

130. Полятикіна Л.І. Проблеми кредитування банками агропромислових підприємств в Україні. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2020. Вип. 1. С. 127-131.

131. Козяр Н.О. Організаційно-економічні засади функціонування інфраструктури інвестиційної діяльності в аграрному секторі України. *Інноваційна економіка*. 2020. № 7-8. С. 139-144.

132. Руда О.Л. Становлення іпотечного кредитування в Україні. *Ефективна економіка*. 2018. № 5. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2018_5_43.

133. Пащенко Ю. Стан і перспективи функціонування ринку лізингових послуг у сільському господарстві. *Agricultural and resource economics: international scientific e-journal*. 2020. Vol. 6. № 2. С. 91-107.

134. Бурковська А.В. Стан і перспективи українського ринку лізингу в умовах технічного прогресу. *Науковий вісник Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу. Серія: Економіка та управління в нафтовій і газовій промисловості*. 2020. № 1. С. 133-142.

135. Садура О. Роль лізингової діяльності в аграрній сфері економіки. *Вісник Львівського національного аграрного університету. Серія: Економіка АПК*. 2019. № 26. С. 104-107.

136. Яцух О.О. Оцінка діючого механізму залучення фінансових ресурсів в аграрний сектор економіки на умовах фінансового лізингу. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки)*. 2017. № 3. С. 347-356.

137. Вдовенко Л.О. Михальчишин М.С., Степовий В.О. Роль фінансового менеджменту в діяльності підприємств. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. 2018. № 13. С. 11-14.

138. Корінець Р.Я. Просте товариство як форма кооперації виробників сільськогосподарської продукції. *Економіка АПК*. 2019. № 7. С. 32-38.

139. Варченко С.М., Свиноус І.В., Корінець Р.Я та ін. Сільськогосподарська обслуговуюча кооперація: організаційно-економічні аспекти функціонування та розвитку: монографія. Біла Церква : Видавництво, 2017. 304 с.

140. Мороз О.В. Деякі оцінки діяльності агрохолдингів на фоні інших типів сільськогосподарських підприємств. *Економічний аналіз*. 2015. Т. 21. № 2. С. 163-168.

141. Дудзяк О.А. Вплив агрохолдингів на розвиток сільських територій. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2019. № 2. С. 100-105.

142. Польова О.Л., М'яковська А.С. Оцінка ефективності управління власним капіталом підприємства. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2016. № 8. С. 27-34.

143. Онегіна В. Інвестиції та земельна реформа в сільському господарстві в Україні. *Agricultural and resource economics: international scientific e-journal*. 2020. Vol. 6. № 4. С. 187-210.

144. Дивнич О.Д. Капітальні інвестиції у ресурсному забезпеченні сільськогосподарських підприємств України. *Соціально-гуманітарний вісник*. 2020. Вип. 36. С. 123-125.

145. Віблій П.І. Інвестиції в сільськогосподарський сектор: стан та перспективи. *Ефективна економіка*. 2019. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2019_1_23.

146. Лункіна Т. Державна підтримка інтеграції та кооперації в АПК України: зарубіжний досвід та основні напрями. *Економіст*. 2019. № 4. С. 37-39.

147. Про затвердження Методики розрахунку інтегральних

регіональних індексів економічного розвитку Державний комітет статистики України Наказ 15.04.2003 р. № 114. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0114202-03#Text>.

148. Постанова КМ України від 21 жовтня 2015 р. № 856 «Про затвердження Порядку та Методики проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації державної регіональної політики». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/856-2015-%D0%BF#Text>.

149. Тарабан С.В. Капітальні інвестиції як складова державної інвестиційної політики на регіональному рівні. *Університетські наукові записки*. 2020. № 2. С. 176-185.

150. Качан Д.А. Теоретико-методичні підходи до трактування поняття «матеріально-технічна база». *Економіка та держава*. 2018. № 6. С. 33-36.

151. Ковшун Н.Е. Екологічні інвестиції: сутність та види. *Вісник Одеського національного університету. Серія: Економіка*. 2018. Т. 23. Вип.8. С. 170-174.

152. Сіденко В. «Зелені» інвестиції у сталому розвитку: світовий досвід та український контекст: монографія. Київ : Видавництво «Заповіт», 2019. 315 с.

153. Петренко І.П. Екологічні інвестиції та джерела їх фінансування в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент*. 2018. Вип. 32. С. 62-68.

154. Єфремова Н.Ф., Коваленко О.В., Присвітла О.В. Соціально відповідальні інвестиції: сутність та напрями спрямування. *Modern economics*. 2019. № 13. С. 95-100.

155. Борсук О.М. Страхування сільськогосподарських ризиків як метод підвищення інвестиційної привабливості галузі. *Вісник аграрної науки*. 2010. № 4. С. 77-79.

156. Головня О.М. Інструменти реалізації процесу стратегічного планування соціально-економічного розвитку Вінницької області. *Економіка. Фінанси. Право*. 2016. 12 (5). С. 37-39.

ДОДАТКИ

СПИСОК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством

Козяр Наталії Олександрівни

№ п/п	Назва	Вихідні дані	Обсяг (у сторінках)/ друк.арк.	Співавтори
1	2	3	4	5
Статті у наукових періодичних виданнях інших держав, включених до міжнародних наукометричних баз даних				
1.	Business basis of investment activity in the agricultural sector of Ukraine	<i>German International Journal of Modern Science.</i> 2021. № 4. P. 27-32	6/0,74	-
Статті у наукових фахових виданнях України, включених до міжнародних наукометричних баз даних				
2.	Особливості сільського господарства як об'єкту інвестування	<i>Інвестиції: практика та досвід.</i> 2018. № 23. С. 82-87.	6/0,76	-
3.	Теоретичні підходи до трактування сутності категорії «інвестиційна привабливість» у сільському господарстві	<i>Агросвіт.</i> 2018. № 23. С. 66-72.	7/0,62	-
4.	Сучасний стан та перспективи використання інвестиційного потенціалу аграрного сектору України	<i>Інвестиції: практика та досвід.</i> 2019. № 16. С. 54-60.	7/0,65	-
5.	Методичні підходи до оцінки інвестиційної діяльності сільсько-	<i>Агросвіт.</i> 2019. № 16. С. 67-75.	9/0,82	-

Продовження таблиці А1

1	2	3	4	5
	господарських підприємств			
6.	Організаційно-економічні засади функціонування інфраструктури інвестиційної діяльності в аграрному секторі України	<i>Інноваційна економіка. 2020. № 7-8. С. 139-144.</i>	6/0,51	-
7.	Організаційні засади управління інвестиційною діяльністю в аграрному секторі України	<i>Економічний дискурс. 2020. Вип.4. С. 128-136.</i>	9/0,67	-
8.	Стратегічні підходи до інвестування аграрного сектору України в сучасних умовах розвитку АПК	<i>Економіка АПК. 2020. № 12. С. 81-89.</i>	9/0,43	Калетнік Г.М.
Статті у наукових фахових виданнях України				
9.	Теоретичні підходи до управління інвестиційним потенціалом аграрного виробництва в умовах глобалізації	<i>Глобальні та національні проблеми економіки. 2016. № 10. С. 174-178.</i>	5/0,50	-
10.	Стан та тенденції розвитку інвестування аграрної галузі Вінницької області	<i>Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики. 2017. № 5 (21). С. 172-180.</i>	9/0,56	-
11.	Теоретичні підходи до трактування сутності категорії «інвестиція» в сільському	<i>Агросвіт. 2018. № 22. С. 74-80.</i>	7/0,62	-

Продовження таблиці А1

1	2	3	4	5
	господарстві			
Статті в збірниках матеріалів конференцій та тези доповідей				
12.	Науково-теоретичні засади інвестування в сучасній економіці	Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції «Трансформаційна динаміка розвитку агропромислового виробництва». 28-29 квітня 2016 р., Вінниця: ВНАУ, 2016. С. 47-51	5/0,11	Мазур А.Г.
13.	Теоретико-методичні засади інвестиційної діяльності у сільському господарстві	Матеріали дев'ятої міжнародної науково-практичної молодіжної інтернет-конференції (у заочній формі) «Стратегія розвитку агропромислового комплексу в умовах інтеграційних процесів». 24 листопада 2018р. Київ: ННЦ «ІАЕ», 2018. С. 85-89	5/0,16	-

Всього за темою дисертаційної роботи опубліковано 13 наукових праць загальним обсягом 7,15 друк. арк., у тому числі 6,88 друк. арк. у наукових фахових виданнях.

Дисертантка

Вчений секретар

«15» жовтня 2021 р.

Н.О. Козяр

Г.І. Лютка

Матрична (багатовимірна) структура інвестиційного потенціалу

Рівні мобілізації потенціалу	Складові інвестиційного потенціалу			
	Фінансова	Матеріально-речова	Інноваційна	Людська
Підприємство	Амортизаційні відрахування, чистий прибуток	Власні потужності з виробництва обладнання та здійснення будівельних робіт	Науково-дослідні і конструкторські підрозділи підприємств і організацій та їх продукція	Персонал зайнятий НДДКР, розробкою інвестиційних проєктів, персонал власних підрозділів, зайнятий будівельними та монтажними роботами, виробництвом обладнання
Галузь	Фінансування в рамках галузевих програм	Виробництво обладнання та будівельних робіт галузевими підприємствами для внутрішніх потреб галузі	Галузеві НДІ, КБ і інші структури інноваційної діяльності та їх продукти	Персонал, зайнятий НДДКР в складі галузевих НДІ, КБ, будівельними і монтажними роботами, виробництвом обладнання в підприємствах, що входять до складу холдингової, ФПГ, комбінатів
Регіон	Засоби регіональних бюджетів, призначені для інвестиційної діяльності, кредитний потенціал регіональних кредитно-банківських та інвестиційних організацій, заощадження фізичних та юридичних осіб, можливі до мобілізації на регіональних ринках цінних паперів	Регіональні промислові кластери, в складі яких здійснюється виробництво устаткування і будівельно-монтажні роботи	Регіональні структури, що сприяють інноваційній діяльності	Персонал, зайнятий НДДКР, просуванням інвестиційних проєктів в складі регіональних НДІ, КБ, структур, що забезпечують інноваційну та впроваджувальницьку діяльність в регіоні, персонал регіональних будівельних організацій і підприємств по виробництву обладнання

Продовження таблиці Б1

Рівні мобілізації потенціалу	Складові інвестиційного потенціалу			
	Фінансова	Матеріально-речова	Інноваційна	Людська
Національна економіка в цілому	Засоби державного бюджету, призначені для інвестиційної діяльності, кредитний потенціал національних кредитно-банківських та інвестиційних організацій, заощадження фізичних та юридичних осіб, можливі до мобілізації на національних ринках цінних паперів	Потенціал національного машинобудівного і будівельного комплексів	Стан національного інноваційного сектора економіки (НДІ, КБ, дослідні центри, т.п.)	Підготовка кадрів для інноваційної та інвестиційної діяльності
Світове господарство	Фінансовий потенціал іноземних інвесторів	Можливості імпорту обладнання та залучення прямих іноземних інвестицій	Можливості придбання закордоном патентів, ноу-хау та іншої науково-технічної документації, робота в міжнародних дослідних центрах, досвід роботи в іноземних і міжнародних компаніях	Запрошення на роботу іноземних фахівців

Джерело: власна розробка автора

**Система факторів і показників для оцінки інвестиційної привабливості
сільського господарства**

Чинник	Система показників	
	Позитивні	Негативні
Фінансовий	Обсяги кредитів на одне сільськогосподарське підприємство; відношення надходжень від інвестиційної діяльності до відповідних витрат; темп зростання інвестицій в сільське господарство в порівнянні з темпами зростання в цілому по країні і ін.	Розмір фінансових втрат в результаті впливу несприятливих факторів розміщення інвестицій; обсяг невиплачених відсотків по кредиту.
Виробничий	Темпи зміни обсягу сільськогосподарського виробництва та експорту продукції в далеке і близьке зарубіжжя; коефіцієнт оновлення активної частини основних засобів; коефіцієнт забезпеченості матеріальними ресурсами, період оборотності та ін.	Коефіцієнт зносу основних засобів.
Природно-кліматичний	Розміри площі сільськогосподарських угідь в масштабах країни; середньорічна кількість опадів.	Число днів морозостійкого періоду; рівень забруднення навколишнього середовища.
Економічний	Відношення суми амортизаційних відрахувань і прибутку підприємств до чисельності населення; частка числа прибуткових до загальної кількості підприємств.	Індекс інфляції.
Інноваційний	Питома вага персоналу, зайнятого дослідженнями і розробками в загальній чисельності економічно активного населення; частка витрат на наукові дослідження і розробки в валовому виробництві.	Розмір фінансових втрат для організацій в результаті впливу несприятливих факторів в країні розміщення інвестицій
Інституційний	Бальна оцінка інституційного потенціалу, число підприємств, які підтримуються місцевими органами влади до загальної кількості сільськогосподарських підприємств.	Експертна бальна оцінка на основі порівняльного аналізу регіональних законодавчих ризиків з питань інвестиційної діяльності.
Соціальний	Частка сільського населення з доходами нижче рівня прожиткового мінімуму в загальній чисельності населення.	Рівень безробіття; рівень конфліктності трудових відносин; питома вага некваліфікованих кадрів в загальній чисельності.

Джерело: власна розробка автора

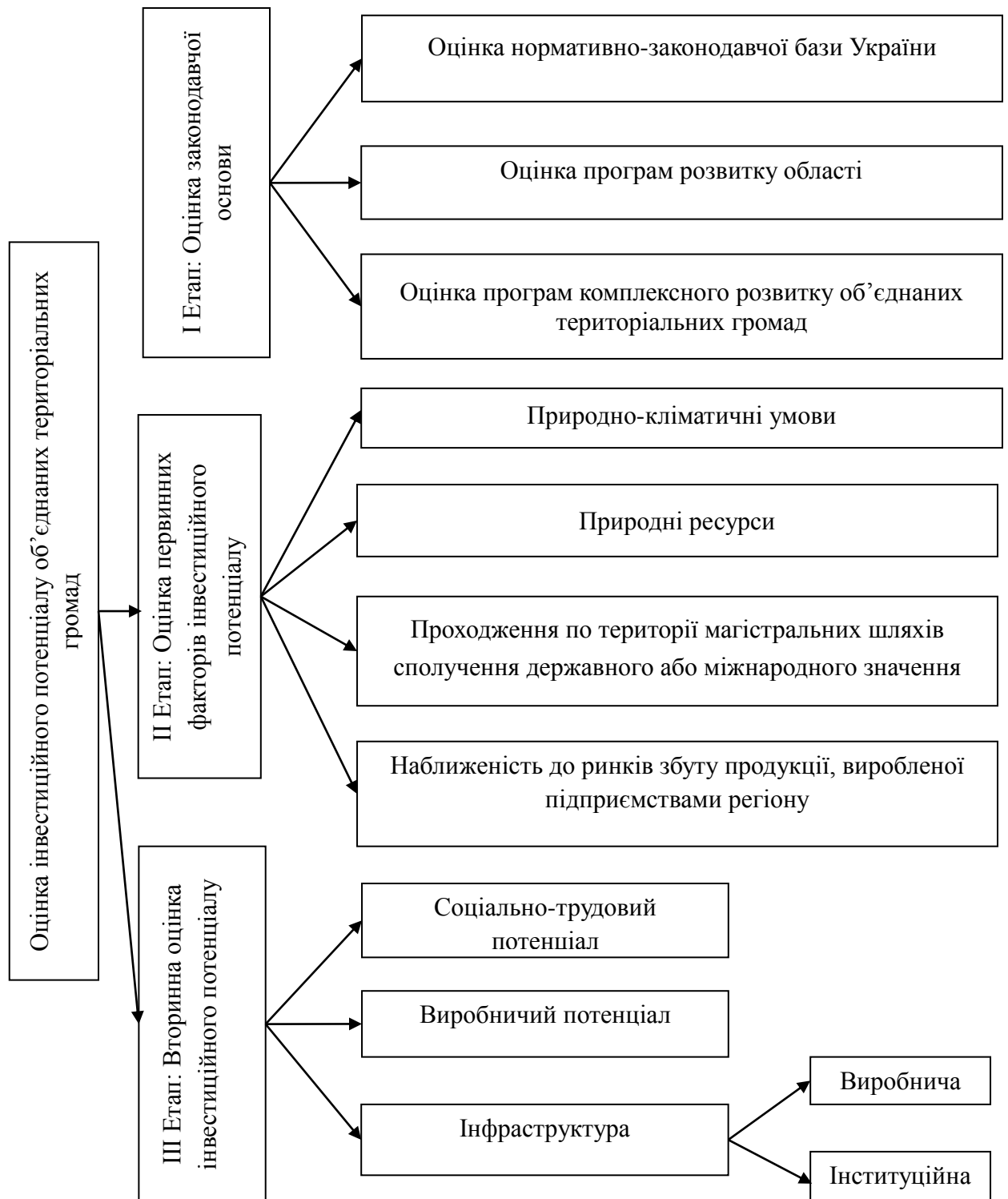

Рис. Г1. Оцінка інвестиційного потенціалу

Джерело: власна розробка автора

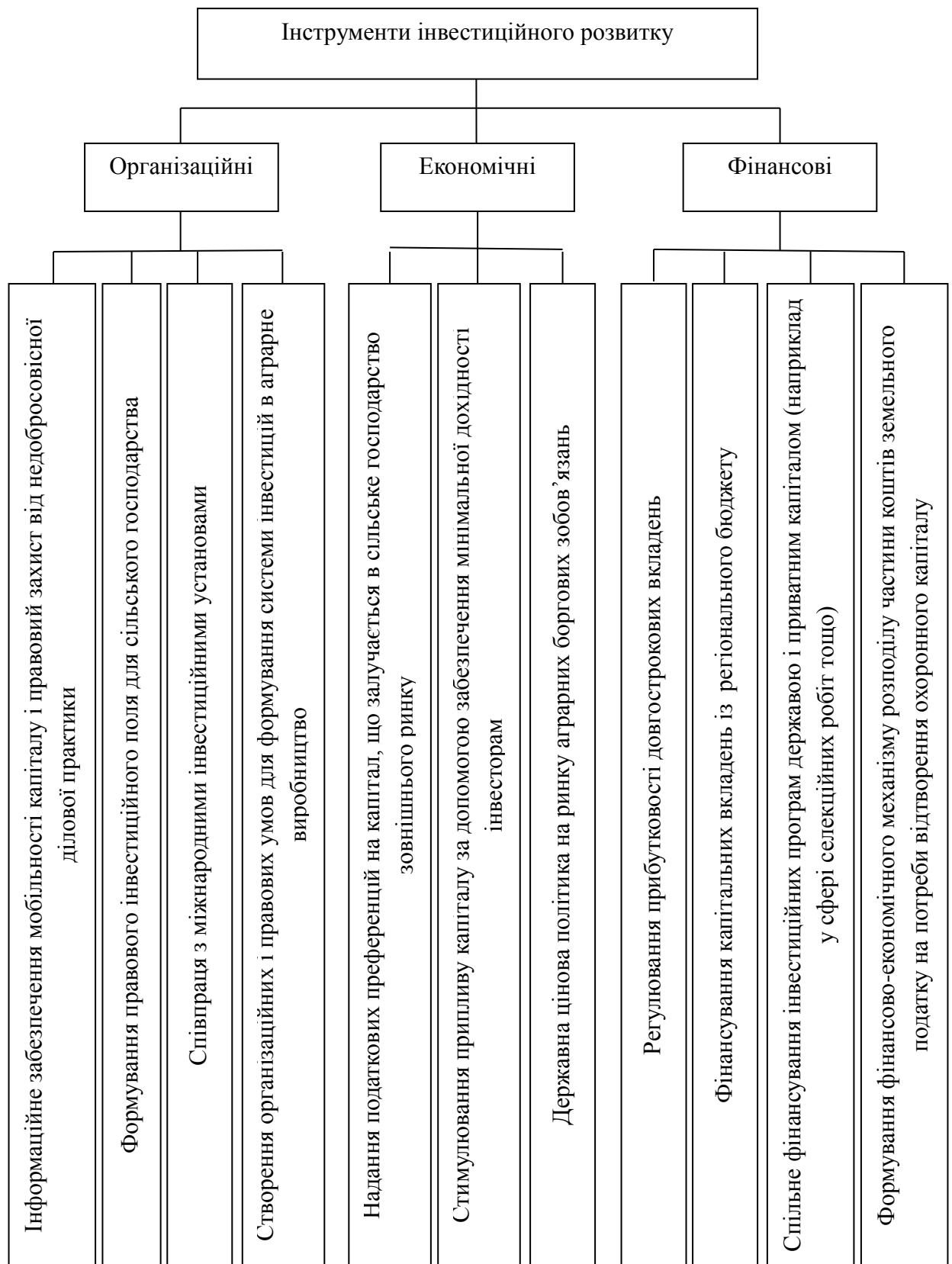

Рис. Д1. Інструменти державного регулювання інвестиційного розвитку аграрного виробництва

Джерело: власна розробка автора

Динаміка та структура валової продукції сільськогосподарських підприємств та господарств населення України у постійних цінах 2016 року за 2015-2019 рр., млн. грн.

Показник	Рік					2019 р. в % до	
	2015	2016	2017	2018	2019	2015 р.	2018 р.
Сільськогосподарські підприємства							
Продукція сільського господарства	367738,8	403244,7	391015,8	437998,6	449806,3	122,3	102,7
У % до всього	100	100	100	100	100	100,0	100,0
продукція рослинництва	299369,3	336588,1	323724,5	367688,1	376789,7	125,9	102,5
У % до всього	66,1	68,1	67,4	69,5	69,9	105,7	100,6
продукція тваринництва	68369,5	66656,6	67291,3	70310,5	73016,6	106,8	103,8
У % до всього	47,5	47,6	48,0	49,5	51,3	108,0	103,6
Господарства населення							
Продукція сільського господарства	229094,0	231188,4	229459,8	233295,4	231176,1	100,9	99,1
У % до всього	100	100	100	100	100	100,0	100,0
продукція рослинництва	153647,6	157873,8	156432,5	161659,4	161915,9	105,4	100,2
У % до всього	33,9	31,9	32,6	30,5	30,1	88,8	98,7
продукція тваринництва	75446,4	73314,6	73027,3	71636,0	69260,2	91,8	96,7
У % до всього	52,5	52,4	52,0	50,5	48,7	92,8	96,4

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України

Наявність сільськогосподарської техніки в сільськогосподарських підприємствах України за 2015-2019 рр. (на кінець року)

Показник	Рік					2019 р. в % до	
	2015	2016	2017	2018	2019	2015 р.	2018 р.
Трактори тис. шт.	127,9	132,7	129,3	128,7	130,5	102,0	101,4
Комбайни зернозбиральні тис. шт.	26,7	27,4	26,8	26,3	26,5	99,3	100,8
у розрахунку на 10000 га посівної площі культур зернових (без кукурудзи), шт.	35	38	38	36	37	105,7	102,8
Комбайни кукурудзозбиральні тис. шт.	1,6	1,5	1,5	1,5	1,5	93,8	100,0
у розрахунку на 10000 га посівної площі кукурудзи, шт.	5	5	4	4	4	80,0	100,0
Комбайни і машини бурякозбиральні тис. шт.	4,2	2,4	2,0	1,6	1,6	38,1	100,0
у розрахунку на 10000 га посівної площі буряків цукрових фабричних, шт.	92	114	68	63	77	83,7	122,2
Установки та агрегати для доїння корів, тис. шт.	10,9	10,2	9,5	10,0	10,1	92,7	101,0

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України

**Динаміка та структура поголів'я тварин та птиці в
сільськогосподарських підприємствах та господарствах населення
України за 2015-2019 рр., тис. гол.**

Показник	Рік					2019 р. в % до	
	2015	2016	2017	2018	2019	2015 р.	2018 р.
Сільськогосподарські підприємства							
Велика рогата худоба	1270,5	1213,9	1166,6	1138,1	1049,5	82,6	92,2
В % до всього	33,9	33,0	33,0	34,1	33,9	0	-0,2 в.п.
у т.ч. корови	505,1	484,6	466,6	467,8	438,6	86,8	93,8
В % до всього	23,3	23,0	23,1	24,4	24,5	1,2 в.п.	0,1 в.п.
Свині	3704,0	3565,9	3303,6	3395,6	3300,1	89,1	97,2
В % до всього	52,3	53,5	54,1	56,4	57,6	5,3 в.п.	1,2 в.п.
Птиця	112008,7	109822,5	112512,3	118812,9	127773,2	114,1	107,5
В % до всього	54,9	54,5	54,9	56,1	58,0	3,1 в.п.	1,9 в.п.
Господарства населення							
Велика рогата худоба	2479,8	2468,4	2364,2	2194,8	2042,5	82,4	93,1
В % до всього	66,1	67,0	67,0	65,9	66,1	0	0,2 в.п.
у т.ч. корови	1661,5	1624,3	1551,2	1451,6	1349,9	81,2	93,0
В % до всього	76,7	77,0	76,9	75,6	75,5	-1,2 в.п.	-0,1 в.п.
Свині	3375,0	3103,2	2806,3	2629,7	2427,3	71,9	92,3
В % до всього	47,7	46,5	45,9	43,6	42,4	-5,3 в.п.	-1,2 в.п.
Птиця	91977,5	91845,5	92318,6	92841,5	92712,6	100,8	99,9
В % до всього	45,1	45,5	45,1	43,9	42,0	-3,1 в.п.	-1,9 в.п.

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України

Додаток ЛІ

Таблиця ЛІ

**Динаміка розподілу фінансових ресурсів на капітальні інвестиції в
сільське господарство України за 2015-2019 рр., млн. грн.**

Показник	Рік					2019 р. в % до	
	2015	2016	2017	2018	2019	2015 р.	2018 р.
Капітальні інвестиції - усього	28983,1	49497,7	63262,9	65559,6	59332,9	204,7	90,5
в тому числі: капітальні інвестиції у матеріальні активи	28813,3	49231,6	62664,5	64253,0	57936,3	201,1	90,2
з них: у землю	51,7	95,4	152,6	193,0	316,6	612,4	164,0
в існуючі будівлі та споруди	986,2	572,2	400,2	2162,6	1085,6	110,1	50,2
будівництво та перебудову будівель	5558,5	7452,9	9648,1	12152,8	11988,2	215,7	98,6
у машини та обладнання	19324,8	37676,5	48433,0	44844,0	37537,1	194,2	83,7
в тому числі: капітальні інвестиції у нематеріальні активи	169,8	266,2	598,4	1306,6	1396,6	822,5	106,9
з них: у концесії, патенти, ліцензії, торговельні марки і аналогічні права	3,8	2,5	10,8	5,2	41,2	1084,2	792,3
у придбання програмного забезпечення	22,6	34,6	49,6	56,5	38,3	169,5	67,8

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України

Додаток Л2

Таблиця Л2

**Динаміка придбання сільськогосподарської техніки сільськогосподарськими підприємствами України
за 2015-2019 рр., од.**

Показник	2015 р.				2016 р.				2017				2018				2019			
	усього	у т.ч.		частка вітчизняної техніки	усього	у т.ч.		частка вітчизняної техніки	усього	у т.ч.		частка вітчизняної техніки	усього	у т.ч.		частка вітчизняної техніки	усього	у т.ч.		частка вітчизняної техніки
		вітчизняна	іноземна			вітчизняна	іноземна			вітчизняна	іноземна			вітчизняна	іноземна			вітчизняна	іноземна	
Трактори	2705	1127	1578	41,7	2208	826	1382	37,4	2515	890	1625	35,4	2577	674	1903	26,2	2824	827	1997	29,3
Зерно-збиральні комбайни	660	85	575	12,9	778	114	664	14,7	819	67	752	8,2	954	40	914	4,2	795	44	751	5,5
Жниварки	316	107	209	33,9	274	80	194	29,2	378	105	273	27,8	542	180	362	33,2	637	325	312	51,0
Косарки	147	75	72	51,0	110	61	49	55,5	133	72	61	54,1	131	73	58	55,7	134	65	69	48,5
Посівна техніка	1106	444	662	40,1	1040	530	510	51,0	1064	491	573	46,1	1298	517	781	39,8	1955	1279	676	65,4
Грунто-обробна техніка	1762	1162	600	65,9	1726	1166	560	67,6	1735	1185	550	68,3	2245	1377	868	61,3	5944	5227	717	87,9
Машини для внесення добрив	563	469	94	83,3	191	123	68	64,4	204	114	90	55,9	341	170	171	49,9	485	314	171	64,7
Обприскувачі	464	219	245	47,2	338	131	207	38,8	408	174	234	42,6	495	176	319	35,6	727	419	308	57,6
Доїльне обладнання	80	38	42	47,5	38	18	20	47,4	63	44	19	69,8	32	19	13	59,4	68	33	35	48,5
Обладнання кормо-приготування	72	30	42	41,7	44	24	20	54,5	56	28	28	50,0	67	32	35	47,8	82	38	44	46,3
Поливна техніка	45	32	13	71,1	65	50	15	76,9	84	57	27	67,9	100	85	15	85,0	78	28	50	35,9
Автомобілі вантажні	243	93	150	38,3	242	83	159	34,3	267	90	177	33,7	360	90	270	25,0	382	97	285	25,4
Інша техніка	1704	1047	657	61,4	1717	962	755	56,0	1905	1050	855	55,1	2600	1403	1197	54,0	10741	9580	1161	89,2

Джерело: складено за даними Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України

Додаток ЛЗ

Таблиця ЛЗ

Динаміка вартості придбаної техніки сільськогосподарськими підприємствами України за 2015-2019 рр., млн. грн.

Показник	Рік					2019 р. в % до	
	2015	2016	2017	2018	2019	2015 р.	2018 р.
Придбано техніки, всього, млн. грн.	4920,3	6789,6	10312,3	14358,6	18260,7	371,1	127,2
у т.ч. вітчизняної, млн. грн.	927,9	1174,7	1503,0	1913,9	6092,9	656,6	318,3
у % до всього придбання	18,9	17,3	14,6	13,3	33,4	14,5 в.п.	20 в.п.
іноземної, млн. грн.	3992,4	5614,9	8809,4	12444,7	12167,8	304,8	97,8
у % до всього придбання	81,1	82,7	85,4	86,7	66,6	-14,5 в.п.	-20,1 в.п.
Придбано нової іноземної техніки, млн. грн.	3691,7	4965,6	7935,1	10842,7	10345,3	280,2	95,4
у % до всього придбання	75,0	73,1	76,9	75,5	56,7	-18,3 в.п.	18,8 в.п.
у % до іноземної техніки	92,5	88,4	90,1	87,1	85,0	-7,5 в.п.	-2,1 в.п.
Придбано вживаної іноземної техніки, млн. грн.	300,7	649,2	874,2	1602,1	1822,5	606,1	113,8
у % до всього придбання	6,1	9,6	8,5	11,2	10,0	3,9 в.п.	-1,2 в.п.
у % до іноземної техніки	8,1	13,1	11,0	14,8	17,6	9,5 в.п.	2,8 в.п.

Джерело: складено за даними Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України

Додаток М1

Таблиця М1

Групування сільськогосподарських підприємств України за кількістю працівників у 2019 р.

Групи господарств за кількістю працівників, осіб	Кількість господарств, од.	Чисельність працівників на 1 господарство, осіб	Придбання техніки усього, тис. грн.	Частка у придбанні техніки, %	Придбання техніки у розрахунку на 1 га угідь, грн.	Рентабельність, %	Частка тракторів, %			
							Трактори з потужністю менше 40 кВт	з потужністю від 40 до 60 кВт	з потужністю від 60 до 100 кВт	понад 100 кВт
до 10	2668	5	1241151	7,8	704	17,1	2,5	11,0	46,3	36,2
11-20	1558	14	2126191	13,4	999	18,7	1,3	6,5	45,6	45,3
21-50	2072	31	4541660	28,7	1069	16,2	2,6	8,3	37,2	52,8
51-100	1106	67	2995642	18,9	705	12,4	3,8	8,8	35,8	52,8
101-150	374	115	1582231	10,0	922	6,1	5,7	9,9	29,5	57,9
151-200	166	162	887062	5,6	1004	9,8	2,5	6,7	35,3	58,1
більше 200	288	432	2439297	15,4	603	8,6	3,4	11,7	35,6	48,8
усього	8233	45	15813235	100,0	831	12,0	2,9	8,9	38,7	49,5

Джерело: складено за дані Державної служби статистики України

Додаток М2

Таблиця М2

Групування сільськогосподарських підприємств України за кількістю ВРХ у 2019 р.

Групи господарств за кількістю ВРХ усього, голів	Кількість господарств, од.	Частка у поголів'ї ВРХ, %	Надій від 1 корови, кг	Середньодобові прирости ВРХ, г	Рентабельність молока, %	Рентабельність яловичини, %	Доїльні установки та апарати, од.	Очищувачі-охолоджувачі молока, од.	Молочні сепаратори, од.	Машини для приготування кормів, од.	Роздавачі кормів для ВРХ, од.
до 100	295	1,1	3098	421	-1,9	-30,3	20	3	0	9	1
101-200	237	3,0	3500	430	2,6	-25,9	19	4	0	7	0
201-500	435	12,5	4659	509	10,4	-26,0	19	8	1	21	7
501-1000	398	23,6	5758	601	18,5	-25,7	35	19	3	42	29
1001-1500	143	14,7	6577	579	20,7	-32,4	15	12	1	22	13
1051-2000	73	10,8	7134	610	23,2	-25,1	21	6	0	10	12
більше 2000	106	34,3	6933	686	24,0	-26,9	64	29	1	40	18
усього	1686	100,0	6215	608	20,6	-27,1	194	81	7	152	81

Джерело: складено за дані Державної служби статистики України

Додаток Н1

Таблиця Н1

**Динаміка рентабельності виробництва основних видів продукції в
сільськогосподарських підприємствах України за 2015-2019 рр., %**

Показник	Рік					2019 р. у в. п. до	
	2015	2016	2017	2018	2019	2015 р.	2018 р.
Культури зернові та зернобобові	42,6	37,8	25,0	24,7	11,8	-30,8	-12,9
Соняшник	78,4	61,9	41,3	32,5	23,5	-54,9	-9
Буряки цукрові фабричні	27,7	24,6	12,4	-11,4	-15,4	-43,1	-4
Культури овочеві	32,0	15,3	9,9	13,3	2,8	-29,2	-10,5
Картопля	24,6	0,6	10,0	6,8	15,4	-9,2	8,6
Культури плодові та ягідні	58,3	25,0	35,4	6,4	6,2	-52,1	-0,2
Виноград	92,9	71,4	51,6	22,6	-7,2	-100,1	-29,8
Молоко	12,7	18,6	26,9	16,1	20,6	7,9	4,5
Велика рогата худоба на м'ясо	-16,9	-23,2	3,4	-17,7	-27,1	-10,2	-9,4
Свині на м'ясо	12,6	-4,1	3,5	6,9	4,7	-7,9	-2,2
Вівці та кози на м'ясо	-26,6	-31,5	-39,6	-16,6	-39,7	-13,1	-23,1
Птиця на м'ясо	-5,4	3,4	7,0	5,7	-3,7	-1,7	-9,4
Яйця птиці свійської	60,9	0,5	-9,0	5,4	-23,5	-84,4	-28,9

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України

Додаток Н2

Таблиця Н2

**Групування сільськогосподарських підприємств України за рівнем рентабельності виробництва
сільськогосподарської продукції за 2019 р., %**

Групи господарств за рентабельністю сільськогосподарської продукції, %	Кількість господарств, од.	Частка у площі сільськогосподарських угідь, %	Придбання техніки усього, тис. грн.	Придбання техніки на 1000 грн. доходу, грн.	Частка у придбанні техніки, %	Придбання техніки у розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь, грн.	Рентабельність, %	Прибуток на 1 га сільськогосподарських угідь, грн.
до -30	305	1,4	134661	33	0,9	489	-47,4	-13836
від -30 до -15	652	4,9	417807	25	2,6	448	-23,4	-6011
від -15 до 0	1977	20,3	2286390	29	14,5	593	-10,4	-2428
від 0 до 15	1686	24,7	3541392	37	22,4	753	5,9	1166
від 15 до 30	1364	17,7	3098415	47	19,6	921	21,6	3495
від 30 до 45	851	12,4	2364 833	55	15,0	1001	37,1	5020
більше 45	1397	18,6	3969738	57	25,1	1123	75,9	8683
усього	8233	100,0	15813235	42	100,0	831	12,0	2156

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України

Додаток НЗ

Таблиця НЗ

**Групування сільськогосподарських підприємств України за рівнем прибутку на 1 господарство за 2019 р.,
тис. грн.**

Групи господарств за прибутком, тис. грн.	Кількість господарств, од.	Розмір 1 господарства, га сільськогосподарських угідь	Придбання техніки на 1000 грн. доходу, грн.	Частка у придбанні техніки, %	Придбання техніки у розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь, грн.	Рентабельність, %	Прибуток на 1 господарство, тис. грн.	Прибуток на 1 га сільськогосподарських угідь, грн.
до -10000	416	2153	24	2,7	484	-31,0	-15657	-9595
від -10000 до -5000	534	564	44	0,7	360	-19,8	-6442	-2559
від -5000 до -1000	1632	691	29	2,4	330	-12,4	-1123	-1624
від -1000 до 0	1060	1129	48	5,0	667	-4,0	-665	-589
від 0 до 1000	1262	1546	55	10,6	857	2,8	662	429
від 1000 до 5000	1376	2222	57	18,3	944	10,7	3629	1633
більше 5000	1953	5377	39	60,3	909	23,5	24113	4484
усього	8233	2312	42	100,0	831	12,0	4 984	2156

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України

Додаток П

Таблиця ПІ

**Динаміка урожайності сільськогосподарських культур в
сільськогосподарських підприємствах та господарствах населення
України за 2015-2019 рр., центнерів з 1 га зібраної площі**

Показник	Рік					2019 р. у в. п. до	
	2015	2016	2017	2018	2019	2015 р.	2018 р.
Сільськогосподарські підприємства							
Культури зернові та зернобобові	43,8	50,0	45,6	52,2	53,7	122,6	102,9
Буряк цукровий фабричний	448,2	494,0	484,1	518,8	470,3	104,9	90,7
Соняшник	23,0	23,5	21,3	24,1	27,0	117,4	112,0
Картопля	198,6	212,1	238,4	252,0	230,5	116,1	91,5
Культури овочеві	363,4	382,7	435,3	427,4	415,8	114,4	97,3
Культури плодові та ягідні	70,8	72,5	64,9	106,2	72,7	102,7	68,5
Господарства населення							
Культури зернові та зернобобові	33,9	35,7	34,6	34,4	36,8	108,6	107,0
Буряк цукровий фабричний	325,3	319,1	335,5	361,9	342,8	105,4	94,7
Соняшник	16,1	17,2	15,2	18,0	19,6	121,7	108,9
Картопля	160,8	165,0	166,8	169,4	153,9	95,7	90,9
Культури овочеві	192,6	196,1	191,0	197,7	197,6	102,6	99,9
Культури плодові та ягідні	117,8	112,2	116,4	136,4	119,6	101,5	87,7

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України

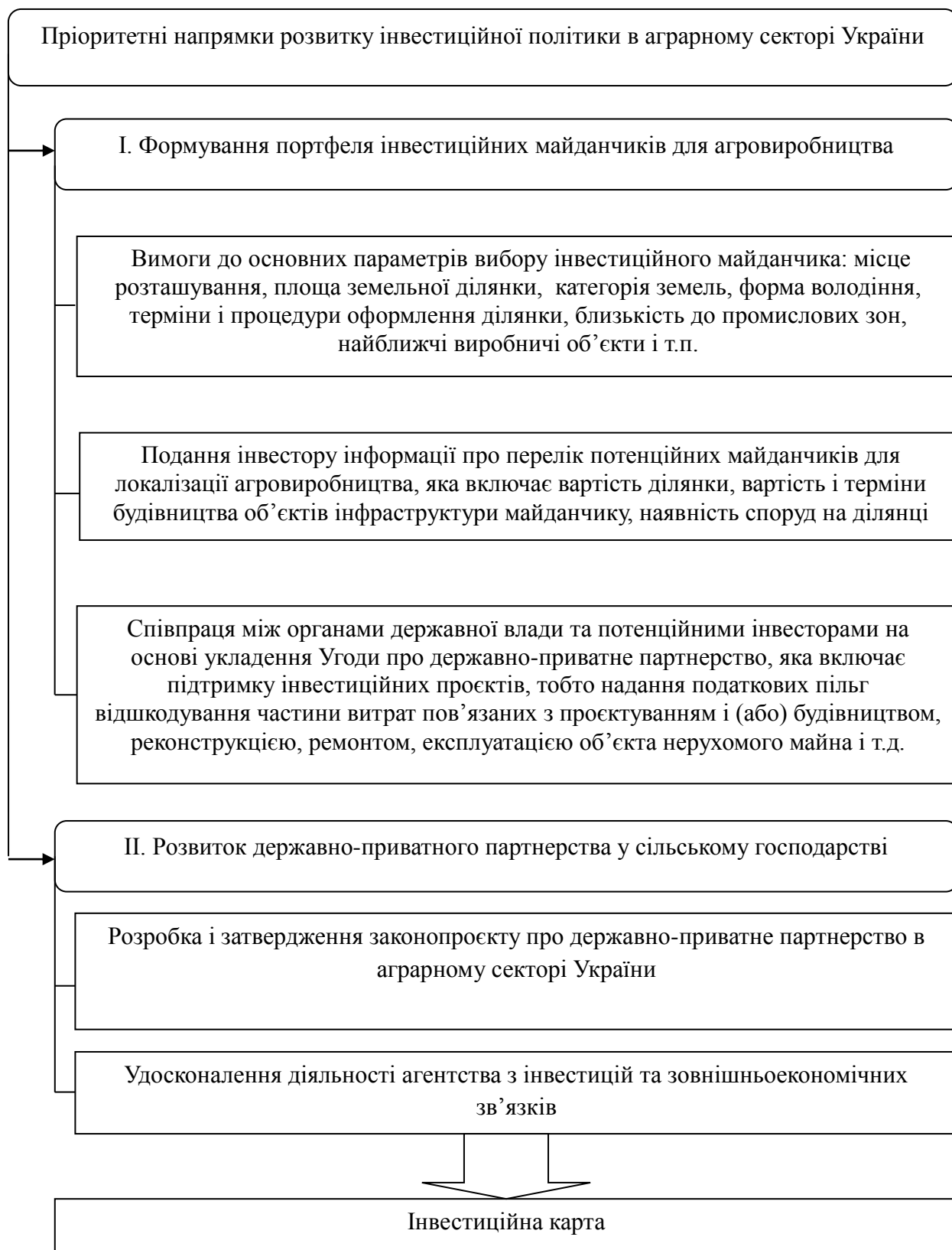

Рис. Р1. Пріоритетні напрями в залученні інвестиційних ресурсів в аграрне виробництво

Джерело: власна розробка автора

Порівняльний аналіз сильних і слабких сторін інтегрованих систем в аграрному секторі України

Характеристика	Самостійне підприємство	Варіанти об'єднання	
		Горизонтальна кооперація	Вертикальна кооперація
Сильні сторони (переваги)	<ul style="list-style-type: none"> - економічна самостійність; - сформований характер бізнесу; - вільний вихід на ринок 	<ul style="list-style-type: none"> - можливість концентрації виробництва та його комбінування; - зниження підприємницьких ризиків; - використання переваг колективної праці 	<ul style="list-style-type: none"> - збереження юридичної та економічної самостійності; - ефективне поєднання приватної і колективної власності; - еквівалентність взаємовідносин; - координація виробничо-збутової діяльності; - консолідація фінансових і матеріальних ресурсів; - ефект масштабу і синергії; - мінімізація трансакційних витрат; - активне відтворення основного капіталу; - економічна і соціальна спрямованість інвестиційної діяльності
Слабкі сторони (недоліки)	<ul style="list-style-type: none"> - повна відповідальність за результати бізнесу; - високий рівень конкуренції, підприємницьких та інвестиційних ризиків; - низька інвестиційна привабливість; - високі трансакційні витрати 	<ul style="list-style-type: none"> - втрата економічної самостійності і права приватної власності на землю і майно; - колективна (розмита) відповідальність за результати бізнесу; - відсутність зовнішніх інвесторів; - низька інвестиційна активність 	<ul style="list-style-type: none"> - низька мотивація до об'єднання; - спотворене розуміння кооперації; - недостатнє методичне та інформаційне забезпечення кооперації

Продовження таблиці С1

Характеристика	Самостійне підприємство	Варіанти об'єднання	
		Горизонтальна кооперація	Вертикальна кооперація
Несприятливі чинники (небезпеки)	- висока залежність від зовнішніх факторів та конкурентів; - недостатнє фінансове забезпечення всіх видів діяльності	- низька платоспроможність і фінансова стійкість; - обмежені інвестиційні можливості	- труднощі із залучення фінансових ресурсів з зовнішніх джерел інвестування; - нерозвиненість кооперативної системи на всіх рівнях управління
Сприятливі чинники (Можливості)	- розвиток ринку продукції, оптимізація структури виробництва; - контроль якості продукції	- використання цільових програм і проєктів для залучення інвестиційних ресурсів; - модернізація виробництва	- концентрація капіталу для участі в ефективних інвестиційних проєктах; - залучення грошових потоків за рахунок їх об'єднання; - ефективність маркетингової діяльності
Стратегія Розвитку	- підвищення якості менеджменту; - підвищення здатності товару конкурувати на ринку	- підвищення інвестиційної активності і здатності бізнесу конкурувати на ринку	- підвищення конкурентних переваг з аналогічним бізнесом

Джерело: власна розробка автора

Додаток Т1

Рис. Т1. Модель регіонального інвестиційно-інноваційного комплексу

Джерело: власна розробка автора

**Переваги організації пайового інвестиційного кооперативу в системі
регіонального інвестиційно-інноваційному комплексу**

Функції	Взаємодія з іншими учасниками комплексу	Діяльність
Організовує взаємодію і контролює виконання взятих зобов'язань	Аутсорсингові та консалтингові компанії надають послуги з ведення бухгалтерського обліку для пайовиків, проводять консультації з супутніх питань, складають усі види звітності	1. Правильна податкова звітність, відсутність нарахування пені, штрафів та претензій по неправильно обчисленим податків і сум; 2. Правильно оформлена звітність і відсутність проблем з податковою дозволяють пайовику сформувати пакет документів, до якого входить фінансова і податкова звітність, і надати його при подачі заявки на отримання кредиту або гранту
Акумулює інформаційні потоки	Страхові компанії надають різного роду послуги з страхування за нижчими розцінками	Знижуються витрати при оформленні угод, що вимагають страхування
Має можливість отримати більш надійний і дешевий доступ до ринків збуту	Обласна біржова площадка виконує функції посередника	1. Відсутні завищені комісійні витрати; 2. Отримують прямий доступ до споживачів
Взаємодіє з науковим співтовариством	Вузи і агентства інформаційної підтримки інноваційної діяльності проводять курси за основними напрямками діяльності пайовиків	1. Підвищення кваліфікації працівників; 2. Можливість обміну досвідом між учасниками кооперативу на спільних заходах; 3. Отримання консультацій з різних напрямків діяльності;
1. Підвищення кваліфікації працівників; 2. Можливості обміну досвідом між учасниками кооперативу на спільних заходах;	Взаємодія з інформаційно-консультаційними службами, рекламними і консалтинговими компаніями	1. Створення єдиної торгової марки, що сприяє підвищенню конкурентоспроможності продукції; 2. Розширення ринків збуту
Представницька діяльність	Участь в розробці регіональних (локальних) програм	1. Представлення інтересів пайовиків перед органами виконавчої, законодавчої та судової владою; 2. Представлення та захист в державних органах влади; 3. Участь у розробці державних програм

Джерело: власна розробка автора

Рис. У1. Основні напрямки діяльності Центру трансферу агротехнологій

Джерело: власна розробка автора

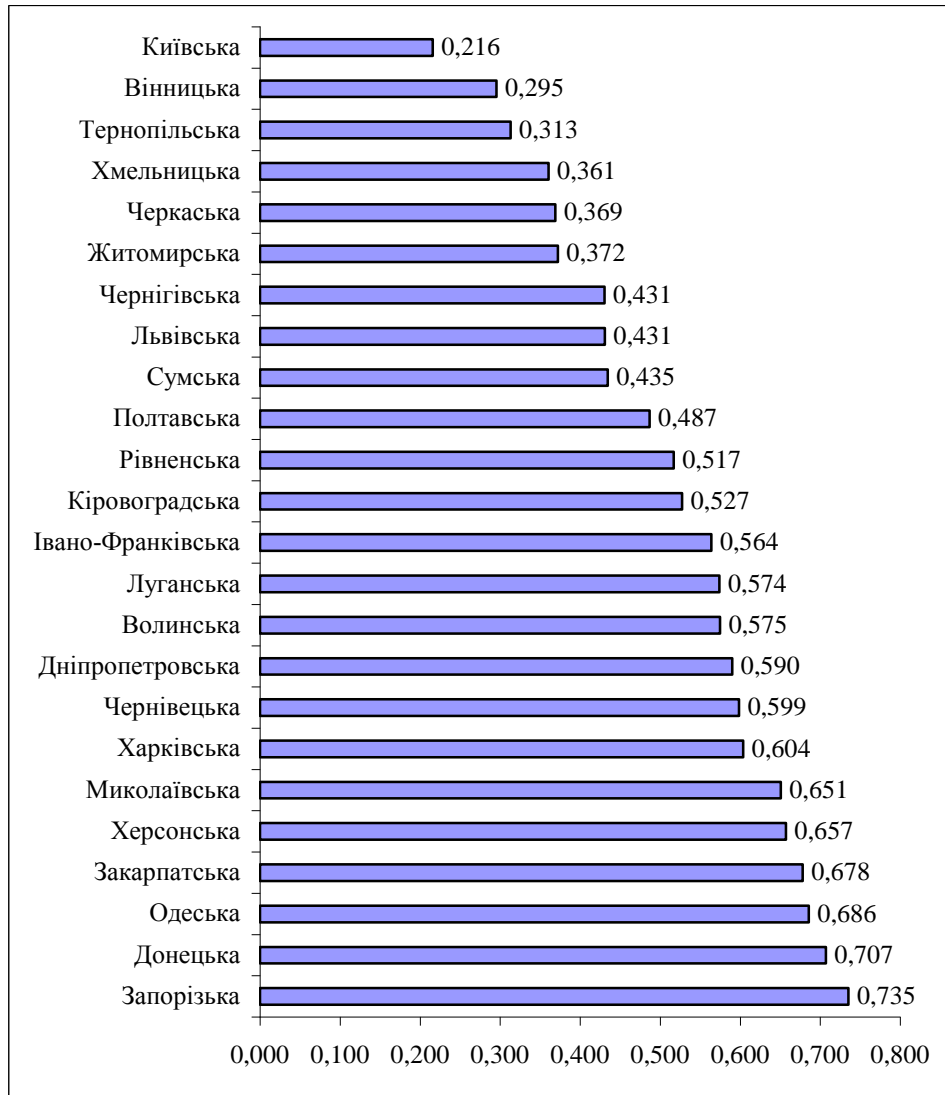

Рис. Ф1. Рейтинг областей України за інвестиційною привабливістю аграрного сектору

Джерело: власні розрахунки автора

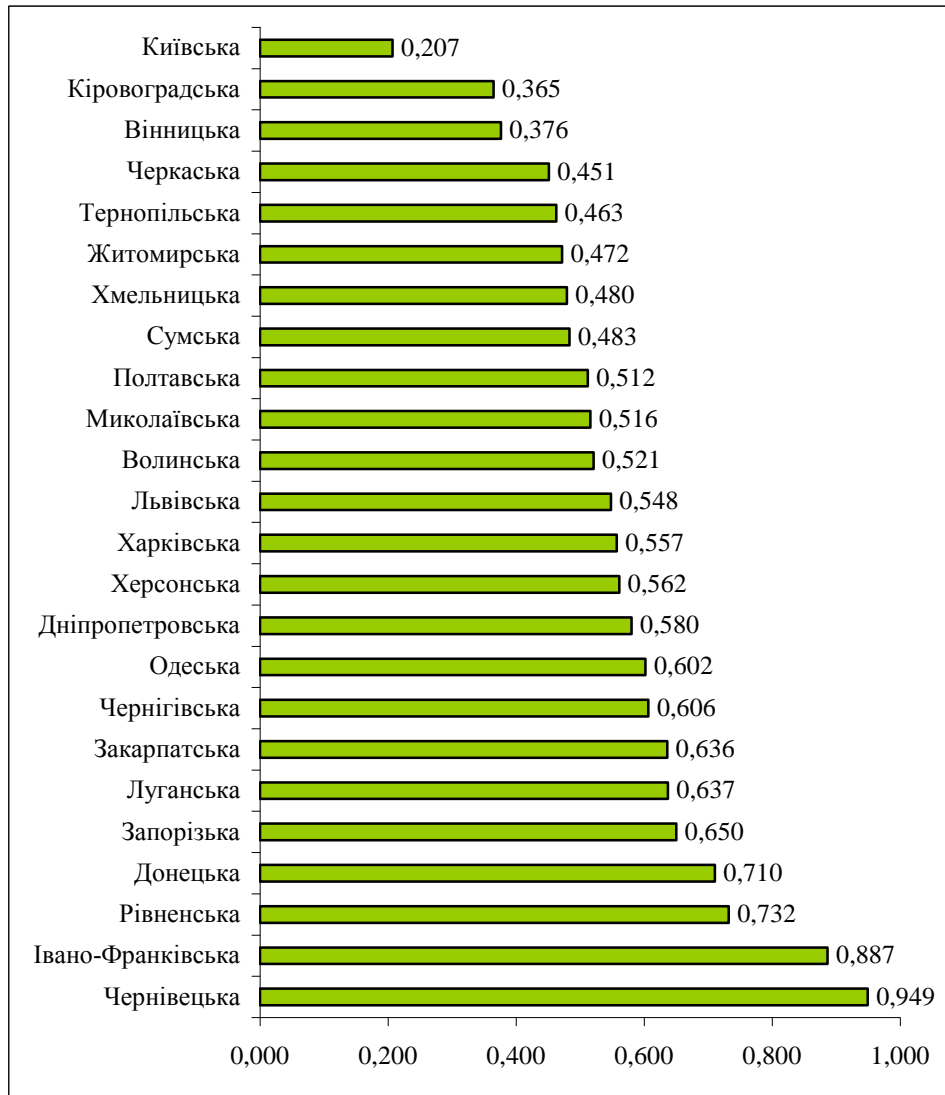

Рис. Ф2. Рейтинг областей України за ефективністю використання інвестиційного потенціалу аграрного сектору

Джерело: власні розрахунки автора

Рис. X1. Формування інвестиційної привабливості аграрного сектору

Джерело: власна розробка автора

вул. Тимошенка, 29в, оф.5, Київ, 04205, Україна
Тел.: +380 44 364 55 85
+380 44 364 61 18

5, 29V, Tymoshenka Str., Kyiv, 04205, Ukraine
uac-info@ukragroconsult.org
www.ukragroconsult.com

17 вересня 2020, № 26-01-75/192

Довідка

Про впровадження результатів дисертаційного дослідження

Козяр Наталі Олександрівни

Результати дисертаційного дослідження Козяр Наталі Олександрівни були використанні при здійсненні економічного обґрунтування інвестиційних проектів в сільське господарство України.

Методичні підходи до оцінки складових інвестиційного потенціалу аграрного сектору були використанні при розробці індексу інвестиційної привабливості сільського господарства України.

Генеральний директор

Сергій Фефілов, к.е.н.

УКРАЇНА

Вінницька обласна державна адміністрація

**ДЕПАРТАМЕНТ АГРОПРОМИСЛОВОГО РОЗВИТКУ,
ЕКОЛОГІЇ ТА ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ**

 вул. Соборна, 15-а, м. Вінниця, 21100 Тел. (0432) 67-08-20, факс 67-08-39
 email: upr_agro@vin.gov.ua Код ЄДРПОУ 41450233

 16.11.2020 № 05-01-27/127
 на № _____ від _____
ДОВІДКА**про впровадження результатів дисертаційного дослідження**

Результати дисертаційного дослідження асистентки кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії факультету менеджменту та права Вінницького національного аграрного університету Козяр Наталії Олександрівни: «Інвестиційний потенціал аграрного виробництва в умовах глобалізації» використовуються в роботі Департаменту агропромислового розвитку, екології та природних ресурсів Вінницької обласної державної адміністрації.

Дисертанткою було розроблено пропозиції щодо підвищення рівня інвестиційної привабливості та ефективності використання інвестиційного потенціалу аграрного сектору області на основі проведених розрахунків показників формування та використання інвестиційного потенціалу сільськогосподарських підприємств Вінницької області, що дозволить отримати об'єктивну оцінку стану інвестиційного клімату регіону та розробити заходи, які будуть спрямовані на підвищення економічного рівня сільських територій.

Результати досліджень Козяр Н.О. представляють науковий інтерес і практичне значення та будуть використані Департаментом агропромислового розвитку, екології та природних ресурсів Вінницької обласної державної адміністрації при розробці обласних програм в частині регіональної підтримки здійснення інвестиційної діяльності малими сільськогосподарськими підприємствами.

Директор Департаменту

Микола ТКАЧУК

КИЇВСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
УПРАВЛІННЯ АГРОПРОМИСЛОВОГО РОЗВИТКУ

Вул. Велика Васильківська, 13/1, Київ, 01004 kancelaria.daprkoda@gmail.com Тел.: (044) 234-63-24

Від 31.12.2020 № 02-01-1/1514
На _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дослідження

КОЗЯР НАТАЛІЇ ОЛЕКСАНДРІВНИ

Результати дисертаційної роботи Козяр Н.О., зокрема пропозиції щодо формування сприятливого інвестиційного клімату в аграрному секторі регіону шляхом організації інформаційно-консультаційних центрів були обговорені та використані при розробці перспективних планів розвитку аграрного сектору Київської області до 2030 року.

Зокрема були використані рекомендації дисертанта щодо вартісної оцінки складових інвестиційного потенціалу сільськогосподарських підприємств, що дасть можливість сформувати інвестиційно привабливе середовище в аграрному секторі області.

Начальник управління

Костянтин ДОВГАЛЬ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ КУРАЇНИ
ВІННИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
 вул.Сонячна, 3, м.Вінниця, 21008, тел. (0432) 46-00-03
 email: office@vsau.org, rector@vsau.org, код ЄДРПОУ 00497236

16 лютого 2021р. № ДТ.1-610-123
 на № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів наукових досліджень
 дисертаційної роботи Козяр Наталії Олександрівни
 на тему: «Інвестиційний потенціал аграрного виробництва в умовах глобалізації»

Повідомляємо, що наукові доробки Козяр Наталії Олександрівни за вказаною темою кандидатської дисертації мають практичну цінність, що зумовило їх впровадження у навчально-методичний процес та наукову роботу кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії.

Положення дисертаційної роботи використовується при викладанні окремих частин навчальних дисциплін «Менеджмент ефективності виробництва та споживання біомас і біопалива», «Аграрна політика та земельні відносини».

Довідка видана для представлення у спеціалізовану вчену раду за місцем захисту дисертації Козяр Н.О. на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук.

Розглянуто та затверджено на засіданні науково-методичної комісії Вінницького національного аграрного університету від 16.02.2021 р., протокол № 7.

Ректор

№ 00137

Ілю І.Ю.

В.А. Мазур